
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
12 N
17

STEPHANI BALUZII
MISCELLANEORUM
LIBER TERTIUS,

Hoc est,

COLLECTIO VETERUM monumentorum quæ hactenus latuerant in variis codicibus ac bibliothecis.

PARISIIS

Excudebat FRANCISCUS MUGUET Regis & illustrissimi Archiepiscopi Parisiensis Typographus.

MDCLXXX.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

EMINENTISSIMO

DOMINO

HIERONYMO CASANATTÆ

S. R. E. CARDINALI.

LLVSTRIVM virorum dicta factaque posteris tradere & semper rei publicæ bono visum est expedire, EMINENTISSIME DOMINE, *& probis eruditisque omnibus per-*

gratum perque jucundum semper fuit, quòd ita imaginem quandam antiquitatis intueri sibi viderentur, exempla verò ad imitandum hinc acciperent. Quod cùm ego verum esse intelligerem, & inter schedas meas reperissem vitas aliquot insignium virorum quæ hactenus latuerant, constitui illas emittere in publicum tibique eam editionem dedicare, qui & natalibus & dignitate illustris, illustrior tamen es pietate in Deum, humanitate, doctrina, eruditione, ac ceteris virtutibus quæ cum istis consociantur. Ac laudes quidem tuas jam multi celebrarunt, EMINENTISSIME CARDINALIS, *& deinceps alii celebrabunt, eruntque illæ semper gratæ, quia veræ. At ego in id tantùm incumbam ut & huic nostræ ætati & venturæ te-*

ſtatum faciam quantus ſit affectus tuus in literas, quantus amor eorum qui illas profitentur; quorum conatus ita juvas pro ea qua plurimùm vales auctoritate ut nullus aut rarus ſit qui non tibi multum debere ſe ſciat & profiteatur. Nam quod ad me attinet, quum nondum tibi notus eſſem ullo officio meo, tantùm quia nomen aliquod habere videbar in rep. literaria, palam te fautorem ac defenſorem ſtudiorum meorum oſtendiſti; & cùm tibi pro hoc inſigni beneficio gratias egiſſem, eodemque tempore nonnihil à te petiiſſem pro illuſtranda nova, quam meditor, Conciliorum editione, humaniſſimas ad me literas dediſti, in quibus tuam mihi benevolentiam totam integram pollicebaris, ſimulque miſiſti id quod à te poſtulaveram. Deinde cùm ex continuatio-

ne mearum literarum factum fuisset ut plures quoque à te acciperem, non dicam illas, quod est verissimum, fuiße semper humanißimas, sed nullam ex his fuisse quæ non novam promißionen contineret tuæ amicitiæ tuique auxilii ad promovenda studia mea; nonnullæ etiam ita fuerunt doctæ & eruditæ ut hinc præclara acceßio facta fuerit iisdem studiis meis. Immo cùm nescio quo fato intermissum fuisset literarum inter nos commercium, sic de eo renovato gaudere te professus es (lubet enim heic gloriari) ut scriberes amare te literas meas earumque frequentia summopere delectari, jußeris porrò verbis amantißimis ne deinceps ullis casibus interrumpi paterer illud literarum commercium, sed subcisivarum horarum otio, ut tua verba repetam, te quoque par-

ticipem facerem studiorum meorum. Quod quàm mihi honorificum sit, quàm præclarum, quanta memoria vi retinendum ac conservandum, faciliùs intelligi quàm explanari datur; præsertim si quis accuratè consideret à quo ista scripta sint, ab amplissimo nimirum Cardinale, à viro nobilissimo, eodemque doctissimo. Quæ cùm ita sint, EMINENTISSIME DOMINE, *tuque præterea me monueris ut editionem Miscellaneorum meorum continuarem, tuamque mihi operam etiam ad hanc studiorum meorum partem sis peramanter pollicitus, miseris insuper præstantissimi sanctissimique viri Dominici Capranicæ Cardinalis vitam à Baptista Poggio scriptam, officii mei esse putavi ut hoc qualecunque publicum meæ in te reverentiæ tuorumque in me be-*

neficiorum monumentum extaret; quod ære perennius fore opto, ut pia posteritas sciat & me tibi plurimum debere & dum spiritus hos regeret artus, tibi prorsùs devinctum fuisse.

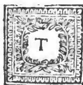
Lutetiæ Parisiorum,
Kalend. Martiis
MDCLXXX.

STEPH. BALUZIUS.

PRÆFATIO

AD LECTOREM.

Ertius iste Miſçellaneorum liber deſtinatus eſt memoriæ virorum quorundam illuſtrium veteris ævi, quorum geſta damus ex fide ſcriptorum coætaneorum. Neque verò neceſſe eſt multa præfari de hoc conſilio meo, cùm ſatis ſit oſtendiſſe quid in hoc libro contineatur.

Aldrici Cenomanenſis Epiſcopi geſta, digniſſima profectò quæ veniant in manus eruditorum, extant in veteri codice MS. Eccleſiæ Cenomanenſis, unde apographum ad nos miſſum eſt mendoſiſſimum. Sed nos menda bene multa ſuſtulimus ope quorundam frag-

mentorum ex iisdem gestis ab erudita manu excerptorum, quæ ante hos annos in manus nostras inciderunt. Vnum illic in primis notatu dignum occurrit, nullam mentionem fieri epistolæ illius generalis quam Gregorius IV. in gratiam Aldrici scripsisse dicitur, cujus etiam fragmenta reperiuntur apud Ivonem & Gratianum. Et tamen horum gestorum auctores mentionem faciunt in capite XLIV. cujusdam epistolæ ab eodem Gregorio scriptæ ad Aldricum. Qua occasione poterant etiam istam generalem, quæ magni momenti erat, recensere.

Memorabile etiam est decretum synodi habitæ anno DCCCXXXVIII. apud Carisiacum, quod refertur in capite quinquagesimo eorundem gestorum, & quo secundùm canonem octavum Chalcedonensem ceterasque regulas ecclesiasticas monasterium Anisolense sive sancti Carilephi declaratur debere esse subjectum Episcopo Cenomanensi, in cujus diœcesi situm est.

Verùm ea omnia in diversum ferme mutata postea sunt regnante Karolo Calvo, primùm quidem anno DCCCLVI. in synodo quinque provinciarum apud Bonoilum, dein apud Pistas post sexennium, postremò in Vermeria palatio anno DCCCLXIV. Vtrarumque istarum synodorum decreta vulgaibmus in nova nostra collectione Conciliorum.

Vitam optimi doctissimique Cardinalis Dominici Capranicæ à Baptista Poggio scriptam debere me lubens profiteor Eminentissimo doctissimoque Cardinali Casanattæ, qui illam describi curavit ex veteri codice collegii Romani vulgò Capranicensis dicti. Fuit autem iste Poggius celeberrimi illius Poggii Florentini filius, ac, nisi conjectura fallit, auctor ac fundator Augustinianorum discalceatorum. Narrat enim Augustinus Iustinianus Episcopus Nebiensis in libro quinto annalium Genuensium fol. CCXXVI. floruisse anno MCCCCLXXII.

Baptiſtam Poggium virum doctiſſimum, ut apertè demonſtrant varia ejus opera, illumque initium dediſſe congregationi Auguſtinianorum quos diximus, fuiſſeque valde amatum à Carolo Rege Francorum & à Galeacio Duce Mediolanenſi. Extat in veteri codice MS. Bibliothecæ Colbertinæ oratio ad Romanum Pontificem Nicolaum V. habita per alterum ex filiis Poggi, ſanè eleganter ſcripta, ac fortaſſis ab iſto Baptiſta. Porrò vir clariſſimus Odoricus Raynaldus aliquot iſtius vitæ fragmenta ſuis annalibus inſeruit, deſcripta, ut res ipſa loquitur, ex eodem veteri codice ex quo nos habuimus.

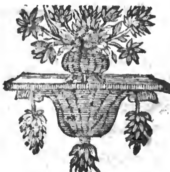
Vitæ clariſſimi Cardinalis ſubjunxi tractum adversùs eum illo tempore editum à quodam Iordano Bricio Iuriſconſulto Aquiſextienſi, non quòd illum magni faciam, ſed ut hinc etiam colligant boni doctique omnes etiam ſummos ſanctoſque viros vitare interdum non poſſe dentes malignitatis

Nam hic Iordanus pessimè loquitur de viro quem ceteri omnes illius ætatis homines, & inter hos sanctus Antonius Archiepiscopus Florentinus, summis laudibus efferunt.

Itinerarium Adriani VI. editum quidem fuit Toleti anno MDXLVI. per Ioannem ab Ayala typographum, curante Blasio Garaio. Verùm cùm ea editio sit rarissima, ac multa contineat notatu digna, & vix aliquis literatorum sit qui illam viderit, rem universo huic ordini gratam me facturum putavi si illam recuderem.

Porrò cùm in hoc libro ediderim vitam sancti Geraldi Archiepiscopi Bracarensis, cujus socius, amicus, ac successor fuit Mauritius Burdinus, usus sum hac occasione ut vitam quoque istius darem à me elaboratam. Videbam enim virum clarissimum, bene olim de Ecclesia meritum, indignissimè tractari à vulgo historicorum, cùm interim certissimum sit ea omnia falsa esse quæ ab illis afferuntur ad ob-

ſcurandam gloriam tot illuſtrium ejus bene factorum. Debebam primùm hanc curam veritati, cujus amatores eſſe debemus omnes, tum patriæ meæ, quæ ſummum hunc virum genuit. Spero autem eos qui nihilo minùs malè ſentire ac ſcribere de Burdino voluerint, mihi condonaturos hunc affectum. Tu certè, lector erudite, condonabis, ſcio; atque id mihi ſatis eſt. Vale.

ELENCHVS

EORVM QVÆ IN HOC VOLVMINE continentur.

STEPHANI

STEPHANI BALVZII MISCELLANEORVM LIBER TERTIVS.

GESTA DOMNI ALDRICI CENOMANICÆ VRBIS EPISCOPI,

à discipulis suis.

OMNVS Aldricus Cenomanicæ urbis Episcopus, natione patris ex parte Francus sive Saxo, matris quoque ex parte Alamannus atque Bajuvarius. Pater ejus nominabatur Sion, mater quoque ejus Gerildis. Prædictus ergo Episcopus regia ex progenie ortus, atque aliis nobilissimis parentibus est procreatus. Ab infantia autem cum Episcopis enutritus atque ad eis nobiliter & sapienter est instructus; ecclesiasticis quoque disciplinis voluntariè se submittens, ordinabiliter congruenterque est inconnexus. Jam enim duodecim annos habens, à jam dicto patre suo ad palatium deductus est, & glorioso Karolo Francorum Regi atque Domno Hludovico ejus filio honorificè commendatus, & ab eo est decenter suscep-

tus. Ipse videlicet omnibus bonis moribusque dulcibus ornatus, omnia omnibus factus est, & tam Regi quàm omnibus ejus optimatibus & Regi famulantibus Domino annuente placere meruit. Per diem itaque Regi & fidelibus suis amabiliter militans, Domino autem nocte & secretè totis nisibus & vigiliis atque orationibus serviens, gratiam divinam meruit assequi. Sed sollicitè evenerat ut quandocunque locus ei eveniret, in Ecclesia sanctæ Mariæ quæ est constructa in Aquisgrani palatio secretè psalmos decantaret & orationes faceret. Quadam autem die in prædicta Ecclesia sanctæ Mariæ in sinistra parte altaris secretè psalmos suos cantans, instinctu divino corde admonitus est ut militiam secularem dimitteret & Domino solummodò famulari studeret. Ipse quoque adhuc teneræ ætatis erat atque pube tenus. Tunc primò is .. se incipiebat, timens valde ne hoc illi diabolica ex parte suggereretur, obnixè Deum deprecatus est ut intercessione beatæ Mariæ, in cujus Ecclesia orabat, si divinitus jam dicta voluntas in ejus corde versaretur, manifestum ei pro sua misericordia faceret; sin autem diabolica immissio esset, similiter & hoc illi notum faceret. Totis itaque nisibus & flectendo genua, pectusque tundendo, ante predictæ sanctæ Mariæ aram deprecatus est ut Domini ex hoc meruisset facere voluntatem, ut diabolus eum seducendi nullum locum haberet. Ipse enim divinitus in antedicta bona voluntate confortatus & firmiùs subjugatus est & pleniùs corroboratus. Deinde cœpit toto corde rogare Deum ut si diaboli esset exhortatio, recederet ab eo, & si divina esset gratia, pleniter eam secundùm Dei voluntatem adimplere meruisset. In hac autem intentione ferme dimidium annum corde angens, angelica & divina confortatione suffultus, ad Regem deprecaturus accessit ut secularem militiam dimittere

ei liceret & militiæ spirituali se conjungere atque eum Domino famulari permitteret. Nullo tamen nisi tantummodò uno Deum timenti amico suo & carissimo familiari hoc confessus est, timens quippe ne si hoc sui intelligerent parentes & amici, ei hoc facere minimè permitterent. Rex autem hæc audiens, oppidò tristatus est, promittensque ei duodecim & ampliùs comitatus se daturum si hoc dimitteret & in sua militia perseveraret. Ipse verò à Rege hoc audiens ait, etiamsi dimidium suum regnum ei daret, ipsam voluntatem propter hoc non dimitteret. Videns autem Rex se illum à sua intentione non posse avertere, concessit ei licentiam & locum ubicunque eligeret in suo regno. Tunc ergo ipse inspirante divina gratia petivit locum sibi dari in quadam civitate cujus vocabulum est Mediomatricis, quæ & alio nomine Mettis vocatur; sibique cum duobus Clericis tantummodò postulavit dari præbendam. Rex autem & hoc concessit, & quantum volebat sibi dare spopondit. Tali enim conditione licentia accepta, à Rege osculatus est, & ad jam dictam urbem festinando profectus est; ibique amabiliter & devotè ab omnibus susceptus, & Clericus ab Episcopo ejusdem civitatis & cuncto clero divinis benedictionibus decantantibus, & hymnis spiritualibus modulantibus confortatus est, & vestimentis clericalibus indutus, & manuum impositionibus ab Episcopo & à cunctis sacerdotibus clericali benedictione consecratus, inter seniores fratres est collocatus. Deo igitur ibi totis nisibus die noctuque deserviens, factum est ut multos Domino lucrifaceret. Cantum quippe Romanum atque Grammaticam sive divinæ scripturæ seriem humiliter discere meruit, quibus & donante omnium Domino pleniter atque doctissimè instructus est. Post duos quoque clericatus sui annos ab Episcopo ejusdem civitatis nomine

Gundulfo in Ecclesia santi Stephani Diaconus est ordinatus. In ipso igitur gradu tres ferme annos militans mirabiliter & doctè quotidie diaconatus sui adimplere certavit officium. Mortuo quoque jam dicto Gundulfo prædicto ordinatore suo, alius Episcopus in eadem civitate nomine Drogo filius Karoli piissimi Imperatoris subrogatus & ordinatus est: qui videns prædicti Aldrici Levitæ intentionem & studium bonum, quod tam in ministerio suo quàm & erga omnes habebat, cœpit eum exhortari ut sacerdos efficeretur. Noluit autem jam dictus Diaconus Aldricus neque ausus est divinam repellere benedictionem, ad quam sæpissime vocabatur à Drogone ejusdem civitatis Episcopo & successore jam dicto ordinatori suo, dum nobiliter degebat in diaconatus officio, eligente eum clero & populo Presbyter est ordinatus. Ipse autem meliùs ac meliùs virtutum pollens actibus, multosque erudiens suis prædicationibus sive bonis exhortationibus, multos & innumerabiles Deo & sanctæ Ecclesiæ lucrari meruit. Demum quoque eligentibus fratribus, & suadente sive exhortante Episcopo suo Drogone, licèt coactè, senior cantor ibi sublimatur. In scholis verò in quibus jam magister erat constitutus sapienter multos & innumerabiles in supradictis artibus erudiens, magnum lucrum in sancta Dei Ecclesia facere meruit, immo innumerabiles in jam dictis artibus doctissimè erudivit. Videntes igitur eum antedictus Pontifex Domnus Drogo & cunctus clerus sive populus in jam dictis ministeriis & doctrinis magnum habere studium & multos doctores & magistros nobiles fecisse, in majus eum ministerium, quamvis coactè, sublimaverunt, & Primicerium secundùm Romanum ordinem eum esse constituerunt, totumque clerum tam civitatis quàm & monasteriorum sive totius illius civitatis parrochiæ ei sub-

dictum esse præceperunt, & magistrum omnium eum constituerunt. Ille enim in his studiosissimè Domino serviens, omnibus bonis hominibus amabiliter famulari meruit; eumque cuncti boni ita amabant quasi semetipsos; & quicquid eis imperabat, libenter faciebant. Audiens autem Hludovicus Imperator Francorum ejus opinionem, ad se eum vocavit, & in suo palatio, volente vel nolente, eum seniorem sacerdotem suumque confessorem præesse constituit. Qui & ibi omnibus palatinis bonis placens, ut solitus erat, omnibus omnia factus, ab omnibus honorabatur atque venerabatur. Ita quoque omnes eum diligebant, si fieri potest, quasi semetipsos, ejusque jussionibus in omnibus quasi senioris voluntariè & bono animo obtemperantes erant. Quatuor autem menses cum Imperatore in suo palatio nobiliter degens, eique amabiliter serviens, nec ad unum diem licentiam exinde evadendi & in patriam pergendi impetrare valebat. Episcopatum ei quippe quoddam, cujus vocabulum est Cenomanis, eligente eum ejusdem provinciæ Archiepiscopo Landramno, atque Comite ejusdem parrochiæ Rorigone, sive omnibus præfixæ parrochiæ nobilibus hominibus, atque cunctis palatinis, & clero & populo, per baculum Landramni Turonicæ civitatis & prædictæ parrochiæ Metropolitani jam dictum episcopatum in sua præsentia & eo instigante à Hludovico gloriosissimo Imperatore orantibus cunctis cura pastorali est commissum; qui & hoc refugiens, & nolens prædictum episcopatum suscipere, omnibus tamen, licèt coactus, hortantibus, ipsum sacrum suscepit ministerium. Ordinatus quoque à suo prædicto Metropolitano & ceteris nobilibus & sapientibus Episcopis in idipsum convenientibus, eligente eum clero & populo in prædicta civitate & in ipsa matre Ecclesia die XI. Kal,

Ianuarii eſt, anno igitur incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCC XXXII. Epiſcopus eſt conſecratus. Tertio autem die poſt ordinationem ſuam jam dictus Domnus Imperator in ſuam adveniens civitatem, gratias agens Dominum laudavit quòd jam ordinatus erat Epiſcopus. Prædictus ergo Pontifex Domnum Hludovicum Imperatorem cùm pſallentio & hymnis & canticis ſive crucibus & ceteris divinis oraculis benignè & ſapienter ſuſcipiens, eumque ad Eccleſiam manu tenens & deducens per altaria orando, ſuis precibus eum Domino commendavit. Suprascripto igitur Imperatori omnibuſque ſuis nobiliter & dulciter famulari ſtuduit, ibique Domnus Imperator Hludovicus nativitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti, præfato Aldrico Epiſcopo & ſuo clero ſapientiſſimè & honorificè officium peragente, ſolemniter celebravit. Octo quoque dies in eadem civitate Domnus Imperator reſidens, villam quandam quæ Brogilus & Novavilla nuncupatur cum omnibus ad ſe pertinentibus, quæ dudum inde abſtracta & in beneficium data fuerat, per ſuum præceptum ei atque Eccleſiæ ſuæ ſedis ſive Clericis & Domini ſervis inibi Domino famulantibus jure firmiſſimo perpetuis temporibus poſſidendam reddidit.

Vide Annales Bertinianos, an. 832.

II. Prædictus quoque Pontifex in primo pontificatus ſui anno aquam per aquæductum in prædictam civitatem Cenomanicam, quam nullus hominum ibi antea venire viderat, ſuo opere & bono ingenio adducere meruit, omnibuſque qui antea valde aqua indigebant, nec eam niſi per magnum laborem eatenus habere poterant, ſufficientem auxiliante Domino habere fecit. Vnum ſiquidem vel duo modia aquæ infra civitatem antea emere nemo valebat niſi unum denarium afferentibus eam de Sartha vel de aliquo fonte dediſſet, quoniam nec puteum inibi aliquem habebant. Ideo tam cara erat,

In ipso quoque anno claustrum ubi sui Canonici conversari regulariter & canonicè possent ædificare cœpit, qui antea nunquam, ut fertur, claustrum habere meruerunt, sed per civitatem huc & illuc vagantes & dormientes & discurrentes tam in nocte quam in die per diversa domicilia manere solebant, & propter hoc impedimentum ad officium divinum occurrere, ut decebat, minimè valebant; eisque suam domum, in qua manerent, & solarios sive cellaria & alia ædificia, quæ ad suum opus habebat, tradidit. Et non in hoc sufficiens erat, sed etiam alias domos per circuitum nobiliter, sicut ad hoc opus decebat, construere certavit. Præfatus ergo Pontifex fuit vir mitissimus & sapiens valde, lingua eruditus, psalmos omnes per ordinem memoriter retinens, & in eorum sensibus subtilissima exercitatione limatus, lingua quoque in lectione posita, & exhortator omnium bonorum operum, plebique florentissimæ salutaria prædicans fidei catholicæ & apostolicæ, immaculatè conservare perenniter sua monita salutaria prædicans, corda fidelium corroborans, orthodoxæ fidei æmulator ac defensor fortissimus, paupertatis amator, erga inopes non solùm mitis, sed etiam sollicitus, captivorum etiam redemptor, orphanorum quoque & viduarum largitor, necessaria tribuens, amator religiositatis Christianæ normæ, & religiosè volentibus vivere & Dei timorem habere in suis præcordiis dilectio residens. Vir verò erat mitissimus atque suavis omnique bonitate ornatus, amator cleri omnisque populi Christiani, tardus ad irascendum, & velox ad miserandum, nulli pro malo malum reddens, neque vindictam secundùm meritum tribuens; sed pius & misericors erat omnibus, cunctos attrahens, neminemque dissipans. Magnum gregem adunare in unum & ingens lucrum adminiculante Domino infra sinum

sanctæ Dei Ecclesiæ tam infra suam parrochiam quàm & extra facere meruit, & multos Domino lucrari meruit. Fecit igitur prædictus Aldricus Pontifex in præscripto claustro recta nova & dupla, in quibus & diversas mansiones ad opus fratrum & ad eorum necessitates procurandas mirabiliter & nobiliter construxit. Insuper & in jam dicto claustro fecit Ecclesiam in honore sancti Stephani à novo, quam & in honore præfixi sancti Stephani & omnium sanctorum V: Iduum Novembris solemniter consecravit; in qua & in ipso die consecrationis ejus signum apparuit mirabile. Quidam enim sacerdos inibi suos vvantos perdidit dum prædictum sacraretur templum; quos quidam Clericus inveniens, furtim de ipsa Ecclesia nova exportare cupiens, de prædicta sancti Stephani & omnium sanctorum Ecclesia exire non potuit, nec ipsos vvantos secum deferre valuit, antequam eos in ipsa Ecclesia videntibus multis ejecit, & fuga lapsus evasit. Fecit namque in prædicta Ecclesia altaria sex; quorum unum sursum positum in media absida collocatum in honore sanctæ Sophiæ sacravit & reliquias Domini nostri Iesu Christi, tam de spongia quàm & de sandaliis ejus propriis, in confessione in eo facta collocavit. Fecit quoque atque sacravit jamdictus Pontifex in superiori & in dextera parte ipsius Ecclesiæ aliud altare in honore sancti Stephani, & sancti Vincentij, ac sancti Gervasii, sanctique Privati, sive sancti Quirini, atque sancti Naboris, necnon & sancti Nazarii martyrum Christi, & in eo decenter eorum reliquias collocavit. Fecit namque in superiori & in sinistra parte ipsius Ecclesiæ tertium altare, atque sacravit in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ, sive sancti Clementis Romanæ Ecclesiæ Episcopi & martyris, & sancti Albini, sancti Amantii, ac sancti Arnulphi, seu sancti Martini, atque

sancti Clementis primi Metensis urbis Episcopi, atque sancti Audoëni, necnon & sancti Martialis, ac sancti Benedicti, & sancti Paterni, & sancti Silvestri confessorum Domini, & in eo propriis manibus decenter prædictorum sanctorum reliquias in confessione ipsius altaris collocavit. In subteriori ergo parte & in absida ipsius Ecclesiæ fecit & consecravit quartum altare in honore sancti Stephani & omnium sanctorum, & in eo sancti Stephani atque aliorum multorum sanctorum reliquias propriis manibus decenter collocavit atque conclusit. In dextera igitur & subteriori parte ipsius Ecclesiæ quintum fecit altare, quod & consecravit in honore sancti Pauli & sancti Iacobi Apostoli & sancti Matthæi Apostoli & Evangelistæ, & in confessione ipsius altaris prædictorum sanctorum Apostolorum reliquias propriis manibus decenter composuit atque conclusit. In sinistra & in subteriori parte ipsius Ecclesiæ sextum fecit altare, quod & consecravit in honore sancti Theodori & sancti Iuliani atque sancti Lamberti martyrum Christi, & in confessione ipsius altaris eorum pignora propriis collocavit manibus.

III. Anno siquidem incarnationis Domini nostri Iesu Christi DCCCXXXIV. Indictione verò XIII. & anno imperii Domni Hludovici piissimi Imperatoris XXII. anno verò ordinationis præscripti Aldrici Episcopi tertio prædictam Ecclesiam jam dictus Pontifex solemniter & decenter dedicavit. In præscripto namque Kalendarum die Turonis metropolis civitate per consensum & electionem Landramni prædictæ Turonicæ urbis Archiepiscopi sive aliorum Episcoporum atque multorum Abbatum atque Comitum necnon & aliorum innumerabilium prudentium virorum à Hludovico præscripto Imperatore cura Cenomanicæ urbis & sollicitudo

totius populi ipsius urbis parochiæ Aldrico præfato Episcopo commissa est; cui omnipotens Deus, suppliciter oramus, unà nobiscum tribuat requiem sempiternam & vitam æternam. Præscripto videlicet anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi, x 1. quoque Kalendarum Decembris die solemniter consecravit jam dictus Aldricus Pontifex absidam matris & senioris civitatis Ecclesiæ, quam a novo fundavit & mirabiliter ornavit atque fabricavit, in qua & altare mirabiliter fabricatum & compositum construxit. Iam dictam quippe absidam unà cum præfato altari consecravit in honore sancti Salvatoris & sanctæ Dei genitricis Mariæ & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, sed & sancti Stephani; in quo & reliquias sancti Salvatoris & sanctæ ejusdem Dei genitricis Mariæ atque de proprio corpore sanctorum martyrum Gervasii & Protasii sive sancti Stephani in sæpedito altari propriis manibus decenter collocavit & mirabiliter composuit. Aliam quoque partem præscriptæ matris & civitatis Ecclesiæ, cujus consecrationis dies penitùs ab omnibus ignorabatur, in prædicto Domini Salvatoris nostri Iesu Christi nomine & sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctorumque martyrum Gervasii & Protasii atque sancti Stephani reconciliavit atque solemniter dedicavit. In præfata namque Ecclesia seniori altaria construxit & à novo fundavit atque in supradicta die sacravit numero decem; & nomina super ea eorum sanctorum, in quorum memoriis ea consecravit, desuper ascribere jussit; quæ & adhuc per singula altaria inserta singillatim & distinctè ac diligenter investigantibus reperiri hodierna die queunt. Deambulatoria siquidem sursum per totum in circuitu ipsius Ecclesiæ fecit, in quibus & altaria quinque nobiliter construxit atque sacravit. Primum enim in dextera & in

orientali parte altare in prædictis deambulatoriis positum sacravit in honore sancti Martini & sancti Hilarii ac sancti Germani sanctique Vedasti, sive sancti Domnoli atque sancti Carilefi & sancti Rigomeri confessorum Christi, & pignora prædictorum sanctorum in eo propriis manibus decenter & eccesiastico more collocavit. Aliud verò altare in supradicta dextera parte & in eodem deambulatorio in medio positum sacratum in honore sancti Petri & sancti Iohannis Apostoli & Evangelistæ atque sancti Andreæ, necnon & omnium Apostolorum, & reliquias eorum in ipso collocavit altari. In occidentali quippe parge ipsius Ecclesiæ, in ipso solario fecit atque sacravit altare in honore omnium sanctorum, in quo & multorum sanctorum pignora propriis collocavit manibus. In sinistra autem parte ipsius Ecclesiæ & in sinistro deambulatorio in orientali parte fecit & consecravit altare in honore sancti Dionysii & sancti Laurentii, ac sancti Remigii sanctique Medardi, seu sancti Bonifacii & sancti Rustici necnon & sancti Eleuterii martyrum & confessorum Christi, & eorum reliquias in ipso propriis manibus collocavit altari. In prædicto videlicet sinistro solari & deambulatorio in medio aliud fecit & sacravit altare in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ ac sanctæ Anastasiæ sanctæque Cæciliæ, necnon & omnium sanctarum virginum, & pignora sanctarum virginum in eo multa propriis collocavit manibus. Deorsum quoque & in dextera sive orientali parte præfatæ Ecclesiæ fecit & consecravit altare in honore sancti Ambrosii & sancti Benedicti, sanctique Gregorii, ac sancti Augustini sive sancti Iuliani atque sancti Hieronymi, necnon & sancti Vigoris Chisti confessorum, & eorum in eo decenter & ecclesiatico more collocavit reliquias. Extra chorum scilicet &

in dextera parte ipsius Ecclesiæ fecit & consecravit altare in honore sancti Georgii & sancti Felicis, ac sancti Symphoriani sive sancti Sixti atque sancti Tiburtii, sanctorum quippe Marcellini & Petri, & eorum in eo decenter collocavit reliquias. In sinistra namque & in orientali parte ipsius Ecclesiæ fecit & sacravit altare in honore sanctæ Scholasticæ & sanctæ Agnetis ac sanctæ Luciæ, atque sanctæ Hlodesindæ, sive sanctæ Afræ, sanctæque Geretrudis & sanctæ Aldegundis virginum Christi, & in eo earum reliquias propriis decenter collocavit manibus. Extra chorum autem in sinistra parte ipsius Ecclesiæ fecit & consecravit altare in honore sanctæ Agathæ & sanctæ Felicitatis ac sanctæ Sabinæ sanctæque Eufemiæ sive sanctæ Perpetuæ atque sanctæ Brigidæ necnon & sanctæ Genovefæ virginum Christi, & earum in eo decenter propriis manibus collocavit reliquias. In media quoque Ecclesia fecit altare, in quo & Crucifixum Domini nostri Iesu Christi auro & argento mirabiliter fabricatum erexit, & ipsum altare in media Ecclesia positum in honore sanctissimæ Trinitatis in eo decenter propriis collocavit manibus. Antedictus igitur Aldricus Cenomanicæ præfatæ urbis Episcopus anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi DCCCXXXV. & anno imperii piissimi Hludovici Imperatoris XXIII. annno siquidem ordinationis suæ tertio, Inditione XIV. undecimo verò Kalendarum Iuliarum die solemniter consecravit occidentalem partem sæpedictæ matris & Cenomanicæ civitatis senioris Ecclesiæ, quam & à novo fundavit & mirabiliter ornavit, ad effectum quoque usque perduxit: in qua & altare fecit in honore sancti Iohannis Baptistæ, quod & insuper dicto Kalendarum die in honore sancti Iohannis Baptistæ solemniter consecravit, & prædicti sancti Iohannis Baptistæ sive alio-

rum multorum sanctorum reliquias propriis manibus in eo decenter collocavit. Aliud ergo in dextera parte ipsius occidentalis partis Ecclesiæ fecit altare & in præscripto die consecravit in honore sancti Christophori & sancti Hippolyti atque sancti Saturnini martyrum Christi, & eorum reliquias in confessione ipsius altaris propriis decenter collocavit manibus. In sinistra namque parte ipsius occidentalis partis senioris Ecclesiæ in suprascripto Kalendarum die tertium consecravit altare in honore sancti Victurii & sancti Victuri ac sancti Brixii sanctique Arvei atque sancti Baumadi seu sancti Almiri, seu sancti Vlfacii & sancti Iuliani primi ipsius urbis Episcopi, atque sancti Turibii & sancti Pavacii, necnon & sancti Liborii confessorum Christi, & eorum reliquias propriis manibus decenter in supradicto collocavit altari. Præscripto namque XI. Kalendarum Iuliarum die antedictus Aldricus Pontifex est de utero matris suæ natus, cui omnipotens Deus assidua intercessione prædictorum sive omnium sanctorum tribuat vita æternaliter unà cum eis frui sempiterna. Amen.

IV. Dedit quippe præfatus Aldricus Pontifex villam quandam Canonicis suis cujus vocabulum est Buxarias, cum omnibus ad se pertinentibus, unà cum silva cujus vocabulum est Felicionis, de qua & plenius prædicti Canonici eorum mererentur habere stipendia, & delectabilius Domino famulari, sive pro Imperatore antedicto Hludovico & conjuge sua Iudith, sed & pro liberis regalibus, sive pro universo exercitu eorum, atque pro sæpedicto Aldrico ipsius urbis Episcopo orare certatim studerent, & delectabilius sive studiosius eis Domino militare delectaret. De præfixa videlicet villa censuit, atque suis successoribus contestando in suo privilegio quod de eadem villa prædictis Canonicis

suis fecit adjuravit ut fratres & Canonici Cenomanica in urbe degentes haberent plenam refectionem in XI. Kalendarum Ianuariarum die, quando mater & civitatis Ecclesia senior Cenomanica in honore sancti Salvatoris & sanctæ ejusdem Dei genitricis Mariæ & sancti Gervasii & Prothasii sive sancti Stephani est à jam dicto Aldrico Episcopo solemniter dedicata. Similiter censuit ut de præfata villa plena prædictis fratribus & Canonicis XI. Kalendarum Ianuariarum die fieret plena refectio; in quo die & sæpedictus Aldricus in præscripta civitate & in præfata Ecclesia est canonicè & solemniter à nobilissimis & doctissimis atque sanctissimis Episcopis Pontifex ordinatus. Similiter censuit ut in XI. Kalendarum Iuliarum antedictis Canonicis & Dei servis de præfata villa fieret plena & optima refectio, in quo die & præfixus Aldricus Episcopus est de utero matris suæ natus, atque occidentalis pars præscriptæ matris & civitatis Ecclesiæ ad eodem Pontifice est solemniter dedicato. Similiter in Assumptione sanctæ Dei genitricis Mariæ, quæ est XVIII. Kalendar. Septemb. die, in cujus honore præfata Ecclesia à sancto Iuliano sacrata fuit, cujus consecrationis dies ab omnibus penitùs ignorabatur, sed modò renovata & reconciliata sive consecrata est in honore prædictæ sanctæ Dei genitricis Mariæ seu sanctorum Gervasii & Prothasii sive sancti Stephani solemniter & canonicè in præscripto Kalendarum die à præfixo Aldrico Episcopo, comstituit fieri & plenam refectionem jam dictis Dei servis ministrari. In his quoque prædictis quinque festivitatibus censuit ut prædicti Canonici & Dei servi acciperent de præfata villa de pane optimo per singulos prædictarum festivitatum dies modios quatuor, arietes optimos sex, & de vino optimo modios duos, & de potione optima modium unum, &

cetera sicut in ejus testamento quod de eadem re fecit continentur inserta.

V. In ipso ergo ordinationis atque consecrationis præscriptæ matris & Cenomanicæ civitatis Ecclesiæ anno primo virtutes in suprascripta Ecclesia apparuerunt multæ videntibus Domino insigniter tribuente multis. Quidam enim claudus & utrisque pedibus debilis in præfata Ecclesia ad vespertinalem synaxin adveniens, dum fratres Domino vota persolverent & officia vespertina peragerent, utrisque pedibus restauratus ac sanatus multis videntibus fuit, ita verò pristinum recipere meruit gressum quasi nunquam claudus ac debilis fuisset. Alius siquidem ad matutinalem synaxin veniens, qui mutus ab ortu nativitatis suæ & surdus erat, dum Canonici ac Dei servi in jam dicta sancti Salvatoris & sanctæ Dei genitricis Mariæ & sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii atque sancti Stephani Ecclesia devotissimè matutinalem peragerent synaxin, tam auditum quàm & locutionem inibi pleniter recepit, & ita loqui ac audire meruit ceu nunquam surdus ac mutus fuisset. Sequenti namque tempore quidam cæcus veniens in jam dictam Ecclesiam, dum Missa à sæpedicto Aldrico Episcopo & à suis consacerdotibus sive reliquis ministris devotissimè peragebatur, visum Domino largiente recipere in supradicta Ecclesia meruit plenum & ita videre veluti nunquam cæcus fuisset. Alius ergo plenus dæmonio, qui graviter à diabolo vexabatur, & sæpe tam in ignem quàm & in aquam sive in reliqua pericula se demergere volebat, qui & multis funibus constrictus atque colligatus erat ne aliquem lædere posset, in supradictam Ecclesiam ad matutinalem synaxin adveniens, dum ibi à Dei servis ibidem constitutis & à jam dicto Episcopo divina peragebatur intensissimè officia, à dæmonio curatus & pleniter sanatus est ceu nunquam

à dæmonio vexatus esset. Alia quoque innumerabilia signa in suprascripta Ecclesia & in antedicto primo ordinationis, consecrationis, sive reconciliationis suæ anno, necnon & in subsequentibus annis, innumerabilia multis apparuerent videntibus signa, quæ propter prolixitatem sive propter tædium lectoris atque auditoris hic non inseruimus; quæ tamen tanta sunt in eiciendis dæmoniis, in recipiendis gressibus, in reddendis auditibus, & reparandis visibus; sive in reliquis Dei beneficiis quanta, ut reor, duo vel tres quaterniones minimè capere valerent. Alii autem infirmi tam de febribus quàm de aliis infirmitatibus in suprascripta Ecclesia innumerabiliter multi Domino largiente sunt sanati; atque pristinam sanitatem recipere & plenam meruerunt adipisci salutem.

VI. Antedictus enim Domnus Aldricus prefatæ urbis Episcopus quando in prædicto. V. Iduum Nov. die à largitione Domni Hludovici piissimi Imperatoris, per consensum & electionem multorum nobilium virorum, sicut suprà dictum est, accepit jam dictum episcopatum, quidam æmuli sanctæ Dei Ecclesiæ & sui intimaverunt atque firmiter protestati sunt præfixo Domno Hludovico Imperatori quòd abbatia sancti Vincentii non esset de jure antedicti Episcopi, sed fiscus sæpedicti Domni Hludovici Imperatoris esse debebat. Domnus igitur Hludovicus Imperator ad hoc inquirendum atque veraciter investigandum suos strenuos & fideles misit Missos, qui hoc inquirerent si fiscus esse debebat, an de jure & dominatione antedicti Episcopi esse deberet. Aldricus verò in hoc valde angebatur, tristabaturque quòd tali occasione à jure & dominatione sæpedicti episcopij jam dicta abbatia sancti Vincentii perdita & injustè ablata fieret. Non enim habebat ibi cognitos homines, nec ipsam rem cognoscebat; sed

ſed Dominum obnixè deprecabatur ut ſua negligentia ipſa abbatia ſancti Vincentii de jure prædictæ Eccleſiæ perdita nec aliènata fieret. Quem nempe Dominus in hoc exaudivit, & oppidò illum conſolatus eſt; & ipſas res adminiculante Domino evindicare meruit, & ad jus ſuæ ſedis Eccleſiæ jure firmiſſimo retinere, licèt in ipſo die introitus ſui, quandò primò in feſtivitate ſancti Martini in ipſam civitatem Cenomanicam eſt ingreſſus, ipſa inquiſitio facta fuiſſet, ubi & teſtes habuit qui ad jus ſui præfixi epiſcopatus ipſam abbatiam teſtificaverunt atque confirmantes dixerunt quòd ſub dominatione & jure præfati epiſcopatus eſſe deberet. Privilegium ergo quod Domnus Domnolus de præfata abbatia fecit quando præfatum monaſteriolum & jam dictam Eccleſiam de rebus ſuæ ſedis Eccleſiæ ditavit, ipſo tempore minimè invenire quivit, quod ei tunc abſconditum fuit. Sed poſteaquam illud jam evindicatum & per præceptum confirmatum monaſteriolum habuit, ipſum privilegium Domino adminiculante invenire & adipiſci meruit. Idcirco in hoc opuſculo prædictum privilegium nobis inſerere placuit; ut ſi, quod abſit, futuris temporibus de ſæpe jam dicta abbatia aliqua quæſtio orta fuerit, & præfatum privilegium aliqua machinatione aut malo ingenio aliquis occultare vellet, in hoc opuſculo exemplar ejus inveniretur, cum quo & ſolatium fideles ejuſdem ſanctæ Dei Eccleſiæ haberent, qualiter ipſa abbatia nunquam à jure & dominatione præfatæ Eccleſiæ perdita fieret. Similiter & privilegium quod jam dictus Domnus Domnolus de colonica ad Eccleſiam ſancti Vincentii & ad opus fratrum ibi degentium cum conſenſu ſuorum Canonicorum atque aliorum tam Epiſcopórum quàm & aliorum nobilium virorum fecit hîc inſerere placuit.

VII. *EXEMPLAR PRIVILEGII & traditionis quam Domnus Domnolus de villa Tricione & de Fraxinido, sive villula nomine Debuc, atque de aliis villulis sive rebus ac territoriis suæ sedis Ecclesiæ in die dedicationis sæpedictæ sancti Vincentii Ecclesiæ ad ipsam Ecclesiam fecit.*

DOmino venerabili Ecclesiæ Cenomanicæ clero Domnolus Episcopus. Congruum nobis fuit ut votum desiderabile in caritatis vestræ notitiam poneremus; quia si consensus vester desiderium cordis nostri decreta adverterit, credimus nullius nullo unquam tempore contrarietate à nobis pariter firmata posse convelli, cùm pro salute populi, velut custodiam civitatis, reliquias Domni ac venerabilis sancti Vincentii martyris intercedente præsumptione ausi fuerimus deferre, cum Dei adjutorio & vestro, eidem loco dignitatis ereximus in culmine, ita petimus ut nostro pariter ditetur & munere; & si sensus vester in nos contulerit claritatem, hanc paginolam donationis vestro quæsumus ut firmetur robore. Dono ergo in ipsius Domni Vincentii honore donatumque esse volumus villa cognominante Tricione, quam Abundantius visus est quondam tenuisse, per loca designata de Confluentes usque Bucias defluit in Indua usque termino Proliacense, subjungente ad se adjacentia Saturniacinse, inde pervia Saturniacinse pervenit ad vuacta usque campo Daulfo, deinde à broialo Censurio usque ad domum Meræ, inde ad campum Locogiacinse pervenit ad ipso Tricione, cum id quicquid Mallaricus Diaconus noster tempore vitæ suæ usu-

fructuario possidere videtur, cum agris, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, cum mancipiis his nominibus, Leudomado cum uxore Leudomalla & infantulum Litomeri, Leudolfo, item Leudolfo, Chariobandi, Vinoflede; & Mogiane, gregi equino quem Allomeris intra terminum ipsum commanens custodire videretur. Idemque & villa Fraxeneto, quam bonæ memoriæ Ap. Presbyter tenuit, cum broialis Marcelliacensis, cum vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, cum accolis decem commanentibus in rem Ecclesiæ. Quicunque opportuni ad domum ipsam fuerint, quos per adsignationem Leudorico defensore perceperit possidendos, cum mancipiis his nominibus Lanvoneto, Fredulo cum uxore Taligia, Sesulfo; Castino cum uxore Leudomalla & filio Leudoghisilo, cum filia Childegunde, Puppa cum filio suo Populonio, cum Leudomundo, & Leudomanda cum libertos omnes prædicti Presbyteri. Pari modo & locello ad Buccis, quem de Eutelio Presbytero accepimus, cum mancipia qui ibidem excolere videntur, pratum intra vinarium supra ripa Sarthæ secum quem Abundantius vel actores Ecclesiæ visi sunt tenuisse, Chyldigisilo puero, cum armento pecorum quem ipse custodire videtur, & campo adjacente ad memorato prato quem nostro opere fecimus, Sescismundo cum uxore sua VViliare. Hæc omnia quidem per hanc paginam donationis, quam Aunulfo Diacono præfato unanimiter rogavimus conscribendam, constat delegasse, nuncupata basilica habeat, teneat, possideat, quicunque loci ipsius dignitatem perceperit, jure hereditario perpetualiter sibimet vendicet possidendum. Si ullo unquam tempore aut Pontifex civitatis aut quælibet persona à nobis donata vel tradita de dominatione basilicæ ipsius abstrahere voluerit, induat maledictionem pro

benedictione , & Domini noſtri Ieſu Chriſti vel omnium ſanctorum martyrum incurrat offenſam, & voluntas noſtra perpetim auxiliante Domino capiat firmitatem , Ans Iuliani legis indetamentionem. Actum Cenomanis civitate anno XI. regnante Domini noſtri Chilperici Regis pridie Nonas Martias ✝ Domnolus peccator ſubſcripſit. Germanus peccator rogante clero Cenomanis ſubſcripſit. Dinamus peccator conſenſit & ſubſcripſit. Drauſcio Preſbyter ſubſcripſit. Injurioſus peccator ſubſcripſit. Meterius Preſbyter conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Populonius Preſbyter conſenſi & ſubſcripſi. Alloveus Preſbyter conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Setrius peccator conſenſi & ſubſcripſi. Leudoveus Preſbyter ſubſcripſi. Daunaredus Preſbyter conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Frigimodus Preſbyter , Viſicinus Diaconus conſenſum noſtrum ſubſcripſimus. Cenſus Diaconus conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Romolus Diaconus conſenſi & ſubſcripſi. Daddus Diaconus conſenſum noſtrum ſubſcripſi. Noxus Diaconus ſubſcripſi. Scuvovechus Diaconus conſenſi & ſubſcripſi.

VIII. *ITEM EXEMPLAR quod Dominus Domnolus de villa Canon per conſenſum Canonicorum ſuorum ad Eccleſiam ſancti Vincentii fecit.*

ANno x x. regni Domini noſtri Chilperici glorioſiſſimi Regis , pridie Nonas Septembris , ego Domnolus in Chriſti nomine Epiſcopus cum evocaſſem Domno & fratri meo Audoveo Epiſcopo Andegavæ civitatis viſitare ſanctis liminibus patroni pecularis mei Victorii Epiſcopi , immo & ſolemniter ipſius celebraſſem , cum conſenſu om-

nium fratrum meorum Presbyterorum, quia ante tempus testamentum meum condidi & in ipsam voluntatem meam adhuc non complevi, quod meum conscriptum videtur volo in omnibus conservetur, & hæc paginola plenum capiat opto robur. Dono basilicæ sanctorum Vincentii & Laurentii, quam meo opere construxi & ædificavi pro salvatione civitatis & populi conlocavi colonicam cognominatam Cannono, cum agris, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, & mancipiola duo Vvaldardo cum uxore sua vel infantibus eorum qui ibidem nunc commanere videntur, ab hodierno die prædictus Abbas antedicti loci ad stipendia fratrum nuncupatæ basilicæ faciat revocare, & tamen post obitum meum, quando Deus jusserit, qui præsens fuerit ordinatus de loco præfato commemorationem meam annis singulis adimplere procuret. Ideo tibi, Niviarde Diacone ac defensor nostræ Ecclesiæ, indico atque jubeo ut hoc tua traditione, sicuti nunc à dicta Ecclesia possidetur, cum omni soliditate vel adjacentia Suolevoo Abbati facias consignari. Hoc verò inserendum rogavi, ut qui voluntati meæ obvius esse voluerit, maledictionem illam incurrat quem Propheta in psalmo CIX. decantavit, & præsens pagina maneat inconvulsa, quam pro rei veritate manu propria subcripsi & Domnis & fratribus meis muniendam rogavi Domnolus peccator subscripsi. Audoveus peccator subscripsi rogante Domno Domnolo Episcopo. * Theodulfus peccator subscripsi. Aimulfus Presbyter subscripsi. Leudoricus Presbyter subscripsi.

*Vide Greg. Turon. lib. 1. c. 14.

IX. Placuit etiam in hoc opusculo exemplar præcepti quod jam dictus Aldricus à Domno Hludovico piissimo Imperatore, quando res de sæpedicta sancti Vincentii abbatia & ipsam abbatiam adjudicare & adipisci meruit,

EXEMPLAR SVPRADICTI præcepti de abbatia sancti Vincentii, sive de cellulis sancti Albini & sancti Audoëni infra & secus urbem positis, quam Domnus Aldricus causa justitiæ & futuræ quæstionis malitia excludenda percipere studuit.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Augustus. Omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus scilicet & futuris notum esse volumus qualiter ad notitiam nostram de tribus cellis perventum est, quæ una earum intra muros Cenomanis civitatis sita est & dicata in honore sancti Albini, reliquæ verò duæ in suburbio memoratæ civitatis constructæ, & altera earum in honore sancti Vincentii, altera verò in honore sancti Audoëni dicata habetur, quas præsenti tempore Aldricus Episcopus sub jure præscriptæ urbis possidebat, quòd non justè ad eandem urbem sed ad publicum nostrum pertinere deberent. ad quam causam diligenter per meliores & veraciores homines circumquaque memoratæ urbis consistentes inquirendam nobisque renuntiandam destinavimus fidelem nostrum Vvidonem nomine; qui cùm ad nos reversus esset, retulit nobis, sicut relatione bonorum hominum circa fines memoratæ civitatis consistentium cum sacramenti assertione invenerat, quòd præscriptæ cellæ non ad publicum nostrum pertinebant, sed sub jure memoratæ Cenomanis Ecclesiæ justè & legitimè esse deberent. Cùmque ex memorati fidelis nostri Vvidonis relatione per omnia ita verum esse cognovissemus,

propter futuras occasiones & resultationes penitùs repellendas & abiciendas, complacuit nobis hoc nostræ auctoritatis atque memoriæ conscriptum super hujuscemodi factum conscribere, per quam præcipimus atque jubemus ut repulsa omnino publica & judiciaria potestate præfatæ cellæ perpetuo in jure memoratæ Cenomanis Ecclesiæ consistant, easque memoratus Aldricos Præsul suique successores jure ecclesiastico habeant, teneant, atque possideant, & inde faciant quicquid pro commodo vel utilitate memoratæ Cenomanis Ecclesiæ faciendum esse decreverint. Et ut hæc nostræ auctoritatis conscriptio firmior habeatur & à fidelibus nostris meliùs credatur & diligentiùs conservetur, de anulo nostro subtus eam jussimus sigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Theotonis recognovi & subscripsi.

Data IV. Kal. Ianuar. anno Christo propitio XVIII. Imperii Hludovici piissimi Augusti, Indictione decima.

Actum Cenomanis civitate in Dei nomine feliciter Amen.

X. Similiter in hac scedula vel in hoc libello inserere placuit exemplar præcepti quod supradictus Domnus Aldricus de villa quæ Brogilus vel Nova-villa nominatur cum omnibus ad se pertinentibus tam villulis quàm mancipiis, sive reiculis atque forestibus, necnon & omnibus ad eas justè pertinentibus accipere meruit; ut si necesse fuerit, hoc exemplar futuris appareat fidelibus præscriptæ Ecclesiæ, qualiter omnibus notum sit supradicta causatio.

EXEMPLAR PRÆCEPTI *subscripti.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Augustus. Si supplicationibus sacerdotum, quando pro suis vel Ecclesiarum sibi commissarum necessitatibus aliquid nobis intimare voluerint, autem benigniter atque libenter accommodatus, eorumque justas & rationabiles petitiones ad optatum effectum pervenire facimus, non solùm regiam atque imperialem consuetudidem in hoc exercemus, sed etiam eosdem sacerdotes ad Domini misericordiam pro nobis exorandam promptiores atque devotiores facimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum tam præsentium quàm futurorum industriæ qualiter cùm nos de Aquitania reverteremur & in urbem Cenomanis pervenissemus, Aldricus ejusdem urbis venerabilis Episcopus accedens ad aures nostras retulit nobis de quadam villa quæ Brogilus vocatur & Novavilla nominatur, quæ ante hos complures annos de jure ejusdem Ecclesiæ cum appendiciis & omnibus ad se pertinentibus substracta atque ad publicum nostrum redacta, moderno tempore ab Heremberto vassallo nostro in beneficium data possideretur, & sic præcedenti tempore de manibus rectorum prædictæ urbis eandem villam cum appendiciis & omnibus ad se pertinentibus elapsam esse. Sed cùm nos ad rei veritatem diligentiùs vestigandam fideles nostros Simonem Presbyterum & venerabilem Abbatem & Hildemannum vassallum nostrum mitteremus, renuntiaverunt nobis per omnia ita verum esse. Cùmque eorum relatione memoratum beneficium Herembert non ad

publicum nostrum sed ad jus prædictæ Ecclesiæ Cenomanis justè pertinere cognovissemus, complacuit clementiæ nostræ prefatum beneficium Heremberti, id est, forestem illam quæ Gauciacinsis dicitur, cum duabus forestulis quæ Dovera & Tulpiacus vocantur, cum ædificiis in eadem constructis, quæ Brolius nominatur, necnon & Novamvillam cum omnibus ad se pertinentibus, id est, Salvariam, Colonicam, Cauqueriolas, curtem Herilavan. Fetrarias, villarem Saviniacum, Buxarias, in Monticellis capellam unam cum omnibus ad se pertinentibus, & in Caliniaco dimidium mansum, & in Vincariis mansum unum, & in Cipido atque Belino eos quos jumentarios dicunt, cum redditione census quem singulis annis solvere noscuntur, id est, mel & ceram, & in Cabanido eos quos porcarios vocant, & eos qui in illa ruba quæ est contra orientem manere noscuntur, necnon & illos qui super fluvium qui dicitur Sartha consistere noscuntur, similiter & medietatem telonei quod de illo porto annis singulis persolvitur, & quemadmodum sæpedictus Herembertus memoratum beneficium cum omni integritate, sicut illa die sub jure nostræ dominationis erat quando à largitione nostra ipsum beneficium accepisse constat, pro emolumento animæ nostræ memorato venerabili Aldrico Episcopo ad partem præscriptæ suæ Ecclesiæ reddere, ut in perpetuum in utilitates & usus ejusdem Ecclesiæ Deoque in ea deservientium pertineat, Idcirco suggerente atque rogante prædicto venerabili Episcopo hanc nostræ confirmationis atque redditionis præceptionem ei vel ad partem jam dictæ urbis fieri jussimus, per quam decernimus atque jubemus ut nullus fidelium nostrorum de prædicta villa vel de his omnibus quæ ad præfata loca pertinere noscuntur memorato venerabili Aldrico Episcopo sive sac-

cessoribus ejus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere præsumat; sed liceat ei & successoribus ejus quieto ordine memorata loca cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere & possidere, & quicquid pro opportunitate & commoditate præfatæ Ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant potestatem faciendi. Ut autem hæc nostra auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, de anulo nostro jussimus sigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Theotonis recognovi & subscripsi.

Data VI. Idus Ianuar. anno Christo propitio XVIII. imperii Domini Hludovici piissimi Augusti, Indictione X.

Actum Bes villa in Dei nomine feliciter. Amen.

XI. Insuper in hoc opusculo inscribere libuit exemplar præcepti quod sæpedictus Aldricus de nonis & decimis vel restaurationibus Ecclesiarum sive de censibus tam monasteriorum quàm cellularum & villarum quæ largitione regia vassalli dominici adipisci, licet injustè & contra canonicam auctoritatem, meruerunt. Nam oblatio fidelium ab Episcopis & ministris eorum secundùm canonicam institutionem dispensanda & gubernanda est, non à laicis & secularibus hominibns; quoniam qui hoc facere ex secularibus vel laicis hominibus præsumpserint, sub anathematis nomine à sanctis patribus districtè feriuntur. Illis quoque hoc valde cavendum est, ne pro temporalibus hujus seculi à deliciis cælestis regni perpetuò alienati, quod absit, fiant.

EXEMPLAR PRÆDICTI praecepti ita continetur.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi, Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Augustus. Si his qui Deo debitum exhibent famulatum quiddam honoris conferimus, & ad suum ministerium liberiùs exequendum opem ferimus, hoc nobis proculdubio ad statum terreni regni corroborandum & ad æternæ vitæ beatitudinem capessendam profuturum esse confidimus. Notum igitur esse volumus omnibus fidelibus nostris præsentibus scilicet & futuris quia nos de Aquitania revertentes, cùm in urbem Cenomanis pervenissemus, quam Aldricus venerabilis Episcopus regere videtur, Clerici & Dei servi inibi consistentes in nostram advenerunt præsentiam, & conquesti sunt quòd nonas & decimas, unde necessarios sumptus habere debebant, fideles nostri, qui res sancti Gervasii munere beneficiario possidebant, aut negligenter persolverent, aut penitùs reddere differrent; petieruntque & suppliciter deprecati sunt nos ut nostra imperialis potestas efficeret qualiter secundùm antiquam consuetudinem & jussionem Domini & genitoris nostri Karoli præstantissimi Augusti ac nostram pleniter de eisdem rebus decimæ & nonæ partibus præscriptæ Ecclesiæ sancti Gervasii & fratrum inibi consistentium pleniter & absque ulla dilatione persolverentur, & ædificia ejusdem Ecclesiæ sive domus episcopalis ac fratrum inibi degentium refectæ & restauratæ fierent. Insuper humiliter flagitantes postularunt ut villarum nomina ex quibus nonæ & decimæ ad supradictam Ecclesiam persolvi debent in nostræ auctoritatis

Lib. 1 Capitular. c. 157. & lib 2. c. 21. 22.

præcepto nominatim adscribi præciperemus, ne aliquo malo ingenio aut qualibet calliditate aut potentia alicujus divitis vel potentis hæ villæ vel hæ res à jure ejusdem Ecclesiæ alienatæ futuris fierent temporibus aut nonæ vel decimæ sive census vel restaurationes jam dictæ Ecclesiæ ablatæ fieri possent. Quorum deprecationes propter amorem Dei libenter audivimus, & sicut deprecati sunt, monasteria vel cellulas seu vicos vel villas quas nostra largitione ex jure præfixæ Ecclesiæ nostri fideles habere dinoscuntur nominatim in hoc præcepto inserere jussimus, ut futuris temporibus in jure & dominatione jam dictæ Ecclesiæ cum omni integritate permaneant, id est, monasterium sancti Petri quod Bertrannus Episcopus ædificavit, cum monasteriolo sancti Martini in Pontelcuve, & monasteriolum sancti victurii, in quo ipse Domnus Victurius corpore requiescit, & monasteriolum sanctæ Mariæ quod est constructum intra murum civitatis & fluvium Sarthæ, cum monasteriolo sancti Ricmeri ultra fluvium Sarthæ ad eum pertinente, & monasterium sanctæ Scholasticæ, & monasteriolum sancti Germani ultra fluvium Sarthæ, & monasteriolum vel synodochium sanctæ Mariæ, in quo Domnus Paduinus requiescit in corpore, & cellulam sancti Victurii infra civitatem, & monasterium sancti Carilefi, in quo ipse Domnus requiescit in corpore, & monasteriolum sancti Iuliani, in quo ipse requiescit in corpore, & monasterium sancti Georgii, monasterium Illidi, & monasterium Tussiaco, & monasterium sancti Iohannis & sancti Trechii in Buxiolo; & monasteriolum sancti Martini in Diablentico, & monasterium sanctæ Mariæ in Aurionno, & monasterium Buxido, & cellulam Semiliaco, & monasterium Caladon. Hæc omnia, sicut diligenter inquisitum habemus, cum omnibus ad se

pertinentibus & in scriptis authenticis sancti Gervasii invenimus, ad prædictam Ecclesiam sancti Gervasii justè & legaliter pertinent. Ex quibus jubentes præcipimus ut festivitatibus illorum sanctorum in quorum memoriis ipsa cœnobia dicata esse noscuntur, per singulos annos ad præfixam matrem & civitatis Ecclesiam census ad ipsis qui eadem cœnobia nostro beneficio tenent libenter ad opus Episcopi vel fratrum ibi degentium & ad ipsam Ecclesiam restaurandam & nunc & futuris temporibus persolvantur, & refectio Canonicis sancti Gervasii optima ab eodem Abbate, qui ipsum cœnobium tunc temporis habere videtur, in prædicta festivitate libenti animo fiat, sicut nostram gratiam & ipsa beneficia habere voluerint; ut nobis seu decessoribus vel genitoribus nostris propter ablationem vel minorationem harum rerum jam dictæ Ecclesiæ aliquod detrimentum aut periculum regni non adcrescat, sed perennis temporibus sub jure ejusdem Ecclesiæ permaneant. * Divitis enim Canonicis omnibus & Ecclesiis baptismalibus in prædictæ urbis parrochia consistentibus, cujuscunque juris sicut, census cunctos tam in oleo quàm in cera sive denariis pleniter partibus præfatæ Ecclesiæ, sicut in plenariis & breviariis ejusdem matris Ecclesiæ continentur, per singulos annos absque ulla contradictione aut mora persolvi præcipimus. De vicis verò publicis ac propriis vel villulis jam dictæ Ecclesiæ quas fideles nostri nostra largitione habent, omnino præcipimus ut nonæ & decimæ partibus præscriptæ matris Ecclesiæ ab eisdem fidelibus nostris libenter & pleniter persolvantur, & ædificia ejusdem Ecclesiæ sive domorum ad eam infra civitatem pertinentium reædificare vel restaurare faciant, id est, de villa Tavida, de villa Lugduno, de villa Baladon, de villa quæ Brogilus sive Novavilla

* Vox corrupta.

nuncupatur, de villa Pradellis, de Murniaco, de villa Guilis, de tertia parte de cella sancti Almiri, de tertia parte de cella sancti Vlfacii, & de tertia parte de cella sancti Rigmiri, de villa Boulido, de Angono, de Solemnis villa, & vico & cella Virmero, & de villa Apiliaco, & de Aldrino, & Clausido, de Noviliaco, & Fanisnonia, & campo Sigirico, Luciaco, & monte, & de Commis cella sancti Leodegarii, Angor, & Boulir, de Vinogabron cum suis appendiciis, & Ailino vico publico, & Bruslor & Sogonna vicis publicis, & Silviaco, & de villa Viliaco & Triciono, & Silgiaco, & Sabololio, & Vinonio vico publico, & de villa longua, & de villa Campaniaco, & de Tonedralio, de Geneda vicis publicis, & de villa Didas, & de Tredento, & Vitlena, Taurimiaco, Calsano, & villare de Verno & Adillanitæ & Vigra, & Fontanas, & Sanmuro, & Brafialo, Folcaria, Domnoiorio, & partem de Fraxinido, Mandaria, Dirigeto, villare de Verno, Clerinicio & Camiliaco, de Traximarias, & Coxiaco vico publico, & villa Antoniaco, de villa Bonalfa, & de omnibus villis quæ ad cellam sancti Martini infra murum civitatis pertinent, & Caugiaco vico publico, & de villa Limbriaco, & Verincella, & Verniaco, & villa de Ferciaco, & de Ponciaco, de Cariliaco, Priliaco, de Vigra, & de beneficio Hadingi, & de villare & de valle Bovonis, & de Breviaco, & de Carbonariis, & de Ruiliaco, & de Sidrego, & de Paciaco portu super Garronam, & de Gaureco, & de cella quæ Longolin vocatur, & de Gajureco, & de Floreco, & de vico Diablentico, & de cella Arciacas, & de villa Camariaco, & Eviriaco, & Calla, & Commoriaco, & de villa Andoliaco, & de villa Griniaco, & Martiniaco, & Liverolas, & Sisciaco, & de cella Domo regis, & de pago Ardunense, in quo sunt manentes villæ

ſancti Gervaſii, & de Curte Buſane, & de Noviomo, & Scemoiaco, & Camiliaco, & Comaco, & Corma, & Noviomor, & Boſtiliaco vicis publicis. Hæc autem omnia quæ nominatim ſuprà inſerta ſunt, ut jam dictum eſt, evidentiùs & diligentiùs inveſtigatum habemus, & in authenticis ejuſdem Eccleſiæ ſcriptis ipſis Clericis nonobſtantibus reperimus, ſive alias villas quæ propter prolixitatem vel propter ignorantiam nominum villarum in hoc precepto non ſunt inſertæ, ad jam dictam Eccleſiam juſtè & legaliter pertinere; ſuper quibus has noſtræ auctoritatis litteras fieri decrevimus, per quas ſtatuentes omnibus qui in præſenti tempore aut futuris temporibus ex memoratæ matris Eccleſiæ beneficia aſſecuti ſunt aut aſſequi potuerunt, præcipimus ut de omnibus conlaborationibus terræ, tam fœni quàm annonæ omnium generum, tam de ſua dominatione quàm & de vaſſallorum ſuorum, de vivericiis quoque & perdonato, de paſtionibus & paſcuariis, de herbaticis & pullis, de piſcationibus & paſtionaticis, id eſt, de glandeticis, de melle, & conlaborationibus quæ in hortis ſunt, de nutriminibus animalium & caſeis qui fiunt, de vaccaritiis dominicatis; ac de omnibus redditionibus quæ ab hominibus memoratæ matris Eccleſiæ recipiuntur, excepto hoſtilenſe, id eſt, de bubus & conjecto ad carros conſtruendos. De his autem omnibus præcipimus & cenſum legitimum & nonas & decimas annis ſingulis partibus præſcriptæ matris Eccleſiæ abſque ulla marritione vel dilatione reddere, inſuper reſtaurationes tam in præfixa Eccleſia quàm in domibus juxta eam adjacentibus in tegumentis & reſtaurationibus pro poſſibilitate rerum quas in beneficium exinde poſſidet facere non negligatis, ſi gratiam noſtram & eadem beneficia unuſquiſque veſtrum habere voluerit. Præſcripta verò beneficia

volo ut fideles nostri supradicto censu cum consensu & benevolentia ejusdem Ecclesiæ Episcopi teneant usque dum illa cum eis quæ ex nostra datione habere videntur mutare possimus & sæpedictæ Ecclesiæ quæ juste & legitime, ut inquisitum habemus, debentur, auxiliante Domino restitui atque reddere mereamur. Et hoc omnibus vobis notum sit, quod si aliquis vestrum extiterit qui hanc jussionem nostram aut contemnendo aut negligendo adimplere distulerit, quia volumus atque præcipimus ut præscriptæ urbis Episcopus in jure ejusdem Ecclesiæ suæ in suam vel Canonicorum suorum potestatem vel dominationem easdem res revocare faciat usque dum illi qui jam dictæ Ecclesiæ res vel beneficia nostra largitione habebant in nostram veniant præsentiam pro eadem negligentia atque contemptu rationes reddere. Et prævideat unusquisque ne illam ibi audiat sententiam, *Qui negligit censum, perdat agrum*, & per hanc auctoritatem, sive pro eorum negligentia vel contemptu ipsa perdant beneficia. Et ut hæc jussio nostra veriùs credatur & diligentiùs conservetur, atque per omnia à vobis perficiatur & firmiùs futuris temporibus teneatur, de anulo nostro subter has litteras nostras jussimus sigillari.

Capitula Karoli Calvi tit. VII. cap. 69.

Hirminmarus Notarius ad vicem Theotonis recognovi & subscripsi.

Data II. Kal. Ianuar. anno Christo propitio XIX. imperii Domni Hludovici pissimi Augusti, indictione X.

Actum Cenomanis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

XII. Placuit etiam in hoc scripto inserere exemplaria præceptorum quæ præfatus Domnus Aldricus sæpedictæ urbis Episcopus de monasteriolo sanctæ Mariæ quod est situm intra murum civitatis & fluvium Sarthæ accepit, quod etiam Domnus Hludovicus

dovicus piissimus Imperator propter amorem Dei & reverentiam sanctorum sive propter dilectionem & amorem prædicti Aldrici suprascriptæ urbis Episcopi ad matrem & civitatis seniorem Ecclesiam potestativè & legaliter tradidit. Quem antedictus Dominus Aldricus in honore Domini nostri Salvatoris Iesu Christi & ejusdem genitricis Mariæ sive sanctorum Martyrum Gervasii & Prothasii atque sancti Stephani renovavit solemniterque consecravit atque reconciliavit, congregatis scilicet Episcopis atque sacerdotibus multis nobilibus sive reliquis Christi & sanctæ Dei Ecclesiæ ministris, cum consensu videlicet absentium multorum & innumerabilium nobilium Episcoporum prædictam matrem Ecclesiam in supradictorum memoriis consecrare solemniter ac studiosissimè meruit. Primò siquidem hoc accepit præceptum, quoniam putabat quòd prædictum monasteriolum donatio Regum & fiscus esset Imperatorum. Sed postquam invenit traditiones & precarias sive privilegia & strumenta multarum chartarum in vestigario sive armario prædictæ Ecclesiæ, qualiter præfatum monasteriolum sanctæ Mariæ ad jam dictam matrem & civitatis Ecclesiam à Deo devotis & liberis atque nobilibus utriusque sexus hominibus traditum fuerat, aliud inde accepit præceptum, sicuti in eo continetur insertum. Idcirco hoc facere studuit ut si, quod absit, futuris temporibus aliqua ex hoc cautatio orta fuerit, & prædicta præcepta aliquo ingenio ablata vel perdita fuerint, exemplaria amborum in his reperiantur schedulis præceptorum, & in hoc inveniantur inserta libello, quatenus ex hoc procuratores jam dictæ sedis Ecclesiæ, si necessitas fuerit, adjutorium & recuperationem habere valeant.

EXEMPLAR PRÆCEPTI prioris.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si illius amore cujus munere ceteris mortalibus prælati sumus, loca divino cultui consecrata congruis munificentiæ nostræ beneficiis ad divinum cultum uberiùs exequendum subschollimus, dignæ retributionis præmio nos à Domino remunerari fideliter credimus. Quapropter omnium fidelium nostrorum benevolentiæ tam præsentium quàm & futurorum, Episcoporum videlicet, Abbatum, Ducum, Comitum, Domesticorum, & eorum superioris & inferioris ordinis tam ecclesiasticæ quàm reipub. administratorum notum esse volumus quia complacuit celsitudini nostræ quandam cellam sitam in pago Cenomanico in suburbio ipsius civitatis, id est, intra fluvium Sarthæ & murum præfatæ urbis, quæ est constructa & dedicata in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ & sancti Petri Apostoli atque aliorum sanctorum quorum reliquiæ & memoriæ inibi venerantur, sub integritate cum omnibus rebus, appendiciis, & terminis suis, & cum omnibus ad se pertinentibus, id est, basilicis, domibus ceterisque ædificiis, vineis, terris, pratis, silvis, campis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, molendinis, locis cultis & incultis, mobilibus rebus & immobilibus ac seipsas moventibus, mancipiis diversi sexus & ætatis, matris & civitatis Ecclesiæ Cenomanicæ senioris, quæ est fundata & dedicata in honore sancti Salvatoris & præfixæ sanctæ Mariæ semper virginis & sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii atque sancti

Stephani, ubi præsenti tempore vir venerabilis nobisque fidelis Aldricus Episcopus pastor & rector esse dinoscitur, nostra largitione tradere atque concedere & de nostro jure in jus ac potestatem illius solemni donatione transferre, ea videlicet ratione ut famulis servisque Dei inibi consistentibus & stipendia necessaria uberiùs ministrentur & necessitates ejusdem Ecclesiæ tam exteriùs quàm & interiùs faciliùs procurentur. Per hanc quoque auctoritatem nostram, per quam memoratam cellam cum omnibus ad se pertinentibus, sicut superiùs dictum est, præscriptæ matris & civitatis Ecclesiæ ac præfati Aldrici ejusdem sedis Episcopi delegamus, præcipientes interdicimus ut nullus aut nostris aut successorum nostrorum temporibus eandem cellam inde abstrahere, usurpare, aut invadere præsumat, sed in sæpedictæ Ecclesiæ & in antedicti Aldrici ejusdem Ecclesiæ Pontificis successorumque suorum Pontificum ditione jure perpetuo consistat ad ea quæ suprà diximus exequenda & perficienda. Et ut hæc nostræ concessionis traditionisve auctoritas sui vigoris perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus & anuli nostri impressione adsignari jussimus.

Signum Hludovici serenissimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data XVI. Kalendas Aprilis anno Christo propitio XXIII. imperii Domni nostri Hludovici piissimi Augusti, Indictione XIV.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

EXEMPLAR SECVNDI praecepti quod supradictus Domnus Aldricus Episcopus accipere studuit, postquam chartulas & privilegia in chartulario suae sedis invenit qualiter praescriptum monasteriolum sanctae Mariae à bonis & Deo devotis at liberis hominibus ad supradictam matrem Ecclesiam traditum fuit.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si sacerdotum servorumque Dei justis & rationabilibus petitionibus aurem accommodamus, easque ad optatum effectum perducimus, non solùm regiam & imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris Domini misericordiam exorando devotiores promptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam faciliùs nobis conciliandam esse confidimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus & futuris quia Aldricus venerabilis Cenomanicæ urbis Episcopus suggessit nostræ excellentiæ monasterium sanctæ Mariæ & sancti Petri situm extra muros memoratæ urbis, à decessore suo Innocente quondam Episcopo in rebus & ex rebus sui Episcopis fundatum atque constructum, deinceps quibusdam intervenientibus causis à jure jam dictæ suæ sedis subtractum, & ab illius dominatione hactenus fuisse dilatum. Vtque quod asserebat veraciter nobis patefaceret, detulit obtutibus majestatis nostræ quædam chartarum monimenta

Regumque, decessorum videlicet nostrorum, auctoritates quasdam; quibus inspectis atque evidenter ostenditur prædictum monasterium juris sæpedictæ sedis Cenomanicæ sibi commissæ esse & in ipsius dominatione debere persistere, humiliter nostram implorans mansuetudinem ut quod tam evidentibus indiciis declaratur, nostra quoque assensione immo auctoritate denuo roboretur. Quæ ita liquidiùs cognoscentes eique ob amorem Dei & ejusdem sanctæ sedis reverentiam favorem nostri culminis adhibere dignum judicantes, hanc auctoritatis nostræ præceptionem ei suisque per tempora successoribus fieri ac dari jussimus, per quam decernimus atque sancimus ut memoratum monasterium sanctæ Mariæ ac sancti Petri, quod aliquandiu ab eorum jure & ditione substractum fuerat, abhinc in posterum habeant atque possideant, & quicquid more ecclesiastico de eo disponere voluerint, liberam habeant potestatem, neque ullo deinceps tempore à jure præscriptæ sedis seu ejus rectorum qualibet occasione aut violentia segregetur, sed semper in illius rectorumque ejus potestate & dispositione ac voluntate ad divinum cultum propensiùs exequendum cum omnibus ad se pertinentibus integerrimè sincerrimèque perpetuò consistat. Et ut hæc nostræ redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, & de anulo nostro jussimus sigillari. HLVDOVICVS.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data XI. Kalend. April. anno Christo propitio XXIII. imperii Hludovici piissimi Augusti, Indectione XIV.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Hic est inserendum item exemplar præcepti quod

sæpedictus Domnus Aldricus de rebus & de monasteriolis sive cellulis atque vicis, necnon & villulis sigillatim nominatis sub emunitatis tuitione & gubernatione suæ sedis Ecclesiæ, quam reædificavit, & quasi à novo restruxit atque inmelioravit, inmajoravitque, & in honore sancti Domini Salvatoris & beatæ ejusdem Dei genitricis Mariæ atque sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii sive sancti Stephani solemniter consecravit, & præceptum istius exemplaris à Domno Hludovico piissimo Imperatore percipere meruit, sicut in eo continetur insertum. Ita etenim in eo habetur scriptum.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si petitionibus sacerdotum pro quibuslibet ecclesiasticis necessitatibus aures nostras libenter accommodamus, & eas cum Dei auxilio ad effectum perducimus, id nobis ad æternæ remunerationis præmia capessenda profuturam liquidò credimus. Igitur notum esse volumus sagacitati fidelium nostrorum præsentium videlicet & futurorum necnon successorum nostrorum quia adiens serenitatem nostram Aldricus Cenomanicæ urbis Episcopus innotuit nobis qualiter olim peccatis præpedientibus sancta mater Ecclesia, quæ in eadem urbe in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ & sanctorum Gervasii & Prothasii martyrum Christi Deo est dicata, ubi multæ res dudum erant, adeo humiliata & rebus suis sit exinanita ut & thesaurus ipsius Ecclesiæ à Christianissimis Principibus de ea ablatus, & quædam strumenta chartarum, per quæ res & mancipia eidem Ecclesiæ fuerant delegatæ, dipersorum casuum eventibus magna ex parte ibi deverierunt, necnon paupertatis causa præpediente divini cultus officium miserabiliter fuerit destitutum, & in eadem miserabili conlapsione immo destitu-

tione tamdiu ipsa perstiterit Ecclesia donec inspirante Domino Domnus & genitor noster sanctæ memoriæ Karolus nobilissimus orthodoxus Imperator aliqua monasteriola & villas quasdam juris ejusdem episcopii cum rebus aliis per intercessionem nobilium multorum & optimatum suorum eidem reddiderit Ecclesiæ, quibus ipse sanctus adminiculatus locus liberè atque inexcusabiliter divinæ nunc famulatur potentiæ. Postulavit atque nos prædictus Pontifex ut de eisdem cellulis & rebus, sive quas memoratus genitor noster & nos postea reddidimus Ecclesiæ, necnon & de iis quas ante ipsam redditionem jure & legaliter memorata tenebat Ecclesia, nostræ auctoritatis atque emunitatis præceptum circa ipsum sanctum locum firmitatis gratia fieri decrevissemus, per quòd firmiùs & securiùs memoratas res modernis futurisque temporibus ipsa teneat & possideat atque defendat Ecclesia. Ostendit etiam nobis præceptum bonæ recordationis beati genitoris nostri Domni Karoli, in quo & eadem continebantur singillatim nominata quæ & in nostro, nisi tantùm ea quæ nos postea ex jure præfatæ Ecclesiæ propter amorem Dei & reverentiam sanctorum prædicto venerabili Aldrico Episcopo & suprascriptæ matri per nostræ auctoritatis præcepta reddidimus Ecclesiæ. Cujus petitioni ob amorem Dei & reverentiam ipsius sancti libenter annuimus, & hoc præceptum auctoritatis nostræ circa ipsum sanctum locum facere censuimus; per quod jubemus ut ipsas cellulas & res & mancipia cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus, quæ moderno tempore justè & legaliter ipsa tenet Ecclesia, sive eas quas genitor noster & nos eidem reddidimus Ecclesiæ, necnon & eas quæ antea in jure ipsius episcopii consistebant, firmiter atque inviolabiliter per hanc nostram auctoritatem ipsa teneat atque defendat Ecclesia;

id est, cellulam sancti Vincentii cum omnibus ad se pertinentibus, & cellulam sancti Albini, seu cellulam sancti Audoëni, & cellulam sancti Rigomeri, & cellulam sancti Almeri, & cellulam sancti Vlfacii, & cellulam sancti Baumadi. Hæc omnia cum omnibus ad se pertinentibus, dum vicis canonicis, id est, Salicam, Montiniacum, Cocciacum, Placiacum, & Oxellum, Anciacum quoque, & Artinis, unà cum aliis vicis quorum nomina in plenariis præfatæ matris Ecclesiæ habentur inserta, cum villis senioribus & aliis villulis ad eas pertinentibus, sicut in plenariis jamdictæ matris Ecclesiæ continentur; id est, Rupiacum, Cananiam, Culturas, Baliavalancion, Colonicam, Vetusiacum, & Celsiacum vicum canonicum, & villam ejusdem episcopii, Aloniacum quoque, & Asinarias, atque Vodebeis, Caliemartium scilicet, sive alias villulas quarum nomina in promptu non habentur, sed in plenariis jamdictæ sanctæ matris Ecclesiæ tenentur inserta, & census omnium vicorum in eadem parrochia consistentium, sicut in plenariis & breviariis ejusdem Ecclesiæ habetur inscriptum, insuper & monasterium sancti Carilefi situm in condita Labricense cum omnibus ad se pertinentibus, & monasteriolum quod & situm intra murum præfixæ civitatis & fluvium Sarthæ, & est constructum atque dicatum in honore sancti Salvatoris & sanctæ Dei genitricis Mariæ & sanctorum Apostolorum atque aliorum sanctorum. Hæc autem duo monasteriola propter amorem Dei & dilectionem jamdicti Aldrici Episcopi præfatæ cum omnibus ad se pertinentibus reddidimus matri Ecclesiæ perpetualiter possidendum atque tenendum. Reddidimus etiam præscriptæ Ecclesiæ & Conedralium vicum canonicum cum omni integritate, & villam quæ Brogilus vel Novavilla nuncupatur, cum forestibus & villulis sive omnibus ad

ſe pertinentibus. Reddidimus ei, & Lugdunum & Caliſam & Tridentem ac Bonallam atque Baladon, & beneficia quinque vaſſallorum noſtrorum, id eſt, Veſtadigbei, Mundi, Vvolfardi, Bodonis, & ſocii ejus, cum omnibus ad ſe pertinentibus vel aſpicientibus, ſicut in præceptis noſtris quæ de jam dictis monaſteriolis & villulis adſcripta ſunt vel pertinentibus jam dicto Aldrico Pontifici facere & ſcribere juſſimus continetur inſertum. Hæc verò omnia propter amorem Dei & reverentiam ſanctorum venerabili Aldrico præfixo Epiſcopo & antedictæ matri Eccleſiæ, quam prædictus Aldricus inmajoravit & quaſi à fundamento reædificavit, nobiliterque ornavit, & in honore Domini Salvatoris & ſanctæ ejuſdem Dei genitricis Mariæ atque ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani ſolemniter conſecravit & reconciliavit, cauſa juſtitiæ in noſtra eleemoſyna reddidimus & confirmavimus & in jure ejuſdem Eccleſiæ ac dominatione rectorum ejus tenendum & eccleſiaſticè gubernandum eſſe cenſuimus. Memorata igitur monaſteriola & memoratas cellulas & villulas cum omnibus rebus & mancipiis ad ſe pertinentibus, quas modò juſtè & legaliter memorata tenet Eccleſia, per hanc noſtram auctoritatem eidem ſub noſtræ emunitatis tuitione iterum confirmamus Eccleſiæ. Præcipientes ergo jubemus ut nullus judex publicus, neque quiſlibet ex judiciaria poteſtate, nec aliquis ex fidelibus noſtris in dictis villis, locis, vel agris ſeu reliquis poſſeſſionibus memoratæ Eccleſiæ, quas moderno tempore in quibuſlibet pagis & territoriis infra ditionem regni noſtri juſtè habere & poſſidere cognoſcitur, quæque etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci divina voluerit pietas augeri, nemo ad cauſas audiendas, vel inferendas requirendas, aut tributa vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas

faciendas, aut teloneum exigendum, nec fidejussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ tam ingenuos quàm & servos qui super terram ejusdem residere videntur injustè distringendos, nec ullas rohibitiones aut illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingtedi audeant, vel exactare prædicta ex præfatis rebus quodam in loco præsumant. Et quicquid ex rebus jam dictæ Ecclesiæ fiscus sperare poterat, totum nos memoratæ Ecclesiæ concedimus. Insuper & illud in hoc præcepto inserere deprecante jam dicto Episcopo jussimus, sicut & in bonæ memoriæ Domini & genitoris nostri Karoli Imperatoris præcepto insertum reperimus, ut nullus judex aut Comes aut quislibet homo vel quælibet persona prædictæ Ecclesiæ ministros vel advocatos in mallo publico accusare præsumat antequam conveniat ministros rerum & judices villarum atque hominum à quibus læsus est, ut ab eis familiarem & justam accipiat justitiam; & si à prædictis ministris suam justitiam accipere non valuerit, tunc conveniat Episcopum jamdictæ Ecclesiæ, ut ab ipso suam justitiam familiarem & bonam atque justam accipiat. Et si ab ipso Episcopo neque à suis ministris suam justitiam accipere nequiverit, postmodum licentiam habeat ut in mallo publico suas querelas justè & rationabiliter atque legaliter quærat. Sed si antequam fecerit illud, jam dictæ sedis Ecclesiæ Episcopum & suos ministros & advocatos in mallo & cujusdam conditionis publico placito accusare aut pulsare præsumpserit, quia nostram jussionem atque nostrum præceptum & indictum contempsit sive prævaricavit, bannum nostrum ex hoc nobis componat, & prædictæ Ecclesiæ Episcopo vel suis ministris solidos centum argenti componat, & suam justitiam postmodum absque lege aut aliqua compositione recipiat. Prædictas enim causas me-

moratæ Ecclesiæ Pontificibusque atque servis Dei inibi Domino famulantibus pro Dei amore & reverentia sanctorum concessimus, concessumque futuris temporibus esse volumus. Iterum iterumque jubentes præcipimus ut nullus ex fidelibus nostris, aut judex publicus, vel etiam quælibet immissa vel subrogata persona, aliquam inquietudinem aut injustam contrarietatem de prædictis monasteriolis sive cellulis & rebus & mancipiis ac censibus, necnon & de his quæ sive à nobis sive à successoribus nostris vel à reliquis Deum timentibus eidem Ecclesia divina pietas deinceps augeri voluerit, nostris futurisque temporibus memoratæ Ecclesiæ facere præsumat; sed sub hoc nostræ confirmationis & tuitionis præcepto in jure ejusdem episcopii omni tempore in nostra eleemosyna quietè ac pacificè & justè possiderit & legaliter tueri valeant, ita videlicet ut quicquid rectores vel ministri ipsius Ecclesiæ pro opportunitate & utilitate de præfatis rebus facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi, quatenus Pontifices ipsius sedis cum grege sibi commisso pro incolumitate nostra, conjugis, ac prolis, & stabilitate imperii à Deo nobis collati sua gratissima miseratione per immensum conservandi jugiter Domini implorent misericordiam: Et ut hæc auctoritas per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtienat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione sigillari jussimus.

Signum Hludovici piissimi Imperatoris.

Maginarius Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data Kal. Mart. anno Christo propitio XXIII. imperii Dñi Hludovici piissimi Augusti Iindict. III.

Actum Pictavis civitate publica in Dei nomine feliciter. Amen.

XVI. Prædicta quoque præcepta in hoc opusculo ideo inserere placuit ut, sicut dictum est, si futuris aut modernis de supradictis rebus aliqua quæstio orta fuerit, exemplaria antedictorum in hoc libello inveniantur inserta præceptorum; quatenus per ea fideles suprascriptæ Ecclesiæ & rectores atque gubernatores ejusdem ex his exemplariis adjutorium habere queant. Nonnulla etenim alia præcepta præfatus Domnus Aldricus jamdictæ urbis Episcopus accipere pro firmitatis causa studuit, quæ in his schedulis propter prolixitatem vel fastidium audientium vel legentium sive tædium scribentium inserere minimè libuit.

XVII. Prædictus quoque Aldricus sæpedictæ urbis Episcopus collegit quædam capitula canonum valde utilia & necessaria, quæ à suis consacerdotibus sæpissime legenda sive memoriæ commendanda tribuit. Ex quibus enim canonibus atque edictis patrum præfata capitula strictim colligere curavit, in suo procemio continetur insertum. Primò vero collegit capitula nonnulla ex duodecim Conciliis sive ex decretis Romanæ sedis Episcoporum, quorum præfationem in prima fronte prædicti operis valde utilem posuit. Demum quoque quæ sequuntur ex aliis collegit canonibus atque dictis patrum diversarum provinciarum, atque nonnulla ex his quæ cum aliis sanctissimis & doctissimis Episcopis in synodis pariter sanxit, sive ex capitulis Christianissimorum Imperatorum in synodis Episcoporum decretis tam tempore Pipini quàm & Karoli sive Hludovici, sicut in præfationibus ipsius libelli à diligenter investigantibus inveniri potest. Sæpedictus quoque Aldricus Episcopus fecit tugurium, quod & ciborium nominatur, super altare seniori, quod est sacratum, ut præfixum est, in honore Domini Salvatoris & sanctæ Dei genitricis Mariæ atque

ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii ſive ſancti Stephani necnon & ſimul in veneratione & honore omnium ſanctorum. Ipſum enim ciborium auro & argento mirificè, ſicut hodie apparet, fabricare ſtuduit; in quo & cennas argenteas & deauratas deſuper configere præcepit, ſicut hactenus à conſpicientibus prædictum opus videtur. Hic namque fecit in loco in quo olim canes & meretrices ſive latrones habitare ſolebant monaſterium ſupra fluvium Sarthæ miliario & ſemis à jam dicta urbe diſtante in honore ſancti Salvatoris & ſanctæ Dei genitricis Mariæ & ſanctorum martyrum Stephani, Gervaſii, & Prothaſii, atque omnium ſanctorum, in quo & dormitorium novum decenter compoſitum fecit, & in ipſo dormitorio abſidam in orientali parte mirificè conſtruxit, & in ea altare conſtruxit & erexit; ipſam verò abſidam, unà cum prædicto altare in die IV. Iduum Septembr. unà cum ſuis reliquiis in honore ſancti Benedicti confeſſoris præcipui ſolemniter conſecravit; & ubi antea latratus canum & ululatus pauperum qui à latronibus inibi inhabitantibus expoliabantur reſonabant, ibi hymnos angelicos & propheticos ſive ceterarum divinarum ſcripturarum laudes decantare & reſonare die noctuque Domino conſtituit. Fecit quoque in ipſo monaſterio refectorium novum & nobiliter compoſitum, & cetera officina fratrum, tam cellaria quàm & alia officina mirabiliter & decenter conſtruxit & regulariter ordinavit, monachiſque ad inhabitandum contradidit. In ipſo ergo loco Kalend. Maii fundamenta Eccleſiæ & clauſtri cœpit ponere & conſtruere; in quo opere mira & magna virtus Dei eſt declarata, quia quæ in duos aut tres annos minimè putabant eſſe conſummata, in quatuor & quinto dimidio menſibus Domino adminiculante conſummatum eſt, id eſt, à Kal. Maiis uſque XVI. Kal.

Octobris; in quo Kalendarum die & ipsa Ecclesia est consecrata, & ipsi monachi in dormitorio inibi novo cœperunt dormire, & in refectorio inibi novo manducare. quæ nullo modo fieri potuissent nisi Domini misericordia & ejus magna virtus hoc operata esset. Vnde & ipse laudatur, qui hoc præstare & concedere atque divinitus operari dignatus est; cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

XVIII. In prædicto itaque monasterio Ecclesiam mirificè & ordinabiliter compositam à novo construxit, in qua & quatuordecim altaria erexit, & ea in memorias & nomina atque honores eorum sanctorum dedicavit & consecravit, & eorum pignora in eis collocavit, quorum nomina super ea hactenus adscripta esse videntur. Ipsam ergo Ecclesiam, ut præfixum est, in honore Domini Salvatoris & sanctæ ejusdem Dei genitricis Mariæ sive sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii atque sancti Stephani, necnon & simul in honore omnium sanctorum solemniter decenterque in die XVI. Kalend. Octob. consecravit. Dum ergo consecratio prædictæ Ecclesiæ à jam dicto Episcopo & à suis ministris præparabatur, mira res & minimè celanda accidit. Venit quoque quidam homo, nemine movente hominum aut vocante, sed divina clementia inspirante, compunctus, nomine Salahardus nobilis genere ad præfatum locum & ad jam dictum Episcopum, & ad ipsam congregationem, qui dixit se velle suum tradere proprium ad eandem devotionem & ad præfixum locum & suos filios binos ad supradictam Ecclesiam tradere servituti, ut & ibi, si Domino placuerit, monachi fierent, & cunctis diebus vitæ illorum inibi Domino deservirent. Quod ita post consecrationem supradictam peractam Domino annuente factum est. Tradidit itaque præfixus vir, multis nobilibus coram astantibus, præfixo Episcopo

unà cum suis sacerdotibus & monachis supra præscriptum altare sancti Salvatoris votum ejus suscipientibus de proprio suo quantum, ut reor, cum mille solidis argenti pretiosi nemo emere poterat. Vnde prædicto Episcopo & suis sacerdotibus atque monachis inibi Domino famulantibus chartam legalem fecit, & fidejussores ex eodem proprio nobiles & electos condonavit. Ista igitur miracula nisi instinctu Dei nullo modo fieri possent. Idcirco & ea hîc inseruimus ut cuncti servi Dei pro eis qui hæc legerint orent qui suis votis Domini famulatum amplificare magnificareque atque adimplere cupiunt sive cupierint.

XIX. Consecratione igitur solemniter & canonicè peracta, ad ipsam Ecclesiam sive ad ipsum altare quod in prædictorum honore sanctorum consecravit, & ad fulciendam fratrum necessitatem ibidem Domino servientium, unà cum suis consacerdotibus & Clericis sanctè viventibus, cum consultu & consensu videlicet universi cleri & populi, contradidit quatuor evangelia mirificè conscripta & calicem aureum unà cum patena sua. Etenim ipsum evangelium & prædictum calicem aureum, Deoque sacratum, unà cum cæteris Episcopis & consacerdotibus manus eorum desuper imponentibus, & cunctis reliquis consentientibus ac exorantibus, ibidem de rebus sitæ sedis Ecclesiæ cum consultu omnium contradidit, multis testibus circumastantibus nobilibus & liberis hominibus videntibus, id est, villam Apiacum, in qua sanctus Vlfacius confessor Christi requiescit in corpore, cum omni integritate, & villam Luciacum cum omni integritate, & medietatem de villa Can, & medietatem de villa Bernis, & illas culturas duas juxta præfatum monasterium infra illam silvam conjacentes, unà cum prato ex alia parte monasterii con-

ſiſtente, ſicut termini ipſorum monachorum dividunt, & illa molina duo juxta monaſterium ſupra fluvium Sarthæ conſtructum, & villam Salvariam cum aliis villulis juxta eam adjacentibus, cum manentibus triginta, & illam vineam indominicatam quæ juxta ipſum monaſterium conſiſtit. Hoc totum præfixæ Eccleſiæ & prædicto altari in dotem monachis ibidem Domino famulantibus regulariter cum conſenſu piiſſimi Hludovici Imperatoris & Epiſcoporum multorum, maximè comprovincialium & conſacerdotum ſuorum, monachis ibidem degentibus perpetualiter ad poſſidendum contradidit, deprecans & conteſtans humiliterque implorans ut nemo ea inde auferat, ſed plura adaugeat, & ſicut vult unuſquiſque ut ſua pia facta ſtabilia permaneant, ita & noſtra, licèt pauca, perpetualiter manere inconvulſa permittat. In quo die & in qua ſolemnitate conſtituit ut monachi in ipſo monaſterio degentes & regulariter viventes fratribus Canonicis matri & ſeniori civitatis Eccleſiæ famulantibus dent plenam refectionem, quæ & in ſubſequentibus commemorabitur. Ipſam ergo refectionem Clericis matri & ſeniori civitatis Eccleſiæ famulantibus dare cenſuit; quæ etiam ſimiliter in honore Domini Salvatoris & ſanctæ ejuſdem Dei genitricis Mariæ ſive ſanctorum martyrum Gervaſii & Prothaſii atque ſancti Stephani necnon & ſimul in veneratione & nomine omnium ſanctorum noſcitur à prædicto Aldrico Epiſcopo reconciliata & ſolemniter, ut præfixum eſt, ſacrata eſſe, ad cujus ſimilitudinem & imitationem & hanc Eccleſiam in jam dicto monaſterio conſecravit. Quæ igitur quoniam ſubjecta eſt matri & ſeniori civitatis Eccleſiæ, idcirco & in ipſorum memoria quorum prædicta mater Eccleſia eſt conſecrata & hanc conſecrare diſpoſuit. Quod & ita ordinabiliter & ſolemniter Domino adjuvante factum eſt.

XX.

XX. In die namque consecrationis præscriptæ Ecclesiæ, ut superiùs commemoratum est, censuit supradictis Canonicis & Dei servis matri & seniori civitatis Ecclesiæ famulantibus dari de jam dicto monasterio sancti Salvatoris de pane optimo modios IV. & de vino optimo modios III. & quarum de potione optima, friscingas verò vervecinas duas & porcinas similiter duas. Constituit etiam ut jam dicti Canonici pleniter & decenter venirent cum psallentio, id est, cum crucibus & reliquis divinis obsequiis & ornamentis, ut decet, nobilibus ad vesperas & vigilias jamdictæ festivitatis & dedicationis Domini Salvatoris & ipsius monasterii Ecclesiæ, in qua tam vespertinale quàm & matutinale seu missale officium dedicationis Ecclesiæ, sicut in sacramentorio & lectionario sive antiphonario atque in ceteris sanctorum patrum institutis & rationabiliter ordinatis à prudentibus sanctæ Dei Ecclesiæ cultoribus invenitur, agatur, & pleniter decenterque & rationabiliter atque solemniter unà cum monachis ibidem degentibus & Domino famulantibus devotissimè ab omnibus perficiantur, & post vesperas in ipsius dedicationis vigilia prædicti Canonici in refectorio cum ipsis monachis talem refectionem sicut ipsi monachi unà cum eis habeant. Missa verò crastina in die ipsius solemnitatis canonicè & solemniter peracta, faciant ipsi Canonici utrum Episcopus vel magistri eorum melius & rationabilius judicaverint, aut in ipso monasterio reficiant pleniter, aut prædicta stipendia ad eorum refectoriũ famuli eorum deferant, in quo & ipsi pleniter & decenter reficiant, lætantes quippe & gaudentes de prædicta solemnitate.

XXI. Constituit etiam prædictus Aldricus jam dictæ civitatis Episcopus & humiliter deprecatus est ut in præfixæ solemnitatis die unusquisque tam civitatis sacerdos quàm & suburbanus sive præfati

monasterii Presbyter unam decantaret, dum in præsenti peregrinatione vixerit, pro eo vivente Missam, post obitum quoque ejus, quando Dominus voluerit, similiter constituit & suppliciter deprecatus est, atque una cum eis pariter sanxit ut pro anima ejus prædicti sacerdotes in jam dicta die decantent devotissimè unusquisque Missam unam, & reliquus clerus, cuncti videlicet monachi & Canonici, unusquisque psalmos quinquaginta devotissimè decantet, orantes namque Dominum cæli ut vitam habere prædictus Aldricus mereatur sempiternam. Porrò similiter constituit ut in die XI. Kal. Ianuar. dedicationis matris & senioris Ecclesiæ civitatis sacerdotes & Clerici Missas & psalmodia sicut & in dedicatione Ecclesiæ sancti Salvatoris jam dicti monasterii pro Aldrico Episcopo studiosissimè decantent, id est, unusquisque sacerdos Missam unam vel eo amplius, si libuerit, & unusquique Clericus psalmos quinquaginta & eo amplius, si placuerit, orantes & deprecantes Dominum cæli ut anima ipsius vita sempiterna perfrui & requie æterna mereatur. Amen.

XXII. Similiter ergo & in dedicatione sancti Stephani Ecclesiæ, quam infra claustrum Canonicorum jam dictus Aldricus Episcopus à novo construxit, decretum est ut prædicti Canonici & ipsius civitatis Dei servi & suburbani omnes Presbyteri & Clerici ad ipsam solemnitatem dedicationis Ecclesiæ sancti Stephani manè prima revestiti convenientes, unusquisque sacerdos in ipsa Ecclesia pro anima prædicti Aldrici Pontificis cantet Missam unam; & si amplius voluerit, in ipsius erit benignitate & potestate ut faciat. Et unusquisque Clericus psalmos quinquaginta; & si amplius voluerit, in ipsius erit benignitate & misericordia sine remuneratione & potestate, orantes & deprecantes Do-

mini misericordiam obnixè ut anima ipsius Aldrici Episcopi quiete æterna frui valeat, & requiem sempiternam unà cum sanctis & electis Dei habere mereatur. Amen.

XXIII. Sanxit quoque antedictus Domnus Aldricus Episcopus una cum fratribus & coepiscopis ac Canonicis suæ sedis Ecclesiæ consideravit ut in die ordinationis ejus omnes Presbyteri tam urbani quàm & suburbani sive monasteriales relisquuque clerus ad vesperas & vigilias ipsius festivitatis, sicut in natalitiis Episcoporum constitutum est solemniter agere, pariter & solemniter convenirent, & in ipsa officia solemniter cum ipsis Canonicis & devotissimè peragerent & post vesperas peractos in refectorio unà cum ipsius Ecclesiæ Canonicis ter biberent; & ad nocturnas vel ad matutinas pleniter postea venirent, & matutinalem synaxim unà cum ipsis Canonicis solemniter & decenter peragerent. In ipsius quippe solemnitatis die constituit atque sanxit unà cum sapientissimis Episcopis atque sacerdotibus ut mane prima omnes sacerdotes tam urbani quàm & suburbani revestiri infra ipsam matrem & seniorem Ecclesiam convenirent, & reliquus clerus unà cum eis adveniat; & unusquisque Presbyter pro jam dicto Aldrico Pontifice Missas devotissimè decantet tres, & unusquisque Clericus pro se psalterium decantet unum, aut simul omnis clerus versa vice unum decantet in choro psalterium, hæc verò officia & Missarum solemnia pro Aldrico venerabili Episcopo devotissimè completa, simul omnes ad legitimum & canonicum tempus in publicum & solemne introëant officium, sicut in natalitiis Pontificum facere constitutum est. Post actum quoque publicum atque solemne officium, simul tam ipsi Canonici quàm & omnes Clerici ad prædicta officia peragenda convenientes in refectorium pariter & sufficienter solem-

niterque reficiant de præbenda quæ eis ad prædicta officia peragenda & ad ipsam solemnitatem complendam à præfixo Aldrico dare de villa cujus vocabulum est Buxarias decretum est, sicut in testamento de ipsa villa fratribus à jamdicto Aldrico Episcopo præfato & in eo scripto atque firmato à multis Episcopis constitutum est. Prædicta verò festivitas & antedicta refectio fratrum quæ modò agitur in XII. Kalendarum Ianuariarum die, quæ & una die anticipatur propter dedicationem præfixæ matris & senioris civitatis Ecclesiæ, decretum & consideratum est à jamdicto Aldrico Episcopo & à prædictis sanctis coepiscopis & suis sacerdotibus & Canonicis universis ut transferatur in diem depositionis ejusdem, quando eum Dominus de hoc seculo vocare voluerit, & in ipsa die agatur tam refectio prædicta quàm & antedicta solemnitas, tantùm enim ut hoc quod modò pro vivo in Missis & psalmodiis & ceteris orationibus & ceremoniis agitur, tunc pro defuncto similiter, & prædicto numero adimpleto, id est, unusquisque sacerdos Missas tres, & unusquisque Clericus psalterium unum, in die depositionis ejus agatur pro defuncto Episcopo, & tunc unusquisque devotiùs & solemniùs agere certet, quia major necessitas est tunc quam nunc; quoniam non est amicus in vita qui post mortem animam illius non diligit, & pro ea orare non certat, atque pro requie ejus orare & certare negligit & dedignatur. Est namque à præfixis sacerdotibus & Dei servis consideratum & decretum ut quisque hæc præterierit, aut cujus negligentia prætermissum fuerit, sive in danda prædicta præbenda, seu in peragendis prædictis officiis, ut ante tribunal districti judicis reddat ex hoc rationem, & ibi sententiam suam accipiat. Videte, fratres & sancti successores antedicti Episcopi, ut hoc decretum non negligatis, sed magis

adimplere ſtudeatis ; qualiter non damnationis pœnam, ſed retributionis præmium in æternum percipere valeatis. Amen.

Oremus, fratres, ut Dominus animæ prædicti Pontificis Aldrici tribuat primæ reſurrectionis partem, & vitam ei habere concedat in cœlis, ubi & gloria æterna perfrui unà cum ſanctis Dei æternaliter mereatur, ipſo diſpenſante & tribuente qui vivit & regnat cum Deo patre in unitate ſpiritus ſancti per infinita ſeculorum ſecula. Amen.

XXIV. Similiter etiam in feſtivitate dedicationis occidentalis partis matris & ſenioris civitatis Eccleſiæ, in qua altare ſancti Iohannis conſtruxit & alia altaria tria, facere cenſuit, id eſt, ut unuſquiſque Presbyter tam urbanus quàm & ſuburbanus, ſive cuncti monaſteriales ſacerdotes ad ipſam ſolemnitatem, quæ eſt XI. Kalend. Iuliarum, mane prima reveſtiti conveniant, & ibi pro jamdicto Pontifice Aldrico venerabili Epiſcopo Miſſam unam decantent, & ſi ampliùs voluerint, in eorum erit poteſtate & miſericordia ſine retributione, & unuſquiſque Clericus pſalmos quinquaginta, & eo ampliùs decantet pro anima Aldrici jamdicti Epiſcopi, orantes quoque Dominum cœli & deprecantes miſericordiam ejus ut anima prædicti Aldrici Epiſcopi vitam æternam habere valeat ſive requiem ſempiternam unà cum ſanctis & electis Dei æternaliter frui mereatur per infinita ſeculorum ſecula. Amen.

XXV. Conſtituit enim præfatus Aldricus venerabilis Epiſcopus ut omnes Presbyteri tam urbani quàm & ſuburbani ſive monaſteriales juxta urbem degentes & omnes ſacerdotes infra illam commanentes ad prædictas ſex feſtivitates decenter & reveſtiti convenirent, id eſt, XVIII. Kalend. Septembrium, quando feſtivitas Aſſumptionis ſanctæ Dei genitricis Mariæ celebratur, & in feſtivitate

consecrationis occidentalis partis matris & senioris civitatis Ecclesiæ, quæ est XI. Kal. Iuliarum, & in festivitate dedicationis Ecclesiæ sancti Salvatoris infra monasterium monachorum quod Aldricus supradictus Episcopus supra fluvium Sarthæ à novo fundavit, & in quo monachos habitare & regulariter vivere constituit, & in festivitate sacrationis Ecclesiæ sancti Stephani quam jamdictus Aldricus Episcopus intra claustrum Canonicorum à novo fundavit, quæ est V. Iduum Novembrium, & in festivitate natalitii præfati Aldrici Episcopi, quæ est XII. Kal. Ianuariarum propter anticipationem unius festi diei, id est, matris & senioris Ecclesiæ consecrationis celebratur, & in festivitate consecrationis matris & senioris civitatis Ecclesiæ, quæ est XII. Kal. Ianuariarum. Ad has ergo festivitates consideratum & decretum est ut prædicti sacerdotes revestiti mane prima conveniant, & in jamdictis Ecclesiis oblatas & vinum à custodibus ipsarum Ecclesiarum accipiant, & supradicta officia pro Aldrico Episcopo mane prima ante horam tertiam faciant, orantes humiliter & supplicantes, flexisque poplitibus Domini misericordiam obsecrantes tam sacerdotes cuncti quàm & reliqui Clerici omnes ut absolvat Dominus animam Aldrici prædicti Episcopi ab omni vinculo delictorum, quatenus in resurrectionis gloria inter sanctos & electos Dei resuscitari mereatur, & vita sempiterna unà cum eis perfruatur per infinita secula seculorum. Amen. Hæc ergo officia pro Aldrico prædicto Episcopo devotissimè & bono animo peracta, hora tertia in publicum & solemne ipsius diei officium omnes introëant, & officium solemne decenter solemniterque peractum in refectorio unà cum prædictæ sanctæ matris Ecclesiæ Canonicis in prædictis sex diebus & festivitatibus plenam & condecentem refectionem

ficut ipfi Canonici habeant, gaudentes & lætantes plaudentefque in prædictis feftivitatibus perfiftunt, laudantes & benedicentes Dominum qui eis tanta bona tribuere non dedignatus eft, orantes quoque & fupplicantes Dominum cœli præcibus incumbant, ut hanc vitam pacificè & decenter fanctèque & piè degere valeant, & poftmodum, quando Deus voluerit, vita æterna in cœleftibus fedibus unà cum fanctis Dei frui mereamur, quod ipfe præftare dignetur cui eft honor & gloria in fecula feculorum. Amen. Hanc quicunque cupit diffolvere, à membris Ecclefiæ diffociatus eat,

XXVI. Fecit igitur antedictus Aldricus Epifcopus monafterium in loco ubi dudum monafterium fuerat in honore fanctæ Mariæ conftructum, quod & ipfe legibus & per inftrumenta chartarum à Domno Imperatore Hludovico ad jus fæpedictæ Ecclefiæ acquifivit, fed penè deftructum atque dirutum & abfque ulla ratione neglectum. In loco verò fupradicto ubi illud prædictum monafterium fuerat, id eft, inter murum civitatis & fluvium Sarrhæ, monafterium prædictus Aldricus Epifcopus, ut dictum eft, fundavit, & à novo prout meliùs potuit conftruere ftuduit, Ecclefiam namque inibi fecit majorem quàm ibi deftructam inveniffet, eamque in honore Domini Salvatoris & fanctæ ejufdem Dei genitricis Mariæ fanctorumque martyrum Stephani, Gervafii, & Prothafii IV. Idus Octob. canonicè atque folemniter facravit. Et propterea hoc illi vifum fuit agere quia in eorum fanctorum nomine & honore in quibus caput ipfius monafterii, id eft, mater Ecclefia civitatis facrata erat, ut in ipforum memoria & honore membrum conftructum facratumve foret, & ficut prædicta mater Ecclefia in honore Domini Salvatoris & fanctæ Mariæ fanctorumque martyrum Gervafii & Prothafii dedicata

erat, ita & ipsa in eodem monasterio Ecclesia fuisset, qualiter eorundem sanctorum memoria ab omnibus ut decet inibi futuris veneretur temporibus. Porrò claustrum juxta ipsam Ecclesiam fecit, id est, refectorium, dormitorium, cellarium, & cetera officina quæ ad monasterium pertinent nobiliter composuit, & ita constituit ut in medio claustro fons vivus & bonus surgeret, & inde per eorum officina aquam eis ministrando discurreret. In ipso quoque monasterio monachas instituit secundùm regulam sancti Benedicti degentes, quas per licentiam Domni Imperatoris Hludovici & Domnæ Imperatricis Iudith ab Intramnis monasterio misit ibidem. Et hoc decrevit atque sanxit pariter cum suo Metropolitano & suis comprovincialibus & aliis multis Episcopis auctoritate prædicti Imperatoris Hludovici ut futuris temporibus semper monachæ regulariter viventes & secundùm regulam sancti Benedicti degentes inibi permanerent, & si quis hæc destruere aut infringere nisus (quod absit) fuerit, ante tribunal æterni judicis inde tremebundam redderet rationem: Ipsis quoque sanctis monialibus & monachis villas dedit, ut inde eorum stipendia & vestimenta atque cetera supplementa per singulos annos pleniter haberent, ut absque ullo impedimento aut indigentia regulariter vivere possent, id est, villam Macerias in condita Conedralinse cum omni integritate, & aliam in condita Vivoniense cum omni integritate quæ Taumiacus nominatur, & est sita super fluvium Sarthæ, tertiam verò super eundem fluvium Sarthæ quæ Monasteriolus vocatur, & quartam in condita Gabronense, quæ Cambronis appellatur. Constituit namque ut de præfato monasterio & de supradictis villis ministri & monachæ ipsius monasterii Canonicis matris & senioris civitatis Ecclesiæ degentibus unam refectionem per singulos annos in solemnitate

prædictæ dedicationis Ecclesiæ, id est, quarto Idus Octob. plenam & bonam facerent, & ipsi Canonici ad officium dedicationis ipsius Ecclesiæ revestiti veniant, & illud inibi per singulos annos, sicut in libris officiorum continetur, solemniter celebrent, atque pro prædicto Aldrico Episcopo inibi Missas & psalmodia devotissimè cantent, id est, unusquisque Presbyter Missam unam aut duas, & unusquisque Clericus sive monacha psalmos centum decantent, perorantes Dominum cœli ut vitam æternam habere in cælestibus mereatur, insuper orantes & devotissimè supplicantes ut requiem æternam donet ei Dominus, & lux perpetua luceat ei. Amen.

Supradicta enim refectio Canonicorum talis debet esse, id est, ut accipiant per singulos annos de pane optimo modios quatuor, & friscingas porcinas optimas quatuor, & de vino optimo modios quatuor, tam in vita ipsius Aldrici quàm & post ejus obitum, ita fiat qualiter ambobus congregationibus delectet semper pro eo orare tam in ipso die quàm & in reliquis diebus, & memoria ipsius nominis ab eis devotissimè celebretur, qualiter cum sanctis Dei in cælestibus lætari & beata requie frui mereatur. Amen.

XXVII. Præfatus ergo Aldricus Episcopus ingressus villam sui episcopii, in condita videlicet Conedralinse monachos regulariter degentes instituit, ubi & monasteriolum, prout tunc temporis ratio dictavit & ipse meliùs potuit, Ecclesiam & claustrum ædificavit, & futuris temporibus habitationes monachis regulariter viventibus præparavit. Et hoc constituit, ut semper ibi monachi essent, & pro Domno Imperatore & pro eo sive pro universa Ecclesia die noctuque orarent, suasque animas inibi salvarent & aliorum lucrarent, bonamque vitam perpetualiter regulariter viventes ducerent. Ipsis

enim monachis ex rebus suæ sedis Ecclesiæ sibique divinitus commissis ad eorum varias necessitates sufficienter fulciendas atque supplendas dare abondanter, prout tunc temporis exposcebat necessitas, non distulit. Vnde & scriptum quoddam sua ceterorumque venerabilium auctoritate Episcoporum reliquorumque ordinum Deo servientium necnon & laicorum religiosorumque pariter ac nobilium manibus roboratum futuris temporibus habendum & custodiendum propriis manibus tradidit, ut ex rebus in eo insertis eorum necessitates supplerent & Domino suique successoribus regulariter militarent, atque multos Domino lucrarent, & pro .... Principibus & Pontificibus, quibus subjecti esse debebant, atque pro cunctis sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus futuris temporibus exorarent, quatenus eorum & aliorum servorum Dei precibus remissionem omnium peccatorum & vitam perpetuam habere mereantur in cælis. Amen.

XXVIII. *Sæpedictus igitur* Aldricus Cenomanicæ matris Ecclesiæ Episcopus quoddam monasterium monachorum in condita Duciacinse, in loco qui dicitur Talipiacus, super fluviolum Rhodani construxit prout meliùs tunc temporis ratio permisit. In ipso enim monasterio Talipiaco Ecclesiam in honore sancti Peri unà cum claustro monachorum & molendinis & ceteris officinis quæ ad curam & regulam monachorum pertinent prout meliùs potuit prædictus Pontifex construere & ornare nobiliterque & sapienter componere studuit. In præfato enim monasterio Talipiaco monachos de monasterio suo quod Anisola nominatur, in quo sanctus Carilephus corpore requiescit, misit, ut in eo regulariter viverent, & multos ad Dominum attraherent, suasque atque multorum aliorum animas inibi Domno multipliciter lucrarent, & pro Domno

Hludovico Imperatore seu pro filio ejus Karolo atque pro præfixo Aldrico Episcopo sive pro omnibus sibi commissis & universis sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus die noctuque fideliter exorantes rogarent ut nobis omnibus suam semper tribuat facere voluntatem vitamque concedat degere felicem, & insuper requiem tribuat sempiternam. Amen. In memorato ergo monasterio Talipiaco Præpositum suum nomine Iacob Archipresbyterum Abbatem constituit, qui monachorum curam ibi gereret, eosque monachos juxta regulam sancti Benedicti regulariter regeret, suamque atque aliorum animas inibi salvaret, atque ad supernam patriam, id est cæleste regnum Domino adjuvante deduceret, ut cælestibus in sedibus unà cum sanctis & electis Dei perpetualiter vivere cum eis regnare & gloriari præstante Domino nostro Iesu Christo mereantur. Amen. Has ergo villulas & res jamdictus Aldricus Episcopus p æfixo monasteriolo & monachis inibi Domino degentibus per suum privilegium confirmavit unà cum licentia Domini Hludovici piissimi Imperatoris & unà cum consensu Vrsmari sui Metropolitani & ceterorum suorum comprovincialium sanctorum Episcoporum, assensum etiam præbente universo ordine & clero sibi commisso sive cuncto cœtu Cenomanicæ in parochia militantium sacerdotum ac levitarum atqui reliquorum sacrorum ordinum ministrorum.

XXIX. Commemoratus namque Aldricus Cenomanicæ matris Ecclesiæ Episcopus divino honore fervens pariter & amore, monasterium sancti Vincentii juxta Cenomanicam urbem situm quasi à novo reædificavit & renovare studuit, ipsamque Ecclesiam sancti Vincentii teguminibus & aliis ædificiis ornare interius exteriusque non distulit, & juxta eum in aquilonari parte claustrum monachorum una cum aliis ædificiis quæ ad curam & regu-

lam eorum pertinere videntur, prout meliùs potuit, construere & ornare nobiliterque & sapienter atque decenter componere studuit. In præfato quippe monasterio præfixi sancti Vincentii, quod penè dirutum & quasi annullatum invenit, jam magna ex parte reædificato posuit monachos, ut regulariter in eo viverent, & multos ad Domini Salvatoris servitium & ad decorem sanctæ Dei Ecclesiæ attraherent, & ad lucrum animarum & corporum sive ad salvationem & exaltationem Christiani populi multos acquirerent, suasque atque aliorum innumerabilium animas multipliciter inibi sanctè & justè ac piè & regulariter viventes Domino lucrarent, & pro Domno Hludovico Imperatore sive pro ejus conjuge Iudith Imperatrice atque pro nobilissima prole eorum Karolo glorioso Rege, quorum licentia & auxilio fultus hæc agere cœpit, & pro omnibus sibi commissis gregibus & populis fideliter & incessabiliter die noctuqe implorarent, seu pro omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ filiis incessanter orarent ut Dominus Salvator noster, qui nos proprio sanguine redemit, die noctuque in suo servitio & ad suam peragendam voluntatem ubique custodiat, semperque felicem vitam ducere concedat, & ad societatem sanctorum intercedentibus servorum & sanctorum Dei meritis perducere dignetur.

XXX. *COMMEMORATIO de mansionibus & novalibus quae praefatus Aldricus Cenomonicae urbis Episcopus ad utilitatem sanctae Dei Ecclesiae suorumque servorum & sustentationem pauperum sive indigentium atque supplementum sibi famulantium; & ad alenda sive nutrienda pecora, construere & extirpare studuit.*

IUxta monasterium sancti Salvatoris unam sibi ad inhabitandum fecit mansionem, & in monte Sedoneris octo fecit mansionilia, & in rebus de villa Vodebistria in Caterniaco tria, in Ruiniaco tria, super fluviolum Miliciæ tria, inter Agniacum & silva Briscia tria, in Drumniaco duo, in Mantula de ratione sanctæ Mariæ duo, in Mantula sancti Albini & fratrum unum, in Novavilla duo, in Rino petroso unum, in Colonica secus urbem, in loco qui dicitur Vivariis, unum, in Puscit duo, in illa rua ultra fluvium Sarthæ duo, in illa rua sancti Vincentii unum, in Laudemauro unum, in Bellasilva tria, in silva Laudesinde duo, in villa Tricionis quinque, super fluvium Liti juxta Culturas duo, in monte ipsius villæ, ubi vinea antiqua fuit, unum in silva Vuastina septem, in Mouciaco tria, in Capon duo, in Noiolio unum, hoc est, in Vuastina, in Vvindoninse pago unum, in villa Cipetra super fluvium Sarthæ unum, in Parciaco unum, in Casiliaco duo, in Aciaco unum, in Rupiaco tria, in Asinariis villa fratrum duo, in Colonica duo, in vetus vicum unum, in Celsiaco duo, in Stauriaco in pago Baiocassimo duo, in silva Blanau in pago Oxominse duo, in Spelteriis villa fratrum duo, in Co-

lonica duo, in vetus vicum unum, in Durno unum, in Canania tria, & in Culcanna sive ad sanctum Iulianum duo, juxta monasterium sancti Carilephi super illud magnum vivarium unum, ad monasterium aliud, ad Belmont tertium, juxta Maceriolas quatuor, juxta illam silvam quam Godefredus fecit quinque, in Panitiariis sex & septem, in campo Caballorum octo & novem, in Mont Camp decem, in Bovonis villare unum, in villam novam duo, in Vvatinnas duo, ad Ruciacum unum, in luco Aldrici unum, in Cipetum super fluvium Lizi in Belsa unum, in Pertica ad illam cellam unum, in Runciviacum unum, in Stiviale unum, ad mansiones juxta furcam Burgast unum, in Fraxinido in Belsa in Vuodebris unum, juxta Vuodebris in loco qui dicitur ad sanctum Paternum unum, in Flaciaco unum, in Rufiaco super Sartham unum, ad Cuttunvelt unum, in Brimo unum, in villa Maurane unum, in Breniaco in Bruslondinse unum, in Brinnaico in Exominse quatuor, ad Cervias unum, ad Curt Catdrici unum, ad Piscosam unum, ad Gaure unum, in Sarcinaco super fluvium Meduanam unum, in Cambion unum, in Bolsingas unum, in Autlingua Saxoniæ unum, in Alona unum, juxta campum Sigelaici unum, in Brisciola unum, in Molindareslingres unum, in Montmercantin unum, in finibus Culturensibus juxta Truecto sursum in illo monte è contra Montcuc unum, in silva Carnida quinque, in Novavilla in Audecavo unum, in campo Seutdom una cum sua Ecclesia unum, in cultura quæ Monasteriolus vocatur unum, in illo mente ad Archas unum, juxta Sabonarias unum, juxta Proliacum latronum unum, in Contiliaco unum, in Contidla unum, ad villam Hulduminum, ad Fraxino in finibus Balian unum.

Sunt in summa centum quinquaginta duo man-

ſionilia à novo fundata & reædificata non minima.

XXXI. Placuit quoque in hoc opuſculo inſerere exemplaria privilegiorum præfati Epiſcopi & præceptorum ab Imperatoribus & Regibus ſupra ipſa privilegia firmitatis ſtudio à præſcripto Domno Aldrico Epiſcopo impetrata, ne aliqua machinatione præfata privilegia quaſſarentur Imperatorum & Regum auctoritatibus confirmata, quæ ſuis monachis & Canonicis de quibuſdam rebus & villulis fecit, ut eorum ſtipendia pleniter haberent, & abſque indigentia Domino ſervirent, & mater Eccleſia ſuum privilegium pleniter retineret, ſicut in ſubſequentibus hæc ſcire & inveſtigare volentibus inveniri poterit.

EXEMPLAR PRIVILEGII quod fecit memoratus Pontifex fratribus ſuis de quinque feſtivitatibus anni & de villa Buxariis.

IN nomine ſancti Salvatoris & veneratione ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſanctorumque martyrum Stephani, Gervaſii & Prothaſii, quorum Eccleſiæ titularius, licèt indignè, eſſe videor, ego Aldricus Cenomanicæ urbis indignus & peccator Epiſcopus primo anno ordinationis meæ oppidò mœſtus de converſatione fratrum & Canonicorum noſtrorum, quadam nocte in ratione poſitus, ut credo divinitus inſpiratus, cœpi cogitare ut rationabiliùs & canonicè viverent, atque quod multo ſeu, ut fertur, nullo tranſacto tempore habuere clauſtrum haberent, in quo canonicè & regulariter converſarentur, & religioſè ac canonialiter Domino devotè famulantes præſentibus ſcilicet atque futuris temporibus

inhabitarent. Memorato ergo in tempore per consensum Landramni venerabilis nostri Archiepiscopi, seu & per exorationem comprovincialium nostrorum omnium Episcoporum, dedi prædictis Canonicis nostris domum in dextera & australi parte constructam nostræ sedis & matris Ecclesiæ, quæ est consecrata in honore sancti Salvatoris & in nomine ac veneratione prædictorum sanctorum; id est, sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii sive sancti Stephani, simulque in veneratione & nomine omnium sanctorum; qua etiam in domo ego & antecessores mei dudum inhabitare solebamus. Prædictam ergo domum nostram atque præfatum locum cum omnibus ædificiis superpositis & ædificatis dedi Canonicis nostris secundùm ordinem canonicum ad inhabitandum. Ipsum quoque locum demum in modum claustri juxta virium mearum imbecillitatem restaurare curavi, & ibidem secundum canonicam institutionem ac sanctorum patrum ordinem canonicaliter Deo & prædictæ Ecclesiæ servientes pariter institui degere vitam & ad canonicas pari modo cunctos devotissimè concurrere horas, ac tempore refectionis, ut sanctus canonialis ordo docet, ad eorum refectionem nostri operis studio noviter ædificatum ad reficiendum occurrant, & omnia quæ ad corporis sustentationem pertinent, secundùm ordinem canonicum pleniter percipiant. Hæc ergo ita peracta, accessi humiliter ad clementiam Domni & senioris nostri Hludovici piissimi Imperatoris, petens ab eo ut pro sua largissima eleemosyna aliquid de rebus nostræ sedis ac matris Ecclesiæ quas Vassi dominici per ejus beneficium tenebant mihi reddidisset. Quam petitionem Domino annuente non renuit, sed sicut deprecatus sum adimplevit, & per præceptum suum, suo quippe anulo sigillatum, confirmavit. Hæc

autem

autem taliter peracta & à sua clementia impetrata, petii ut mihi licentiam daret ut aliquid de ipsis rebus ad necessaria fratrum & Canonicorum nostrorum quas mihi reddidit tribuerem. Quod ita & fecit. Tunc ergo gratulanti animo in eleemosyna & memoria jamdicti Domini mei Hludovici piissimi Augusti dedi sana mente & prompto animo præfixis fratribus & Canonicis nostris, unà cum consensu præfati Domini Landramni Turonensis Ecclesiæ Archiepiscopi & aliorum omnium scilicet comprovincialium coepiscoporum nostrorum, ad supplementum memoratorum fratrum nostrorum atque Canonicorum nostrorum; in pago Cenomanico infra quintam præfixæ civitatis villam unam nomine Buxarias cum omnibus ad se pertinentibus, & silvam aliquam quæ Follicionis vocatur cum omni integritate, atque futuris temporibus ad eorum supplementum augendum per hoc testamentum confirmavit. Ita sanè hoc feci ut per singulos annos habeant memorati fratres de præfata villa in festivitate dedicationis occidentalis partis matris & senioris Ecclesiæ, quæ XI. Kal. Iuliarum die, in qua etiam parte occidentali est in suprascripto die sacratum altare in honore sancti Iohannis; & alia duo in honore aliorum sanctorum quorum nomina super ipsa altaria sunt conscripta, & quartum altare desuper in solario constructum in honore omnium sanctorum dinoscitur in jam dicto die à nobis esse sacratum. In memorato itaque XI. Kal. Iuliarum die, in veneratione jam dictæ dedicationis & solemnitatis, de prædicta villa Buxarias statuentes per hoc testamentum censemus, & censentes consultu & exhortatione multorum Episcoporum ac sacerdotum devotissimè statuimus ut accipiant suprascripti Canonici & fratres nostri de frumento optimo modios sex, & de vino optimo modios quatuor, & insuper

potione quæ vulgò alixona dicitur modium unum, & arietes optimos quatuor, & porcos optimos duos. Et in dedicatione Ecclesiæ sancti Stephani quæ est infra claustrum constructa, cujus festivitas dedicationis est V. Idus Novembris, similiter habeant fratres de frumento optimo modios sex, & de vino optimo modios quatuor, & insuper de potione quæ dicitur silvia modium unum, & friscingas porcinas perbonas duas, & arietes quatuor. In anniversario etiam ordinationis nostræ, quæ celebratur XII. Kal. Ianuarias, quæ tamen anticipatur una die propter dedicationem matris & senioris nostræ sedis Ecclesiæ, quæ est XI. Kal. Ianuarias, habeant prædicti fratres ad eorum refectionem de frumento optimo modios sex, & de vino optimo modios quatuor, & insuper potionem de finiculo modium unum, & ad pisces emendos de argento solidos quinque, de caseo autem modium unum, & de legumine optimo similiter modium unum. In dedicatione verò absidæ matris & senioris nostræ urbis Ecclesiæ & reconciliatione ipsius Ecclesiæ quam noviter ædificavi atque reædificare studui, quam & in honore sancti Salvatoris & in nomine sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctorumque martyrum Stephani, Gervasii, & Prothasii, simulque in honore & veneratione omnium sanctorum XI. Kal. Ianuariarum die cum aliis Episcopis & sacerdotibus multis solemniter dedicavi, & multorum sanctorum reliquias in ea propriis manibus collocavi, sive de corpore proprio sanctorum martyrum Gervasii & Protasii in confessione senioris altaris reliquias dedicando, decenter composui. In ipsa ergo festivitate habeant jamdicti fratres de frumento optimo modios sex, de vino autem optimo modios quatuor, insuper & de costo optimo modium unum, & ad pisces emendos solidos quinque, de caseo verò modium unum,

& de legumine similiter modium unum. Hæc autem omnia de præfata villa Buxarias memoratis fratribus, veluti præfixum est, devotissimè ministrentur. Ea scilicet ratione hæc illis dare censuimus ut prædictas quinque festivitates sæpedicti fratres solemniter & devotissimè celebrent adjunctos sibi monasteriales omnes, sive suburbanos sacerdotes & reliquos Clericos; qui in supradictas festivitatum vigilias devotissimè veniant, & tunc mane prima revestiti in Ecclesia cujus festivitas celebratur devotissimè adesse procurent, ministrante autem eis custode ipsius Ecclesiæ oblatas & vinum sufficienter inibi per singula altaria pro me peccatore, dum advixero, unusquisque sacerdos Missam decantet unam & ampliùs, si libuerit & caritas ministraverit, & unusquisque Clericus psalmos quinquaginta & ampliùs quantum dilectio & amor Dei instigaverit. Ipsos autem psalmos tam ipsi Canonici quàm & suburbani vel monasteriales Clerici alterius chori in præfata Ecclesia vicissim decantare studeant. Post obitum verò meum, quando Deus voluerit, in prædictis festivitatibus futuris temporibus similiter pro defuncto faciant tam in Missis quàm & psalmodiis humiliter precamur. Hæc ergo omnia diligenter peracta, hora tertia in publicum introëant officium, ipsius diei festivam peragentes solemnitatem. Peracto autem solemniter prædictæ festivitatis officio, tunc in refectorio unà cum prædictis monasterialibus & suburbanis sacerdotibus ac Cleris religiosè lectionem continuò audientes & intendentes, religiosissimè & cum silentio reficiant. Hoc ergo summoperè suppliciter obsecro sanctos successores meos & præpositos ac magistros seu ministros Canonicorum prædictorum, sive ipsos Canonicos præsentes scilicet & futuros, ut prædictos suburbanos seu monasteriales sacerdotes & Clericos qui ad prædictam festivi-

tatem venerint, & ſupraſcriptas orationes pro me miſerrimo peccatore fecerint, à memorata refectione & ab eorum refectorio à ſe non excludant; ſed ſi aliqua neceſſitate factum fuerit, tunc ſtatuentes imploramus ut unus Canonicorum bene fidelis de prædictis ſtipendiis quæ de memorata villa Buxarias tribuuntur accipiat unum modium panis & alterum vini, inſuper & de jam dicta potione ſextaria quatuor, & unam friſcingam qualem meliorem invenerit, & ex his, illis præparet infra præfixum clauſtrum in optimo loco devotè & religiosè & refectionem plenam, ſed magis opto & ſuplex deprecor ut cum ſæpedictis Canonicis noſtris in refectorio cum illis religioſiſſimè reficiant, ſolemniter quoque prædictas dies ducentes, & de tantis feſtivitatibus lætantes, Deumque in omnibus laudantes ac deprecantes ut tranquillam hanc degere valeant vitam, & præmia æternæ vitæ percipere mereantur. Inſuper de prædictis ſtipendiis deprecans ſanctos ſucceſſores meos atque miniſtros præfatæ matris Eccleſiæ conteſtor, atque conteſtans humiliter deprecor, ut unum modium de præfixo pane per ſingulas jam dictas feſtivitates & alium de prædicto vino, & de præfatis friſcingis unam quadraginta pauperibus in ſingulis memoratis feſtivitatibus tribuant, & in optimo loco ex his eis refectionem præparent: qui inde refectionem habentes Dominum ſalvatorem mundi collaudent, & pro me miſerrimo peccatore vivo atque defuncto orare ſtudeant, qualiter cum ſanctis & electis Dei æternaliter lætari valeam, & vita frui perpetua merear. Amen. Quicquid autem in jamdicta villa amplius elaboratum & acquiſitum quàm ſuperius in prædictis feſtivitatibus miniſtrandum inſertum eſt de qualicunque juſto ingenio vel arte, hoc ipſum veniat ad communem utilitatem prædictorum fratrum & ad eorum refectionum aug-

mentum proficiat, & nihil eis de sumptibus præfatæ villæ à quoquam substractum vel minoratum fiat, ut magis ac magis Domini omnipotentis servitium adimplere valeant, & pro perpetuitate imperii & Domni & senioris nostri Huldovici præscripti piissimique Imperatoris & sospitate conjugis & prolis ejus atque invictissima sui exercitus victoria exorare humiliter delectetur, & quasi ad vestigia pedum eorum provolutus deprecor universis in hac sede succedentes ut hanc firmitatem quam pro amore Domini Salvatoris & veneratione sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctorumque martyrum Stephani, Gervasii, & Prothasii, atque omnium in veneratione sanctorum, & eleemosyna sæpedicti Domni Hludovici Imperatoris, ac per ejus licentiam pro pondere peccaminum meorum fieri decertavit, in perpetuum conservent esse mansuram. Quam devotionem si quispiam violare præsumpserit, ante tribunal Christi, pro cujus amore hoc factum esse dinoscitur, træmebundam in judicium deducat rationem. Ego Aldricus Cenomanicæ urbis indignus & peccator Episcopus hoc testamentum à me factum subscripsi. Vrsmarus indignus Turonicæ urbis Archiepiscopus huic testamento annuens subscripsi. Dodo humilis Audecavensium antistes huic testamenti decreto assensum præbui & subscripsi. Ionas indignus Episcopus huic testamento annuens subscripsi. Ego Aurcarius Magontiæ urbis Archiepiscopus subscripsi, Ebroinus indignus Episcopus huic testamento annuens subscripsi. Guntardus indignus Episcopus huic testamento annuens subscripsi. Ego Erchinradus Parisiacæ urbis Episcopus hoc testamentum deprecante Aldrico Episcopo subscripsi. Vvarnarius indignus Episcopus huic testamento subscripsi. Ego Echardus Episcopus hoc testamentum deprecante Aldrico Episcopo subscripsi. Theodoricus Cameracensis urbis

Episcopus hoc testamentum subscripsi. David Chorepiscopus subscripsi. Ansteus Decanus subscripsi. Godenus Archipresbyter subscripsi. Ricardus Presbyter subscripsi. Dedivinus Archipresbyter subscripsi. Eruardus, licèt indignus, Presbyter subscripsi. Geraldus subscripsi. Gansuinus Presbyter subscripsi. Ascaricus Presbyter subscripsi. Alexander Presbyter subscripsi. Gerihanus Presbyter subscripsi. Vvineboldus Presbyter subscripsi. Flodoinus Presbyter subscripsi. Flodebertus Presbyter subscripsi, Anisacharus Diaconus subscripsi. Rodricus Diaconus subscripsi. Regnogardus modicus subscripsi, Vivaldus Subdiaconus subscripsi. Data Kalend. April. in die sancto Paschæ anno incarnationis dominicæ DCCCXXXVII. Indictione, verò XV. anno quoque XXIII. imperii Domni nostri Hludovici gloriosissimi Imperatoris, & anno ordinationis nostræ quinto. Actum ergo Cenomanica in urbe publica in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIII. *EXEMPLAR PRÆCEPTI Domni Hludovici Imperatoris super præscripto privilegio de villa Buxarias.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Ego Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris fidelibus præsentibus & futuris notum sit quia vir venerabilis Aldricus Cenomanicæ urbis Episcopus nostræ suggessit mansuetudini eò quòd primordiis ordinationis suæ confusum Canonicorum matris Ecclesiæ sibi commissorum ordinem statûmque invenerit, & claustrum qui canonicè vivere debent eatenus nullum habuerant, sed ipse divini cultus amore fervens, ex domibus quas

Episcopi antecessores sui propriis usibus habere solerent, memoratorum Canonicorum habitaculis ac variis usibus attribuerit, illicque constructis & secundùm opportunitatem cujusque usibus ædificatis ac decoratis, eos secundum auctoritatem canonicam fecerit habitare. Retulit etiam serenitati nostræ eò quod jam dictæ matris Ecclesiæ quibusdam additis oratoriis aliisque forinsecus Ecclesiis, solemniter religiosèque eorum devotionem adimplere curaverit, easdem dedicationum festivitates propriis temporibus solemniter memorati Canonici, convenientibus tam sacerdotibus quam religiosis laicis reliquoque populo solemniter celebrare valerent, eisdem Canonicis quandam ejusdem villam Buxarias vocabulo per testamenti conscriptionem propria ceterorumque Episcoporum venerabilium manibus roboratam propriè delegaverit, quatenus in sæpedictis dedicationum festivitatibus, præfixis etiam quibusdam conditionibus dignam ac necessariam refectionem habere valerent. Quæ sua institutio ut perennibus temporibus inviolabilis persistere possit nostræ supplicavit celsitudini ut super idem devotissimè religiosè institutam nostram firmitatis gratia auctoritatem percipere mereretur, per quam futuris temporibus inconvulsè atque inviolabiliter permaneret. Cujus supplicationibus annuentes, per hoc nostræ auctoritatis scriptum statuentes decernimus ut quod studio divini honoris & cultus religiosè patrasse atque instituisse dinoscitur, & jam dicta inscriptionis suæ serie conscribi ac roborare non distulit, cunctis temporibus maneat inconvulsum, nec quispiam successorum suorum de conditionibus in ea comprehensis quicquam audeat immutare aut memoratam villam a jure eorundem Canonicorum abstrahere, sed quicquid de ea secundùm institutionem ejus, ut dictum est, ordinare at-

que disponere voluerint sæpedicti Canonici, liberam in omnibus habeant potestatem ; quatenus pro nobis, conjuge, proleque nostra, ac stabilitate tocius imperii à Deo nobis concessi Domini misericordiam jugiter valeant exorare. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas nostris successorumque nostrorum temporibus inviolabilem & inconvulsam obtineat firmitatem, de annulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Datum XIV. Kalendas Iul. anno Christo propitio XXIII. imperii Domni nostri Hludovici piissimi Augusti, Indictione XV.

Actum Theodonis villa palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIV. *SEQUITUR EXEMPLAR privilegii quod fecit prænominatus Aldricus Episcopus Ecclesiæ sancti Salvatoris super fluvium Sarthæ & monachis ibi Domino famulantibus.*

IN nomine sanctæ trinitatis & unicæ divinitatis. Ego Aldricus Cenomanicæ urbis indignus & peccator Episcopus, illustratione divinæ pietatis provocatus, unà cum consensu & licentia Domni Hludovici piissimi Imperatoris seu omnium sanctorum comprovincialium Episcoporum atque aliarum multarum provinciarum nobilium ac sapientium Pontificum, sive cum omni nostræ curæ commissæ Deo devotæ congregationi matrique & nostræ sedis Ecclesiæ famulanti, pertractans ego casum fragilitatis humanæ, pavescensque ultimum vocationis diem, ne multe mole peccami-

num, oneratus, sine fructu aliquo, quod absit, boni operis repertus inveniar, confortatusque aliquo prædicatoris præcipui, Pauli scilicet Apostoli, ubi ait, *Si cujus opus manserit, mercedem accipiant*, idcirco, ut dictum est, cum consensu & licentia suprascripti Principis atque prædictorum sanctorum Præsulum sive præfixorum servorum Dei promptissimo animo, divina inspirante clementia, nostræ devotionis decrevit compunctio ut ad augendum cultum divinum sive matris & nostræ sedis Ecclesiæ atque parrochiæ nobis commissæ, ac cumulandum honorem atque lucrum multarum animarum, ut monasteriolum aliquod in nostra parrochia nostro labore ad perpetuam omnipotentis Dei laudem fundare & construere deberemus, quod ita annuente Domino & facere studuimus, in quo & Ecclesiam prout valuimus ad invocandum perpetualiter nomen Dei æterni in honore Domini Salvatoris & sanctæ ejusdem Dei genitricis Mariæ sive sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii atque sancti Stephani, necnon & in honore & memoria simul omnium sanctorum construere & solemniter XVI. Kal. Octob. die cum aliis Episcopis & sacerdotibus sive reliquis sanctæ Dei Ecclesiæ ministris decenter & rationabiliter canonicèque atque insigniter Domino auxiliante curavimus consecrare, in qua & quindecim altaria erigere & in honoribus & memoriis eorum sanctorum quorum nomina super ea inserta esse præsentis temporis momento videntur, eorumque atque aliorum multorum sanctorum patrocinia & reliquias meis propriis manibus collocavi, selemniterque ea & decenter adjunctis nobis præfatis sanctissimis sociis ordinabiliter sanctificantes consecrare Domino miserante meruimus, quorum intercessionibus nos adjuvari misericorditer confidimus eorumque perpetuis tueri

præsidiis largiente Domino humiliter petimus. In memorato itaque Kalendarum die & in dedicatione præfatæ Ecclesiæ cum licentia & exhortatione jam dicti Principis sive præscriptorum sanctorum patrum, videlicet Episcoporum ac nobilium & sanctè viventium sacerdotum, per librum quatuor evangeliorum nobiliter ornatum & auro ex parte conscriptum, seu per calicem aureum unum cum patena sua desuper Episcopis & Sacerdotibus manus eorum imponentibus, multis scilicet nobilibus coram astantibus & videntibus, tradidimus simulque delegavimus unà cum jam dicto evangelio & memorato aureo calice de nostræ sanctæ sedis Ecclesiæ rebus ad supradictum sanctum locum, qui vocatur monasterium sancti Salvatoris, olim verò Brogilus à priscis vocabatur, & ad opus monachorum inibi regulariter viventium & Domino famulantium, donatumque in perpetuum ibidem ob mercedem & stabilitatem prædicti Domini nostri Hludovici piissimi Imperatoris, cujus largitione & præfatum locum acquirere meruimus, sive futurorum Dominorum, Regum videlicet Francorum, seu & nimis pro pondere. peccatorum nostrorum donamus & per hoc testamentum confirmamus, confirmatumque futuris temporibus esse volumus, tam opportunitatem quàm & pro stipendio fratrum ibidem Domino servientium, necnon & consolationem peregrinorum, atque hospitum advenientium receptionem. Primo verò omnium delegavimus ibidem villam Salvarias cum manentibus xxx. & illas culturas duas juxta illud monasteriolum sitas, seu illam silvam quæ intra fluvium Sarthæ & inter prædictas culturas & præfatum monasteriolum consistit, atque illam vineam dominicam quæ inter Salvarias & jam dictum monasteriolum conjacet, & illa molina duo juxta illud monasteriolum supra fluvium Sarthæ sita, necnon

& illud pratum ex alia patte præfati monasterioli situm unà cum silva, sicut termini prædictorum monachorum dividunt. Delegavimus etiam ibidem villam nostræ sedis Ecclesiæ Apiacum cum omni integritate, in qua sanctus Ulfacius pretiosus Christi confessor corpore requiescit; simulque tradidimus ibi medietatem de villa Canon; parique modo confirmamus ibidem villam Luciacum cum omni integritate; simulque inibi dedimus & medietatem de villa quæ Beruas vocatur de ratione sanctæ Mariæ, quam redditione Domini nostri Hludovici excellentissimi Imperatoris adquisivimus; & illam precariam quam Friderardus per precariam de rebus sanctæ Mariæ & sancti Gervasii tenet, tradimus totam similiterque donamus, & in villa quæ vocatur villa sancti Autleni manentes tres cum vineis tribus & campis aliis, & quantum pars sanctæ Mariæ ibi habetur. Videlicet & illas res quas Saleardus in die dedicationis ipsius Ecclesiæ eidem sancto loco & nobis sive ipsis monachis legaliter tradidit inibi, per hoc testamentum confirmamus, Hæc autem omnia in pago Cenomanico sunt sita. Supradictas igitur villas omnes & res cunctas superiùs nominatas & ad prædictas villas jure pertinentes unà cum ceteris domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, mobilibus & immobilibus, omnia & ex omnibus ad præfatum sanctum locum pro lucranda sancta mercede & augmento nostræ sanctæ sedis Ecclesiæ atque nostræ congregationis ornatu donamus, tradimus, simulque delegavimus, & omnia quæ eidem sacrosancto loco & fratribus & monachis inibi Domino famulantibus & regulariter viventibus divina pietas deinceps augeri voluerit & a bonis hominibus ibidem condonatum atque traditum fuerit, ita ut ab hac die ibidem per-

petualiter Domino auxiliante in augmentis proficiant. Vnde constitui ob hoc piæ devotionis amore veniente jamdictæ sancti Salvatoris Ecclesiæ consecrationis festivitate omni anno fratribus matri & nostræ sedis Ecclesiæ famulantibus consolationem ministrandam ab Abbate & monachis in præfato monasterio Domino famulantibus, id est, de pane optimo modios sex, & friscingas porcinas tres, berbicinas verò similiter tres, & de vino optimo modios quatuor, & de potione optima quinque. Ea verò ratione hæc illis dare censuimus ut supradictæ matris Ecclesiæ jam præfati Canonici pleniter ad memoratam dedicationis Ecclesiæ cum silentio & ceteris divinis ornamentis veniant festivitatem cum ceteris suburbanis sacerdotibus & reliquis Clericis, & tunc mane prima inibi pro me peccatore, dum advixero, unusquisque sacerdos cantet unam Missam & ampliùs, si libuerit & caritas ministraverit, & unusquisque Clericus psalmos quinquaginta & ampliùs, quantum dilectio & amor Dei instigaverit. Post obitum verò meum, in prædicta die similiter pro defuncto faciant. Hæc ergo omnia diligenter peracta, hora tertia in publicum introëant officium & unà cum monachis ibidem Domino famulantibus solemniter ipsius diei festivam peragant solemnitatem; & tunc utrum elegerint faciant, aut inibi cum ipsis monachis pariter reficiant, aut si ibi non refecerint, tunc accepta stipendia in refectoriò infra domum & claustrum Canonicorum unà cum prædictis suburbanis Clericis & sacerdotibus reficiant. Hoc sanè humiliter obsecro sanctos successores meos atque Abbates vel monachos præfati monasterii & præpositos ac magistros seu ministros Canonicorum nostrorum sive ipsos Canonicos præsentes scilicet atque futuros & prædictos suburbanos seu monasteriales sacordotes & Clericos qui ad prædictam

festivitatem venerint, & suprascriptas orationes pro me miserrimo peccatore fecerint, à memorata refectione vel ab eorum refectorio à se non excludant; sed si aliqua necessitate factum fuerit, tunc statuentes imploramus ut unus Canonicorum bene fidelis de prædictis stipendiis quæ jam dicti monachi tribuerint accipiat unum modium panis & alterum vini, insuper ex potione sextaria quatuor, & unam friscingam qualem meliorem invenerit, & ex his illis præparet devotè & religiosè refectionem. Sed magis opto & suplex deprecor ut cum sæpedictis Canonicis nostris in refectorio cum illis religiosissimè reficiant, solemniter quoque illum diem ducentes, & de tanta festivitate lætantes, Dominumque in omnibus laudantes ac deprecantes ut tranquillam vitam hanc degere valeant & præmia æternæ vitæ percipere mereantur. Insuper de prædictis stipendiis deprecans sanctos successores meos contestor & contestans humiliter deprecor atque ministros ejusdem Ecclesiæ ut unum modium de præfixo pane & alterum de jamdicto vino & de præfatis friscingis unam quadraginta pauperibus in memorata festivitate tribuant, qui inde refectionem habentes Dominum Salvatorem mundi collaudent & pro me miserrimo peccatore orare studeant, qualiter cum sanctis & electis Dei lætari æternaliter mereamur. Amen. Porrò quòd multas episcopales sedes & matres Ecclesias diversa monasteria sub se habere videmus constructa, quæso ne quidam superfluè hoc me fecisse asserant, præsertim cùm magis pro honore Ecclesiæ nobis commissæ & pro lucro animarum quàm pro facinore humano hoc me fecisse profiteor. Nec mirum si præfatum locum de rebus nostræ sedis Ecclesiæ ditaverim, cùm multos sanctos Episcopos jam talia fecisse & legimus & cognovimus. Idcircq precor cunctos fideles sanctæ Dei

Ecclesiæ ut non hoc me superfluè fecisse putent, sed magis pro me peccatore orare non dedignentur; ut si quam pro hoc mercedem adipisci meruero, ejusdem fieri mereantur participes. Denique humiliter precor Dominum nostrum Iesum Christum, beatum successorem meum mox futurum, & post eum in sede nobis commissa succedentes cunctos Episcopos, atque quasi ad pedes eorum provolutus suppliciter flagito, omnesque Principes ac nobiles & ignobiles, cunctosque Christianos obsecro ut parvula à nobis facta ad divinam omnipotentis Dei laudem & incrementum prædicti monasterioli sancti Salvatoris conservent, & in eorum eleemosyna sive ob prædicti Domini Salvatoris amorem, in cujus honore jam dictum monasteriolum ædificatum & dedicatum esse dinoscitur, augere inibi plura dignentur, & de eis quæ fecimus atque delegavimus inibi imminuere aut subtrahere non præsumant; quatenus & bona illorum facta in præsenti & in futuro, sicuti & nostra fecerint, Deo auspice conserventur; quatenus si aliquam mercedem pro pio præfixo facto Domino annuente habere meruerimus, ipsius mercedis auxiliante ipso Domino Salvatore nostro, pro cujus & amore hoc fecimus, effici mereamur consortes. Precor etiam cunctos sacerdotes ac Dei servos sive monachos omnes ut prædictas orationes in præfata die pro me peccatore piè & studiosissimè adimplere procurent, qualiter absolutionem omnium peccatorum meorum eorum precibus adipisci valeam, & sanctorum consortio perpetualiter Domino largiente frui mereamur. Similiter precor obnixè Abbates & monachos cunctos in præfato sancti Salvatoris monasterio degentes ut prædicta stipendia Canonicis & fratribus nostris sive suburbanis sacerdotibus & Clericis ministrare in jam dicta die non negligant; quatenus ipsis ministrantibus nobisque humi-

liter famulantibus & ceteris fratribus & Dei servis orantibus per suffragia omnium sanctorum nos & illos Iesus Christus Dominus noster in æterna lætitia unà cum sanctis suis fovere dignetur. Amen. Porrò ut hoc testamentum sive privilegium à me pia voluntate factum per rationem supradictam omni tempore maneat illibatum atque firmissimum, manu propria illud pro firmitatis studio roboravimus, sive sanctos patres nostros Episcopos atque fratres nostros sacerdotes & levitas seu reliquos Clericos ceterasque personas quorum nomina subter habentur inserta firmare humiliter postulavimus.

Ego Aldricus Cenomanicæ urbis indignus peccator Episcopus hoc testamentum à me factum subscripsi. Vrsmarus indignus Turonicæ urbis Archiepiscopus huic testamento annuens subscripsi. Dodo humilis Audecavensium antistes huic testamento decreto assensum præbens subscripsi. Vvarnarius indignus Episcopus huic testamento annuens subscripsi. Ebroinus indignus Episcopus huic testamento annuens subscripsi. Ego Autcarius Magontiæ urbis Archiepiscopus hoc testamentum deprecante illo Aldrico prædictæ urbis Episcopo subscripsi. Guntardus indignus Episcopus huic testamento annuens subscripsi. Ego Erchinradus Episcopus hoc testamentum deprecante Aldrico Episcopo subscripsi. Ego Hechardus Episcopus hoc testamentum deprecante Aldrico Episcopo subscripsi. Ego Theodoricus Cameracensis urbis Episcopus hoc testamentum subscripsi. David Chorepiscopus subscripsi. Austeus Decanus subscripsi. Deduius Archipresbyter subscripsi. Erauldus Presbyter indignus subscripsi. Ricaudus Presbyter subscripsi. Godenus Archipresbyter subscripsi. Geraldus Presbyter subscripsi. Floduinus licèt indignus Presbyter subscripsi. Gantzui-

nus Presbyter subscripsi. Ascaricus Presbyter subscripsi. Flodebertus Presbyter subscripsi. Alexander Presbyter subscripsi. Ansbaldus Presbyter subscripsi. Gerbaus Presbyter subscripsi. Anisacar Diaconus subscripsi. Rodricus Diaconus subscripsi. Vinaldus Diaconus subscripsi. Reginhardus modicus subscripsi. Leodaldus Diaconus scripsit. Data Kalend. Aprilis in die sancto Paschæ anno incarnationis dominicæ DCCCXXXVII. Indictione verò XV. anno quoque XXIII. imperii Domini nostri Hludovici gloriosissimi Imperatoris, & anno ordinationis nostræ quinto. Actum ergo Cenomanica in urbe publicè in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXV. *SEQUITUR EXEMPLAR precepti Domni Hludovici Imperatoris super memoratum privilegium sancti Salvatoris & monachorum quod eis jamdictus Aldricus Episcopus pio affectu fecit.*

IN nomine Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia imperator Augustus. Omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris præsentibus & futuris notum sit quia vir venerabilis Aldricus Cenomanicæ urbis Episcopus, divino honore fervens pariter & amore, monasteriolum in sua parrochia novo opere suoque proprio sudore & labore in honore Dei & Salvatoris nostri ac sanctæ ejusdem genitricis Mariæ beatorumque martyrum Gervasii & Protasii atque Stephani cunctorumque generaliter sanctorum in loco qui priùs vulgò Broialus vocabatur construere studuit, & ad optatum dignumque decorem atque perfectionem summo studio perducere procuravit, congruoque tempore

tempore dedicavit solemniter, & de rebus jam dictæ sedis sibi divinitus commissæ sufficienter ad necessitates varias monachorum in eo Domino militantium abundè fulciendas atque supplendas ditare non distulit. Vnde & scriptum quoddam sua ceterorumque venerabilium Episcoporum reliquorumque ordinum Deo servientium necnon laicorum religiosorumque pariter ac nobilium manibus roboratum nostræ majestatis obtutibus offerens, humiliter nostræ supplicavit. clementiæ ut quod ipse divino tactus amore pia reliosaque devotione superno fultus auxilio fecerat, nostra imperiali auctoritate roborare atque in perpetuum absque cujuslibet convulsione aut tergiversatione firmissimum permanere deberet decernere studeremus, & ut monachi inibi degentes unà cum consensu suo successorumque ejus licentiam inter se eligendi haberent Abbates qui eos secundùm regulam sancti Benedicti regerent. Cujus piissimis Deo amabilibus & nobis admodum amplectendis supplicationibus aurem favoris libentissimè accommodantes, hanc nostræ auctoritatis conscriptionem ei fieri ac dari præcepimus, per quam decernimus atque sancimus ut memoratum opus religiosissimis ab eo patratis studiis omni tempore firmum & stabile permaneat, quemadmodum in memorato devotionis suæ scripto, quod nobis obtulerat ad relegendum, ipse complexus est, neque de rebus quas ad idem monasteriolum contulit, à quoquam ullo unquam tempore quippiam minuatur, aut conditiones inibi studio ejus inditas qualibet occasione convellere aut ullatenus quisque negligere præsumat, sed quemadmodum ad eo piè religiosèque sancita sunt, ita per hanc nostram auctoritatem inconvulsa perenniter maneant. Quandoquidem autem divina vocatione Abbas qui præsenti tempore præfectus est, aut qui futuris tem-

poribus subrogandi sunt, ab hac luce migraverint, unà cum consensu ejusdem Aldrici Episcopi successorumque ejus, Præsulum videlicet memoratæ sedis, licentiam habeant ex seipsis eligendi Abbates, si tales inter eos reperiri poterint qui eis merito vitæ & scientiæ secundùm regulam sancti Benedicti præesse & prodesse possint. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas perpetuam nostris successorumque nostrorum temporibus obtineat firmitatem, de anulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data XVII. Kal. Iulii anno Christo propitio XXIII. imperii Domni nostri Hludovici piissimi Augusti, Indictione XV.

Actum Gundulfi villa in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVI. *SEQVITVR DESCRIPTIO de eleemosyna præfati Aldrici præfixæ Cenomanicæ urbis Episcopi qualiter sibi credita singillatim disposuit & discretè Christi famulis ejusque famulabus per hoc scriptum dare constituit.*

IN nomine sancti Salvatoris & veneratione sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctorumque martyrum Gervasii & Prothasii atque sancti Stephani, quorum Ecclesiæ, licèt indignè, titulatus esse videor, Aldricus Cenomanicæ urbis & prædictæ Ecclesiæ indignus & peccator Episcopus, omnibus in nostra diocesi & parrochia consistentibus, Episcopis, Sacerdotibus, Diaconibus, Subdiaconibus, & reliquis sanctæ Dei Ecclesiæ ministris, seu cunctis fidelibus notum esse cupio quia pertractans casum humanæ

fragilitatis, unà cum licentia Domni Hludovici piissimi Imperatoris & consensu etiam Metropolitani Vrsmari Turonicæ urbis Archiepiscopi seu ceterorum comprovincialium Episcoporum atque multarum aliarum provinciarum sanctorum Episcoporum considerare cœpi cum Canonicis & ceteris parrochianis nostris tam sacerdotibus quàm aliis divino cultui famulantibus atque nobilibus laicis tam nostris quàm & aliis liberis & bonis hominibus qualiter mea facultaticula & inibi commissa post meum obitum utiliter & rationabiliter foret in utilitatem sanctæ matris Ecclesiæ & meam eleemosynam dispensata, ne fortè (quod absit) aliquis sibi ea rapere aut furari aut in suos usus converti faciat sicut in multis jam factum cognovimus, sed omnia in utilitatem sanctæ Ecclesiæ & substentationes nobis famulantium seu supplementa nostrorum Clericorum tam monachorum quàm & Canonicorum sive adminicula laicorum qui nostræ Ecclesiæ & nobis famulari videntur, necne in alimonias pauperum, per consilium predicti Metropolitani & per manus fidelium sacerdotum sive Diaconorum atque fidelium laicorum qui ad hoc peragendum à me denominati & constituti fuerint, fideliter & rationabiliter in suprà nominatas utilitates & necessitates, sicut in subsequentibus dicemus, distribuantur, id est, quicquid tunc temporis in nostro ergastulo de pecuniis diversi generis & vestimentis inventum fuerit, tota decima pars distribuatur Ecclesiæ quam fecimus super fluvium Sarthæ in loco qui dudum Broilus Casalis nominabatur, quam & in honore Domini Salvatoris & sanctæ Dei genitricis Mariæ sive sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii atque sancti Stephani indigni sacravimus, & monachis ibi Domino famulantibus fideliter & cum caritate tribuatur, nona verò pars Ec-

& leguminibus sive fœnis per diversa loca & in omnibus villis nostris nobisque commissis reconditis, volumus atque præcipimus suppliciterque flagitamus ut decem partes fiant æqua lance divisas, una videlicet fideliter servetur matri Ecclesiæ & beato successori nostro quem Dominus elegerit, & alia detur vassallis & Cappellanis sive servientibus qui Domino nobisque in nostra mansiuncula militare videntur, ut non ipsi quique, quod absit, in aliquo periclitentur inopia, sed habeant unde sustentati queant usquequo se cum sancto successore nostro mox futuro collocare Domino adjuvante utiliter valeant. Tertia tribuatur Canonicis & famulis sanctæ matris Ecclesiæ & nonnanis quæ in ea quotidie oblationes Domino offerunt, ut & pro me peccatore futuris temporibus Domino offerre eis delectet eorum oblationes. Quarta largiatur monachis qui sunt in monasterio sancti Carilephi & ingressivè in Savonariis atque sanctimonialibus monachis quæ sunt Intramnis monasterio. Quinta detur monachis quæ sunt in monasterio sancti Salvatoris paulò minùs miliario ab urbe distante super fluvium Sarthæ, & illis monachis quæ sunt in sancto Vincentio juxta urbem, seu sanctimonialibus monachis quæ sunt in monasterio sancti Salvatoris & sanctæ Mariæ sive sancti Gervasii inter fluvium Sarthæ & murum civitatis collocato. Sexta congregationibus quæ per cetera diversa monasteria tam in Cenomanica parrochia quàm & in pago Andecavo sive Turonico atque Oxomense & per ceteros pagos Domino militantibus fideliter, in quantum posse & esse facultas tribuerit, cum omni discretione rationabiliter tribuatur. Septima Presbyteris & Diaconibus ac reliquis Clericis nostra in parrochia Domino per diversas Ecclesias militantibus discretè & rationabiliter tribuetur, ut eis semper pro me miserrimo

peccatore delectet orare & sacrificia Domino assidua offerre, & flexis poplitibus precor ut eis assiduè agere suadeatur. Octava, ut diximus, tam de vino quàm & de annona diversi generis & legumina sive fœno rationabiliter & discretè detur funditus familiis in nostris villis nobisque commissis commanentibus, quæ ea suis sudoribus laboraverunt, ut & eis pro me peccatore orare delectet; & hoc eis agere precor sæpissime suadeatur. Nona & decima pars omnis annonæ, vini & fœni & leguminis pauperibus, viduis, & orphanis fideliter cum omni discretione & caritate funditus tribuatur. Omnes enim precor ut pro me orare dignemini, ut remissionem cunctorum valeam percipere peccatorum, & vitam habere annuente Domino merear sempiternam. Fiat, fiat. Greges autem jumentorum unà cum eorum amissariis, & vaccarum ac boum seu porcorum, & ovium sive caprarum, qui sunt in Breim in condita Noviacense, & in Proliaco infra villam quintam, seu in Novavilla super fluvium Sarthæ, sive in Cavania, & in Cepeto supra Sartham, & in Bruonis villare in Belsa, & in altero Proliaco super fluviolum Viduam, Ecclesiæ nobis commissæ & nostro successori cum omni integritate possidendos & utiliter lucrandos & gubernandos relinquimus. Ego autem in toto episcopio non inveni viginti jumenta. Modò Deo gratias septem ei relinquo greges unà cum eorum amissariis; neque in toto episcopio nobis commisso ex omnibus pecoribus vel pecudibus tantum inveni quantum modò Domino auxiliante in una ex supradictis villulis relinquo ex his quæ meo pretio comparavi & meo labore acquisivi. Ideo supplex flagito ne alicui durum aut contrarium sit si ea quæ meo sudore acquisivi, & meo pretio comparavi, meis benefactoribus tribuo & mihi servientibus dono, atque Domino offerendo in mea eleemosyna fide-

liter. distribui præcipio, & pro redemptione multorum & innumerabilium peccatorum meorum dari Dei servis & pauperibus humiliter supplico. Illi ergo greges jumentorum unà cum eorum amissariis & vaccarum ac boum seu porcorum & ovium atque caprarum qui sunt in Alamaniscas, & illi greges jumentorum unà cum eorum amissariis & boum utriusque sexus & porcorum sive ovium atque caprarum qui sunt in Drimiaco juxta Mantulam, & in Paciaco, in villæ videlicet parte quam David modò providet, fratribus & Canonicis nostris cum omni integritate absque ulla dilatione sive diminutione fideliter & cum omni caritate dentur. Illi namque greges jumentorum unà cum eorum amissariis & boum utriusque generis, seu porcorum & ovium atque caprarum, qui sunt infra monasterium sancti Carilephi, & in villa Floriaco, & in Conflentio, & in villa Mauri & in Comnis, & in villare Martis, & Rusciaco, & in campo Sigalaici, & in illa cella sive in Cantarnaco, atque in diversis mansionibus circa monasterium constructis, omnes integerrimè monachis qui in monasterio sancti Carilephi & in cella quæ Savonarias vocatur Domino militanti absque ulla minoratione aut tarditate detur. Ternos autem greges jumentorum unà cum eorum amissariis ac boum & vaccarum sive caprarum & ovium qui sunt in Haliau, & quatuor porcarias quæ in eadem villa tam in mansionibus quàm & in aliis locis esse videntur, & illos greges qui sunt in Corte Quadrici, in Saxonense, omnes tam jumentorum quàm & boum & vaccarum seu porcorum & ovium atque caprarum illis monachis qui Domino in Ecclesia sancti Savaltoris supra fluvium Sarthæ, ubi ille Abbas præesse videtur, cum omni integritate & cum caritate absque ullo scrupulo aut contradictione sive dilatione fi-

deliter tribuantur. Illi quoque greges jumentorum unà cum eorum amissariis & boum utriusque generis seu porcorum & ovium atque caprarum qui sunt in villa Colonica juxta urbem in illa curte quæ dicitur Villa, quam Gundoldus modò providet, & in Carrariis super fluvium Sarthæ, & in Canon, dentur monachis integertimè qui Domino in monasterio sancti Vincentii militant. Illi ergo greges jumentotum unà cum amissariis & boum urriusque generis seu porcorum & ovium qui sunt in Gres & in Fraxinido, in Belsa, & in Semmuro, monachis in Gres Domino in Ecclesia sanctæ Mariæ & sancti Almiri militantibus funditus absque ulla tarditate aut minoratione tribuantur. Illiquoque greges unà cum eorum amissariis jumentorum & vaccarum ac boum sive ovium & porcorum atque caprarum omnes qui sunt in Aviniaco, seu in Casiliaco, & in illa parte Paciaci quam Gundoldus providet, nostris sororibus sanctimonialibus monachis quas inter murum civitatis & fluvium Sarthæ in Ecclesia Domini Salvatoris & sanctæ ejusdem Dei genitricis Mariæ semperque virginis sive sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii atque sancti Stephani sub monastico ordine & sub regula sancti Benedicti vivere collocavimus, cum summa caritate & omnium integritate absque ulla dilatione fideliter attribuantur. Illi quoque greges jumentorum unà cum eorum amissariis & boum utriusque sexus & ovium sive porcorum atque caprarum qui sunt in Rupiaco, integerrimè fratri meo Isaac filioque ejus Rotgario absque ulla diminutione aut dilatione tribuantur. Illi autem greges jumentorum unà cum eorum amissariis & boum utriusque generis seu porcorum & ovium atque caprarum qui sunt in Contrella, & in Varennis, in Vindosnense, & in Breuviaco, in Oxomense, & in Artinis super

Liz, & in Lanciati ultra Ligerim, sive in Vodebris, vassallis qui nobis in nostra masiuncula serviunt & Clericis qui Domino in nostra capella famulantur cum omni integritate dispositè & rationabiliter largiantur. Reliquos namque greges jumentorum & boum utriusque generis & ovium seu porcorum atque caprarum, omnes qui sunt in culturis & in silva Vvastina in diversis mansionilibus & locis tam super fluvium Liz quàm & in silva Vvastina, & in Tricione in diversis mansionilibus, & in locis diversis, & in Tauriaco, & in Bajocassino, & in Vetusvico, sive in Celsiaco, ac in Nascas, seu in Cadarus, & in Colonica ultra Medanam, & in Culcamia ultra fluvium Ligeris, & in Callemarcio, sive in monte Sodeuris, in omnibus mansionilibus in eo constructis, & in rivo petroso, & in villa nova in Belsa, & in villa Macunen, & in Biocia super fluvium Brica, & in Villena in Parisiaco, in nostra eleemosyna Presbyteris & Dei servis sive pauperibus fideliter & rationabiliter cum omni timore & reverentia distribui dispositè imploramus atque rogamus, & omnia fieri cum caritate optamus. De equis namque nostris & secmariis sive mulis & asinis aç poledris, quibus adhuc fruimur, & sine quibus regale & commune servitium explere nequimus, de illis qui antea dati minimè fuerint, præcipimus duos, quales meliores inventi fuerint, prædicto Domno Metropolitano nostro bene paratos & ornatos dari; & alios duos, quales post hos meliores inventi fuerint, Didani Andecavensis urbis Episcopo bene ornatos tribui jubemus. Ipsos enim sanctos Episcopos, si mihi superstites Domino miserante fuerint, ad obitum meum venire deprecor, & animam meam per eorum sanctas orationes Domino devotissimè commendari suppliciter flagito, & ad corpusculum meum eorum precibus Domino

unà cum anima commendari & cum orationibus eorum ſepeliri humiliter poſtulo; & in omnibus ſummopere illos & quaſi ad pedes eorum provolutus deprecor ut de me & pro me ſic faciant ſicut volunt ut de illis tam in vita quàm & poſt obitum fiat. Inſuper quatuor equos bonos meæ ſepulturæ loco & fratribus inibi Domino famulantibus dari jubeo. De ceteris ergo equis volo ut cauſa benedictionis ſingulos accipiant ſinguli qui præſcripti & præordinati ad noſtram eleemoſynam faciendam fuerint, ut meliùs illis delectet pro me orare & commiſſum ſibi negotium peragere. De reliquis quippe equis & poledris & mulis atque âſinis tres jubemus fieri portiones. Vna pars remaneat Eccleſiæ nobis commiſſæ & ſancto ſucceſſori noſtro; alia verò largiatur diſpoſitè & rationabiliter Clericis & vaſſallis & ſervientibus & miniſterialibus nobis famulantibus. Tertia autem pars diſtribuatur fideliter & rationabiliter in noſtram eleemoſynam prout meliùs ſcierint & potuerint quibus hoc commiſſum fuerit. Taliter quoque illis hoc præcipio & deprecor agere & tam fideliter & rationabiliter diſpenſare qualiter inde rationem non metuant reddere in conſpectu Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ex hoc non recipiant, quod abſit, damnationem æternam, ſed præmium ſempiternum. Illa verò omnia quæ in præfato tempore, ut dictum eſt, in prædictis locis & agris tam internis quàm externis inventa fuerint, Domino Deo devota mente & ſano corpore pro ingenti & nimio pondere peccaminum meorum ſupplex & devotus offero, & per hanc chartulam, quam ſana mente dictavi & ſupradicto prætextu ſcribere juſſi, atque propria manu ſubter firmavi, ad ſupradicta & ſcripta, ſicut hæc paginula teſtamenti commemorat, explenda & fideliter peragenda Domino Deo ſponte & devotè trado; ut ſi

uis aliter, quod absit, ex præfatis rebus, in quantum meliùs prævaluerit ac poterit, agere præsumpserit, ipso Domino Deo meo & Salvari nostro Iesu Christo reddat inde rationes, cui hæc præscripta peragenda & explenda devotè oblata & tradita sunt, & ante tribunal ipsius judicis æterni ex hoc tremebundam deducat rationem. Contestor enim sanctum successorem meum mox futurum, quicunque fuerit, & quasi ad vestigia pedum ejus provolutus humiliter deprecor ut sic de me & pro me miserrimo peccatore faciat sicut vult ut sui successores post obitum ejus de eo faciant, & sic mea facta integra conservet sicut sua vult post se servari. Hanc ergo paginolam testamenti suppliciter flagito ut per omnia conservet; & si quis aliter ex his quæ hic inserta sunt facere voluerit, supplico ut eum corrigat, & eis quos ad hoc peragendum de nomine vero, sive quibus hoc negotium comissum fuerit, auxilium per omnia præstet, ut hæc absque ullo impedimento perficere queant. Si autem, quod absit, aliter fecerit, ante tribunal Domini nostri Iesu Christi tremebundam ex hoc reddat rationem. Obnixè quoque deprecor sanctum successorem meum, quemcunque Dominus fore voluerit, & omnes sacerdotes tam monachos quàm & Canonicos sive cunctos Clericos & laicos in nostra diocesi & parrochia commanentes & conversantes ut in anniversaria obitus mei per singulos annos diligenter tractent & fideliter in eis pro me orare studeant & viligias & Missas devotè decantent, ut Domino annuente remissionem omnium peccatorum meorum & indulgentiam misericorditer percipere merear, & vitam insuper habere sempiternam valeam. Amen. Precor etiam Dominum successorem meum per Dominum omnipotentem, cunctosque fratres & consacerdotes nostros contestor, quatenus ei fideliter

suadeant ut si facultas permiserit, & illi placuerit, per singulos annos in die obitus & aniversarii mei de suo faciat prædictis sacerdotibus tam monachis quàm & Canonicis & reliquis Clericis atque pauperibus plenam atque bonam refectionem. Et si illi hoc durum, quod absit, aut difficile fuerit, tunc de villa Buxarias, quam fratribus & Canonicis nostris per testamentum firmiter corroboratum & per præceptum Domini Hludovici piissimi Imperatoris confirmatum sponte & devotissimè tradidi, atque perpetualiter possidendam & perfruendam reliqui, illa refectio quæ modò & sicut modò præparatur & agitur in die natalis & ordinationis meæ, precor ut convertatur funditus in die obitus & anniversarii mei, & sicut in prædicto testamento continetur per omnia ita agatur, & sicut in eo scriptum est devotissimè & fidelissimè perficiatur, ut refectionem & consolationem habeant in illa die tam sacerdotes & Clerici quàm & pauperes & indigentes qui pro me miserrimo peccatore oraverint, ut omnes devota mente inibi requiem æternam habere exorent suppliciter. Insuper supplico prædictum successorem meum ut præfatum testamentum meum, quod de præfixa villa Buxarias feci, fratribus & Canonicis nostris per omnia conservet, & sicut in eo continetur insertum de quinque refectionibus eorum & aliorum sacerdotum ac Clericorum atque pauperum diligenter adimplere faciat, ut omnes per singulas festivitates exorent & dicant: *Aldrico, Domine, Pontifici nostro da requiem æternam & vitam sempiternam. Amen.* De jam dictis ergo rebus nemo aliquid meum putet esse nisi ad immeliorandum & canonicè dispensandum, quoniam Domino omnia quæ in hac chartula memorata & conscripta sunt per hoc testamentum præsens taliter tradidi, & ad prædicta explenda & peragenda firmiter de-

legavi, & ficut in hac paginula diftinctum & infertum eft fummopere deprecando fieri juffi & poftulavi; & fi quis aliter, in quantum facultas fuerit, aut deteriùs de præfcriptis rebus Dominoque oblatis ad præfixa peragenda egerit, ante tribunal Domini noftri Iefu Chrifti de fua præfumptione tremebundam deducat rationem. Obnixè quoque omnes precor ut taliter ex omnibus in hac chartula confcriptis agant qualiter in confpectu Domini, quod abfit, & vitam æternam Domino tribuente unà cum fanctis & electis Dei habere mereantur. Amen.

XXXVII. *SEQVITVR EXEMPLAR præcepti Domni Hludovici piiffimi Augufti fuper præfcriptam defcriptionem de eleemofyna Aldrici Epifcopi caufa firmitatis & inconvulfionis facti.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noftri Iefu Chrifti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguftus. Notum igitur effe volumus omnibus fidelibus noftris præfentibus & futuris quia Aldricus Cenomanicæ urbis venerabilis Epifcopus obtulit ad relegendum majeftatis noftræ obtutibus quoddam devotionis atque difpofitionis fuæ fcriptum quo ftatuerat atque religiofa diftributione difpofuerat qualiter res quæ tempore fuæ deceffionis in epifcopio fibi commiffo invenirentur, in fua eleemofyna fecundùm voluntatem modumque à fe ecclefiafticè defcriptum fideliter largirentur, petens humiliter ut quod à fe pia devotione votoque religiofiffimo conftabat difpofitum, noftra imperiali auctoritate fieret inconvulfum. Cujus venerabilibus fupplicationibus annuentes hanc noftræ auctoritatis confcriptionem ei fieri juffimus; per

quam decernimus atque ſancimus ut quemadmodum ab eo per memoratum ſcriptum diſpoſitum atque distributum conſtat, ita modis omnibus obſervetur atque firmiſſimè teneatur, neque cujuſlibet cupida improbitas improbaque cupiditas id ullo aſtu convellere audeat, aut quippiam in ſuos uſus retorqueat, ſed ſicut ab eo, ut, diximus, religioſiſſimè ſtatutum liquidò cernitur, ita ab his quos ad eandem diſtributionem impetrandam elegerit, incunctanter atque intrepidè perficiatur; quatenus & ipſe tantæ diſpoſitionis fructum in æterna beatitudine ab omnium retributore percipiat, & nos ejuſdem beatitudinis conſortium copioſiùs conſequi mereamur. Vt igitur hæc noſtra auctoritas inviolabilem obtinere valeat vigorem, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data VII. Idus Septembris anno Chriſto propitio XXV. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti Indictione prima.

Actum Cariſiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVIII *EXEMPLAR immunitatis ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſi & Aldrici Epiſcopi de monaſterio ſanctæ Mariæ.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si ſacerdotum ſervorumque Dei juſtis & rationabilibus petitionibus aurem accommodamus, eorumque juſtas & rationabiles poſtulationes ad optatum effectum perducimus, non ſolùm regiam & imperatoriam exercemus conſue-

tudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris Domini misericordiam exorandos devotiores promptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam faciliùs nobis conciliandam esse confidimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque præsentibus scilicet & futuris quia Aldricus venerabilis Episcopus obtulit nobis quasdam auctoritates Regum Francorum videlicet decessorum nostrorum erga monasterium suum quod extra muros ejusdem urbis in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ & sancti Petri Apostolorum principis aliorumque sanctorum situm atque consecratum est factas per quas eum immunem à quibuscunque publicis functionibus statuentes sub sua immunitate & defensione constituerunt, suppliciter postulans ut pia facta antecessorum nostrorum consueta benignitate & mansuetudine nostræ celsitudinis roboranda imperiali auctoritate sanciremus. Cujus precibus aurem favoris libentissimè accommodantes, has auctoritatis nostræ litteras circa memoratum monasterium fieri jussimus; per quas præcipientes volumus atque jubemus ut nullus quislibet majoris aut inferioris ordinis seu quisquam ex judiciaria potestate in curtes & villas seu loca aut agros ejusdem monasterii ad causas judiciario more audiendas & inferenda exigenda, aut teloneos requirendos, nec freda aut fidejussores tollendos, seu mansiones aut paratas faciendas, aut homines ipsius monastetii tam ingenuos quàm servos distringendos, nec ullas redibitiones requirendas seu exigendas, ullo unquam tempore ingredi præsumat aut exigere audeat; sed quicquid exinde fiscus sperare poterat, totum in luminaria ejusdem Ecclesiæ atque necessitates congregationis in eo Domino militantis sublevandas ac fulciendas perpetuò cedat atque proficiat; quatenus memoratam congregatio-

nem pro nobis, conjuge, ac prole nostra, & stabilitate totius imperii nostri Domini misericordiam attentiùs exorare delectet. Si quis autem judiciariæ potestatis tam temerarius extiterit ut hanc nostram eorumque præceptiones violare conetur, noverit se, sicut in prædecessorum nostrorum immunitatibus continetur, DC. sol. esse multandum; ex quibus duas partes rectores memorati monasterii, tertiam verò fiscus noster recipiat. Et ut hæc nostra auctoritas inviolabilem & inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione adsignari jussimus.

Signum Hludovici piissimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovit & subscripsit.

Data X. Kal. April. anno Christo propitio XXIII. imperii Domni nostri Hludovici piissimi Augusti, Indictione IIII.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIX. *ITEM EXEMPLAR præcepti Domni Hludovici piissimi Imperatoris de monasterio Anisolæ Aldrico Episcopo & Ecclesiæ sibi commissæ imperialiter actum quando prædictus Domnus Hludovicus Imperator illud canonicè atque legaliter reddidit Ecclesiæ sanctæ Mariæ & sancti Gervasii, memorato Aldrico ejusdem matris Ecclesiæ Episcopo.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si petitionibus sacerdotum servorumque Dei, justis & rationalibus [postulationibus

ftulationibus pro quibuslibet Ecclesiarum sibi commissarum negotiis & necessitatibus eorum aures nostras libenter annuimus ; & eas cum Dei auxilio ad effectum perducimus, non solùm regiam & imperatoriam exercemus consuetudinem, sed id nobis ad æternæ remunerationis præmia percienda pro futurum liquidò credimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus scilicet & futuris quoniam adiens serenitatem nostram Aldricus venerabilis Cenomanicæ urbis Episcopus innotuit nobis quòd monasterium Anisole situm infra terminos parrochiæ suæ, in quo etiam sanctus Carilephus corpore requiescit, à jam dicto Domno Carilepho concedente atque ordinante Domno Innocente præscriptæ urbis quondam Episcopo de rebus tam sui episcopii quàm & de rebus aliorum bonorum hominum tam Regum quàm & aliorum nobilium virorum memorato Domno Carilepho traditis, quas & ipse postea per instrumenta chartarum & per licentiam sive permissum atque consensum Childeberti Regis Francorum ad matrem & civitatis Ecclesiam, quæ est constructa in honore sanctæ Mariæ Dei genitricis & sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii, instante & confirmante jusso prædicti Childeberti Regis Francorum, & tradidit atque canonicè & legaliter confirmavit, in quibus rebus prædictum monasterium fundatum à jam dictis sanctis viris atque constructum est, & à prædictæ sedis Pontificibus canonicè legibusque longo tempore possessum atque dominatum, sec quibusdam intervenientibus causis postmodum à jure præfatæ matris Ecclesiæ substractum & aliquo tempore injustè fuisse alienatum. Sed hæc omnia, ut nobis à Drogone fratre & Archicapellano nostro & à reliquis fidelibus Missis nostris, quibus hoc investigare & diligenter inquirere præcepimus, ve-

raciter renunciatum est & scriptis manifestatum à bonæ memoriæ Domno & genitore nostro Karolo gloriosissimo Rege Francorum ad liquidum olim fuisse tam per se quàm per fidelissimos Missos suos perscrutata & diligenter investigata, & post rei veritatem veraciter investigatam pleniterque per omnia cognitam ad jus & dominationem præscriptæ Cenomanicæ matris Ecclesiæ Franconi ejusdem Ecclesiæ Episcopo Anisolæ monasterium canonicè & legaliter redditum, & per suum præceptum, propria scilicet sua manu roboratum, & anuli sui impressione signatum, futuris temporibus jure ecclesiastico possidendum, ut verè quod asserebat, veraciter nobis per omnia patesceret, obtulit obtutibus majestatis nostræ quædam instrumenta sanctorum propriis subscriptionibus firmata, monumenta videlicet chartarum, & prædicti Domni & genitoris nostri Karoli piissimi Augusti inquisitionem atque supranominatum præceptum, per quod, ut jam dictum est, præscriptum Anisolæ monasterium memoratæ matri Ecclesiæ solemniter & legaliter reddidit. Insuper detulit nobis nonnulla aliorum regum præcepta non pauca decessorumque nostrorum, Regum videlicet Francorum, propriis manibus corroborata, & sigillis eorum subter sigillata; quibus inspectis atque relectis evidenter ostenditur prædictum monasterium juris sæpedictæ sedis Cenomanicæ sibi commissæ esse, & in ipsius dominatione jure firmissimo debere persistere, qua de re humiliter implorans nostram ut quod tam evidentibus indiciis declaratur, nostra quoque assensione immo auctoritate declararetur. Quæ ita liquidiùs cognoscentes, eisque ob amorem Dei & ejusdem sanctæ sedis reverentiam favorem nostri culminis adhibere dignum judicantes, hanc auctoritatis nostræ præceptionem suis per tempora successoribus fieri ac dari jussimus, per

quam decernimus atque ſancimus ut memoratum monaſterium Aniſolæ, quod aliquandiu ab eorum jure & ditione ſubſtractum fuerat; ab hinc in poſterum habeant & poſſideant; ut quicquid more eccleſiaſtico de eo diſponere voluerint, liberam habeant poteſtatem, neque ullo deinceps tempore à jure præſcriptæ ſedis ejuſque rectorum qualibet occaſione aut violentia ſegregetur, ſed ſemper in illius rectorumque ejus poteſtate & diſpoſitione & voluntate ad divinum cultum propenſiùs exequendum cum omnibus ad ſe pertinentibus integerrimè ſinceriſſiméque perpetuò conſiſtat. Et ut hæc noſtræ redditionis auctoritas inviolabilem & inconvulſam perpetuamque obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici piiſſimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data VII. Idus Septemb. anno Chriſto propitio xxv. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima.

Actum Cariſiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XL. *EXEMPLAR PRÆCEPTI Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris de moneta Aldrico Cenomanicæ urbis Epiſcopo ejuſque ſucceſſoribus conceſſa.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Auguſtus. Si ſacerdotum ſervorumque Dei juſtis & rationabilibus petitionibus ad optatum aurem accommodamus, non ſolùm regiam

& imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris Domini misericordiam exorandos devotiores promptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam facilius nobis conciliandam esse confidimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque præsentibus scilicet & futuris quia vir venerabilis Cenomanicæ urbis Episcopus Aldricus nomine nobis innotuit eò quòd antecessores sui, Merolus scilicet & Gauzciolenus, atque prædecessores eorum in prædicta urbe monetam publicam per præcepta bonæ memoriæ Domni & genitoris nostri Karoli & Pipini avi nostri sive Theoderici Regis atque anteriorum Regum plena eorum auctoritate concessam prædictam monetam habuissent, quæ propter ablationem rerum prædictæ sedis Ecclesiæ, sive propter vastationem earum, aliquo tempore, licet parvo, nostroque sive in fine genitoris nostri prædicta moneta dimissa & propter prædictarum rerum inopiam atque desolationem cessata esset; quam neque nos neque Domnus Karolus genitor noster neque ullus Missus noster nostra aut sua auctoritate prohibuit, sed solummodo propter præfatam indigentiam dimissa esset. Obtulit etiam antedictus Episcopus obtutibus nostris præcepta Regum prædecessorum nostrorum videlicet Francorum, in quibus continebatur quòd prædicta moneta antecessoribus prædicti Aldrici Episcopi à præscriptis Regibus concessa antiquis & modernis temporibus fuisset. Quæ & nos relegentes tanta invenimus, & signa atque sigilla Regum prædecessorum quoque nostrorum in eis inspicientes, vera esse quæ dicebat cognovimus. Idcirco præcipientes jubemus ut nullus Missus noster vel Comes ipsius provinciæ aut quilibet ex judiciaria potestate ei successoribusque suis ex præfata moneta ullo unquam tem-

pore aliquam calumniam aut molestiam aut injustam pulsationem sive causationem atque machinationem facere præsumat, sed nostris futurisque temporibus præscripta moneta in præfata urbe sæpedicto Episcopo atque ejus successoribus permaneat; ita tamen ut hoc prævideat tam præfixus Aldricus quàm & sui successores, ut aliqua falsitas in ipsa moneta non appareat. Et ut hæc concessio nostra de prædicta moneta futuris conservetur temporibus, quam nos pro Dei amore & pro reverentia ipsius loci fieri jussimus, & veriùs credatur & diligentiùs conservetur, manu nostra subter firmavimus, & de anulo nostro sigillari jussimus.

Signum Hludovici piissimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data XI. Kal. Aprilis anno Christo propitio XXIII. imperii Domni Hludovici piissimi Augusti, Indictione XIV.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLI. *ITEM EXEMPLAR præcepti immunitatis Domni Hludovici Imperatoris de sancti Carilephi monasterio de Aldrico Episcopo impetratum.*

IN Nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia imperator Augustus. Si sacerdotum servorumque Dei justis & rationabilibus petitionibus aurem accommodamus, eorumque justas & rationabiles postulationes ad optatum effectum perducimus, non solùm regiam & imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus

nostris Domini misericordiam exorandos devotiores promptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam faciliùs nobis conciliandam esse confidimus. Idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque præsentibus scilicet & futuris quia Aldricus venerabilis urbis Cenomanicæ Episcopus obtulit nobis quasdam auctoritates Regum Francorum decessorum videlicet nostrorum erga monasterium suum quod infra terminos prædictæ urbis parrochiæ in loco qui vocatur Anisola, in quo sanctus Carilephus corpore requiescit, in honore prædicti sancti Carilephi aliorumque sanctorum situm atque consecratum est factas, per quas eum immunem à quibuscunque publicis functionibus statuentes sub sua immunitate & defensione constituerunt, suppliciter postulans ut pia facta antecessorum nostrorum consueta benignitate & mansuetudine nostræ celsitudinis roboranda imperiali auctoritate sanciremus. Cujus precibus aurem favoris libentissimè accommodantes, has auctoritatis nostræ litteras circa memoratum monasterium fieri jussimus; per quas præcipientes volumus atque jubemus, ut nullus quislibet majoris aut inferioris ordinis seu quisquam ex judiciaria potestate in curtes vel villas seu loca aut agros ejusdem monasterii ad causas judiciario more audiendas, vel inferenda exigenda, aut teloneos requirendos, nec freda aut fidejussores tollendos, seu mansiones aut paratas faciendas, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quàm servos distringendos, nec ullas redibitiones requirendas sive exigendas ullo unquam tempore ingredi præsumat, aut exquirere audeat; sed quicquid exinde fiscus sperare poterat, totum in luminaria ejusdem Ecclesiæ atque necessitates congregationis in eo Domino militantis sublevandas ac fulciendas perpetuò

cedat atque proficiat: quatenus memoratam congregationem pro nobis, conjuge, ac prole nostra, & stabilitate totius imperii nostri Domini misericordiam attentiùs exorare delectet. Si quis autem judiciariæ potestatis tam temerarius extiterit ut hanc nostram eorumque præceptiones violare conetur, noverit se, sicut in prædecessorum nostrorum immunitatibus continetur, DC, sol, esse multandum; ex quibus duas partes rectores memorati monasterii, tertiam verò fiscus noster accipiat. Et ut hæc nostra auctoritas inviolabilem & inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus & anuli nostri impressione adsignari jussimus.

Signum Hludovici piissimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data VII. Idus Septembris anno Christo propitio xxv. imperii Domni Hludovici piissimi Augusti, Indictione prima.

Actum Carisiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLII. *ITEM EXEMPLAR præcepti Domni Hludovici piissimi Imperatoris de villa Lugduno, quod fecit prædictus Imperator Cenomanicæ matris Ecclesiæ & Aldrico ejusdem Ecclesiæ Episcopo.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si fidelium nostrorum justas & rationabiles petitiones ac postulationes, quas pro utilitate & exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ exposcunt, ad optatum effectum perducimus, non solùm regiam atque imperialem consue-

tudinem in hoc exercemus, sed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris præsentibus scilicet & futuris notum esse volumus quia Banzlegbus Comes & Saxoniæ patriæ Marchio noster nobis innotuit quòd quandam villam sitam in pago Cenomanico nomine Lugdunum de jure canonicæ matris Ecclesiæ per nostrum beneficium possideret, de qua per singulos annos nonas & legitimos census atque decimas partibus præfatæ matris Ecclesiæ & ejusdem rectoribus persolveret. Qua de re memoratus Banzlegbus pertractans casum humanæ fragilitatis, & pavescens ultimum vocationis diem, timensque ne præfata villa aliquo cupiditatis suæ stimulo vel quolibet ingenio à jure præscriptæ matris Ecclesiæ alienata fieret, ideoque fervens amore divino, adiit clementiam nostram suppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Lugdunum cum omnibus ad se pertinentibus partibus prædictæ Cenomanicæ sedis Ecclesiæ & Aldrico ejusdem urbis venerabili Pontifici, præsentaliter nostra imperiali auctoritate redderemus, & hanc redditionem per nostrum præceptum futuris temporibus firmius eidem Ecclesiæ suisque rectoribus possidendam confirmassemus. Cujus petitionem ob amorem Dei & reverentiam ejusdem sancti loci servorumque Dei inibi Domino famulantium libenter audivimus, & deprecationem ac pium desiderium ejus ad optatum effectum adimplere dignum duximus. Quapropter per hoc nostræ auctoritatis scriptum statuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum sæpedictus Banzlegbus fidelis noster memoratam villam cum omni integritate, sicut illa die sub jure nostræ potestatis erat quando à largitione nostra ipsum beneficium accepisse constat pro emolumento animæ nostræ & stabilitate imperii nostri,

memorato venerabili Aldrico Episcopo ad partem suæ Ecclesiæ præsentaliter reddidimus, ut in perpetuo in utilitates & usus ejusdem Ecclesiæ Deoque in ea deservientium permaneat. Idcirco suggerentibus atque humiliter postulantibus prædictis fidelibus nostris, memorato videlicet Aldrico venerabili Episcopo & Banzlegbo jam dicto fideli nostro, hoc confirmationis nostræ atque redditionis præceptum sæpedicto Aldrico Episcopo vel ad partem jam dictæ urbis fieri jussimus; per quod decernimus atque jubemus ut nullus sub ditione imperii nostri degens ullo unquam tempore de prædicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuscunque pagis vel locis sæpedicto Aldrico Episcopo suisque successoribus ullo unquam tempore inquietudinem facere præsumat aut quamlibet calumniam ingerere, sed liceat ei & successoribus suis quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis & territoriis sive mancipiis & cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere & possidere; & quicquid pro oportunitate & commoditate præfatæ sedis Ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus potestatem faciendi. Et ut hæc nostræ redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus & de anulo nostro sigillari jussimus.

Signum Hludovici serenissimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data XI. Kalend. Aprilis anno Christo propitio xxv. imperii Domni Hludovici piissimi Augusti, Indictione prima.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLIII. *DE DEDICATIONE* *senioris altaris Anisolæ monasterii.*

ANno incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCXXXVIII. Indictione verò prima, anno siquidem XXV. imperii Domni Hludovici piissimi Imperatoris, anno sexto ordinationis Aldrici Cenomanicæ urbis Episcopi, quinto quoque Iduum Maiarum die, solemniter senius dedicatum est altare senioris Ecclesiæ monasterii Anisolæ à præfixo Episcopo Aldrico in honore Domini Salvatoris & sanctæ ejusdem Dei genitricis Mariæ sanctique Martini confessoris præcipui. In præfixo ergo Iduum die cum psallentio susceptus est jam dictus Aldricus Episcopus, primò postquam ei redditum fuit memoratum Anisolæ monasterium à Domno Hludovico Imperatore, à monachis & reliquis nobilibus hominibus in ipso monasterio; cui Dominus precibus prædictorum & omnium sanctorum æternam tribuat vitam. Amen.

Præsul, ave, noster cuncti te, Aldrice, rogamus,
Nunc altus Dominus, nunc humilisque pater.
En tua fama sacri vulgans præconia facti
Gallorum celsas venit ad usque domos.
Qui es pia spes patriæ, solamen & optima virtus,
Ast murus fortis, & clipeus validus.

XLIV. *DE HOSPITALIUM* *constitutione & receptione, & de sex sanctorum corporibus in sinu matris Ecclesiæ delatis & collocatis, quorum nomina hic habentur inserta, & de* XII. *signis in clocariis matris Ecclesiæ collocatis per singulas horas reboandis, & de consecratione Episcoporum & sacer-*

dotum ac reliquorum graduum sive sanctimonialium, atque de commemoratione dedicationum Ecclesiarum.

MEmoratus igitur Aldricus Episcopus in præfata Cenomanica urbe duo hospitalia facere studuit. Vnum idque juxta præfatam Cenomanicam urbem super fluvium Sarthæ à radice pontis sanctæ Mariæ propter abundantiam aquarum & pascuorum construere certavit, ad receptionem videlicet Episcoporum & Comitum atque Abbatum sive cunctorum adventantium, in quo & Ecclesiam construxit, quam & in honore sancti Stephani solemniter dedicavit, & alia ædificia ad prædictum opus faciendum rationabiliter & mirificè ordinabiliterque construxit & disposuit. Alterum ergo hospitale juxta matrem & senioris civitatis scilicet Ecclesiam infra urbem construxit, in quo pauperes & debiles, cœci ac claudi, sive aliarum debilitatum subnixi & indigentes multi reciperentur, quibus alimenta & lectorum stramenta sufficienter & discretè ministrarentur. Præfixa quoque hospitia jam dictus Aldricus venerabilis Episcopus de rebus suæ sedis Ecclesiæ nobiliter dotavit, & villulas seu decimas, sicut in testamentis de is factis continetur insertum, unà cum consensu Episcoporum multorum & suorum consacerdotum ad memorata hospitalia & ad usus hospitum ac peregrinorum atque pauperum sive reliquorum adventantium canonicè rationabiliterque contradidit, & per testamenta ab Episcopis & sacerdotibus sive reliquis nobilibus & liberis hominibus roborata confirmavit. Præscriptus quippe Aldricus jam dictæ urbis Episcopus venerabilis invenit quædam corpora sanctorum sex, quæ in desertis Ecclesiis valde divinis officiis & luminaribus atque reliquis divinis cultibus neglige-

bantur, quæ unà cum consilio consacerdotum suorum in gremio suæ sedis Ecclesiæ & in confessione senioris ejusdem Ecclesiæ altaris decenter & rationabiliter collocavit, id est, corpus sancti Iuliani præfatæ urbis Episcopi & prædicatoris primi, & sancti Thuribii prædicti Episcopi Iuliani successoris, sanctique Pavacii jam dictæ urbis etiam Episcopi & prædicatoris optimi, seu sancti Romani sacerdotis præcipui &, ut fertur, nepotis sancti Iuliani & sanctæ Romanæ Ecclesiæ ministri, quem etiam sanctæ Iuliæ fratrem nonnulli esse testantur, atque sanctæ Tevestinæ præcipuæ virginis, quæ & monasteriolum sanctæ Mariæ in rebus senioris Ecclesiæ unà cum adjutorio sancti innocentis præfixæ urbis Episcopi construxit, sed & sanctæ Adæ, quæ & Adrehildis alio nomine nominatur, quæ, ut legitur, deprecante prædicto sancto Innocente de monasterio sanctæ Mariæ quod situm est in urbe Suessionis ad Cenomanicam urbem venit, & ibi in suburbio Cenomanico in præfato monasterio sanctæ Mariæ regulam sancti Benedicti docuit, & eam inibi decenter ordinavit, & partem corporis sancti Liborii supradictæ urbis Episcopi & confessoris optimi, & maximam partem corporis sancti Haduindi. Antedicta quoque corpora sanctorum in Ecclesia quam præfatus Aldricus præfixæ urbis Episcopus in honore Domini Salvatoris & sanctæ ejusdem Dei genitricis Mariæ atque sanctorum martyrum Gervasii & Protasii sive sancti Stephani simulque & in veneratione omnium sanctorum solemniter consecravit, & in memorata ejusdem Ecclesiæ senioris altaris confessione prædicta corpora, ut præfixum est, solemniter decenterque & ordinabiliter collocavit, ea videlicet ratione ut inibi officia & luminaria & cetera ad divinum cultum & ad honorem sanctorum pertinentia pleniter haberentur, & post modum

ubicunque necessitas construendorum poposcerit monasteriorum, singillatum præfixa corpora in unoquoque monasterio collocaret; quatenus ex eorum memoriis & apertis intercessionibus magis cultus cresceret divinus, & laus Dei in melius & multis modis multiplicaretur; sicut in posteris actum esse Domino annuente probatur. Ipse ergo Aldricus in præfata seniore & matre Ecclesia civitatis duodecim signa ex metallo optimo fundere & firmare studuit, quæ & in jam dicta seniore Ecclesia decenter in clocariis collocavit, & ad singulos cursus mirabiliter & ordinabiliter reboare & sonare disposuit, quatenus & per ea populum ad Ecclesiam decenter & solemniter convocaret, & ex eis plura & multimoda laus Domini exornaretur & cresceret, ut & in cymbalis bene sonantibus cuncti assiduè Dominum laudarent, & quandocunque dulcis eorum sonus in auribus populorum reboaret, de eorum sceleribus omnes recordarentur, & pro eis Domini misericordiam singulis horis invocarent, quatenus remissionem & absolutionem eorum percipere mererentur, & mundi atque puri ab omnibus sordibus peccatorum fierent, atque ad sempiternam pervenire gloriam mererentur. Præfatus igitur Aldricus Episcopus tantæ fuit dignitatis & honoris amorisque ut usque ad Romanam sedem ejus rumor pervenerit, eique Domnus Gregorius Romanæ sedis Ecclesiæ venerabilis Apostolicus Roma in pago Cenomanico suum vestimentum sacerdotale miserit, illud scilicet vestimentum quo in Pascha indutus fuerat. Misit etiam ei baculum pastorale, quod ferula nuncupatur, unà cum sua epistola, vocans eum ut, si possibile foret, usque ad eum perveniret, eique concessit ut qualemcunque petitionem & benedictionem à sede sancti Petri accipere vellet, aut per se ipsum aut per suum missum ei voluntariè & libenti

animo mitteret atque concederet. Fuit enim memoratus Episcopus Consiliarius Imperatoris & unus ex prioribus, quem tam Domnus Imperator quàm & sui optimates & regni proceres obtemperabant & oppido credebant atque in omnibus obedientes ei se esse & benevoli dicebant. Sed inde valde tristabatur quòd sæpissime eum in palatio retinebant, & propterea suum ministerium ei ut desiderabat & volebat perficere non licebat, quoniam erat persæpe propè unum annum quòd de palatio non absolvebatur, sed ibi, licèt invitus, morabatur; & ideò multa remanserunt tam in sua civitate quàm & in suis monasteriis sive in sua parrochia imperfecta, sed & quædam nec inchoata quæ ad divinum cultum explendum & ad laudem omnipotentis Dei magnificandam atque ad utilitatem sanctæ Dei Ecclesiæ perficiendam facere prudenter disponebat & perfici desiderabat. Prædictus quoque Aldricus Episcopus fecit ordinationes per diversa & canonica tempora sexaginta. Episcopos ergo sacravit septem, Sacerdotes verò DCCC. Levitas DCCCC. Subdiaconos quoque & reliquos ordines prout necessitas poscebat; quorum nomina propter prolixitatem & tædium scriptoris atque lectoris hic non inseruimus, sed in alia scedula, in qua nomina eorum & testes & titulos & tempora & reliqua quæ ad hoc pertinent pleniùs inseruimus; ut si quis hæc pleniùs nosse voluerit, in ea reperire valeat, vel si aliqua altercatio de eorum ordinatione futuris temporibus orta fuerit, in ipsa scedula appareat pleniter declaratum qualiter aut qua ratione sive ad quos titulos ordinati esse noscuntur. Ipsam enim scedulam apud seniorem custodem matris & civitatis Ecclesiæ reperire poterit si quis voluerit. Sacravit etiam prædictus Pontifex virgines inter monachas & Canonicas per diversa & canonica tempora CXX. In monaste-

Vide infrà cap. 71.

fio videlicet Intramnensi monachas virgines canonicè sacravit LXV. Et in monasterio sanctæ Mariæ juxta urbem super fluvium Sarthæ, quod ipse à novo fundavit & ornavit, monachas virgines consecravit XXXVIII. & reliquas canonicas virgines per diversa loca Domino militantes XVII.

XLV. DE TRANSLATIONE *corporis sancti Pavacii & dextri brachii sancti Liborii.*

ANno incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCXL. Indictione III. anno verò imperii Hludovici piissimi Augusti XXVII. & anno VIII. Aldrici hujus parrochiæ Episcopi atque hujus cœnobii fundatoris, VII. videlicet Iduum Iuliarum die, solemniter translatum est à præscripto Episcopo & ab aliis Episcopis & sacerdotibus & reliquis sacris ordinibus corpus sancti Pavacii & brachium dextrum sancti Liborii in hanc sancti Salvatoris Ecclesiam, hucque in nobilissima urna decenter à præfixis Episcopis & sacerdotibus subsequentibus signis humatum; quorum precibus ab omnibus petimus liberari malis & cunctis frui æternaliter bonis, ipso auxiliante cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

XLVI. CONSTITUTIO ALDRICI *urbis Cenomanicæ Episcopi de luminaribus & incensibus Ecclesiæ senioris civitatis.*

COnstitutum est ab Aldrico Cenemanicæ civitatis Episcopo ut ardeant per quotidianas noctes in seniori Ecclesia de oleo à vespere per totam noctem usque mane tria, & de cera, quando tempus dictaverit, una, & ad nocturnas sive matutinas

ardeant luminaria per quotidianas noctes de oleo decem & de cera quinque, tria ante senius altare, & quartum ante altare sanctæ Trinitatis vel crucifixum, & quintum ante altare sancti Iohannis. Illa verò luminaria quæ de oleo fiunt ardeant per altaria & loca destinata, unum inter senius altare & sedem episcopalem, & aliud ante gradus senioris altaris; & tertium in medio choro, & quartum in exitu chori, & quintum ante altare sancti Georgii & sancti Felicis atque sancti Symphoriani & aliorum sanctorum quorum nomina super eo adscripta adesse videntur., & sextum ante altare sanctæ Agathæ & sanctæ Felicitatis & sanctæ Sabinæ & aliarum sanctarum virginum quarum nomina super illud scripta adesse videntur, septimum ante altare sanctæ Trinitatis, & octavum ante aram sancti Iohannis Baptistæ & nonum ante altare omnium sanctorum, & decimum ante aram sancti Christophori & sancti Hyppoliti atque sancti Saturnini & reliquorum sanctorum quorum nomina super illud scripta esse videntur, & undecimum ante altare sancti Victorii & sancti Brixii atque sancti Arvei & reliquorum sanctorum in quorum honore sacratum esse cognoscitur. In dominicis verò omnibus noctibus & in festivitatibus xx. sanctorum constitutum est ut amplius incendantur & ardeant luminaria xxx. de oleo & quinque de cera, & in festivitate sancti Iohannis Apostoli & Evangelistæ, & in festivitate sanctorum Innocentium, & in octavis Domini, sive in octavis Epiphaniæ, & in festivitate sanctæ Agnetis, seu in festivitate sanctæ Agathæ, & in festivitate Apostolorum Philippi & Iacobi, & in inventione sanctæ crucis, & in festivitate sancti Petri, similiter & in festivitate sancti Pauli, seu in festivitate sancti Laurentii, & in decollatione sancti Iohannis Baptistæ, sive in festivitate sancti Michaëlis Archangeli, atque in festivitate

vitate sancti Bartholomæi Apostoli, & in festivitate sancti Matthæi Apostoli & Evangelistæ, sive in festivitate Apostolorum Simonis & Iudæ, nec non & in festivitate omnium sanctorum Kalendis Novembris, atque in festivitate sancti Martini, & in festivitate sanctæ Cæciliæ virginis & martyris, atque in festivitate sancti Andreæ Apostoli. In his quoque festivitatibus amplius agatur, id est, in Epiphania & in Purificatione sanctæ Mariæ & in Ascensione Domini, seu in Pentecosten, & in dedicatione occidentalis partis Ecclesiæ senioris & altaris sancti Ioannis Baptistæ, quæ est X I. Kal. Iulii, & in nativitate sancti Iohannis Baptistæ, & in Assumptione sanctæ Mariæ, & in nativitate sanctæ Mariæ, seu in natale Episcopi, quæ agitur in die festivitatis sancti Thomæ Apostoli, atque in dedicatione matris & senioris Ecclesiæ suæ senioris altaris. In his namque festivitatibus constitutum est ut ardeant luminaria triplicata, id est, de oleo x c. & cera x. hoc scilicet centum vel eo amplius, prout opportunitas & locus fuerit. Tamen nullo modo concessum est ut minus, sed amplius. In nativitate autem Domini tam festivè constitutum est fieri sicut illos dies decet; & in festivitate sanctorum Gervasii & Prothasii sive sancti Stephani prout melius potuerit fiat. Est etiam constitutum à prædicto Episcopo ut incensum boni odoris offeratur per singula altaria & deferatur fratribus in Ecclesiam convenientibus & populis ad Ecclesiam venientibus ad matutinas & ad Missam sive ad vesperas atque completorium. Hæc autem per singulos quotidianos dies devotissimè, in dominicis verò diebus & in festivitatibus amplius & solemnius agatur.

X L V I I. Placuit etiam in hac scedula, quæ de quibusdam actibus Pontificum Cenomanica in urbe degentium usque ad Aldricum ejusdem urbis Epis-

copum conscripta esse dinoscitur, inserere relationem sive memoriale qualiter prædictus Aldricus antedictæ urbis Episcopus monasterium Anisolæ, in quo sanctus Carilephus confessor præcipuus corpore requiescit, ante Domnum Hludovicum Imperatorem legibus conquisivit; ut si deinceps aliqua altercatio de eo orta fuerit, præfati memorialis exemplar in hac scedula conscriptum bonis hominibus ad relegendum appareat. Quod si aliquis ex hoc aliquam pulsationem prædictæ matri & civitatis Ecclesiæ deinceps suisque successoribus ullo unquam tempore facere tentaverit, in hac scedula reperiatur qualiter evindicatum fuerit, & quid repetierit evindicare non valeat, sed subter inserta evindicatio firma & stabilis omni tempore permaneat.

INCIPIT RELATIO VEL evindicatio sive memoriale qualiter monasterium Anisolæ ad jus Cenomanicæ matris Ecclesiæ ante Domnum Hludovicum Imperatorem ab Aldrico Episcopo canonicè & legibus evindicatum fuit.

IN nomine Domini nostri Iesu Christi. Temporibus Hludovici piissimi Augusti subter inserta causatio vel evindicatio fuit de monasterio Anisolæ inter Aldricum Episcopum & Sigismundum Abbatem, qui illud tunc tenebat. Nam præfatus Aldricus dicebat & scriptis & testibus approbrabat quod de jure suæ sedis Ecclesiæ præfatum monasterium cum omnibus ad se pertinentibus esse debebat, & sui antecessores illud ex rebus Cenomanicæ matris Ecclesiæ magna ex parte fundarant, & ad ipsam matrem Ecclesiam subjectum esse debebat, & hoc legibus affirmabat. E contrà Sigismundus dicebat

quòd proprium Domni Imperatoris esse debebat, & non de prædicta Ecclesia : sed nullam veram auctoritatem exinde ostendebat nisi tantùm unam epistolam quam Pipinus propter odium Gauzioleni Episcopi cuidam suo monacho fecerat ut illi subjectum esset & non Gauzioleno ; & hoc propter odium Gauzioleni factum esse perscrutatum est. Quia quando fuit Pipinus Cenomanica in patria, & de quadam persecutione inimicorum suorum reversus per Cenomanicam pratriam transibat, tunc eum præfatus Gauziolenus & suus frater Harivius non receperunt, sed infra Cenomanicam urbem cum omnibus quos secum conducere potuerunt se recluserunt, & Domnum Pipinum Regem illuc introire non permiserunt, sed damnum ei de suis hominibus facere nitebantur, & suum pincernam coram eo stantem, dum sua castra in vinea sancti Petri juxta urbem Cenomanicam posita erant, interfecerunt, & alios homines vulneraverunt. Videns autem Domnus Pipinus quòd ibi proficere non potuit, vastans totam illam regionem, pergere cœpit ad Franciam. Tunc in ipso itinere venit ad ipsum prædictum monasterium Anisolam, & præcepit illis monachis ut nullam obedientiam facerent jam dicto Gauzioleno, eò quòd ei rebellis esset, sed sub suo mundeburdo vel sub sua tantummodo tuitione vel dominatione permanerent. Et tunc eis ac Siebaldo eorum Abbati talem epistolam dedit quòd propter odium, ut dictum est, Gauzioleni, & non propter ullam aliam rem aut injustitiam factum esse liquet. Tunc enim ipse Siebaldus non fuit ausus ibi remanere, sed una cum Pipino usque in Franciam perexit. Postea verò cognoscens Pipinus quòd injustè fecisset & propter odium Gauzioleni hoc egisset, præcepit filio suo Karolo & jurejurando contestatus est ut præfatum monasterium redderet Cenomanicæ matri

Ecclesiæ, cujus justè esse debebat, ne aliquod detrimentum sua anima ex hoc haberet. Et sic fecit postea Domnus Carolus, & Franconi Episcopo illud reddidit, atque per præceptum suum prædictæ matri Ecclesiæ confirmavit. Multi autem hactenus vivunt qui Domno Karolo hoc dicere audierunt, qualiter suus pater Domnus Pipinus ei hoc contestando facere præcepit. Et quando jam dictum monasterium Branconi reddidit, multi vivebant qui hoc Domnum Pipinum Karolo præcipere & contestari audierunt. Istam verò rationem pleniter prædictus Aldricus Episcopus perscrutatam apud veridicos homines habebat, & hoc testibus veris & bonis coram omnibus affirmabat. Taliter enim Aldricus & Sigismundus altercantes, pervenit ipsa ratio usque ad Domnum Imperatorem; qui hoc firmiter inquirere præcepit, & veraciter sibi renuntiare jussit. Sed antequam ipsa causatio ante Domnum Imperatorem veniret, volebant eorum amici & boni homines eos inde pacare & concordare. Sed Aldricus Episcopus obtemperabat eorum justis petitionibus, & Sigismundus non faciebat; sed quicquid ei justè & rationabiliter sui amici agere suadebant, prædictus Sigismundus spernebat. Offerebat enim et memoratus Aldricus Episcopus ut aliquem censum ei ex hoc solveret, sicut sui antecessores prædicti Episcopi antecessoribus faciebant, & per suum beneficium illud tenere, & nunquam ei diebus vitæ suæ de illo aliquod impedimentum facere volebat, sed quietè & pacificè unà cum suis monachis eum inibi esse permittebat. Offerebat etiam & aliam causam prædicto Sigismundo, suadentibns prædictis amicis & bonis hominibus, jam dictus Aldricus Episcopus, ut si hanc non vellet, saltem aliam faceret. Permittebat autem ei duas aut tres villas, quales sibi eligeret, per suum beneficium habere, & ex his nullum

servitium aut aliqua dona requireret, sed quicquid ex his vellet faceret. His omnibus à Sigismundo spretis, cœpit sæpedictus Episcopus suam justitiam justè & rationabiliter quærere, quia plenam & justam rationem sibi in hoc habere videbatur. Præcepit enim hanc justitiam inquirere Domnus Imperator Ebroino Pictaviensis urbis Episcopo & Erchinrado Parisiacæ civitatis Episcopo & Rorigoni Comiti & Altmaro Seneschalcho Domnæ Iudith Imperatricis & Misso palatino unà cum aliis vassis dominicis. Sed dum hæc res ad effectum tunc minimè pervenit propter alias necessitates, & hoc Domno imperatori renuntiatum esset, præcepit ut ante se in suo palatio ipsa altercatio finiretur. Tunc ergo jussit Domnus Imperator ut haberent ambo eorum auctoritates & testimonia Aquisgrani palatio ad suum placitum quod ibi tempore quadragesimali cum Episcopis & Abbatibus & Comitibus & ceteris fidelibus suis habebat, ut ibi pleniter præfixa altercatio finem perciperet. Sed Sigismundus jam vocatus ad ipsum placitum minimè pervenit. Qua de re iterum Domnus Imperator per suam epistolam eum vocavit ut post Pascha veniret. Qui & hoc renuens, jam tertiò vocatus minimè venit, neque missum aliquem misit cur hoc dimitteret. Tunc cernens Domnus Imperator suam inobedientiam & contumaciam, expectavit tamen adhuc post tertium condictum placitum quindecim dies ut veniret; sed cernens eum jam venire non velle, neque suam rationem justè diffinire, quia minimè hoc rationabiliter & veraciter se facere confidebat, & propterea venire ad placitum nolebat tunc Domnus Imperator interrogavit suos Consiliarios & Episcopos sive Abbates & Comites & reliquos fideles suos quid ex hoc facere deberet, & quale consilium ex hoc ei darent, & quid de tam inobediente suo præcepto facturus esset.

Tunc respondentes dixerunt utriusque ordinis omnes. Vidimus quòd iste Episcopus vester Aldricus habet suas auctoritates & præcepta regalia tam genitoris vestri quàm & aliorum vestrorum antecessorum, videlicet Regum Francorum, in quibus, ut coram nobis relectum est, continetur insertum & sanctorum sacerdotum ac Regum manibus propriis corroboratum, quòd monasterium Anisolæ, unde agitur hæc justitia, Cenomanicæ matri Ecclesiæ traditum fuit & ab Episcopis ejusdem matris Ecclesiæ constructum & ornatum atque legibus possessum. Habet etiam præfixus Episcopus, quos videmus & audimus, suos testes veros & bonos, qui has auctoritates firmas & veras esse testantur, & jurejurando quæ dicunt affirmant. Insuper testantur quòd infra legitimo tempore prædicta mater Cenomanicæ civitatis Ecclesia vestituram legitimam habuisset de prædicto monasterio, & adhuc triginta anni non sunt transacti quòd ex eo legitimam vestituram habuit, & propterea inde fuit modò alienatum quòd Franco Episcopus prædictæ Ecclesiæ suo propinquo Adalghyso illud impetraverit, ut pro illo regalia servitia & itinera faceret, quæ ille pro sua infirmitate & senectute facere non valebat. Affirmant etiam eundem Franconem aliquas villulas & quosdam vassallos casatosque, ut nominant, ex præfixo monasterio ad suum opus, dum advixit, retinere; sed illis ambobus defunctis non fuit ad præsens Episcopus ejusdem sedis qui Domnum Imperatorem Hludovicum ex hoc interpellaret ad tempus; & sic datum est alio, & tali occasione sublatum est de præfixa sede. Sed & hoc quod isti monachi dicunt quòd vestrum proprium esset, prædicti testes Aldrici Episcopi per eorum auctoritates & per vestros vassallos & alios veridicos & bonos homines affirmant non esse. Dicunt etiam, si vestrum proprium esset, res ipsius mo-

nasterii secundùm legem Salicam aut Ribuariam tuerentur sicut alia loca & res quæ de vestro sunt proprio faciunt, & mancipia non partirentur, sicut de aliis locis & rebus quæ de vestro sunt proprio in illà regione est consuetudo facere; sed de istis causis in rebus sancti Carilephi sicut in propriis Domni Imperatoris observare apud eos est consuetudo, nihil unquam conservatum fuit.; & pro istis causis affirmant & defendunt jam dicti testes sæpedictum monasterium non vestrum proprium aut alicujus esse, sed de jure Cenomanicæ matris Ecclesiæ, de cujus rebus est fundatum, illud esse affirmant, quod & rationabiliter & legibus, ut nobis videtur, facere possunt. Testantur etiam suprà memorati testes quòd omnes Episcopi qui in prædicta civitate & in jam dicta sede à tempore sancti Innocentis Episcopi secundi, successoris videlicet sancti Victurij, & à tempore sancti Carilephi confessoris eximii fuerunt, prædictum monasterium subjectum habuissent, exceptis duobus. quod propter prædictum odium & pro aliqua negligentia veraciter factum esse inquisitum est. Testantur etiam quòd plus ad jus & subjectionem prædictæ matris Ecclesiæ præfatum monasterium pertineat quàm ad vestrum proprium aut ad aliam aliquam causam; & hoc, si aliqui testes contra se venerint, falsos eos, qualiter præceperitis, facere posse testantur firmiterque affirmant. Supradicta verò ratione hanc justitiam diligentissimè ventilatam, rei veritatem cognoscentes, pleniter & rationabiliter legis divinæ & mundanæ nos utriusque ordinis vestri fideles auctoritate instructi, & plena ratione suffulti, judicamus vosque hortamur ut ei auferatur qui vobis inobediens extitit & ad vestrum placitum non solùm semel aut bis vel ter vocatus venire contempsit, quia de sua absentia culpabilis & convictus esse cognoscitur, & ei vestra auctoritate

nostroque judicio reddatur præfatum monasterium qui vobis inobediens non fuit, nec ad placitum venire renuit, sed semper præsens cum suis auctoritatibus & nobilibus testibus affuit, & hoc pleniter & legaliter approbare est paratus quòd suæ sedis Ecclesiæ præfatum monasterium esse debet. Et propterea præfato Aldrico Episcopo firma auctoritate ad jus suæ sedis Ecclesiæ præfatum monasterium cum omni integritate ut reddatur judicamus. Quidam autem eorum dixerunt. De nobis ipsis aliter judicare non possumus, quòd si aliquis nostrum licèt nemine quærente, aut aliqua causatione pulsante, vocatus ad vestrum placitum venire contempserit, ni infirmitas aut legitima somnis eum detinuerit, & si aliqua somnis, aut infirmitas eum detinuerit, ni ipse suum advocatum aut suam excusationem rationabilem ad vos miserit, justè & plena ratione perdere debet unusquisque nostrum quod de vestro habet. Et propterea sicut & de nobis, sic & de illo judicamus; quia neutrum fecit, nec ipse venit, nec mandare studuit cur illud dimisit. Sed sicut isti homines qui præsentes adstant, id est, Hagano & Benedictus & alii, dicunt & affirmare volunt qualitercunque vobis placuerit, sive si aliquis ex vobis aliter dixerit, singulare certamen cum eo præliari sive in judicio, si vobis placuerit, seu cum sacramento verum facere nullam ob aliam causam præfatum Sigismundum remansisse, neque propter infirmitatem, neque propter aliam necessitatem, nisi quòd venire, ne convinceretur, noluit, quia nullam justitiam neque aliquam justam aut rationabilem causam prædicta quæstione se habere confidebat. Et hæc prædicti homines quotidie ante vos & ante nos & reliquos fideles vestros clamant, & approbare, sicut prædictum est, vel qualiter vos placuerit & eis præceptum fuerit volunt. Et hoc sæpissime publiciter in hoc pa-

latio est acclamatum & perquisitum nobis & ceteris fidelibus vestris audientibus; sed nemo est qui eis contradicere aut resistere velit, sed plus dicunt omnes eos veritatem dicere. quod & verisimile nobis esse videtur. Sic vos jam quindecim dies per aliud placitum vel tertium ei concessum expectantes, neque suum advocatum aut suas auctoritates misit, neque ullam excusationem de se vel de suo contemptu facere noluit. Idcirco de sua absentia vel contumacia jam convictum atque damnatum eum esse legibus judicamus, ita ut nec ejus vox ampliùs de hac causa audiatur. Et ut hoc quod dicimus & judicamus auctoritate canonum & legis pleniùs confirmemus, precamur ut nonnullæ sententiæ ad hoc pertinentes canonum & legum ante vos legere jubeatis. Et tunc publicè coram omnibus recitatæ sunt hæ sententiæ canonum & legum:

EXCERPTUM EX DECRETIS *Papæ Bonifacii, capitulo* III.

MAnifestum est confiteri eum de crimine qui indultò & delegato judicio purgandi se occasione non utitur. Nihil enim interest utrum in præsenti examine omnia quæ dicta sunt de eo comprobentur, cùm ipsa absentia pro confessione constet. Lib. 5. Capitular. c. 57. lib. 7. c. 43.

Item ex decretis ejusdem Bonifacii Papæ.

NUlli dubium est quòd reus judicium nocens subtergit, quemadmodum ut absolvatur qui est innocens quærit. Confitetur enim de omnibus quisquis se subterfugere judicium dilationibus putat.

Item ejusdem cujus suprà.

CAvendum est ut si quis adesse neglexerit, dilationem sententiæ de absentia non lucretur; sed quæ malè pullulasse noscuntur, radicitus evellantur & emendentur.

Ex decretis Cælestini Papæ.

NOn caret enim suspicione qui ad judicium venire contempserit & purgari se distulerit, quia ipsa absentia sua est comprobatio. Insuper occurret veritas, si falsitas displicet. Meritò namque causa nos respicit si silentio faveamus errori. Ergo corripiantur qui hujusmodi sunt modis omnibus, ut veritas eorum versutiis non sopiatur, sed astuta eorum cavillatio aptissimè & prudenter omnibus manifestetur & emendetur, atque restituatur quod hactenus occultum & neglectum fuit.

Decreta Innoc. I. c. 35.

Item excerptum ex decretis Papæ Innocentii.

VEritas sæpius exagitata magis splendescit ad lucem, & pernicies revocata in judicium graviùs condemnatur. Nam fructus divinus est justitiam sæpius recenseri, & errata corrigere, ablata restaurare. Nec otiosa ergo Dominus judex noster in nobis esse patitur quæ exercenda, non negligenda donavit.

Decreta Cælestini I. c. 12.

Sequentia verò capitula ad eandem rationem pertinentia à sapientibus Comitibus & Scabinis dominicis sunt prolata; & per judicium coram omnibus sunt recitata.

HÆC CAPITULA QUÆ subsequuntur de lege Romana sunt assumpta

IMperator Valentinianus inter cetera Firmino Præfecto pretorio & Patricio data. Si quis pulsatus in judicio adesse noluerit, post secundam aut tertiam conventionem sciat se contumacis sententiam subiturum, id est, ut quicquid, si fuisset in judicio, addicendus erat petenti litigatori quasi victus exolvat. Data VII. Kal. Maii Romæ Herculano V. c. Conf. Novell. unica de Episc. judicio, in interpret.

Quinque capitula de effectu sententiarum & finibus litium Pauli sententiarum lib. V. Quicunque tribus auctoritatibus judicis conventus, aut trinis litteris vel tribus edictis ad judicium fuerit provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est, quod causam extinguit, fuerit evocatus, & præsentiam suam apud eum judicem à quo ei denuntiatum est exhibere non voluerit, adversùs eum quasi in contumacem judicari potest. Quinimmo nec retractari per appellationem negotia possunt, quoties in contumacem fuerit judicatum. Paul. lib. 5. sent. tit. 5. in interpret.

Item Theodosius libro quarto de sententiis ex periculo recitatum.

IMperatores Gratianus, Valentinianus, & Theodosius A A A, Clearcho Præfecto. Quicquid præsentibus partibus in causis fuerit ordinatum, habebit plenissimam firmitatem, nec poterit immutari. Data Kal. April. Honorio VIII. & Boëtio Consf.

SEQUITUR SENTENTIA de eadem lege Romana, de libro Pauli assumpta.

SI enim judicibus talia conceduntur, quanto magis Regibus & Imperatoribus fræna & lora ampliora & latiora relaxantur, quoniam de crimine majestatis graviùs judicantur rei & incriminati quàm alterius alicujus generis fecularis : quia honor capitis decus est aliorum membrorum, & dedecus capitis ignominia est aliorum membrorum. Porrò quia omnia membra sequuntur caput, scilicet ut in comparatione prædecessorum nostrorum, more videlicet antiquorum, loquamur, sicut ab illis non semel aut bis vel ter sed persæpe firmatum & definitum esse legimus, dehonoratio & despectio seniorum & magistrorum & contumacia eorum contumelia est subditorum & juniorum, & honor & exaltatio atque benevolentia & obedientia seniorum & magistrorum honor & exaltatio est subditorum & juniorum, quia & illi ab istis & isti ab illis mutuò foventur & exaltantur, & honor regni & populorum ampliatur, & vis atque justitia eorum crescit, & populus salvatur & exaltatur. Si quis autem contra hæc inire aut aliqua machinatione aliquid agere præsumpserit, damnatus in omnibus & ab omnibus interiùs exteriusque sententia ultionis feriatur, ne in posterum quisquam talia agere præsumat, & si quis facere tentaverit, similiter damnetur & ultionis sententiam non effugiat.

Item unde suprà, si quis ad placitum venire distulerit.

SI quis subterfugiendo placitum huc illucque vadit, & ad placitum venire distulerit, & maxi-

mè si, vocatus à judicibus fuerit, omnimodis providendum est ne quærens suam justitiam pro tali occasione perdat, sed quasi convictus ille qui ad placitum venire distulerit, item culpabilis & convictus de sua absentia judicetur, & deinceps hoc recuperare non valeat, sed magis metallis & aliis pœnis deputetur, ne amplius quisquam talia agere præsumat, & ille de sua versutia & absentia vicisse non lucretur, neque subterfugisse gaudeat, neque suam justitiam perdat. Data IX. Kal. Maii.

His & aliis auctoritatibus sanctorum patrum & canonum atque legum rationabiliter instructi judicavimus & iterum judicamus ut Aldrico sæpedicto Episcopo jam dictæ res, qui semper pleniter instructus præsens adfuit, & nunquam ad suam justitiam comprobandam defuit, vestra auctoritate vestroque judicio reddantur. Et si talis firmitas ex hoc facta sit quæ in posterum appareat, nunquam deinceps de hoc prædicta Ecclesia sibi commissa aliquod damnum aut scandalum aut ullam causationem patiatur. Et si aliquis, quod non credimus, ex hoc deinceps aliquam pulsationem aut causationem ei facere voluerit aut suis successoribus, evindicare non valeat, nec ejus vox penitùs audiatur qui hoc facere tentaverit, sed hoc judicium quod modò agitur, ratum futuris maneat temporibus, & vestra redditio firma & stabilis permaneat. His taliter peractis, hoc divisimus. Tunc Domnus Imperator coram illis reddidit Aldrico præfixo Episcopo per eorum judicium plena auctoritate monasterium Anisolæ, in quo Domnus Carilephus corpore requiescit, ad jus Cenomanicæ matris Ecclesiæ, cui præfatus Episcopus præerat, futuris temporibus possidendum, & Missos ei dedit qui ei inde plenam vestituram facerent, Fulconem scilicet Comitem palatii & Arduinum & Gaufridum Comites & Folcradum vassum

dominicum, qui postea, sicut Domnus Imperator eis jussit, plenam & legalem vestituram per cloccas & ostia senioris ipsius monasterii Ecclesiæ, in qua etiam sanctus Carilephus corporaliter requiescit, & per portas ipsius monasterii jam dicto Aldrico Episcopo multis coram testibus in ipso monasterio solemniter fecerunt. Hoc autem factum est anno incarnationis dominicæ DCCCXXXVIII. Indictione II. & anno imperii præfati Domni Hludovici piissimi Imperatoris XXV. anno verò ordinationis sæpedicti Aldrici Episcopi sexto. Pridie quoque Kalendarum Maiarum Aquisgrani palatio prædictum judicium est actum, & in ipsa die ipsa ratio à præfixo Imperatore legibus est adimpleta & plena ratione peracta. Propterea ergo hoc memoriale conscribere libuit ut si aliqua altercatio deinceps exorta fuerit qualiter hæc res acta sit, per hoc memoriale declaratum appareat; ut si aliquis ex hoc aliquam querelam facere tentaverit, evindicare minimè valeat. Actum atque conscriptum est hoc memoriale Aquisgrani palatio Kal. Maii in sacrario sanctæ Mariæ, regnante Domino nostro Iesu Christo in perpetuum. Hæ verò chartæ & hæc præcepta publicè relecta & recitata sunt ante Domnum Imperatorem & Drogonem ejus fratrem & Archicapellanum, sive etiam ante suos Missos quos Domnus Imperator ad hanc causam audiendam & discernendam constituit, seu ante conscriptos Episcopos & Comites & ministros ac judices, quando hoc judicium in præscripto palatio judicatum est, & quando præfatum monasterium ad jus præfixæ Cenomanicæ matris Ecclesiæ est legibus redditum & supradicto prætextu evindicatum, id est,

I. Traditio sancti Carilephi quam fecit sancto Innocenti Episcopo per licentiam & consensum Childeberti Regis.

II. Charta commendationis qualiter ſe Domnus Carilephus per licentiam ſui Abbatis, exhortante Domno Avito, unà cum ſuis monachulis ſubdidit Eccleſiæ civitatis, & in manus ſancti Innocentis Epiſcopi duabus vicibus ſe tradidit.

III. Precaria quam ſanctus Carilephus accepit à ſancto Innocente de eadem re.

VI. Præceptum Childeberti Regis quod juſſit facere ſuper traditionem ſancti Carilephi & ſuper precariam quam ipſe ſanctus Carilephus accepit à ſancto Innocente.

V. Charta donationis de rebus & villulis, & auro & argento & veſtimentis tam eccleſiaſticis quàm & aliis, ſive libris & crucibus & capſis vel reliquiis ſanctorum multorum quæ Domnus Innocens in adjutorium ad monaſterium Aniſolæ conſtruendum & ornandum Domno Carilepho & ſuis monachalis per ſcripturam tradidit.

VI Charta de conventionibus ſancti Innocentis & ſancti Carilephi miræ magnitudinis conſcripta, & à quindecim Epiſcopis firmata, ut eorum conventiones nullo modo irritæ fierent, ſed per omnia ſtabiles permanerent.

VII. Precaria quam ſanctus Domnolus Epiſcopus Abbati ſuo Gallo fecit de monaſterio ſancti Carilephi.

VIII. Præceptum quod Chilpericus Rex ſancto Domnolo Epiſcopo fecit & ſuo Abbati Gallo de monaſterio Aniſolæ.

IX. Præceptum emunitatis quod fecit Chilpericus Rex ſancto Domnolo Epiſcopo de monaſterio Aniſolę & de omnibus villulis & rebus ad eum pertinentibus.

X. Precaria quam Hadoindus Epiſcopus de monaſterio ſancti Carilephi Sigranno Abbati fecit.

XI. Præceptum quod Rex Chlotarius Haduindo Epiſcopo & Sigranno Abbati de monaſterio Aniſola fecit.

XII. Præceptum emunitatis quod fecit Chlotarius Rex Haduindo Episcopo de monasterio Anisola & de omnibus villulis & rebus ad illud pertinentibus.

XIII. Precaria quam Domnus Berarius Episcopus de monasterio sancti Carilephi Ibboleno Abbati fecit.

XIV. Præceptum Dagoberti Regis super precariam Ibboleni Abbatis quam à Domno Berario Episcopo de monasterio Anisola accepit.

XV. Præceptum emunitatis quod fecit Dagobertus Rex Domno Berario Episcopo de monasterio Anisola & de omnibus villulis & rebus ad illud pertinentibus.

XVI. Precaria quam Gauziolenus Episcopus de monasterio sancti Carilephi Didoni Abbati fecit.

XVII. Præceptum Chilperici Regis quod fecit Gauzioleno Episcopo & Sicbaldo Abbati super precariam eorum de monasterio Anisola.

XVIII. Præceptum Chilperici Regis sub emunitatis tuitione Cenomanicæ sedis Ecclesiæ factum Gauzioleno Episcopo. Simul & confirmatio in hoc ipso præcepto continetur quam fecit super precariam prædictus Rex Gauzioleno memorato Episcopo & Didoni Abbati suo.

XIX. Præceptum emunitatis quod fecit Theodoricus Rex Berario Episcopo de cellulis & villulis sui episcopii & nominatim de monasterio Anisola.

XX. Præceptum emunitatis quod fecit Dagobertus Rex Episcopo Herlemundo de cellulis & villulis de suo episcopatu ; ubi & monasteriolum Anisola commemorat, & suæ sedis Ecclesiæ esse affirmat.

XXI. Monumentum de vita sancti Innocentis Episcopi.

XXII. Exemplar de vita & actibus sancti Turibi Episcopi.

XXIII.

XXIII. Præceptum quod fecit Domnus Karolus Franconi Episcopo quando ei monasterium Anisola per judicium & plenam auctoritatem reddidit & suæ sedis Ecclesiæ confirmavit, sicut in eo continetur insertum.

XXIV. Præceptum quod fecit Domnus Hludovicus Imperator Franconi Episcopo de mancipiis sanctæ Mariæ & sancti Carilephi, in quo continetur monasterium Anisolæ subjectum esse debere Cenomanicæ matri Ecclesiæ.

XXV. Præceptum quod fecit Domnus Karolus Franconi Episcopo quando ei concessit ut hostes & itinera nulla faceret, sed Adalghisus suus propinquus omnia regalia servitia pro eo faceret, & per licentiam Franconis aliquam partem abbatiæ sancti Carilephi teneret, & post obitum Adalghisi ad jus & regimen Cenomanicæ matris Ecclesiæ absque ulla contradictione reverteretur, sicut in eo continetur insertum.

Huic judicio & redditioni interfuere subter inserti viri. Iudith Imperatrix, Karolus gloriosissimus Rex, Drogo Archiepiscopus atque Archicapellanus, Autcarius Archiepiscopus, Hadalboldus Archiepiscopus, Amaluuinus Archiepiscopus, Aiulphus Archiepiscopus, Rataldus Episcopus, Ecardus Episcopus, Erardus Episcopus, Ebruinus Episcopus, Vvilíricus Episcopus, Albericus Episcopus, Ghefridus Episcopus, item Albericus Episcopus, Simeon Episcopus, Ercanradus Episcopus, Ionas Episcopus, Vuiladus Episcopus, Ansigaudus Episcopus, Adalardus Comes, Radulfus Comes, Bonefacius Comes, Adalbertus Comes, Vuarinus Comes, Herbertus Comes, Audulfus Comes, Stephanus Comes, Rainaldus Comes, Gislebertus Comes, Landricus Comes, Gerardus Comes, Abbo Comes, Teoto Comes, Poppo Comes, Erminus Comes, Anfredus

Comes, Adalgarius Comes, Gebuinus Comes, Terghildus Comes, Troandus Comes, Ardoinus Comes, Rumaldus Comes, Herloinus Comes, Hungarius Comes, Theodoricus Comes; Ricboto Abbas, Hludovicus Abbas, Stolido Abbas, Hilduinus Abbas, Burchardus Abbas, Lantramnus Abbas, Godolricus Abbas, Daniel Abbas, Georgius Abbas, Elmeradus Abbas, Vuaringarius Abbas, Aldricus Abbas, Eribertus Abbas, Tethaldus Abbas, Marcoardus Abbas, Humbertus Abbas, Eginardus Abbas, Fulco Vassus dominicus & Comes palatii, Ragenarius Vassus dominicus & Comes palatii, Teutfridus Vassus dominicus, Adalelmus Vassus dominicus, Hericus Vassus dominicus, Engiscardus Vassus dominicus, Diso Vassus dominicus, Franco Vassus dominicus, Teoto Vassus dominicus, Folcradus Vassus dominicus, Bernuinus Vassus dominicus, Evrardus Vassus dominicus, Salaman Vassus dominicus, Egibertus Vassus dominicus, Vuinitmarus Vassus dominicus, Vuitbaldus Vassus dominicus, Radulphus Vassus dominicus, Gunzo Vassus dominicus, Odorricus Vassus dominicus, Cadilo Vassus dominicus, Letricus Vassus dominicus, Nantarius Vassus dominicus, Robertus Vassus dominicus, Isaac Vassus dominicus, Hugo Vassus dominicus, Dagobertus Vassus dominicus, Ebruinus Vassus dominicus, & reliqui innumerabiles quorum nomina propter prolixitatem hic non inseruimus.

XLVIII. *EXEMPLAR EPISTOLÆ quam Domnus Imperator Hludovicus Ionæ urbis Aurelianensis Episcopo & Henrico Abbati fecit de causa Aldrici Cenomanicæ urbis Episcopi suorumque monachorum de monasterio sancti Carilephi, quando illud ei Domnus*

Imperator plena ratione Ecclesiæque sibi commissæ reddidit, & propterea quidam monachi inconsultè contra omnem auctoritatem canonicam & regularem ex eo sunt egressi, & res ecclesiasticas non paucas sive sacrata vasa aurea & argentea furtim inde exportaverunt.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Ionæ venerabili Episcopo salutem. Notum tibi esse volumus quia perventum est ad nos quòd monachi ex monasterio sancti Carilephi in egressu præsumptivo idem monasterium expoliassent ornamentis ecclesiasticis tam in thesauro quàmque in vasis seu vestimentis, necnon & libris. Quapropter tibi præcipimus & Henrico Abbati ut vos omni diligentia illud inquiratis, & cum omni integritate res ecclesiasticas eidem Ecclesiæ restituere faciatis. Vale, ex hoc habeto studium sicut de te bene confidimus, & sicut in hoc nostram cognoscis voluntatem.

XLIX. *ITEM EXEMPLAR alterius epistolæ Domni Hludovici Imperatoris de prædicta re, ad quos suprà.*

IN Nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia imperator Augustus. Ionæ venerabili Episcopo salutem. Notum tibi esse volumus quia perventum est ad nos quòd monachi ex monasterio sancti Carilephi egressi sunt de proprio monasterio, aliena loca quærentes, immemores propriæ promissionis eorum, in qua promiserunt obedientiam & stabilitatem propriæ promissionis loci, atque renuntia-

verunt propriis voluntatibus secundùm regulam sancti Benedicti, obliti etiam sententiam evangelicam, in qua dominicum exemplar audivimus: *Non veni*, inquit, *facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me.* oblitique apostolicæ sententiæ ita dicentis: *Subjecti estote omni creaturæ, sive Regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis.* Et hoc non ob aliud fecerunt nisi quòd Abbas eorum nobis inobediens apparuit, & nos eidem Abbati idem monasterium tulimus, & illud Aldrico Episcopo Ecclesiæque sibi commissæ legaliter, sicut à suis prædecessoribus possessum & constructum fuit, reddidimus, sicut lator ejus epistolæ tibi dicere poterit, quia prolixum est nobis in hac epistola omnia inserere qualiter actum & definitum rationabiliter fuit, & quia in nullo sentimus contrarium esse auctoritati canonum monachos subjectos Episcopis fieri debere. Quapropter volumus ut Missus noster sis unà cum Henrico Abbate, & eosdem monachos plena auctoritate canonum & regulari atque nostra ad proprium monasterium redire compellatis. Si verò quispiam eorum vos non obaudierit, volumus ut compellatis eum venire ad nostram præsentiam in proximo placito quod habituri sumus Domino annuente apud Carisiacum. Bene vale, & ora pro nobis Dominum.

L. *NOTITIA DE MONASTERIO sancti Carilephi in generali synodo in Carisiaco palatio regio facta ab Aldrico Episcopo per judicium Episcoporum accepta, sicut in ea continetur insertum.*

CVm in nomine Domine Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi Domnus Hludovicus Imperator anno incarnationis dominicæ DCCCXXXVIII.

ad universorum causas audiendas vel recta judicia terminanda in Carisiaco palatio publicè resedisset, & conventum generalem totius populi unà cum Pipino & Karolo filiis suis, gloriosis videlicet Regibus, & synodum Episcoporum & reliquorum sacerdotum ibidem generaliter ad ecclesiastica sive mundana negotia tractanda necnon & ad utilitatem sanctæ Dei Ecclesiæ fulciendam coadunatum haberet, ibique venientes monachi de monasterio Anisolæ, in quo sanctus Carilephus corpore requiescit, ante prædictum Domnum Hludovicum Imperatorem amplius quam viginti unà cum Sigemundo, qui dudum eorum Abbas fuerat, qui se injustè reclamaverunt de eorum monasterio ejectos esse, quorum causam Domnus Imperator in generali conventu ibidem habito diligenter discutere & enucleatim inquirere præcepit. Cùm autem in conspectu Episcoporum & Abbatum & reliquorum sacerdotum se pro prædicta causa advenientes reclamarent, interrogatum est Aldrico eorum & Cenomanicæ parrochiæ Episcopo & ejusdem monasterii Abbati si eos ejecisset ex eorum monasterio, aut à quo ejecti taliter vagantes discurrerent relicto loco in quo seculo renuntiaverunt, in quo etiam ecclesiasticis vel secularibus negotiis diebus vitæ eorum permanere deberent. Qui respondens ait: Nec ego ejeci eos, nec scivi eos ejectos esse. Tùnc adlata est coram Rege & optimatibus ejus traditio sancti Carilephi, quam fecit sancto Innocenti Episcopo per licentiam & consensum Childeberti Regis, & aliæ multæ auctoritates quas enumerare longum est, de quibus sæpedictus Pontifex coram omnibus in eodem Concilio consistentibus habuit suos testes tam sacerdotes quàm & veridicos laicos nobiles & bonos & legitimos sufficienter, qui eadem instrumenta chartarum approbaverunt: & ea infra legitimos annos canonicè & legibus vestita vi-

derunt, & pleniter atque legibus testificabantur plus per justitiam & legem canonicam & mundanam prædictum Anisolæ monasterium cum omnibus ad se pertinentibus ad jus Cenomanicæ matris Ecclesiæ pertinere quàm aliubi, aut fiscus dominicus aut proprium Domini Imperatoris aut alicujus hominis esse debere. Sed nullus inventus est qui contra hæc aliquid dicere aut probare voluisset. Tunc præfatus Domnus Drogo Archiepiscopus & senior Capellanus & ceteri qui præterito tempore Aquisgrani palatio fuerunt quando hæc ratio ventilata est & ad liquidum perscrutata canonicèque & legibus definita, respondentes dixerunt: Non est necesse hæc modò iterum per omnia removere neque singula retractare, quia scimus te canonicè & legibus memoratum monasterium habere conquisitum & evindicatum: sed de istis monachis, qui modò se reclamant ejectos esse de eorum monasterio, quod Domnus Imperator nobis inquirere præcepit, modò agendum est. Sed postquam perscrutatum est præscriptos monachos nullius ejectione, nec aliqua indigentia, nec culpa aut facto prædicti Aldrici Episcopi exisse ab eorum monasterio, sed eorum libitu & contumacia hoc eos perpetrasse, & ut jam dictum monasterium prædicto Episcopo auferrent & à jure suæ sedis Ecclesiæ quoquo modo potuissent subtraherent vel alienarent sibique evindicarent, tunc eis præceptum est ut reverterentur ad eorum monasterium quo renuntiaverunt, ibique jejuniis & orationibus insisterent & Domino regulariter militarent. Illi verò contrà stomachando responderunt, atque illuc reverti nolle dixerunt. Tunc videntes eos omnes Episcopi & reliqui sacerdotes tantæ stultitiæ esse & taliter Domno Imperatori & omni sanctæ synodo, atque eorum proprio Episcopo inobedientes existere eorumque jussionibus & piis ac justis consiliis re-

ſiſtere, præceperunt afferre regulam ſancti Benedicti & in conſpectu omnium ſententias ejus legere, quibus in omnibus repugnabant, & ad ultimum de humilitatis gradibus ſententiam legere juſſerunt, de quibus eis nullum tenere viſum eſt, ſed magis propriis voluntatibus inſervire & eorum libido inſervire & inſiſtere. Quam regulam tunc conſiderantes dixerunt, quoniam ea quæ levi & blando medicamine ſanari non poſſunt, ferro abſcindi neceſſe eſt. Et præceperunt afferre canones, è quibus in præſentia omnium in plenaria ſynodo relecta eſt ſententia Concilii Chalcedonenſis de Clericis qui præſunt ptochiis vel monaſteriis, capitulum VIII. continens hæc: *Clerici qui præficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur in monaſteriis & baſilicis martyrum, ſub Epiſcoporum qui in una quaque civitate ſunt ſecundùm ſanctorum patrum traditiones poteſtate permaneant, neque per contumaciam ab Epiſcopo ſuo diſſiliant. Qui verò audent evertere hujuſmodi formam quocunque modo, nec proprio ſubiciuntur Epiſcopo, ſi quidem Clerici ſunt, canonum correptionibus ſubjacebunt; ſi verò laici vel monachi fuerint, communione priventur.* Perlecta autem hac ſententia, iterum interrogati ſunt ſi adhuc eſſent ita inobedientes ut priùs. Illi verò in eadem pertinacia permanentes, tunc judicio omnium Epiſcoporum & univerſalis ſancti Concilii ſecundùm hanc ſententiam ab omnibus Epiſcopis & reliquis ſacerdotibus excluſi ſunt ab omni ſacerdotali catalogo & communione, & extorres, ſi irrevocabiles perſiſterent, à catholica Eccleſia facti ſunt. Tunc ergo ab omnibus Epiſcopis & reliquis Dei ſervis ſive à generali conventu judicatum eſt ut reciperet præfatus Aldricus Epiſcopus ſuos monachos, & faceret ex eis quicquid ei libitum fuerit, & aliqui ei per manus à ſancto Concilio redditi ſunt. Et judicatum eſt ei ab univerſa ſancta ſynodo quòd legibus evindi-

Concil. Chalcedon.

catam habebat suam causam & præfatum monasterium cum omnibus ad se pertinentibus canonicè & legibus conquisitum, & Ecclesiæ sibi commissæ futuris temporibus suisque successoribus lucratum, & quicquid inde ecclesiastico ordine facere & disponere Domino annuente decreverit, liberam in omnibus habeat potestatem faciendi. Idcirco necesse fuit ut præfatus Episcopus & ministri suæ sedis Ecclesiæ hoc evindicatum vel hanc notitiam consilio & judicio omnium ad prædictam synodum convenientium Episcoporum & reliquorum sacerdotum acciperent; ut si post hunc diem, quod fieri minimè credimus, de hac causa aliqua causatio vel repetitio vel quædam calumnia instigantibus malevolis hominibus orta fuerit, coram omnibus hæc notitia vel evindicatio declarata appareat, ut quod repetit evindicare non valeat, sed præsens conscriptio omni tempore vel notitia firma & stabilis permaneat. His præsentibus actum fuit. Drogo Archiepiscopus & senior Capellanus subscripsit. Autcarius Archiepiscopus subscripsit. Agobardus Archiepiscopus subscripsit. Bernardus Archiepiscopus subscripsit. * Bernegarius Narbonensis Archiepiscopus subscripsit. Agiulfus Bituricæ urbis Archiepiscopus subscripsit. Norho Arelatensis Archiepiscopus subscripsit. Abtadus Genevensis Episcopus subscripsit. Harinbertus Bajocensis Episcopus subscripsit. Freculfus Lexoviensis Episcopus subscripsit. Theodoricus Cameracensis Episcopus subscripsit. Erardus Tungrensis Episcopus subscripsit. Ragenarius Ambianensis Episcopus subscripsit. Eccardus Noviomacensis Episcopus subscripsit. Ebroinus Pictaviensis Episcopus subscripsit. Gundacher Limoticinensis Episcopus subscripsit. Ionas Aurelianensis urbis Episcopus subscripsit. Moduinus Ostudunensis Episcopus subscripsit. Heribaldus Altisiodorensis Epis-

* Bartholomeus.

copus ſubſcripſit. Adalbertus Tricacenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Dodo Andegavenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Herchenradus Pariſiacæ urbis Epiſcopus ſubſcripſit. Humbertus humilis Epiſcopus ſubſcripſit. Fulcarius humilis Epiſcopus ſubſcripſit. Godofredus Senlitenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Favvo Cavilonenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Hildi Virdunenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Lupus Cadolonenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Stephanus humilis Epiſcopus ſubſcripſit. Vvalafridus Diaconus rogatus recognovi & ſubſcripſi. Data VIII. Idus Septembris anno Chriſto propitio imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti xxv. Indictione 1. Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LI. *DE RESPONSIONE Hludovici Imperatoris & judicio optimatum ſuorum contra præcepta que monachi de monaſterio Aniſolæ attulerunt coram eo, quando contra Aldricum Epiſcopum de prædicto monaſterio in rationes venerunt.*

QVando Aquiſgrani palatio anno imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti xxv. coram eo & principibus ſuis tam eccleſiaſticis quàm & ſecularibus in generali conventu querela de monaſterio Aniſolæ & rebus ſuis inter Aldricum Cenomanicæ urbis Epiſcopum & Sigemundum ejuſdem monaſterii Abbatem agebatur & diligentiùs ſcrutabatur, atque jam dictus Pontifex inter reliqua inſtrumenta chartarum & præcepta regalia unum præceptum quod Domnus Karolus facere juſſit, ſua videlicet propria manu roboratum & anulo ſuo ſubter ſigillatum, per quod ipſe jam dictum monaſterium Franconi Epiſcopi Eccleſiæque ſibi commiſſæ reddidit,

& monachi prædicti Sigemundi quoddam præceptum de electione eorum, ut de semetipsis haberent licentiam eligendi Abbatem, quod dicebant jussu Domni Hludovici piissimi Imperatoris esse conscriptum. Ad quod respondit Domnus Imperator: Si ego hoc præceptum fieri jussi, nesciebam quòd prædictum monasterium de episcopio Cenomanico esset, & ignorabam quòd pater meus illud ibi per suum præceptum redderet. Sed quia vos & pares vestri hoc mihi celastis, & per fraudem & malum ingenium facere suasistis, idcirco ipsum præceptum, quod mihi præcipere fieri dicitis, vestro mendacio infirmatur, quia causa ubi fraus intercedit non valet, sed magis reproba efficitur. Et ideo vestrum præceptum stare non poterit, quia vestro mendacio & vestra fraude funditus destruitur. Si enim nos unam vobis tantùm electionem concessimus, ipsam citò finitam esse cognoscimus, quia Sigemundus, quem vobis Abbatem elegistis, memoratum monasterium sua culpa perdidit, quia nobis inobediens & infidelis extitit. Hæc taliter prædictus Domnus Imperator agens interrogavit cunctos circumstantes quid super hac re eis rectiùs videbatur. Qui respondentes dixerunt tam Episcopi quàm Abbates, sive Comites, & reliqui omnes: Hæc posteriora præcepta, quæ isti monachi afferunt, non possunt destruere anteriora quæ Aldricus Episcopus & Ecclesia sibi commissa habet; sed anterioribus cedendum est, & posteriora, quæ fraude & malo ingenio impetrata fuerunt, infirmantur & stare non possunt, quia actio qua in quibuscunque negotiis fraus intercesserit non valebit. Et ut ratione & lege firmentur ea quæ testamur, aliqua ex authenticis nostris vobis testimonia indicantes proferimus. Constitutum est à sanctis patribus & bonis Imperatoribus & lege decretum ut quicquid falsa petitio à principe obtinuerit, quia fraus inter-

venit, non valebit. Item alibi : *Quæcunque contra jus conscripta fuerint non valebunt, quocunque modo fuerint impetrata.* Item alibi : *Qui falsa Principum præcepta detulerint, puniantur.* Item alibi : *Dolus malus est cùm aliter agitur, aliud simulatur.* Item alibi : *Qui dolum vel metum adhibuit ut res ad alium transiret, de doli actione tenebitur.* Item alibi: *Dolus malus est si per falsitatem voluerit quis priùs definita convellere.* Item alibi : *Redintegrandum est à præsentibus judicibus & in ejus unde abcessit potestate revocandum quod quacunque conditione temporis aut dolo, aut captivitate, aut virtute majorum timore faciente deperierit.* Item alibi : *Quicquid vera seu falsa petitio à Principe obtinuerit, quia fraus intercessit, non valebit.* Magna fraus fuit, quoniam monachi prædicti memoratum monasterium de jure Cenomanicæ sedis Ecclesiæ esse sciebant, quia non sunt adhuc xxx. anni quòd à Pontificibus memoratæ sedis possessum est ; & hæc celantes, vobisque mentientes, præcepta sibi sine consensu prædictæ sedis Pontificis, cui justè debetur, facere suadebant. Et hoc justum esset, ut si aliquis laicorum hoc fecisset, ut magnum detrimentum sustineret ; sed & pro certo judicaretur illi ut capitali sententia puniretur. Sed quia non laici sed jam dicti monachi hoc fecerunt, dignum est ut ita coërceantur ne alii monachi deinceps talia agere præsumant. Propterea nonnulli præfati monasterii monachi cum Sigemundo prædicto eorum Abbate exilio damnati sunt. Et sic confirmatum est sæpedictum monasterium Aldrico Episcopo & ejus episcopio, sicut in ejus notum est præceptis & aliis monumentis chartarum continetur insertum.

Paul. lib. 1. sent. tit 9.

L. un. Cod. Theodos. de dolo malo in interpr.

LII. *MEMORIALE QUALITER Anisolæ monasterium à jure Cenomanicæ matris Ecclesiæ post obitum Hludovici piissimi Imperatoris alienatum est.*

SI quis nosse desiderat qualiter monasterium Anisolæ unà cum rebus suis de jure Cenomanicæ matris Ecclesiæ post obitum Hludovici secundi Francorum Imperatoris elapsum est, in hoc memoriale breviter comprehensum aliquid invenire poterit. Defuncto præscripto domno Hludovico piissimo Augusto anno incarnationis dominicæ DCCCXL. magna seditio orta est in imperio suo. Inter cetera autem mala surrexit quædam tyrannica potestas in pago Cenomanico qua resistere nitebatur Karolo filio ejus, cui prædictus Imperator inter ceteras regiones Neustriam dederat, & suos fideles valde infestabat. Præfatæ ergo tirannicæ potestati se conjunxit Sigemundus, qui dudum de præfatæ Anisolæ monasterio Abbas fuerat, & Aldricus Ecclesiæ Cenomanicæ Episcopus, qui illud monasterium unà cum rebus suis tunc tenuerat, fideliter Karolo seniori suo adhærebat, & licèt memorata tyrannica potestas eum ad se sæpissime vocaret, & firmitatem ei facere vellent qui eam exercebant qualiter ipse quæreret ut diebus vitæ illorum suos honores non perderet nec imminutos haberet, sed majores & qualescunque in illa regione peteret adipisceretur, si se illis conjungeret. Sed ille propter hæc omnia proposita à prædicto seniore suo se non substraxit; sed inconvulsè fidelis & pro viribus adjutor illi extitit, & propter illum omnia sua dimisit, & eum secutus est per omnia. Cessante verò jam dicta seditione, cepit Karolus Rex prædictus consilium ut memoratos tyrannos aut à jam dictis finibus eiceret,

aut eos sibi fideles faceret. ad quos misit optimates suos, vocans eos ad se. Quibus responderunt: Nec ad illum veniemus, nec illi fideles erimus, nisi nobis convictis concedat omnibus vitam & membra & tales honores quales modò tenemus, quocunque modo eos habeamus, inter quos præfatum Sigemundum & monasterium Anisolæ cum rebus suis comprehenderit. Videns Domnus Karolus præfatus Rex, propter alias seditiones quæ undique grassabantur, sine magno discrimine aliter tunc non posse fieri, consensit petitionibus eorum, & inter reliquos Sigemundo concessit memoratum monasterium habere, & prædicto Aldrico & suæ sedis Ecclesiæ firmiter promisit illud citò redditurum: & tali occasione memoratum monasterium alienatum est tunc à jure Cenomanicæ matris Ecclesiæ, non legibus evindicatum, sed tyrannicè alienatum.

LIII. Vertente autem tempore, & prædicto Sigemundo ad memoratum Regem, Domnum videlicet Karolum filium Hludovici Imperatoris, minimè veniente, & facto maximo prælio in pago Altisidiorense inter Karolum & Hlotharium, in quo à Domino Deo & salvatore nostro data est jam dicto Karolo victoria, & eo per partes Cenomanicas remeante, nec tunc memorato Sigemundo ad eum veniente, redditur Kal. Augusti in villa cujus vocabulum est Bona super fluvium Liz in pago Cenomanico à præscripto Domno Karolo legibus præfato Aldrico Episcopo per judicium multorum nobilium & sapientium virorum prædictum Anisolæ monasterium cum omnibus ad se pertinentibus; eique ibi Missi boni & strenui dati sunt qui eum & Cenomanicam matrem sibi commissam Ecclesiam legibus revestirent, & plenam ei atque legalem vestituram ex eo futuris temporibus legaliter tenendam facerent. Quod & supradicto prætextu III.

Nonas jamdicti mensis factum esse liquet. Et sic falsitas subditur veritati, atque injustè alienata justè restituuntur; quæ & hactenus à præfato Episcopo & a suæ sedis Ecclesiæ ministris legibus possidentur, & canonicè atque regulariter gubernantur.

LIV. *EXEMPLAR EPISTOLÆ formatæ quam Drogo Archicapellanus & urbis Mediomatricæ Archiepiscopus Landramno Turonicæ urbis Archiepiscopo canonicè misit ut Aldricum prædictæ urbis Mediomatricæ Cardinalem Presbyterum atque ejusdem urbis Primicerium suo permissu & jussu Domni Hludovici piissimi Imperatoris Episcopum Cenomanicæ matris Ecclesiæ ordinaret, sicut in ea habetur insertum. Talis enim est prologus prædictæ epistolæ venerabili Landramno Archiepiscopo.*

VEnerabili in Christo fratri & coëpiscopo Landramno Archiepiscopo Drogo in Domino salutem. Auditu comperi quod Domnus Imperator concessisset Aldrico Presbytero consecrationis nostræ, qui etiam & noster tonsus doctus & Clericus fuit, episcopium Cenomanicæ urbis, Sed ille postea ad nos mittens petiit, sicut debuit, ut ei & ordinatoribus suis tibi atque suffraganeis tuis ad episcopatus culmen ordinandi assensum præbuissem & licentiam tribuissem. Cujus petitioni ita consensi, ut si ipsum per Dei voluntatem & Domni Imperatoris dignum & utilem sanctæ Dei Ecclesiæ ad hoc officium inveneris, & ita decreveris, quia ipse apud nos probos mores ostendit, licentiam à nobis concessantibus id perficiendi atque ipsum consecrandi

habere cognoſcas. Oro te valere & omnes fratres, atquè memor ſis mei in ſacris orationibus caritatis tuæ.

LV. *EXEMPLAR FORMATÆ epiſtolæ quam Drogo Archicapellanus & Mediomatricæ urbis Archiepiſcopus Aldrico prædictæ Mediomatricæ urbis Cardinali Presbytero atque ejuſdem urbis Primicerio canonicè miſit, ut ſuo conſenſu & Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris juſſu Cenomanicæ matris Eccleſiæ à ſuo Archiepiſcopo & reliquis comprovincialibus Epiſcopus ordinaretur, ideo quia populus eum ſibi ordinari Epiſcopum petierat, & ad eum epiſtolam pro hoc direxerat, ut ſuo adminiculo & permiſſu antedictus Aldricus eorum atque jam dictæ Eccleſiæ Epiſcopus ordinaretur, canonicè eis direxit epiſtolam hunc modum continentem.*

DIlecto filio Aldrico * vocato Epiſcopo Drogo indignus Archiepiſcopus in Chriſto ſempiternam ſalutem. Cognoſcat dilectio tua mihi placere ea quæ tibi divina largitio honoris conferre per imperialem adminiſtrationem dignata eſt. Sed dilectio tua, ut debuit, ad me miſit ut tibi epiſtolam miſiſſem ad Metropolitanum tuum conſcriptam ut ei licentiam tribuiſſem te ordinandi. Nunc verò, quamquam decentius atque honeſtius fuiſſet mihi & tibi ut ſcripto à te directo iterum ſcriptis reſpondiſſem, tamen ne fortè occaſio per me differentem donum tibi divinitus, ut credo, conceſſum aliquod tibi inferret impedimentum, caritate fretus feci ut petiſti. Unde duas tibi miſi epiſtolas; quarum una ad Me-

* Vide Notas ad Capitularia pag. 1162.

tropolitanum tuum est conscripta juxta petitionem tuam, ei retribuendo licentiam; altera verò ad te, ut & tu cognoscas licentiam à nobis tibi attributam & nos potiùs in augmento honoris tui gaudere quàm ullo modò injuriam tibi aliquam inferre voluisse. Vale semper in Domino, & confortare, memor semper nostri, & fidem quam semper erga nos jure servasti inconvulsam deinceps per caritatem tuam esse rogamus. Iterumque vale.

LVI. *SUMMA DE POLECTICIS vel plenaris fratrum Cenomanica in urbe Deo servientium, de rebus quas Franco senior & Aldricus eorum Episcopi eis dederunt & testamentis atque præceptis regalibus confirmaverunt.*

DEbent homines fratrum in summa de Vmericia vini modios CCCCII. de pastione vini modios CCLXXI. de hostilense argenti solidos CXLIX. Et debentur VII. multones de pascuario cum lana LXVI. sogales XLII. Et debentur II. & de laudatico solidi V. Et debentur X. de carnatico arietes LV. sine lana de lignario solidi XXVI. & debentur IX. de sensu sol. CI. de inferenda & de postiurno sive de sensatico sol. CLXXX. & debentur inde de pastione inter frumentum & sigale modii XXXIIII. & sextaria IX. sufuso, de avena modii CCCCXLIIII. axilios ad alvimannum IIII. L. & omni anuo scudulas I. CCCC. L.

LVII.

LVII. *DE EIECTIONE ALDRICI Cenomanicæ urbis Episcopi, & de invasione atque vastatione Cenomanicæ matris Ecclesiæ unà cum rerum.*

DEcedente Domino Hludovico Francorum Imperatore secundo, filio videlicet Karoli magni Imperatoris, anno incarnationis dominicæ DCCCXL. Indictione III. anno siquidem imperii sui XXVII. surrexit quædam tyrannica pravitas, inter cetera mala, inter Ligerim & Sequanam, & maximè in pago Cenomanico, in quo Aldricus tunc octavum annum in episcopatus dignitate fulgebat. Et licèt prædictus Imperator inter tres filios suos regna sua divideret, id est, inter Hlotharium & Hludovicum atque Karolum, Hlotharium in media Francia, Hludovicum verò in *Hostria, & Karolum in Neustria & Aquitania collocaret, cetera verò regna & ducatus inter eos, sicut in annalibus eorum continetur, divisa consensu principum suorum partivit. Præfatum autem Pontificem memorato Karolo filio suo minori per manus commendavit. Cui jam dictus Pontifex Aldricus fidem servans debitam, ab infidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & suis à præfata tyrannica potestate in supradicto anno à præscripto episcopio & à sua sede ejectus est; & propterea multa quæ in ecclesiasticis & aliis rebus pro amore Dei facere cœperat, imperfecta remanserunt. Nam penè prædictum episcopium tunc vastatum est & quasi ad nihilum redactum. Habebat enim cœptum claustrum Canonicorum & matrem Ecclesiam in media civitate à fundamento unà cum suis porticibus & paradisum inchoatum, & maximam partem ex ea factam, similiter & ædificia monasteriorum quinque, unà cum claustris & ceteris eorum. Habebat quoque ad

* Austria.

utilitatem ejuſdem Eccleſiæ fulciendam & ad pauperes recreandos congregatos greges jumentorum unà cum amiſſariis ampliùs quàm octoginta, vaccarum & ovium atque caprarum ſive porcorum ampliùs quam ducenta, annonam & fœnum ac vinum tam ad opus congregationum hoſpitumque ac pauperum quàm & ad ſibi Eccleſiæque ſibi commiſſæ ſervientium opus ſufficienter. Sed quid ampliùs dicam? Ita habebat fundatum tam in eccleſiaſticis quàm & in aliis rebus prædictum epiſcopium & res ſibi commiſſas qualiter non fuerunt à diebus antiquis, vel à tempore quo alicujus...... hominis memoria retinetur. Sed hæc & reliqua bona innumerabilia à prædictis tyrannis, ſive hoſpitalia ſeptem quæ ad pauperes & hoſpites recipiendos & recreandos fecerat, funditus vaſtata & diruta ſunt. Propter has verò inſidias & alias multas hæc & alia bona innumerabilia quæ facere voluit & cœpit in ſuo epiſcopio non apparent, quæ à Domino illis requirantur à quibus hæc ſubverſa & vaſtata atque prohibita ſunt, & non ab illo, qui hæc agere & adimplere voluit & prohibitus atque dejectus dimiſit. Præſcripti ergo tyranni de genere Herivei & Vvidonis ſuperiorum tyrannorum remanſerunt.

LVIII. *SYNODUS HABITA ab Aldrico in urbe Cenomanica.*

IN nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Aldricus indignus Cenomanicæ matris Eccleſiæ Epiſcopus omnibus noſtræ curæ commiſſis ſacris ordinibus & cunctis fidelibus ſalutem & gloriam ſempiternam. Cùm in Dei nomine anno incarnationis dominicæ DCCCXL. Indictione III. & anno imperii Domni Hludovici piiſſimi Imperatoris XXVII. anno verò octavo ordinationis prædicti

Aldrici Episcopi, quarto videlicet Iduum Maiarum die, synodum omnium sacerdotum ac Levitarum seu reliquorum servorum Dei Cenomanica in urbe prædictus Pontifex coadunaret, post allocutionem & admonitionem sive inquisitionem eorum, cœpit jam dictus Aldricus Episcopus unà cum eis, illisque deprecantibus, tractare quid officii unusquisque pro suis confratribus tam pro vivis quàm & pro solutis debitæ mortis diligenter ageret, & quid pro præfixo Pontifice & grege utriusque ordinis sibi commisso fideliter adimpleret. Qua de re hoc instinctu divino pariter considerantes tractavimus, simulque inter nos bono animo & pura voluntate decrevimus, ut dum [advixerit,] unusquisque nostri ordinis sacerdos pro præscripto Domno Aldrico Episcopo & pro populo sibi commisso in quarta feria una cum letania & oblationibus Missam decantet, similiter & sexta feria faciat; & qui hoc facere non poterit, quinquaginta psalmos decantet, orantes & supplicantes Dominum cæli ut Deus omnipotens præfixo nostro Pontifici secundùm suam voluntatem hanc tribuat degere vitam, & quando ei placuerit, finisque hujus vitæ advenerit, cælestis janua ei pateat, & locus sanctorum consortii nobis deprecantibus detur. Amen. Similiter & præfatus Pontifex pro nobis omnibus aut per se aut per aliquem à se commissum est pollicitus agere. Insuper hæc tractantes in præscripto Iduum Maiarum die & in jam dicta synodo inter nos decrevimus ut unusquisque nostrum, dum advixerit, pro suis confratribus in anno duodecim cantet Missas cum oblationibus & reliquis orationibus, & quandocunque nostrum unusquisque [decesserit,] Decanus nomina de suis junioribus conscripta in nostra, per singula tempora, synodo deferat, & unusquisque nostrum pro illis Missas compleat duodecim cum oblationibus & reliquis orationibus & vigiliam

cum novem psalmis & totidem lectionibus & responsoriis, una cum matutinalem synaxim fideliter pro defunctis fratribus peragat, & sic hoc faciat sicut vult pro se fieri quando hoc idem ei advenerit, & sicut ante tribunal districti judicis rationem ex hoc reddere voluerit. quod hic coram Deo, & coram nostro Pontifice & coram nobis omnibus se facere sponte promisit. Tribuat Dominus omnipotens ut sic inde faciamus ut non damnationem sed plenam retributionem ex his à Domino Deo nostro percipere valeamus, & vitam habere sempiternam valeamus, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui cum patre & spiritu sancto vivit & gloriatur Deus per omnia secula seculorum. Amen.

LIX. Hæc est missa quæ pro Domno Episcopo & pro omnibus sibi commissis in unaquaque hebdomada, id est, quarta & sexta feria, unà cum letania adimpleri debetur; & post istam subsequitur illa quam pro nobis in invicem canere debemus; & post illam subsequitur illa quam pro fratribus nostris defunctis cantare debemus.

MISSA QVOTIDIANA. V. *Intret oratio mea.*

SAnctæ Dei genitricis Mariæ ac beatorum Apostolorum sive martyrum tuorum Gervasii & Prothasii atque sancti Stephani simulque reliquorum martyrum & confessorum virginumque atque omnium sanctorum tuorum assiduis intercessionibus quæsumus, salvator mundi, Pontificem nostrum Aldricum misericorditer protege, pariterque ei familiaritate atque consanguinitate conjunctos, & omnes sibi commissos utriusque ordinis viros & feminas ab omni pravitate defende, & secundùm tuam voluntatem eis vivere tribue, omnemque populum Christianum misericorditer custodi, & animabus famu-

lorum famularumque tuarum omnium sibi commissorum & commissarum atque cunctorum cunctarumque in Christo quiescentium requiem tribue benignus sempiternam, & sanctorum tuorum coetibus consociare digneris propitius. Per Christum &c. *Epistola ad COLOSSENSES.* Fratres, non cessamus pro vobis orantes & postulantes. ℟. Domine exaudi V. Ne avertas. *Evangelium secundum Iohannem.* In illo tempore, sublevatis Iesus oculis in cælum dixit: Pater, quos dedisti mihi volo ut ubi ego sum,& illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante mundi constitutionē. Pater juste,mundus te non cognovit, Ego autem novi te;& hi cognoverunt quia tu me misisti & notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, ut dilectio qua dilexisti me in ipsis sit, & ego in ipsis. *Offert.* Exaudi Deus. *Secreta.* Oblationis hujus, Domine, placare muneribus, & intercedentibus omnibus sanctis tuis protege pontificem nostrum Aldricum & omnes sibi commissos commissasque, atque omnem populum Christianum a cunctis defende periculis, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium sibi commissorum commissarumque atque cunctorum cunctarumque in Christo quiescentium per hæc sancta sacrificia remissionem omnium tribue peccatorum,& vitam habere concede sempiternam. *Præfatio.* Verè dignum &c. & tuam clementiam profusis precibus implorare, intercedente beata & gloriosa semper virgine Dei genitrice Maria, sanctisque martyribus tuis Gervasio & Prothasio, sive sancto Stephano, & omnibus sanctis tuis, cunctorum peccatorum veniam Pontifex noster Aldricus consequi mereatur, & eos easque quos & quas ei cura regiminis consociasti, ac familiaritate & consanguinate junxisti, & omnem populum Christianum angelorum omnium sanctorum tuorum præsidiis tuere, & animas famu-

lorum famularumque tuarum omnium sibi commissorum & commissarum atque cunctorum cunctarumque in Christo quiescentium ut in pacis ac lucis regione constituas deprecamur. Per Christum Dominum nostrum. *Infra actionem,* Hanc igitur oblationem quam tibi pro Pontifice nostro Aldrico atque grege sibi commisso & propinquitate ac familiaritate junctis ei atque pro salute cuncti populi Christiani suppliciter immolamus quæsumus, Domine, ut benignus accipias, & tua pietate concedas, ut & illis proficiat ad salutem hujus pietatis affectus, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium sibi commissorum & commissarum atque cunctorum cunctarumque in Christo quiescentium impetret beatitudinem sempiternam, diesque nostros. *Ad communionem.* Amen dico vobis. *Ad complendum.* Purificet, quæsumus, salvator mundi, Pontificem nostrum Aldricum divini sacramenti libatio, & gloriosa sanctæ Dei genitricis Mariæ atque omnium sanctorum oratio, & gregi sibi commisso ac familiaritate & consanguinitate junctis ei & omni populo Christiano misericordiam tuam ubique prætende, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium sibi commissorum & commissarum atque cunctorum cunctarumque in Christo quiescentium remissionem omnium tribue peccatorum & vitam habere concede sempiternam, per &c. *Alia.*

Omnipotens sempiterne Deus, sanctæ Dei genitricis Mariæ & omnium sanctorum tuorum pia & assidua intercessione Pontificem nostrum Aldricum ubique misericorditer protege & ab omnibus adversitatibus corporis & animæ tua potentia defende, commissumque sibi gregem cunctum ad regendum custodi, & omnem populum Christianum conserva, atque illi & omnibus in Christo quiescentibus requiem tribue sempiternam, per &c.

ITEM ALIA MISSA quam mutuò prædicti sacerdotes inter se cantare debent.

DEus, qui caritatis dona per gratiam sancti Spiritus tuorum cordibus fidelium infudisti, da famulis & famulabus tuis diversorum cœnobiorum & titulorum atque locorum tam sacerdotum & Levitarum quàm & reliquorum fidelium tuorum quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque his in titulis scripta continentur vocabula, fratribus ac sororibus & familiaribus nostris salutem mentis & corporis, ut te tota virtute diligant, & quæ tibi placita sunt tota dilectione perficiant, per Dominum. *Lectio Hieremiæ Prophetæ.* Si iniquitates nostræ contenderint contra nos, Domine, libera nos, quæsumus, fac propter nomen tuum, quoniam multæ sunt aversiones nostræ. Tibi peccavimus, expectatio Israël es salvator noster, in tempore tribulationis. Tu autem in nobis es, Domine, & nomen sanctum tuum super nos invocatum est. Ne derelinquas nos, Domine Deus noster. *Secundùm Matthæum.* In illo tempore, dixit Iesus discipulis suis, Petite & dabitur vobis, quærite & invenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit &c. *Secreta.* Munera, quæsumus Domine, quæ pro nostra & omnium, quorum quarumque memoriam recolimus, & quorum quarumque his in dipticiis nomina continentur inserta, redemptione oculis tuis tuæ offerimus majestati placatus suscipe, & ad perpetuam nobis omnibus tribue pervenire salutem, per.

Omnipotens æterne Deus, imploramus tuæ majestatem misericordiæ ut nobis & omnibus quorum quarumque recolimus memoriam, & quorum quarumque nomina his in dipticiis continentur inserta

veniam largiri digneris peccatorum, ut ab omnibus inimici vinculis liberati, tuis toto corde inhæreamus mandatis, & te solum semper tota virtute diligamus, & ad tuæ quandoque beatitudinis visionem pervenire mereamur, per Christum.

Hanc igitur oblationem, Domine, quam tibi pro peccatis atque offensionibus nostris, & omnium quorum quarumque agimus memoriam, & quorum quarumque hic continentur inserta vocabula, offerimus, ut cunctorum delictorum remissionem consequi mereamur, quæsumus.

Divina libantes mysteria, quæsumus, Domine, ut hæc salutaria sacramenta illis proficiant ad prosperitatem & pacem pro quorum quarumque dilectione hæc tuæ obtulimus majestati, per Christum.

ALIA.

Da famulis & famulabus tuis, quæsumus, Domine, omnibus quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis continentur conscripta, seu etiam ceteris fidelibus utriusque sexus, in tua fide & sinceritate constantiam, ut in caritate divina firmati, nullis tentationibus ab ejus integritate vellantur, per Christum.

Item Missa pro defunctis fratribus & sororibus nostris.

DEus, cujus misericordiæ non est numerus, suscipe pro animabus famulorum famularumque tuarum, quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis conscripta esse noscuntur, preces nostras, & lucis eis lætitiæque regionem in sanctorum tuorum societate concede, per.

Alia.

Deus, cui proprium est misereri & preces exau-

dire supplicantium, propitiare animabus famulorum famularumque tuarum diversorum cœnobiorum & titulorum quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque hic assignata continentur vocabula, ut te miserante à vinculis peccatorum absoluti, ab æternæ beatitudinis requiem pervenire mereantur, per.

Ad Thessalonicenses.

Fratres, nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini sicut & ceteri qui &c.

Secundùm Iohannem.

In illo tempore, dixit Iesus turbis Iudæorum: Amen amen dico vobis quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint vivent &c.

Secreta.

His quæsumus, Domine, placatus muneribus intende, & quod ad laudem tui nominis supplicantes offerimus, ad indulgentiam omnium quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina hic continentur inserta, sive cunctorum fidelium proficiat defunctorum, per.

Deus, qui nobis in Christo unigenito filio tuo Domino nostro spem beatæ resurrectionis concedis, præsta quæsumus ut animæ pro quibus hoc sacrificium redemptionis nostræ tuæ offerimus majestati ad beatæ resurrectionis requiem te miserante cum sanctis tuis pervenire mereantur, per Christum.

Hanc igitur oblationem quam tibi offerimus pro animabus omnium quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis conscripta esse noscuntur, seu cunctorum cunctarumque fidelium defunctorum defunctarumque, quæsumus Domine propitiatus accipias, & miserationum largitate tuarum concedas ut quicquid terrena conversatione contraxerunt, his sacrificiis emun-

detur, ac vinculis mortis absolutæ, transitum mereantur ad vitam; diesque nostros &c.

Propitiare, Domine quæsumus omnibus in Christo quiescentibus, & animæ famulorum famularumque tuarum, quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis conscripta esse noscuntur, his purgatæ sacrificiis indulgentiam pariter & requiem capiant sempiternam, per.

Alia.

Deus cui possibile est omnes homines sine difficultate salvare, tantò benignus animabus famulorum famularumque tuarum diversorum cœnobiorum & titulorum quorum quarumque memoriam agimus,& quorum quarumque hic assignata continentur voçabula, misericordiam concede perpetuam quantò eos ad filii tui Domini nostri pertinere gratiam tribuisti, per.

Alia.

Deus vita viventium, spes morientium, salus omnium in te sperantium, præsta propitius ut animæ famulorum famularumque tuarum quorum quarumque memoriam agimus, & quorum quarumque nomina his in dipticiis continentur inserta, à nostræ mortalitatis tenebris absolutæ in perpetua cum sanctis tuis luce lætentur per Christum.

LX. *EXEMPLAR PRECARIÆ de villa Tridente, quam Aldricus Episcopus Bavoni Vasso dominico fecit tempore Hludovici piissimi Augusti.*

DOmino sancto ac venerabili basilicæ sanctorum Gervasii & Prothasii martyrum quæ est constructa infra urbis Cenomanicæ civitatem, quam Aldricus Episcopus in dominatione & regimine ha-

bere videtur, ejusque congregationi ex ipsa consistenti basilica. Ego enim in Dei nomine Bavo, dum & mea fuit petitio & vestra decrevit voluntas, & per permissionem Domni nostri Hludovici gloriosi Imperatoris villas vestros de ratione ipsius basilicæ, cujus vocabula sunt Tridentus & Vintleva, cum omnî integritate eorum nobis ad usandum tenere permisistis, in ea verò ratione ut dum ego advivo, tenere & dominare facere debeam, & post meum quoque Deo jubente discessum partibus sancti Gervasii revertere faciatis. Et convenit nobis annis singulis ad festivitatem sancti Martini hibernaticam argenti solidos xxv. transolvere debeam, aut decimam & nonam pleniter persolvam de omni reditu; & si negligens aut tardus exinde apperuero, fidem exinde facere debeam, & ipsas villas perdere non debeam, & ut hæ precariæ uno tenore conscriptæ omnique tempore firmæ & stabiles permaneant. Actum Cenomanis civitate publicè anno xviii. regnante Domno Hludovico gloriosissimo Imperatore IX. Kal. Maias S. Bavonis Vassi dominici, qui hanc precariam fieri rogavit. S. Vviddonis S. Vul. S. Hervei. S. Serilonis. S. Berilonis. S. Ebrulfi Vicarii. Hercheus. S. Adalberri Gislarnis. S. Adalgysi. S. Godofridi. S. Iacobi. Deusdet subscripsit. Bobilo Subdiaconus scripsit & subscripsit.

LXI. *EXEMPLAR PRÆCEPTI Domni Hludovici piissimi Imperatoris de villa Tridente, quod fecit prædictus Imperator Cenomanicæ matri Ecclesiæ & Aldrico ejusdem urbis Episcopo.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante cle-

mentia Imperator Augustus. Si fidelium nostrorum justas & rationabiles petitiones ac postulationes, quas pro utilitate & exactione sanctæ Dei Ecclesiæ exposcunt, ad optatum effectum perducimus, non solùm regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exercemus, sed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus scilicet & futuris notum esse volumus quia Bavo Vassallus noster nobis innotuit quòd quandam villam sitam in pago Cenomanico nomine Tridentem de jure Cenomanicæ matris Ecclesiæ per nostrum beneficium possideret, de qua per singulos annos nonas & decimas & legitimos census partibus præfatæ matris Ecclesiæ & ejusdem rectoribus persolveret. Qua de re memoratus Bavo pertractans casum fragilitatis humanæ, & pavescens ultimum vocationis diem, timensque ne præfata villa aliquo cupiditatis suæ stimulo vel quolibet ingenio à jure præfatæ matris Ecclesiæ alienata fieret, ideoque divino fervens amore, adiit clementiam nostram suppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Tridentem cum omnibus ad se pertinentibus partibus prædictæ Cenomanicæ matris Ecclesiæ & Aldrico ejusdem urbis venerabili Pontifici præsentaliter nostra imperiali auctoritate redderemus, & hanc redditionem per nostrum præceptum futuris temporibus firmius eidem Ecclesiæ suisque rectoribus possidendam confirmassemus. Cujus petitionem ob amorem Dei & reverentiam ejusdem sancti loci servorumque Dei inibi famulantium libenter audivimus, & deprecationem ac pium desiderium ejus ad optatum effectum adimplere dignum duximus. Quapropter per hoc nostræ auctoritatis scriptum statuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum sæpedictus Bavo fidelis noster memoratam villam

cum omni integritate, ficut illa fub noftræ jure poteftatis, quando à largitione noftra ipfum beneficium accepiffe conftat, pro emolumento animæ noftræ & ftabilitate imperii noftri memorato venerabili Aldrico Epifcopo ad partem præfcriptæ Ecclefiæ fuæ præfentaliter reddidimus, ut in perpetuum in utilitates & ejufdem Ecclefiæ Epifcopi Deoque in ea defervientium permaneat. Idcirco fuggerentibus atque humiliter poftulantibus prædictis fidelibus noftris, memorato videlicet Aldrico Epifcopo & Bavone vaffallo noftro, hoc noftræ confirmationis atque redditionis præceptum fæpedicto Aldrico Epifcopo vel ad partem jam dictæ urbis fieri juffimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus fub ditione imperii noftri degens ullo unquam tempore de prædicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibufcunque pagis vel locis fæpedicto Aldrico Epifcopo fuifque fucceffforibus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere præfumat; fed liceat ei & fucceſſoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis & territoriis five mancipiis & cum omnibus ad fe pertinentibus jure ecclefiaftico tenere & poffidere, & quicquid pro oportunitate & commoditate præfatæ fedis Ecclefiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus poteftatem faciendi. Et ut hæc noftræ redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria fubter eam firmavimus, & de anulo noftro figillari juffimus.

Signum Hludovici fereniffimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & fubfcripfi.

Data IX. Kalend. Maias anno Chrifto propitio xxv. imperii Domni Hludovici piiffimi Augufti, Indictione prima.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXII. *EXEMPLAR PRECARIÆ de Fraxinedo & sancto Georgio in condita Sagonense vel de aliis villis sancti Gervasii quarum vocabula in ea habentur inserta, quas Vulfingus tenet, quam ei Gauziolenus Episcopus fecit primo anno regni Pipini Regis.*

DOmino sancto ac venerabili basilicæ sancti Gervasii & Prothasii infra urbis Cenomanicæ civitatem constructæ, ubi Gauziolenus Episcopus præesse videtur, ejusque congregationi ex ipsa consistentia. Ego enim in Dei nomine Vulfingus, dum & cognitum est qualiter Domnus noster Pipinus gloriosus Rex villas de sancto Georgio, sancto Gervasio, Fraxinedo, Flexobracciale, Aciago vel sancto Georgio cum appendiciis suis, Aloniaco, Longa filgaria, Camiaico, Mundarias, ad ipsam Ecclesiam reddere jussit, & postea per verbum Domno nostro Pipino mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, ut ipsa locella per vestra beneficia ad usus fructuario ordine mihi tenere permisistis, id est, cum mansis, casis, domibus ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, terris, vineis, silvis, pratis, & pascuis, vel quantum ad ipsa loca aspectum esse videtur, dum ego advivo pro vestro beneficio mihi licet tenere & dominare. Et spondimus vobis ut pro indicio ipsius sancti Gervasii vel vestro non sit annis singulis ad festivitatem sancti Martini illam hibernaticam argenro libra una ad parte sancto Gervasio aut rectoris Ecclesiarum transolvere faciam: & si negligens aut tardus de ipso censo ad ipso placito fuero, fidem exinde facere debeam, & ipsam rem, dum ego advivo, perdere non debeam, & post meum quo-

que Deo jubente discessum ipsa locella cum eorum soliditate ad se pertinentis vel aspicientis vel quicquid ibidem attrahere vel immeliorare potuero, vel quantumcunque tunc temporis ibidem inventum fuerit, vos rectores sancti Gervasii sine ulla judicis consignatione aut heredum meorum contradictione in vestram faciatis revocare dominationem & potestatem ad faciendum quod volueritis, & hæc precaria, ac si semper per quinquiennium renovata fuisset, firma permaneat. Actum Cenomanis civitate in anno primo regni Domini nostri Pipini gloriosi Regis. Signum Vulfingo, qui hanc precariam fieri rogavit. S. Fulcoberti. S. Sichardi. S. Vildeni. Salomano rogatus subscripsit. Aiglibertus subscripsit. S. Vuamafredi. S. Giboleni. Bertobodus subscripsit. Beraldus scripsit & subscripsit.

Anteriorum Episcoporum authentica, & precariæ infrascriptarum villarum in archivo Cenomanicæ matris Ecclesiæ conservantur, & propter prolixitatem operis in hac scedula non sunt inserta.

LXIII. *EXEMPLAR PRECARIÆ quam Franco Episcopus Germundo fecit de villa Fraxinedo, Flexobrachiale, Aciaco, sancto Georgio in condita Sagonense, cum appendiciis suis, & alauniaco, seu longua filcaria, & Camiaco, atque Mundarias, cum omnibus ad se pertinentibus.*

DOmino sancto ac venerabili basilicæ sancti Gervasii & Prothasii martyris infra urbis Cenomanicæ civitatem constructæ, ubi Franco Episcopus præesse videtur, ejusque congregationi ex ipsa Ecclesia consistenti. Ego enim in Dei nomine Germundus, dum & cognitum est qualiter Domnus Ka-

rolus gloriosus Rex villas sancti Gervasii, Fraxinedo, Flexobrachiale, Aciaco, vel sancto Georgio cum appendiciis suis, Aloniaco, Longua filcaria, Camiaco, Mundarias, ad ipsam Ecclesiam reddere jussit, & postea per verbum Domno nostro Karolo glorioso Regi mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, ut ipsa locella pro vestro beneficio ad usus fructuario ordine mihi tenere permisistis; id est, cum mansis, casis, domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, terris, vineis, silvis, pratis, & pascuis, & quantum ad ipsa loca aspectum esse videtur, dum ego advivo, pro vestro beneficio mihi liceat tenere & dominari; & spondimus vobis ut pro indicio ipsius sancti Gervasii vel vestro non sit annis singulis ad festivitatem sancti Martini illa hibernatica argenti libra una vobis ad partem sancti Gervasii & rectoris Ecclesiarum transsolvere faciam, aut decimam aut nonam ex omni reditu pleniter persolvam; & si negligens aut tardus exinde apparuero ad prædictum placitum, fidem exinde facere debeam, & ipsas res, dum ego advivo perdere non debeam, & post meum quoque Deo jubente discessum ipsa locella cum eorum soliditate ad se pertinentis vel aspicientis, vel quicquid ibidem attrahere vel immeliorare potuero, vel quantumcunque tunc temporis ibidem inventum fuerit, vos aut rectoris sancti Gervasii sine ullius judicis consignatione aut heredum meorum contradictione in vestram faciatis revocare dominationem & potestatem ad faciendum quod volueritis, & hæc precaria, ac si semper per quinquennium renovata fuisset, firma & stabilis permaneat. Actum Cenomanis civitate in anno XXXI. regnante Domno nostro Karolo glorioso Rege, in mense Martio. S. Germundi, qui hanc precariam fieri rogavit. S. Fulcoberti. S. Sichardi. S. Vuildoni. Haifredus subscripsit. Salomon rogatus

tus subscripsit. Aiglibertus subscripsit. Vuanafredus Gibosonus subscripsit. Bertobodus subscripsit. Bavo subscripsit. Ebtardus subscripsit. S. Vultad'. Salaardus subscripsit. Vualtarius subscripsit. S. Fiumaldi. S. Leuberti. Beraldus scripsit & subscripsit.

LXIV. *EXEMPLAR PRECARIÆ de villa quæ vocatur Mansiones in condita Diablentica, quam Merolus Episcopus Vuiliberto fecit.*

DOmino sancto ac venerabili basilicæ sancti Vincentii martyris quæ est constructa extra muro Cenomanis civitatis, quam Merolus Episcopus in dominatione & in regimine habere videtur. Ego enim in Dei nomine Vuilibertus, & mea fuit petitio & vestra voluntas decrevit, & per jussionem Domini nostri Karoli gloriosi Regis villa vestra de ratione monasterii sancti Vincentii quod situm est extra urbem, cujus vocabulum est ad Mansiones, cum omni integritate & appendiciis in vicaria Diablentica nobis ad usitandum tenere permisistis, in ea verò ratione ut dum ego advivo tenere & dominari facere debeam, & post meum quoque Domino jubente discessum partibus sancti Vincentii monasterii revertere faciatis. Et convenit nobis aunis singulis ad festivitatem sancti Martini hibernaticam de argento solidos decem transsolvere debeam, aut decimam & nonam pleniter persolvam de omni reditu, & si negligens aut tardus exinde apparuero, fidem facere exinde debeam, & jam dictam villam perdere non debeam, sed hæc precaria, ac si semper per quinquennium renovata fuisset, firma & stabilis permaneat. Actum Cenomanis civitate in anno XXXII. regnante Domno nostro

L

Karolo glorioso Rege in mense Aprili. S. Vuilibetti, qui hanc precariam firmare ac fieri rogavit. S. Maginardi. S. Barivei. S. Girberti. S. Enigrimi S. Adalberti. Bavo subscripsit. Gedeon subscripsit. Ebtardus subscripsit. S. Raginfredi. Iacob subscripsit. S. Bartaldi. S. Amalberti. S. Ioachim. S. Besleni. Versinus Diaconus scripsit & subscripsit.

LXV. *EXEMPLAR PRECARIÆ quam Merolus Episcopus Vuiliberto de cella sancti Frambaudi fecit.*

DOmino sancto ac venerabili basilicæ sanctorum martyrum Gervasii & Prothasii quæ est constructa infra urbem Cenomanis civitatem, quam Merolus Episcopus in dominatione, & in regimine habere videtur, ejusque congregationi in ipsa basilica consistenti. Ego enim in Dei nomine Vvilibertus, dum & mea fuit petitio & vestra decrevit voluntas, & per jussionem Domini nostri Karoli gloriosi Regis monasteriolum vestrum de ratione prædictæ basilicæ, cujus vocabulum est ad cellam sancti Frambaldi, in vicaria Gabronense, cum omni integritate sua vel appendiciis nobis ad usandum tenere permisistis, in ea verò ratione ut dum ego advivo tenere & dominari facere debeam, & post meum quoque Deo jubente discessum partibus sancti Gervasii revertere faciatis. Et convenit nobis annis singulis ad festivitatem sancti Martini hibernaticam de argento solidos sex transsolvere debeam; & si negligens aut tardus exinde apparuero, fidem exinde facere debeam, & ipsum monasteriolum perdere non debeam, sed hæ precariæ uno tenore conscriptæ omnique tempore firmæ & stabiles permaneant. Actum Cenomanis civitate anno XXXII. regnante Domno Karolo gloriosissimo Rege, IX. Kal. Maias. S. Vvi-

liberti, qui hanc precariam fieri & firmare rogavit. S. Gedeonis. S. Gripponis. S. Gauzberti. S. Ragemberti. S. Audulfi. S. Gheldulfi. S. Birdeleni. Ionas subscripsit. S. Vvaran. S. Gulfaldi. Bavo Diaconus scripsit & subscripsit.

LXVI. *EXEMPLAR PRECARIÆ quam Merolus Episcopus Vviliberto fecit de Belfaido in canonico, & de Senmuro, & Ingranda, & Vivillare, & Fontanas, & Monasteriolum, & Bragolium, cum eorum appendiciis.*

DOmino sancto & venerabili basilicæ sanctorum Gervasii & Prothasii martyrum infra urbem Cenomanis civitatem constructæ, ubi Merolus Episcopus præesse videtur, ejusque congregationi in ipsa Ecclesia consistenti. Ego enim in Dei nomine Vvilibertus, dum & cognitum est qualiter Domnus Karolus gloriosus Rex Villam sancti Gervasii Belfaidum vicum publicum cum suis appendiciis, & Senmurum, & Ingrandam, & vivillare, sive Fontanas, & Monasteriolum, & Bragolium, sive Auciacum vicum publicum, cum omni integritate vel eorum appendiciis ad jam dictam Ecclesiam reddere jussit, & postea per verbum Domno nostro Karolo glorioso Regi fuit petitio, & vestra decrevit voluntas; ut ipsa locella per vestrum beneficium ad usum fructuarium ordinem mihi tenere permisistis, id est, cum mansis, casis, domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, terris, vineis, silvis, pratis, & pascuis, vel quantum ad ipsa loca aspectum esse videtur, dum ego advivo per vestrum beneficium mihi liceat tenere & dominari. Et spondimus vobis ut pro indicio ipsius sancti Gervasii vel vestro non

ſit annis ſingulis ad feſtivitatem ſancti Martini hibernaticam argenti libram unam & dimidiam vobis ad partem ſancti Gervaſii & rectoris Eccleſiarum tranſſolvere faciam, aut decimam & nonam ex omni reditu pleniter perſolvam; & ſi negligens aut tardus exinde apparuero ad prædictum placitum, fidem exinde facere debeam, & ipſas res, dum ego advivo, perdere non debeam, & poſt meum quoque Deo jubente diſceſſum ipſa locella cum omni ſoliditate ad ſe pertinentes vel aſpicientes, vel quicquid ibidem attrahere vel immeliorare potuero, vel quantumcunque tunc temporis ibidem inventum fuerit, vos aut rectores ſancti Gervaſii ſine ullius judicis conſignatione aut heredum meorum contradictione in veſtram faciatis revocare dominationem & poteſtatem ad faciendum quod volueritis, & hæ precariæ, ac ſi ſemper per quinquiennium renovatæ fuiſſent, firmæ & ſtabiles permaneant. Actum Cenomanis civitate publicè anno XXIX. regnante Domno Karolo glorioſo Rege in menſe Maio. S. Vviliberti, qui hanc precariam fieri & adfirmare rogavit. S. Hervich. S. Adalulfi. S. Olberti. Boſo ſubſcripſit. S. Vvedranni. S. Troduini. S. Gehreii. S. Rameſtani. Bavo ſubſcripſit. Eptardus ſubſcripſit. Salahardus ſubſcripſit. S. Amalberti. Beraldus ſubſcripſit. S. Pharamundi. Vinneradus Diaconus ſcripſit & ſubſcripſit.

Anteriorum Epiſcoporum authentica & precariæ infraſcriptarum villarum in archivo Cenomanicæ matris Eccleſiæ conſervantur, atque propter prolixitatem operis in hac ſcedula non ſunt inſerta.

LXVII. *EXEMPLAR EPISTOLÆ quam Domnus Hludovicus Imperator Elisacharo Abbati suoque Misso misit, ut beneficia & res in ea scriptas Aldrico Episcopo vel suis Missis consignaret, & suum episcopium imperiali auctoritate ex eis pleniter revestiret.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus Aldrico venerabili Episcopo & fideli nostro salutem. Noverit tua industria quia missus tuus nostram adiit præsentiam innotescens quòd quidam vassalli nostri, Ghermundus, Vulfardus, Berchadus, Bodo & socius suus, beneficia ex tuo episcopio habent quæ olim per precarias inde alienata fuerant. Qua de re volumus ut tu nostra auctoritate recipias usque ad nostram præsentiam, & de nostra fidelitate magnam curam semper habeas, sicut hactenus te habere cognovimus. Nam memoratus missus tuus nostram deprecatus est pietatem ut aliquem Missum tibi dederimus qui prædictas res tibi Ecclesiæque tibi commissæ consignaret & vestituram legitimam faceret. Qua de re Helisacharo Misso nostro præcepimus ut de supradictis beneficiis tibi vestituram faciat quando illas in partes à nobis directus fuerit. Volumus etiam ut quàm citiùs poteris missum tuum bene fidelem ad nos dirigas, qui nos certos faciat qualiter erga vos & reliquos fideles nostros modò agatur, & quid de illis causis factum quas vobis agere præcepimus. Bene vale, & ora pro nobis.

LXVIII. *EXEMPLAR PRÆCEPTI Domni Hludovici piissimi Imperatoris de quibusdam beneficiis vassallorum suorum, id est, Germundi, Vulfardi, Berchadi, Bovonis, & socii ejus, quæ prædictus Imperator reddidit & confirmavit Cenomanicæ matri Ecclesiæ & Aldrico ejusdem Ecclesiæ Episcopo.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si precibus sacerdotum, quando pro suis vel Ecclesiarum sibi commissarum necessitatibus aliquid intimare voluerint, aurem libenter accommodamus, eorumque justas ac rationabiles petitiones ac postulationes ad optatum effectum pervenire facimus, non solùm regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exercemus, sed etiam eosdem sacerdotes ad Domini misericordiam pro nobis exorandam promptiores atque devotiores facimus. Idcircò notum fieri volumus omnium fidelium nostrorum tam præsentium quàm & futurorum industriæ quia Aldricus venerabilis Cenomanicæ urbis Episcopus accedens ad aures nostræ pietatis retulit nobis de quibusdam beneficiis quæ ante complures annos de jure suæ sedis cum appendiciis eorum fuissent subtracta & ad publicum nostrum redacta quæ modò Ghermundus, Berthadus, Vulfardus, Bodo, & socii ejus vassalli nostri in beneficium data possident, & sic præcedenti tempore de manibus rectorum prædictæ urbis memoratorum vassallorum beneficia cum appendiciis & omnibus ad se pertinentibus elapsa esse. Sed cùm nos ad rei veritatem diligentiùs investigandam fideles Missos nostros Hei[illegible]harum venerabilem Abbatem &

Vvidonem Comitem mitteremus, renuntiaverunt nobis per omnia ita verum esse. Cùmque eorundem relatione prædictorum vassallorum beneficia non ad publicum nostrum sed ad jus præfatæ Cenomanicæ Ecclesiæ justè pertinere cognovissemus, complacuit clementiæ nostræ suprascriptorum vassallorum beneficia cum omni integritate, quemadmodum ipsos ea per singula loca à largitione nostra accepisse constat, pro emolumento animæ nostræ memorato venerabili Aldrico Episcopo ad partem prædictæ Ecclesiæ suæ reddere, ut perpetuò in utilitates & usus ejusdem Ecclesiæ Deoque in ea deservientium permaneat. Idcirco suggerente atque rogante prædicto venerabili Episcopo hanc nostræ confirmationis atque redditionis præceptionem ei vel ad partem prædictæ urbis fieri jussimus; per quam decernimus atque jubemus ut nullus fidelium nostrorum de jamdictis beneficiis vel de his omnibus quæ ad prædictorum vassallorum nostrorum, quibuscunque in locis consistant, beneficia pertinere noscuntur, memorato Aldrico venerabili Episcopo sive successoribus ejus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere præsumant, sed liceat ei & successoribus ejus quieto ordine memorata loca cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere & possidere, & quicquid pro oportunitate & commoditate præfatæ Ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant potestatem faciendi Et ut hæc auctoritas nostra perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, & de anulo nostro jussimus sigillari.

Signum Hludovici piissimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data VIII. Kal. Iulias anno Christo propitio XXII. imperii Domni Hludovici piissimi Imperatoris, Indictione XIII.

Actum Stramiaco supra fluvium Rhodanum in Dei nomine feliciter. Amen.

LXIX. *CONCORDIA BETHTÆ cum monasterio sancti Vincentii.*

DVm cognitum est quòd Bethta Deo sacrata portione aliqua in locella nuncupantia Soliaco, Mansione, villam Bariaco, seu & Brisceino, quam filius suus Ermenfredus quondam moriens dereliquit, & ad ipsam legibus obvenit, per vinditionis titulum ad basilicam sancti Vincentii Cenomanis civitate vindicat, & accipit exinde in pretium, quod & bene complacuit atque convenit, hoc est, auri solidos probos, optimos, atque pensantes numero ducentos. Quò veniens venerabilis frater Patuinus Præpositus de ipso monasterio unà cum vinditione ipsa, in privata conlatione ipsa protulit ad relegendum, dum inter se intenderent, (Hi sunt, Berthofridus, Dodo unà cum conjuge sua Eudilane vel Bertholanda cum infantibus suis his nominibus Ademaro & Iohanne) chartam ambagibalem ibidem præsentabant quam Bethta ad ipsos infantes suos fecerat, ubi habebat insertum, dum advivebat, & in partes duas Leogiliso quondam conjuge suo quàm & suam tertiam ad usum te.uerit, & post suum discessum ad jam dictos infantes suos tam illas duas partes quàm & suam tertiam in eorum reciperent dominatione, dum inter se intenderent, mediantibus bonis hominibus ad pacis concordiam visi sunt eos revocasse. Convenit inter ipsos quòd illa quarta parte quam Ermenfredo quondam in Mansiones debitum erat memorati infantes Betthofredo, Dodo unà cum conjuge sua Eodilane vel Bertholanda contra venerabile fratre Patuino Præposito vel ipso monasterio, quantumcunque ibidem habere videntur,

omni tempore habeant evindicatum, & reliquo verò tam in Soliaco quàm in Bariaco seu & in Briscino quicquid Ermenfredo quondam obvenire debuit, vel quantum per vinditionis titulum memorata Bethta sive jam Noberta ad memorata basilica delegàra contra ipso Berthofredo & Dodone unà cum conjuge sua Eodilane necnon & Bertolandane, tam terris, casis mancipiis, domibus, ædificiis, accolabus pratis, pascuis, vineis, silvis, aquis, aquarumque decursibus, mobile & immobile, junctis & subjunctis, vel omni suprapósito, quantumcunque in jam dicta locella Ermenfredo quondam habere debuerat, pars monasterii sancti Vincentii vel ejus rectores contra ipsos homines superiùs commemoratos æquali lance dividere debent. Vnde convenit ut tres epistolas uno tenore conscriptas inter se fieri & accipere deberent, quod & ita fecerunt, ut nullus contra parem suum de istis convenientis se remutare non posset; quòd in hoc facere præsumpserit, partem suam à pare suo amittat, & insuper fisco sociante auri libras decem argenti pondo vigenti coactus exolvat, & nec sic quod reperit vindicare non valeat, & has epistolas, quas in invicem bona voluntate fecerunt, cum stipulatione intraposita firmas & inviolabiles omni tempore valeant perdurare. Actum Soliaco in rem ipsam in anno x i. regni Domni Theodorici gloriosi Regis, quod fecit præsens mensis Octobris dies x i i. Dodo subscripsit. S. Eodilane conjuge sua. Berthofredus subscripsit. S. Bertolandane germana eorum, qui hanc epistolam fieri rogaverunt. Derriceus Abbas subscripsit. Beoraldus in Dei nomine Abbas subscripsit. Aiglimannus subscripsit., Iohannes subscripsit. Salico subscripsit. Cadolo Sidonianis subscripsit. Bertholaudus subscripsit. S. Vvitdoni. S. Turpaldo. Bavo subscripsit. Landulfus subscripsit. Odricus subscrip-

sit. Caldobertus recognovi & subscripsi.

Anteriorum Episcoporum authentica & precariæ infra scriptarum villarum in archivo Cenomanicæ matris Ecclesiæ conservantur, & propter prolixitatem operis in hac scedula non sunt inserta.

LXX. PRECARIA DE VILLA *Calisamen quam fecit Aldricus Cenomanicæ sedis Episcopus Agberto vasso dominico tempore Hludovici piissimi Augusti.*

DOmino sancto ac venerabili basilicæ sanctæ Mariæ semper virginis sanctorumque martyrum Gervasii & Prothasii quæ est constructa infra muros Cenomanis civitatis, quam Aldricus Episcopus in dominatione & regimine habere videtur, ejusque congregationi ex ipsa consistenti. Ego enim in Dei nomine Agbertus, dum & mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, villam vestram de ratione ipsius basilicæ, cujus vocabulum est Calisamen, cum omni integritate nobis ad usandum tenere permisistis, in ea verò ratione ut dum ego advivo tenere & dominari debeam, & post meum Deo jubente discessum partibus sanctæ Mariæ & sancti Gervasii sanctique Prothasii revertere faciatis; & convenit nobis ut annis singulis ad festivitatem sancti Martini hibernaticam argenti solidos xxv. transsolvere debeam, aut decimam & nonam pleniter persolvam de omni reditu, & si negligens aut tardus exinde apparuero, fidem exinde facere debeam, & ipsam villam perdere non debeam. Et ut hæ precariæ uno tenore conscriptæ omni tempore firmæ & stabiles permaneant, manu nostra & aliorum nobilium nostrorum subterfirmandas esse decrevimus. Actum Pictavis civitate publicè anno XXVII. im-

perii Domni Hludovici piissimi Augusti IX Kal. Februarias. S. Agberti qui hanc precariam fieri ac firmare rogavit. S. Ragenarii Comitis palatii. S. Gauzelini mansionarii. S. Ragenaldi Comitis. S. Ramnulfi Comitis palatii. Gibertus Comes signavit. S. Vualfredi Comitis. S. Vualfredi Comitis. Eberardus Comes signavit. Emino Comes signavit, Radulfus vassus dominicus signavit. Gauziolenus vassus dominicus signavit. Rotgarius vassus dominicus signavit. Isaac vassus dominicus signavit. Immo vassus dominicus signavit, Vuarnarius Diaconus scripsit & subscripsit.

LXXI. *EXEMPLAR PRÆCEPTI Domni Hludovici piissimi Imperatoris de villa Calisamen, quod fecit prædictus Imperator Cenomanicæ matri Ecclesiæ & Aldrico ejusdem urbis Episcopo.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si fidelium nostrorum justas & rationabiles petitiones ac postulationes quas pro utilitate & exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ exposcunt, ad optatum effectum perducimus, non solùm regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exercemus, sed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus & futuris notum esse volumus quia Agbertus Comes & Ostiarius atque Consiliarius noster nobis innotuit quòd quandam villam sitam in pago Cenomanico nomine Calisamen de jure Cenomanicæ matris Ecclesiæ per nostrum beneficium possideret, de qua per singulos annos nonas & decimas

atque legitimos census partibus præfatæ matris Ecclesiæ & ejusdem Ecclesiæ rectoribus persolveret. Qua de re memoratus Agbertus pertractans casum fragilitatis humanæ, & pavescens ultimum vocationis diem, timensque ne præfata villa aliquo cupiditatis suæ stimulo vel quolibet ingenio à jure præscriptæ matris Ecclesiæ alienata fieret; ideoque divino fervens amore, adiit clementiam nostram suppliciter deprecans ut memoratam villam nomine Calisamen cum omnibus ad se pertinentibus partibus prædictæ Cenomanicæ sedis Ecclesiæ & Aldrico ejusdem urbis venerabili Episcopo præsentaliter nostra imperiali auctoritate redderemus, & hanc redditionem per nostrum præceptum futuris temporibus firmiùs eidem Ecclesiæ ejusque rectoribus possidendam confirmaremus. Cujus petitionem ob amorem Dei & reverentiam ejusdem sancti loci servorumque Dei inibi Domino famulantium libenter audivimus, & deprecationem ac pium desiderium ejus ad optatum effectum perducere dignum duximus. Quapropter per hoc nostræ auctoritatis præceptum statuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum sæpedictus Agbertus fidelis noster memoratam villam cum omni integritate, sicut illa die sub jure nostræ potestatis erat quando a largitione nostra ipsum beneficium accepisse constat, pro emolumento animæ nostræ & stabilitate imperii nostri memorato venerabili Aldrico Episcopo ad partem præscriptæ suæ sedis Ecclesiæ præsentaliter reddidimus, ut in perpetuo in utilitates & usus ejusdem Ecclesiæ Deoque in ea deservientium permaneat. Idcirco suggerentibus atque humiliter postulantibus prædictis fidelibus nostris, memorato videlicet Aldrico venerabili Episcopo & Agberto jamdicto fideli nostro, hoc nostræ confirmationis atque redditionis præceptum sæpedicto Aldrico Episcopo vel ad partem

jam dictæ urbis fieri jussimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus sub ditione imperii nostri degens ullo unquam tempore de prædicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuscunque pagis vel locis sæpedicto Aldrico Episcopo suisque successoribus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere præsumat; sed liceat ei & successoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis & territoriis sive mancipiis & cum omnibus ad se pertinentibus jure ecclesiastico tenere & possidere, & quicquid pro opportunitate & commoditate præfatæ sedis Ecclesiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant futuris temporibus potestatem faciendi. Et ut hæc nostræ redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, & de anulo nostro sigillari jussimus.

Signum Hludovici serenissimi Imperatoris.

Maginarius Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data XVI. Kal. Decembris anno Christo propitio XXVI. imperii Domni Hludovici piissimi Augusti, Indictione secunda.

Actum Pictavis civitate publicè in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXII. *EXEMPLAR PRÆCEPTI Domni Hludovici piissimi Augusti quod precante Aldrico Episcopo fieri jussit quando ei concessit ut haberet suum œconomum qui pro illo secundùm jussionem suam gereret exteriores curas & regalia servitia, & itinere faceret, & prædictus Pontifex sua in parrochia resideret, & suum ministerium absque impedi-*

mento adimplere curaret, & reliqua sicut in eo continentur inserta.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si Sacerdotum Dei justis & rationabilibus petitionibus aurem libenter accommodamus, easque ad optatum effectum perducimus; non solùm regiam & imperatoriam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro nostris excessibus Domini misericordiam exorandos devotiores promptioresque facimus, atque per hoc immensam Dei misericordiam faciliùs nobis conciliandam esse confidimus. Idcirco notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus scilicet atque futuris quia Aldricus venerabilis Cenòmanicæ urbis Episcopus innotuit celsitudini nostræ quòd multa ex his quæ in sua parrochia agere debebat, & ad suum ministerium pertinebat, propterea quòd jam assiduè in nostro servitio, vel etiam nobiscum detentus tamdiu commorabatur, neglecta erant tam in prædicatione seu confirmatione atque doctrina quàm & in restauratione Ecclesiarum, vel pravorum hominum correctione, sive in aliis atque in aliis Ecclesiæ sibi commissæ utilitatibus, & cleri vel populi necessitatibus. Innotuit etiam quod mater Ecclesia infra prædictam civitatem à multis temporibus constructa propter maceriarum imbecillitatem quotidie ad casum se præparabat, quam ideo à novo fundare & in meliorem statum & locum ædificare se velle dicebat. Lacrymabili quoque vultu coram nobis & fidelibus nostris asserebat quòd si aliter ad suum peragendum ministerium otium à nobis impetrare non posset, magis vellet honores sibi conlatos dimittere quàm clerum & populum sibi commissum negligere, &

propterea in perditionem, quod absit, incidere. Quapropter humiliter deprecatus est nostram clementiam ut liceret ei juxta canonicam auctoritatem habere œconomum qui pro illo exteriores curas gereret, & nostra servitia atque itinera, prout meliùs posset, sua vice faceret, & prædictus Episcopus ad ea quæ Dei sunt intenderet & ad suum ministerium perficiendum certaret. Deprecatus est etiam ut si in proprio clero & in sua parrochia talem œconomum qualem volebat, aut qualem necesse erat, sibique secundùm canonum institutionem per omnia obedientem invenire minimè posset, ut haberet licentiam undecunque & quemcunque de nostris fidelibus vellet tam infra palatium quàm extra palatium sibi Ecclesiæque sibi commissæ eligere adjutorem & defensorem, & quotiescunque necesse fuerit mutare, & meliorem vel utiliorem statuere. Cujus precibus aurem favoris libentissimè accommodantes, præscriptis suis petitionibus assensum præbuimus, & postulationes ejus ad effectum usque perduximus. Concedimus quippe memorato Pontifici per has auctoritatis nostræ litteras, quas ei fieri jussimus, concessumque in futuro esse volumus ut præfatus Episcopus quietè, dum voluerit, in sua resideat parrochia, & pro nobis & pro commisso nobis à Deo populo Dominum exoret, suos verò homines cum suo œconomo vel quemcunque, & ut dictum est, elegerit, ubicunque nostra fuerit jussio vel necessitas ingruerit dirigat. Præcipientes ergo per hoc nostræ auctoritatis præceptum volumus atque jubemus quòd si jam dictus Episcopus nobis superstes fuerit, ut nullus filiorum aut successorum vel fidelium nostrorum præscripto Pontifici Ecclesiæque sibi commissæ ullam perturbationem aut calumniam ingerere præsumat, aut facere volentibus consentiat, sed mundeburdum vel defensionem pro Dei amore & pro nostra reve-

rentia ei pleniter faciant, ut quietè & pacificè, ut præscriptum est & ei à nobis concessum, in sua Ecclesia absque ullius impedimento ei residere & suum ministerium agere liceat : quatenus memoratum Pontificem pro nobis & pro liberis nostris sive pro stabilitate & pace imperii à nobis Deo commissi attentiùs exorare delectet. Et ut hæc nostra auctoritas inviolabilem & inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione adsignari jussimus.

Signum Hludovici piissimi Imperatoris.

Maginarius Notarius ad vicem Hugonis recognovi & subscripsi.

Data XV. Kal. Martias anno Christo propitio XXVII. imperii Domni Hludovici piissimi Augusti, Indictione tertia.

Actum Pictavis civitate publica in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXIII. *EXEMPLAR PRÆCEPTI Domni Hludovici piissimi Augusti de villa Bonalla quod fecit prædictus Imperator quando illam reddidit Cenomanicæ matri Ecclesiæ & Aldrico ejusdem Ecclesiæ Episcopo.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludovicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si fidelium nostrorum justas & rationabiles petitiones & postulationes, quas pro utilitate & exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ exposcunt, ad optatum effectum perducimus, non solùm regiam atque imperialem consuetudinem in hoc exercemus, sed etiam eos nobis promptiores, ut credimus, atque devotiores facimus. Idcirco omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus

ſentibus ſcilicet & futuris notum eſſe volumus quia Adalbertus Comes & Conſiliarius noſter nobis innotuit quòd quandam villam ſitam in pago Carmicenſe nomine Bonalla de jure Cenomanicæ matris Eccleſiæ per noſtrum beneficium poſſideret, de qua per ſingulos annos nonas & decimas & legitimos cenſus partibus præfatæ matris Eccleſiæ & ejuſdem Eccleſiæ rectoribus perſolveret. Qua de re idem Adalbertus pertractans caſum humanæ fragilitatis, & paveſcens ultimum vocationis diem, timenſque ne præfata villa aliquo cupiditatis ſuæ ſtimulo vel quolibet ingenio à jure præſcriptæ matris Eccleſiæ alienata fieret; ideoque divino fervens amore ad clementiam noſtram ſupplicitet deprecans acceſſit ut memoratam villam nomine Bonallam cum omnibus ad ſe pertinentibus partibus prædictæ Cenomanicæ matris Eccleſiæ & Aldrico ejuſdem urbis venerabili Pontifici præſentalitet noſtra imperiali auctoritate redderemus, & hanc redditionem per noſtrum præceptum futuris temporibus firmiùs eidem Eccleſiæ ſuiſque rectoribus poſſidendam confirmaſſemus. Cujus petitionem ob amorem Dei & reverentiam ipſius ſancti loci ſervorumque Dei inibi Deo famulantium libenter audivimus, & deprecationem ac pium deſiderium ejus ad optatum effectum adimplere dignum duximus. Quapropter per hoc noſtræ auctoritatis præceptum ſtatuentes decernimus atque jubemus ut quemadmodum ſæpedictus Adalbertus fidelis noſter memoratam villam cum omni integritate, ſicut illa die ſub jure noſtræ poteſtatis erat quando à largitione noſtra ipſum beneficium accepiſſe conſtat, pro emolumento animæ noſtræ & ſtabilitate imperii noſtri memorato venerabili Aldrico Epiſcopo ad partem præſcriptæ ſuæ ſedis Eccleſiæ præſentaliter reddidimus, ut in perpetuo in utilitates & uſus ejuſdem Eccleſiæ Deoque in ea deſervien-

M

tium permaneat. Idcirco ſuggerentibus atque humiliter poſtulantibus prædictis fidelibus noſtris, memorato videlicet Aldrico Epiſcopo & Adalberto jamdicto fideli noſtro, hoc noſtræ confirmationis atque redditionis præceptum ſæpedicto Aldrico Epiſcopo & ad partem jam dictæ urbis fieri juſſimus, per quod decernimus atque jubemus ut nullus ſub ditione imperii noſtri degens ullo unquam tempore de prædicta villa vel de omnibus ad eam pertinentibus in quibuſcunque pagis & locis ſæpedicto Aldrico Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus ullo unquam tempore inquietudinem facere aut quamlibet calumniam ingerere præſumat; ſed liceat ei & ſucceſſoribus ejus quieto ordine memoratam villam cum omnibus locis & territoriis ſive mancipiis & cum omnibus ad ſe pertinentibus jure eccleſiaſtico tenere & poſſidere, & quicquid pro oportunitate & commoditate præfatæ ſedis Eccleſiæ exinde facere decreverint, liberam in omnibus futuris temporibus habeant poteſtatem faciendi. Et ut hæc noſtræ redditionis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmavimus, & de anulo noſtro ſigillavimus.

Signum Hludovici Sereniſſimi Imperatoris.

Erminmarus Notarius ad vicem Hugonis recognovi & ſubſcripſi.

Data XV. Kalend. Maias anno Chriſto propitio XXVII. imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione prima.

Actum Aquiſgtani palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

VITA BEATI GERALDI *Archiepiscopi Bracarensis, auctore ejus discipulo Bernaldo Archidiacono Bracarensi*

CVpientes minùs eruditos ad fidei incrementa provehere, beati Geraldi Bracarensis Archiepiscopi vitam & miracula quæ Deus omnipotens in ejus honore mundo hominibus exhibuit describere dignum duximus, quatinus ipsi tanti viri virtutibus auditis, ad eum imitandum zelo vitæ similis accendantur. Ad hoc autem explendum sancti spiritus opitulationem flagitamus, ut in hoc opere auctor sermonis dignetur adesse.

I. Beatus igitur Geraldus nobili prosapia ortus, Cadurcensis regionis oriundus fuit. Parentes verò ejus & nobilitate & seculari potestate non mediocriter pollebant; à quibus nimirum parentibus in cœnobio quod dicitur Moysiacum Deo & sancto Petro puer parvulus oblatus est, ubi & regularem disciplinam didicit, & ordinem monasticum perfectè observavit. Beatus itaque Geraldus in ordine monastico constitutus, tanta virtute cœpit pollere quòd majores natu præclaræ sanctitatis ejus exemplum imitari cupiebant. Castitas enim, quæ Angelis est socia, in eo præcipuè viguit. In gradu etiam humilitatis persistens, superbiæ fastus & cetera vitia quæ homines infestare solent, à se omnino extirpavit. Quia verò divinæ scripturæ pabulo refici magnopere exoptabat, armarii in quo libri divini reponebantur custos factus est. in cujus officii obedientia annis multis perduravit. Tali quippe refectione imbutus, fratribus in Capitulo fluenta prædicationum effundebat, & eos spiritali cibo jugiter reficiebat. Musicæ quoque, nec non etiam artis gramma-

ticæ ſcientia eruditus, in monaſterio quorum, utpote bonus primicerius, doctiſſimè regebat; & monachos minùs eruditos tam in muſica quàm etiam litterali diſciplina diligenter edocebat. Et quia ſcientiæ donum & docendi gratiam omnipotens illi conceſſerat, Abbati & fratribus utile viſum eſt ut beatus Geraldus monaſterii cellas viſitaret, & fratres ibi commorantes in ſancta doctrina & in ordine ſancto reformaret. Hæc de cauſa in urbe Toloſa ad quandam cœnobii Moyſiaci obedientiam quæ ſancta Maria deaurata nuncupatur, quæ eſt ſita in ripa Garonæ, delegatus eſt: ubi religiosè vivendo, & monachis exemplum ſanctitatis oſtendendo, prolixi temporis moras contraxit.

II. Illo autem temporis diſcurſu, dum tantus vir ibidem moraretur, Archiepiſcopus venerabilis memoriæ Toletanus domnus ſcilicet Bernardus, curiam Domini Papæ Vrbani adivit, & in reditu, cognita ſanctitatis ejus opinione, & quia ipſe Archiepiſcopus ejuſdem ordinis erat, ut tantum virum in conſortio ſuo habere poſſet, Abbatem, Moyſiacenſem & totum conventum precibus & ſupplicationibus multis attentiùs obſecravit. Poſtquàm verò Archiepiſcopus petitionis ſuæ compos extitit, cum gaudio non mediocri theſaurum pretioſum ſecum ducens, Toletum remeavit, & beato Geraldo chorum Eccleſiæ Toletanæ regendum & Clericos edocendos commendavit. Qui nimirum in Eccleſia illa quaſi lucerna lucens extitit, filios ſibi commendatos edocendo enutrivit, ſcientia & religione eos inſtruxit, de virtute in virtutem eos inſtruendo ad altiora provexit. Licèt ipſe ſub alia conſtellatione maneret, & aliorum hominum converſatione uteretur, in religionis tamen reverentia jugiter perſeveravit, & a propoſito regulari nullo modo potuit dimoveri.

III. Eo itaque tempore, dum beatus Geraldus Toletani Archiepiscopi & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Legati consortio fungeretur, Bracara metropolis quasi desolata absque Metropolitano existebat, & clerus Bracarensis omni consilio destitutus pastorem habere modis omnibus cupiebat; sed persona quæ tali cathedra digna existeret, in episcopatu Bracarensi reperiri non poterat. Coacti verò Pontificis necessitate Bracarenses, plures personas Domino Legato præsentarunt. Sed quia idoneæ minimè videbantur, repulsam passi sunt. Hoc autem divina dispensatione factum est ut ad electionem beati Geraldi hoc modo perveniretur. At verò beatus Geraldus hujus rei inscius, circa ordinis religionem operam dabat, Missarum solemnia frequentabat, orationi vacabat, obedientiam sibi injunctam pro viribus adimplere satagebat, de tali honore adipiscendo nullatenus cogitabat.

IV. Postquam igitur beati Geraldi sanctitas ad aures Bracarensium pervenit, tam clerus quàm populus uno consensu, una intentione, uno eodémque animo, eum in Pontificem elegerunt. Sed antequam voti sui compotes extitissent, in conspectu Domini Legati infinitas preces proculdubio effunderunt. Indissolubili namque vinculo dilectionis Dominus Legatus eum amplectebatur, & tantum lumen à se nolebat removeri. Tandem verò Archiepiscopus Toletanus & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Legatus, tot & tantis precibus convictus, petitioni eorum adquievit, & beatum Geraldum in Episcopum apud sanctum Facundum consecravit, & eum cum Clericis & Abbatibus, qui ejus ordinationi interfuerunt, ad sedem Bracarensem cum gaudio remisit. Cùmque urbem Bracarensem ingrederetur, & situm loci barbarum & depopulatum ruinæque subjacentem videret, ingenti stupore attonitus, Deo gra-

tias egit, qui ei locum in quo desudaret concesserat.

V. Bracarensis namque Ecclesia absque pastoris procuratione diurino tempore permanserat, & ideo per manus vicarii non bene pertractatá, de amissis nihil acquisierat, de possessis veró multa per incuriam amiserat. Populus etiam totius pontificatus, qui à procuratore sedis Bracarensis fuerat corrigendus & docendus, in crimina multa sine aliquo cultu correctionis lapsus fuerat, in incestum scilicet, in rapinam, in fornicationem, in furtum, in homicidia, in odium, & cetera criminum genera quæ homines ducunt ad mortem. Sicut enim agricola deserta loca fructifera reddere gestiens, primùm extirpat quæ infructuosa sunt, deinde terram excolit, postea seminat, tandem fructúm metit, eodem modo beatus Geraldus facere sollicitus facinora hominum arguendo resecare non cessavit, vomere correctionis corda eorum attentiùs excoluit, verba prædicationis in populo jugiter seminavit, ut de grege sibi commisso Deo fructum reddere posset. Circa Ecclesiæ quoque ordinationem sollicitus, Clericos quos ibi reperit de ordine ecclesiastico perfectè edocuit, bonis ditavit, alios, quos dignos & idoneos cognovit, illis aggregavit, & ita pulchrum & optimum conventum in Ecclesia instituit. Insignia pontificalia multa ibi composuit, ornamenta alia plurima, scilicet calices argenteos, capas sericas, libros divinos, thuribula argentea, & cetera quæ minùs erant ibidem adquisivit.

VI. Postquam autem sanctificationis doctrinam in clero & in populo sibi commisso aliquantulum propagavit, ad Ecclesiæ suæ dignitatem recuperandam operam dedit. Bracara enim per multa temporum curricula in ruina & destructione jacuerat, à tempore scilicet beati Fructuosi usque ad tempus venerabilis Petri Episcopi: qui quidem quia palleum

& privilegium à Papa Clemente accepit, ab Archiepiscopo Toletano & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Legato depositus est: cui post annos multos beatus Geraldus successit. Qua de re Bracara, quæ antiquitus fuerat metropolis, modernis temporibus propria fuit dignitate privata. Vt autem beatus Geraldus sedi Bracarensi propriam dignitatem restitueret, Romam petiit; & à Domino Papa Paschali honorificè susceptus, palleum & privilegium & auctoritatem Ecclesiæ suæ inde apportavit. In Concilio enim Palentino, quod venerabilis Ricardus Cardinalis Romæ celebravit, Episcopis & Abbatibus & optimis Clericis Hispaniæ circumsedentibus, Romanum privilegium in auribus omnium recitatum est, & juxta tenorem ipsius privilegii Bracare metropolis suffraganei Pontifices venerabili Geraldo Bracarensi Metropolitano justitia dictante & Cardinali præcipiente obedientiam & reverentiam promiserunt, & eum per Bracarensem provinciam incedentem tamquam proprium Metropolitanum in propriis sedibus honorificè susceperunt, & ei deinceps reverentiam exhibuerunt.

VII. Beatus enim Geraldus, Ecclesia Bracarensi in pristina dignitate reformata, ad tempus Bracarensem provinciam visitabat, Episcopos de sanctitate admonebat, conventus monachorum in sancto ordine monastico attentiùs informabat, Presbyteros per parochias constitutos de doctrina canonica diligenter instruebat, principes regionum ad pacem tenendam, ad justitiam exercendam vigilantiùs incitabat, verbum prædicationis plebibus effundere non cessabat. At verò in episcopatu proprio synodos frequentiùs celebrabat, plebis sibi commissæ vitia, Clericorum offensas, precibus humilitatis obsecrandò, & zelo disciplinæ arguendo, viriliter rescindebat. Humiles diligebat, superbis resistebat, egenos

M iiij

& epulis & indumentis assiduè confovebat; hominibus in scelere perseverantibus & ad Deum converti nolentibus nunquam consentaneus, immo acerrimus existebat. Totus quippe divino servitio deditus, a bono opere numquam otiosus esse voluit. Dedicationes enim Ecclesiarum, ordinationes Clericorum, multiplices confirmationes populorum jugiter frequentabat, boni pastoris officium adimplere proculdubio satagebat. Media verò nocte ad matutinos semper surgere consueverat. Quibus nimirum recitatis, solus in Ecclesia remanebat, ubi non mediocres lacrymarum fluctus ante sanctum altare prostratus effundebat, incomprehensibiles quoque gemitus de sacratissimo suo pectore profundiùs anhelando emittebat, nec non etiam supernæ* pacis visionem toto mentis effectu desiderans attingere, alta cordis suspiria trahebat; & ita sacris orationibus vacans, flexis genibus & cubitis usque ad solis ortum in oratorio perdurabat. Sanè circa curam accipitrum, aut circa venationem canum, sive circa ludos alearum nunquam operam dedit. In die enim divinæ lectioni, nocte verò orationi insistebat. In celebrationibus Missarum frequens semper studium adhibuit. Nam mundus corpore & spiritu ad corpus dominicum consecrandum cum ingenti devotione & cum magna lacrymarum effusione semper accedere consuevit, & tantum sacramentum, negligentia omni remota, spatiosè & religiosè semper curabat consummare. Certè & turpiloquium & scurrilitas & cetera stultiloquia, quæ ad vanitatem pertinent, ab ejus ore procul extiterunt. Institutionis autem sanctæ & bonitatis, non exemplum nequitiæ, sibi subditis ubique demonstravit. Operum namque merita à prædicatione minimè discrepabant. Virtutum autem sanctarum clypeo munitus, recto tramite semper incedere nitebatur, & per devia vi-

* patriæ.

tiorum digressionem facere modis omnibus devitabat. Erat quippe ei præcipua humilitas, amplifica misericordia, mansuetudo pacifica, moderata abstinentia, splendida pudicitia, longanimis patientia, caritas in Deum & proximum flagrantissima, & ceteræ virtutes quæ ex his oriuntur semper ei assistebant.

VIII. Crimina verò quæ in clero aut in populo pullulare videbat, statim resecare festinabat. Verùm crimen illud quod incestus nuncupatur, qui in gente sibi commissa jam radices affixerat, summo nisu divellere anhelabat. Vnde beatus Geraldus inter ceteros quendam Militem, qui Egeas Pelagii vocabatur, qui quidem in incestu per multos annos permanserat, semel & bis ac tertio, utpote filium, diligenter admonuit, obsecravit, ut tantum scelus dimitteret, & pœnitentiam duceret. Miles verò incorrigibilis & duræ cervicis diabolo instigante existens, verba sancti viri attendere noluit; sed sanctæ correctionis contemptor, in proposito nefando persistere præsumpsit. Quocirca sicut putre membrum, quod aliquo medicamento sanari non potest, de corpore amputatur, ita Miles præfixus pœnitentiæ medicamentum suscipere nolens, gladio anathematis de corpore Ecclesiæ abscisus est. Accidit autem eo tempore ut ex præcepto Comitis Henrici, qui tunc Portugalensi terræ dominabatur, omnes proceres Portugalenses, & ille cum eis qui pro incestu excommunicatus fuerat, Vimaranas convenirent. Ad quod nimirum conventiculum, causa necessaria exigente, vir vitæ venerabilis accessit. Dum autem in Ecclesia Vimaranensi vir Dei Missam celebraret, Comite Henrico & uxore ejus venusta Regina scilicet Tharasia præsentibus, & cum eo maxima procerum multitudine assistente, prætaxatum excommunicatum in Ecclesia adesse cum ceteris recogno-

vit, statim se ab officio divino suspendens, in conspectu astantium proclamavit virum incestuosum, divinæ admonitionis contemptorem, à consortio fidelium jam sequestratum, Ecclesiæ uniri vel incorporari non debere. At verò ille diabolico instinctu afflatus, præsumptuosè agens, obstinatius cœpit insistere, & de Ecclesia egredi recusavit. Tandem tamen Comite præcipiente, & aliis eum impellentibus, extra Ecclesiam egressus est; ubi continuò à spiritu maligno, populo aspiciente, arreptus est. Deus autem, qui superbis resistit & humiles perfectè diligit, istius superbiam voluit conterere, & ob reverentiam sancti viri hujusmodi miraculum in oculis astantium dignatus est exhibere, ut criminosus ille non periret, & alii tali ultione perterriti tantum scelus committere non auderent. Completo itaque missæ officio dæmoniacus Miles supra memoratus misericordiam & pœnitentiam expostulans ad pedes beati Geraldi prostratus cecidit, se à via veritatis errasse & diabolum magistrum habuisse recognoscens. Quem nimirum sanctæ matri Ecclesiæ homo Dei reconciliavit, & ei pœnitentiam de commissis discretè & sapienter injunxit, & erga eum valde misericorditer egit.

IX. Beatus igitur Geraldus, providus & prudens pastor, in agri sui cultura proficere gestiens, imbrem prædicationis plebibus irrigabat, zizaniam de cordibus hominum eradicare satagebat. Dum verò in tali ministerio studium exhiberet, & homines in criminibus detentos ad emendationem revocaret, duos regionum magnates contagio incestus similiter inhærentes, Pelagium scilicet Petri & Adefonsum Petri nominibus nuncupatos, in episcopatu reperit, quos quidem diligenti admonitione de conversione sæpissime hortatus est. Cui cùm obedientes & obnoxii pro correctionis beneficio esse deberent, con-

vitia plurima nonnullasque inhonestationes è contrario rependerunt. Venerabilis tamen Geraldus contumelias & opprobria sibi illata sub silentio præteriens, quatinus ipsi resipiscerent, & in facinore non persisterent, eos sæpius flagitavit. At verò illi magis magisque in dies obdurati, non solùm sancti viri monita contempserunt, verùm etiam aditum terræ suæ beato viro temerariè interdicendo clauserunt, & Clericos vel Abbates sub jure suo commorantes venerabili viro obtemperare vel obsequium impendere prohibuerunt. Ad cumulum etiam iniquitatis suæ alter eorum, Pelagius videlicet Petri, in virum Dei impudenter exarsit, multiplices blasphemias ei irreverenter objecit, falsum monachum, hypocritam, simoniacum eum appellans, & sanctitatem ejus unum gallum affirmans non valere. Vir equidem sanctus patientiæ innixus, in bono malum vincere volens, eos ad emendationem sine intermissione invitabat. Sed quia pertinaces in pravitate disciplinam recipere respuerunt, ab Ecclesia sequestrati, quasi ethnici & publicani reputati sunt. Omnipotens itaque, cujus judicia abyssus multa, qui iniquitates hominum in virga & in verberibus peccata visitat, horum contumaciæ arrogantiam ob beati viri reverentiam penitùs voluit confundere. Divina enim dispensatione factum est quia isti iram domini sui, Comitis scilicet Henrici, & uxoris ejus venustæ Reginæ Tharasiæ incurrerunt, & universa quæ possederunt oppida, munitiones, hereditates, cunctasque gazas omnino amiserunt, atque ad tantam inopiam devenerunt quòd Pelagius Petri solus pedes cum filio suo parvulo & cum cane suo gallico Maurorum terram laboriosè appetierit. Alter verò, scilicet Adefonsus frater ejus, idem refugium denique requisivit. Iste nimirum in Christianos ulcisci cupiens, ingentem Sarracenorum exercitum super

eos adduxit; & bellum cum Christianis Sarraceni inierunt. in quo bello interfectus est. cujus corpus vultures & corvi in eremo comederunt. Pelagius autem Maurorum conversatione utens, exul & quasi captivus apud eos obiit. Certè hujusmodi ultiones à Deo fuisse factas pro sancti viri reverentia proculdubio reputamus.

X. Reverendissimus igitur Geraldus de virtute in virtutem ascendens, animabus hominum alimenta doctrinæ incessanter ministrabat, & quanto eum omnipotens apud homines per miraculorum ostensionem exaltabat, tanto magis se in conspectu divinæ majestis humiliabat, & nec sibi nec viribus suis sed Deo omnipotenti magnalia quæ fiebant attribuebat. Dum itaquè quodam in tempore pro consuetudine ad sedem Bracarensem veniret, & ad flumen quod Cadanum nuncupatur accederet, vadum in flumine non comparuit. Ergo exiguus lembus ad fluvium transeundum quæsitus, repertus est. Clientes verò priùs cum supellectile sua lembum ingressi sunt. Flumine autem vento & fluctibus insurgentibus tumescente, lembus cœpit vehementer titubare; & quia uno solo digito ab aqua distabat, infra se non modicos fluctus cœpit admittere. Rector autem lembi periculum sibi imminere cognoscens, in flumen prosiliit, & natando exivit. Pueris siquidem sine remige remanentibus & jam periclitari incipientibus, nec non etiam virum Dei orationis adminiculum una voce deposcentibus, ipse vir Dei in ripa fluminis residens, rivulos lacrymarum fundendo, obnixè Deum deprecatus est ut misericordiam exhiberet & clientulos à periculo liberaret. Completa autem oratione, lembus quietè & suaviter usque ad tutum locum pervenit; & ita precibus sancti viri naufragium imminens pueri evaserunt.

XI. Sanè virtutum insignia, non solùm in præ-

sentia sancti viri, Christo pro eo operante clarescebant, sed etiam eo absente multis in orationibus ejus fiduciam habentibus plurimæ virtutes ad eorum petitionem succurrebant. Contigit autem eo tempore ut Archidiaconus quidam nomine Mido cum quodam monacho de introitu cujusdam Ecclesiæ, quam à laica manu acceperat, altercationem haberet. Vnde monachus ille valde indignatus, more seculari in eum ulcisci cupiens, insidias ei molitus est. At verò Archidiaconus hujusmodi insidiarum inscius, dum quadam die juxta affinitatem ipsius monachi equitando super mulam parvulam pigrè incedentem transiret, duo ex parte monachi insidiatores in equis cursoribus equitantes post Archidiaconum armati veloci cursu tendere cœperunt. Archidiaconus nimirum illos post se cursitare prospiciens, incertus quid agere deberet, beato viro & orationibus ejus se commendavit, & mulam calcaribus urgere cœpit; cui nimirum tanta cursus valitudo continuò Deo volente adfuit quòd ipsa currendo veloces hostium equos superavit, quæ quidem nec antè nec deinceps in tanto cursu, quamvis stimulata, unquam potuit comprobari. Absentis igitur venerabilis viri confisus reverentia Archidiaconus ab insidiis hoc modo liberatus est.

XII. In eadem etiam regione quædam fuisse matrona nomine Tota perhibetur, quæ generoso sanguine orta, hereditatum copia & infinito censu affluenter abundabat; cujus nempe opulentiæ quidam magnatum Portugalensium valde invidentes, dedecus & detrimentum ejus moliebantur, ut facultates ejus aliquo modo adipisci valerent. Cum quodam igitur egregii Comitis Henrici villico de servili genere orto, Ordonio vocitato, æmuli illi consilium inierunt ut ipse eam raperet & cum ea matrimonium contraheret, quatinus ipsa

tali connubio defœdata honoris dignitatem amitteret. Prædictus itaque villicus pro consilio æmulorum matronam rapuit, magnum convivium celebravit, thalamum adoptavit, paratus nefas committere. At verò mulier nobilissima magis mori quàm degere cupiens, nimia anxietate oppressa, quid faceret incerta, Deo & beato Geraldo integritatem corporis & animæ commendavit. In crepusculo autem noctis cubicularis suæ indumenta assumpsit, & ipsam pedisequam suis propriis ornamentis indutam in thoro maritali vice sui recubare præcepit. Ipsa verò vili habitu pedisequæ sumpto, in humero suo urnam deferens, & quasi ad fontem haurire aquam tendens, extra palatium egressa est. Deinde Christi & beati Geraldi subsidium obnixè deposcens, communem callem fugiendo devitavit, & in frutice cujusdam silvæ diutiùs latitavit. Ille quippe qui illicitas nuptias celebrare affectaverat, ad Thalamum accedens, domina non reperta, spe gaudii sui frustratus est. Vnde villicus valde ad bilem commotus, circa exitus viarum, per devia montium, per frutices silvarum, plures cum canibus vigiles ad nobilem feminam investigandam undique adhibuit. Sed Deo miserante, & fiducia viri Dei ei succurrente, nulla potuit indagatione matrona reperiri. Tertia siquidem die hujusmodi quæstionis causa sedata, proba femina de silva pedetentim egrediens, per quendam Clericum propter silvam in quadam Ecclesia commorantem venerabili viro & captionem & evasionem suam significavit, supplicans vehementer ut de ea ducenda deinceps sollicitus esset. At verò vir Dei humanitatis & misericordiæ non oblitus, optimis Archidiaconibus ad latibulum delegatis, eam ad sedem Bracarensem salvam & incolumen ducere prudenter molitus est. In præsentia igitur viri Dei matrona persistens, ei im-

mensas gratias egit, & quia in sanctitate ejus confisa periculum evaserat, in auribus omnium enarravit. Deinde beato viro & sedi Bracarensi optimam hereditatem, quæ Nogariola vocitatur, contulit. Insuper etiam alia donaria, quæ altari beatæ Mariæ deserviunt, ei concessit, caritati & orationibus ejus se in perpetuum commendans.

XIII. Iste etiam villicus, villicationis suæ potientam supra modum excedens, Ecclesias violare, Clericorum & Ecclesiarum res per violentiam auferre præsumebat. Vnde vir Dei valde molestus, eum ad emendationem sæpius advocavit. Ille verò tyrannidem & rapinam ubique exercere non desistens, cum viro Dei colloquium habere contempsit. Beatus autem Geraldus plenus humilitate & mansuetudine, sacrilegum illum à nequitia sua volens revocare, ad castellum quod Lagenosa dicitur, ubi ipse erat, accessit, & per ardua loca incedens, penè usque ad supremam muhitionem ascendit, cupiens nequissimum illum Deo reconciliare. At verò ille veteris serpentis veneno imbutus, in arce castelli arroganter residens, non solùm ad virum Dei descendere neglexit, sed etiam contumeliosa in sanctum Dei verba proferens, quod malè egerat emendare recusavit. Deus autem, qui unicuique secundùm opera sua retribuit, patentem in istum ultionem voluit exhibere. Nam inimici ejus in proximo tempore eum aggredientes in loco illo quo sanctus Dei ad locutionem ejus constiterat, & ad quem ille sacrilegus descendere neglexerat, ipsum turpiter interfecerunt.

XIV. Non solùm itaque venerabili viro absente virtutum insignia in ejus invocationem declarabantur, verùm etiam eo præsente plura signorum magnalia in conspectu hominum ad ejus petitionem effulgebant. Illo etenim temporore dum vir Dei à se-

de Auriensi rediret & Bracaram tenderet, in rure quod Rivus calidus nuncupatur hospitatus est. Illi nimirum luce secutura per locum difficilem qui Portella hominis vocitatur transituro, hyemalis tempestas & infinitæ pluviæ inundatio exorta est: quæ quidem toto noctis spatio pluere non cessavit, & die sequenti integra magis augmentata perduravit. De capella verò sua, ne tanta imbrium inundatione madefieret, homo Dei sollicitus, Domino suo profundos gemitus pro hac causa effudit, & Clericis eum comitantibus septem psalmos in orationem pro eodem negotio recitare præcepit. Cùmque autem ad hospitium altera die pervenirent, Clerici qui duplici aut triplici indumento tegebantur, nimborum impetu omnia transfundente, usque ad interulas & usque ad femoralia penitùs madefacti reperti sunt. Capella verò sola juxta votum viri Dei ab omni prorsùs humefactione immunis proculdubio inventa est.

XV. Inter cetera verò vir Dei circa Ecclesiarum libertatem præcipuè invigilans, quorundam relatu didicit unum regionis magnatem, Suarium scilicet Menendi nuncupatum, quendam in quadam Ecclesia Clericum absque Bracarensis vicarii licentia intrusisse. Quo audito vir Dei principem illum ad satisfactionem invitavit, eumque diligenter edocuit ecclesiastica jura nec laicâ manu pertractari nec sanctuarium Dei à laicis hereditario jure debere possideri. At verò ille cùm reatum suum recognoscere & Prælato suo satisfacere debuisset, ad rixam devenit, & verba veritatis non attendens, cum justo viro causari & secularibus argumentis ratiocinari diutiùs præsumpsit. Denique ipse tyrannus nimia bile commotus, quasi causæ finem imponere cupiens, sententiam protulit in hunc modum dicens. Vterque ego & vos Domino nostro

Iesu

Iesu Christo & gloriosæ virgini Mariæ preces fundamus quòd alter nostrum qui alii in hac causa injuriosus existit, ad finem præsentis anni vivus non pertingat. Quia verò frater, beatus vir inquit, evangelicæ doctrinæ disciplinam non attendis, & canonica sequi jussa contemnis, in providentia & in dispositione illius cujus in oratione tua mentionem fecisti, istud negotium pertractandum & judicandum committimus. His dictis, princeps suprà memoratus recessit, & usque ad dimidium annum non pertingens, non in proprio, sed in alieno solo quasi vilis occubuit.

XVI. Sanè præter ista miraculorum dona beatum virum spiritum prophetiæ in quibusdam habuisse cognovimus. Dum enim in catdedra pontificali vir Dei quadam die resideret, & causa necessaria exigente Colimbriensis Episcopus, ejusdem metropolis suffraganeus, venerabilis scilicet Mauricius, Bracaram adveniret, Bracarensis Ecclesiæ Præcentor, domnus videlicet Mido, viri Dei conspectui se præsentans, qualiter prædictum Pontificem suscipi juberet, ab eo requisivit. Cui pater venerandus, Istum, inquit, Episcopum Colimbriensem honorificè & cum venerabili processione suscipere debetis, quia eum in Dominum & Metropolitanum in Ecclesia Bracarensi post decessum meum proculdubio habebitis. Hoc autem quemadmodum à sancto viro prædictum est, in effectu rei constitit evenisse.

XVII. Omnia igitur virtutum insignia quæ Dominus noster Iesus Christus in vita beati Geraldi pro ejus reverentia & honore manifestè exhibuit, enarrare per singula non valemus, tædium auditoribus generare verentes. Per eum enim infinita populi multitudo ad Deum conversa est. Nonnulli in sanctitate & orationibus ejus confidentes, à periculis

imminentibus liberati sunt. Insuper plurimi prædicationem & doctrinam ejus deridentes, & in eum contumeliosè agentes, divina ultione percussi sunt. Clerici quoque castimoniæ & ejus munditiæ vestigia sequentes, virginem castam se Christo exhibuerunt.

XVIII. Beatus itaque Geraldus terminum depositionis suæ jam appropinquare in spiritu prævidens, gentem incultam in montanis demorantem dignum duxit visitare, ut populus ille rudis, qui Pontificis prædicationem nequaquam audire consueverat, sanctificationis doctrinam & sacræ confirmationis inunctionem ab eo susciperet. Cupiebat enim omnes tam nobiles quàm ignobiles salvos fieri, & neminem per negligentiam sui volebat perire. Et ideo, licet ægritudinem in suo corpore jam esse sentiret, devoto tamen animo, remota omni desidia, rudes illos edocebat, ad cognitionem veritatis eos convertebat, Ecclesias inter abrupta montium constitutas dedicabat, confirmationes incultæ gentis tota die jejunus celebrabat, circa hujusmodi officium incessanter desudabat, in populo Dei ante obitum suum concupiscens fructificare. Viro autem Dei in grege sibi commisso hoc modo fructificante, ægritudo vehementer convalescens corpus ejus cœpit non mediocriter aggravare. Et licèt ingenti onere infirmitatis beati viri caro premeretur, supra vires tamen enitens, Ecclesiam in loco qui Bornos dicitur constitutam, ad quam consecrandam ipse & infinitus populus convenerat, celebriter dedicavit, & congregatæ gentis inopinatam multitudinem, quamvis nimiùm fatigatus, expergiscens, sancti chrismatis inunctione confirmavit.

XIX. Peracto autem utriusque sanctificationis officio, ægritudinis valetudo cœpit supra modum augmentari; & jam exitus sui diem propè imminere

cognoſcens, thorum in quo ipſe jacebat ad Eccleſiæ oſtium præcepit collocari, unde Miſſam & horas quæ in Eccleſia dicebantur liberè poſſet audire. Videns denique quia jam hora ſui tranſitus inſtaret, Miſſam cum reverentia & humili devotione audivit, euchariſtiam accepit, crucem argenteam cum crucifixo argenteo ſibi juſſit præſentari, & illi quem illa effigies repreſentabat cum ingenti cordis compunctione, cum magno gemitu, cum nimio fletu, ſe de multis accuſando, tranſgreſſiones ordinis ſui, ſi aliquando contigerint, coram aſtantibus confeſſus eſt. Deinde in cinere & cilicio corpus ſuum mandavit reponi, & Clericos juſſit eſſe paratos, ut quando exhalaret, cum pſalmis & hymnis animam ejus Deo commendarent.

XX. Dum verò iſta agerentur, quidam Diaconus ejus febre acuta arreptus, graviſſimè in illa ubi ſanctus Dei jacebat manſione ægrotaverat: cujus ſpiritus quaſi in extaſi raptus, angelos Dei intuitus eſt diadema pretioſum inæſtimabili gemmarum ornatu decoratum manibus ſuis deferentes, & in hæc verba eidem Diacono colloquentes. Iſta corona quam, frater, intueris, manibus ſummi artificis eſt frabricata; & à Domino Ieſu Chriſto ad beati Geraldi animam coronandam nobis miniſtrantibus huc eſt deſtinata. Cujus equidem animam tali diademate coronatam ſequenti die cum ſummo tripudio portantes divinæ majeſtati præſentabimus, & cum illo cui in vita ſua fideliter miniſtravit per infinita ſeculorum ſecula regnabit. Anima verò tua corpori ſuo ad vitam ducendam relinquetur. Sed ideo hujuſmodi viſio tibi revelatur ut tanti gaudii teſtimonium illis quibus patronus extitit ſine dubio patefacias.

XXI. Diacono nempe viſionem hujuſmodi intuente, Clerici qui ei aſſiſtebant tranſitum ejus

præstolantes, eum inconsideratè spiritum exhalare putaverunt, & statim corpus ejus terræ nudæ posuerunt. At verò ipse in cinere positus, quasi expergefactus, oculos aperuit, & eis in hæc verba locutus est. Quod putatis, nondum est factum. His dictis, in stratu suo iterum positus à Clericis circumstantibus, oculos suos avertit, & conversus ad parietem, vidit malignum angelum in conspectu suo astare. Cui, cunctis qui circumstabant audientibus, sic inquit. Insidiator pessime, & seductor maligne, ut quid huc advenisti? Vade, & procul hinc recede, quia in me partem non habebis. Statim ad hæc verba Sathan maledictus evanuit.

XXII. Postremò verò Diacono revelationem angelorum Dei quam viderat Clericis enarrante, ipsi de tanta visione plurimùm gavisi, secundùm dicta ipsius Diaconi transmigrationem viri Dei expectabant. Beatus autem Geraldus die ab angelis prædicta discipulos suos in unum convocavit, eis benedictionem adtribuit, Missam audivit, rursus communicavit, & sic migravit ad Christum. cujus spiritus cum beatis confessoribus in cælestibus regnat.

XXIII. Tanto igitur patrono orbati Clerici, monachi, sanctimoniales, necnon laici senes, juvenes, virgines, pueri, & matronæ omnes æquanimiter ad exequias ejus confluentes, planctum magnum super eum fecerunt, orbitatis suæ desolationem lacrymando deplangentes. Discipuli verò ejus ad sedem Bracarensem corpus sanctum efferre cupientes, feretrum quo dignè & convenienter posset deferri composuerunt. Et quia maxima tam montium quàm vallium inæqualitas difficultatem itineris ad corpus deferendum faciebat, quædam nobilis matrona Osenda nuncupata magnum suffragium hominum eis ministrans, usque ad flumen

quod dicitur Tamica cum sanctissimo corpore pervenit. Flumine quippe extra alveum decurrente, magna in eis orta est sollicitudo quomodo feretrum cum glorioso corpore ultra flumen transducere possent. Erat ibi quidam molendinus cujus de causa sepes quædam de sudibus & lapidibus composita per medium fluminis extendebatur, per quam scilicet unus homo solus & pedes vix securè poterat transmeare. Qua videlicet reperta, matrona præfixa in auribus omnium proclamavit hoc modo dicens. Carissimi fratres, omnes communi orationis consensu Dominum nostrum Iesum Christum deprecemur quòd si patronus noster, venerabilis scilicet Geraldus, sanctus Dei est, ut credimus, per istud sepis articulum meatus hodie sine læsione pervius nobis & feretro pateat. Oratione peracta, homines qui sanctum corpus deferebant, sine aliqua offensione illud artum iter transierunt. Aliud etiam mirabile quod eis in ripa fluminis persistentibus accidit non silentio prætererire judicavimus. In exiguo namque liburno duo pueri fluvium illum transmeabant, sed gurgite ipsius fluvii tumescente & liburnum subvertente, pueri in flumen ceciderunt, qui cum impetu fluvii euntes procul inde profluxerunt. Hoc audito, omnes quicunque adfuerunt beati Geraldi pietatem deprecantes, incolumitatem puerorum summa devotione deposcebant. At verò sancti confessoris misericordia statim suffragante adolescentuli sani & incolumes periculum evaserunt. Inde verò procedentes, ad sedem metropolitanam cum thesauro pretiosissimo pervenerunt, ubi planctus non minimus à clero & à confluente populo iterum renovatus est. Sepulcrum autem idoneum ad corpus sanctum sepeliendum in urbe Bracarensi reperiri non potuit. Vnde Bracarensibus opportunum visum est ut ipsi sepulcrum

marmoreum, quod alio in tempore de colina Tibianis translatum fuerat, requirere deberent. Tempore enim præterito mortuo quodam magnate Portugalensi, Tibianenses monumentum in quo sepeliretur præ manibus non habentes, in colina ubi cimiterium Regum antiquitus fuerat fodientes, illud ad monasterium attulerunt; in quo videlicet magnas prædictus sepultus est. Sed quia in somniis in illo sepulcro ardere videbatur, de eodem ejectus, in alio humatus est, & ita usque ad obitum beati Geraldi sepulchrum illud vacuum permanserat. ad quod nimirum tunc temporis transferendum plurima juga boum plurimùm desudarunt, & plura plaustra fracta fuerunt. Ad illud verò modò reducendum unum solum jugum & plaustrum minùs validum proculdubio suffecerunt. Certè translatio sepulcri de Bracara ad Tibianas tunc difficilis & laboriosa fuisse perhibetur, quia ad virum criminosum & peccatorem sepeliendum deferebatur. Reportatio verò ipsius de Tibianis ad Bracaram sine aliqua vexatione levis & suavis profectò extitit, quia ad virum sanctum & justum inhumandum reducebatur. In quo scilicet monumento insignibus pontificalibus egregiè indutus, positus est in Ecclesia beati Nicolai, quam ipse construxit, & quam festivè & celebriter dedicavit, requiescit.

XXIV. Ad cujus equidem sepulturam quidam Clericus, cujus nomen Sesgudus, dinoscitur venisse, qui quendam morbum quem medici fistulam vocant in crure suo multo tempore passus fuerat, & diversis herbarum medicaminibus adhibitis sanari non valebat. Morbus enim in crure jam plura fecerat foramina, & humores superflui ex eis jugiter emanabant, & homo assidua morbi conflictione afflictus dolorem intolerabilem patiebatur. Vnde suffragium beati Geraldi obnixè deposcens, medelam

ſalutis ab eo devotiùs requirebat. Æger denique miſericordia à ſancto viro impetrata poſt temporis exiguum ſanus factus eſt.

XXV. In territorio Bracarenſi erat quædam nobilis matrona quæ habebat filium qui à dæmonio vexabatur, quæ quidem ad ſepulcrum ejus cum humili devotione accedens, beati viri miſericordiam pro filio ſuo attentiùs exoravit, ibi diutiùs lacrymata eſt, filium glorioſo confeſſori repræſentans. Beatiſſimus verò confeſſor pro conſuetudine ſinum pietatis apperiens, puerum ſanitati reſtituit.

XXVI. In Pannoniis autem quidam Clericus demorabatur, qui difficillimam ægritudinem, quam medici cephaleam vocant, in capite ſuo patiebatur. Qua nimirum ægritudine anno integro moleſtatus, nullo medicamine remedium inde habere valebat. Tandem ad beati confeſſoris ſepulcrum confugium faciens, ibi tota nocte pſalmos cum lacrymis & cum precibus recitavit. Media verò nocte, dum ipſe orationi inſiſteret, medelam ſalutis ei ſanctus Geraldus attribuit Deinde Clericus Dei noſtri & beati Geraldi laudem ubique glorificans, ad locum ſuum ſanus & incolumis reverſus eſt.

XXVII. In urbe etiam Bracarenſi quædam dicitur mulier habitaſſe cujus filius parvulus dum piſces quadam die comederet, ariſta piſcis gutturi ejus adhæſit, & ita puerulus intolerabili dolore fatigatus nullo potuit medicinæ remedio mitigari. Mater verò ejus cauſam doloris ignorans, tempora fletus agebat. Quapropter ad ſepulturam ſancti Geraldi miſerabilis & gemebunda parvulum in ulnis deferens cucurrit; & plorans ibi tota nocte, tanto dolori remedium fieri poſtulabat. Ad lacrymas miſerabilis genitricis ſanctus Geraldus reſpiciens, quod puerulo in gutture adhæſerat dimovit, & dolorem penitùs mitigavit. Nocte verò ſequenti genitrici pue-

ruli in visione vir sanctus & gloriosus apparuit hoc modo dicens. Passio quæ filium tuum molestabat, te ignorante intolerabilis erat. Spina enim piscis guttur illius inhærendo occupaverat, quam quidem carnibus infixam virtute Domini nostri Iesu Christi opitulante divulsi. Mulier expergefacta, gloriam omnipotentis magnificans, sancti Geraldi magnalia ubique celebravit.

XXVIII. In eadem quoque civitate erat quædam muliercula domum hospitalem inhabitans, quæ inopinata ægritudine superveniente omnibus membris contracta facta est. cujus etiam corpus tanta lepræ valitudo occupavit quòd carnes de corpore ejus frustatim cadebant. Ipsa verò ad beati Geraldi sepulcrum quodam vehiculo translata, vigilias & obsecrationes infinitas ibi diutiùs est executa. Ad ultimum sanctus Geraldus mulierculæ suspiria & compunctiones attendens, membrorum contractione distenta, ei gressum restituit, & eam lepra penitùs emundavit. Quæ verò ad beatum confessorem pedibus alienis misericordiam requirere venerat, virtutis miraculum repræsentans, propriis vestigiis ad domicilium suum proculdubio est reversa.

XXIX. In villa autem quæ Concieria nominatur, quidam perhibetur homo fuisse cui in oculo apostema validum inolevit. Cum tanto enim tumore impetus apostematis jam ei insurrexerat quòd oculus de capite penè egredi videbatur. Valde in arta dolore positus, sancti Geraldi adminiculum sine intermissione deposcebat. Cui beatus confessor solita pietate sanitatis medelam exhibuit. In pristina demum salute restitutus, ad locum gloriosi confessoris cum magna devotione accedens, quæ facultas suppeditavit sepulcro ejus obtulit, & immensas gratias agens, Dominum nostrum Iesum Christum & sanctum Geraldum, qui misericordiam ei exhibuerat, propensiùs glorificavit.

XXX. Inter duo verò flumina, scilicet inter Hominem & Cadavum, quædam mulier morabatur quæ per quatuor annos infirmitatem quam medici asma vocitant sustinuerat, quam nimirum asmatis effocatio jam ad tantum malum perduxerat quòd anhelandi officium vix implere valebat. Nullo igitur medicaminis suffragio remedium adipiscens, ad beatum confessorem accessit, tantæ passioni mitigationem fieri noctę diéque expostulans. cujus quippe virtus eam in oratione assidua constitutam dignata est visitare. Namque ipsa prorsùs ab ægritudine liberata & sanitati reddita beato Geraldo & se & virum suum & filios suos deinceps obsecuturos contradidit.

XXXI. In Episcopatu quoque Bracarensi quædam dicitur femina fuisse quæ per unius anni spatium languerat, ab officio membrorum suorum destituta: quæ quidem in præsenria corporis sancti constituta, lacrymas innumeras effundendo, clementiam sancti Geraldi assiduè deprecata est. cujus lacrymæ non frustra sunt proculdubio effusæ. Nam incolumitate corporis sui consecuta, hilaris & gaudens ad proprium locum est reversa.

XXXII. Quædam etiam puella maniaca ad sepulcrum ejusdem confessoris perducta fuisse memoratur, quæ anno integro per devia montium furibunda vagando incesserat. cui beatus Geraldus visibile exhibuit miraculum. Namque furore prætermisso, ipsa sancti Geraldi suffragio ad sanam redire mentem concessa est.

XXXIII. Clericus autem quidam Bracarensis, cujus nomen Honoricus, dum Hierosolyma navigio rediret, tempestas valida in mari exorta est. unde navigantes naufragium incurrere ilico metuerunt. Quapropter ipse Clericus valde pavefactus patronum suum, beatum scilicet Geraldum, attentiùs de-

poſcere cœpit. cujus quidem ſanctitatem circumſedentibus enarravit, eos ad eum in tanto periculo invocandum ſic inflammando exhortans. Omnes itaque, jam maris naufragio incumbente, beati Geraldi opitulationem unanimiter petierunt. quorum quidem petitio à Deo exaudita eſt. Nam pro beati Geraldi reverentia magna repentè tranquillitas eis à Chriſto facta eſt. Ad portum namque ſalutis ſine detrimento pervenerunt.

XXXIV. Sanè quidam monachus, Pelagius nuncupatus, qui beato Geraldo viventi ſedulus comes extitit, dum quadam die de actione obedientiali rediret, ad flumen Cadavum acceſſit, ſed tranſmeare nequivit. In altera nimirum partæ ripæ, nullo homine exiſtente, lembus exiguus conſiſtebat. Pelagius verò monachus undique circumſpiciens, & quærens qui ſibi miniſtraret & lembum adduceret, nullum tranſeundi conſilium potuit reperire. Quia verò feſtivæ diei, qui in ſede metropolitana erat celebrandus, intereſſe ſatagebat, animum ejus anguſtia tranſeundi vehementiùs momordit. Ad ultimum valde gemens, & ſuſpirans, domini ſui, beati videlicet Geraldi, conſuetæ miſericordiæ conſolationem, ne ſolemnitatis officio careret, medullitus poſtulavit. Ad hæc verba, quod eſt mirabile dictu, lembus per ſe ſolus ſine aliquo ductore à ripa dilapſus medium fluminis alveum ſulcando uſque ad Pelagium monachum in altera ripa exiſtentem proculdubio pervenit. Nec mirum; quia qui dæmoniacos curabat & ægros ſanabat, ad lignum per aquam tranſducendum profectò compos potuit eſſe. Pelagius itaque monachus cum tanto virtutis miraculo flumen tranſmeavit, & quid & qualiter ſibi contigerat ſodalibus Bracarenſibus enarravit.

XXXV. Quidam autem homo morabatur in la quæ Siccaria nuncupatur, qui habebat filium

ab aurium, oculorum, manuum, & pedum officio destitutum. Hic nimirum ad pedes beati confessoris præsentatus, immobilis quasi truncus ibi permansit, assuetæ clementiæ præstolans auxilium. Nec mora, libertas membris reddita est; & membrorum usus officio, virtutis manifestæ testimonium ostendens, ad propria absque vehiculo reversus est.

XXXVI. Ego verò Bernaldus natione Gallicus ad partes Bracarensium à beato Geraldo ductus, & ab eodem ad archidiaconatus apicem in Ecclesia Bracarensi promotus, quod mihi mirè accidit in commune volo deducere. Artificio namque medicaminis humorum superfluitates opportunitate temporis exigente detrahere consueveram; sed obsequio egregiæ Reginæ Tharasiæ, cui ad tempus serviebam, occupatus usum medicinæ pro consuetudine implere nequivi. Unde humores extra cursum naturæ defluentes, in gutture modo apostematis collectionem adunarunt. Quod nimirum apostema usque adeo crevit quòd mihi anhelitus penè interclusus est. Esca enim & potus præ nimia angustia per hisophagum transglutiri nequibant. Tanta suffocatione coartatus loquelam amiseram. Multis & diversis medicaminibus adhibitis tantum apostematis malum dimovere tentavi. Duritia tandem tantæ collectionis invalescente, me colla neci dare penitùs existimavi. Pecuniarum facultates Clericis, monachis, pauperibus distribui, jam de vita corporali desperatus. Ad ultimum verò patrocinii quod sanctus Geraldus oppressis & infirmis facere consueverat reminiscens, ad sepulcrum ejus, quamvis corpore debilitatus, cucurri, & diutiùs ibi lacrymatus sum. Inter quas lacrymas verba in hunc modum protuli dicens. O beate & sanctissime confessor Geralde, ad memoriam quæso reducas quia ad hujus regionis climata me quondam perduxisti,

& me in Clericum ſublimaſti, atque Eccleſiæ Bracarenſi me mancipare præcepiſti. Pro tua igitur juſſione Eccleſiæ Bracarenſis qualiſcunque coadjutor procurationem ejus pro ſcire & pro viribus meis utcunque ſuſtentavi. Locum tuæ ſepulturæ relinquere non præſumpſi, opitulationis tuæ confidentiæ vehementer innixus. Nunc autem graviſſima ægritudine moleſtatus, quaſi exul & advena in alieno ceſpite mori compellor. Tuam igitur clementiam ſuppliciter depoſco quatinus apud Dominum tuum Ieſum Chriſtum, cui fidele & legitimum exhibuiſti ſervitium, medelam ſalutis mihi impetres, ut reſtituta ſanitate deinceps dignam ſine labe vitam valeam ducere, ipſo eodem juvante ſine cujus gratia nemo veram ſalutem adipiſcitur. Sæpe hanc orationem replicando, in Eccleſia beati Nicolai ante ſepulcrum ejus vigilias tota nocte perduci. Mane autem facto domum repetens, ad ſtratum meum reverſus ſum, beati confeſſoris virtute me comitantes. Nam tuſſicula me repentè invaſit, & ex inſperato gutturis apoſtema crepuit, & ita Dei omnipotentis & beati Geraldi gratia imminens mortis periculum evaſi.

XXXVII. Copia ergo ſignorum quæ à beato confeſſore facta ſunt me minùs ſufficientem ad proferendum per ſingula reddidit, cùm etiam præ multitudine ſcire, necdum illa ſcribere, nequiverim. Cuicunque enim in Bracarenſi epiſcopio demorant ægritudinis moleſtia in corpore imminet, ſi ad ſepulcrum ejus properat, ſtatim doloris remedium procul dubio ſentit. Alij verò longè diſtantes, & pr magno objectu terrarum glorioſi corporis præſentiam adire non valentes, ſi aliqua corporis paſſion fuerint moleſtati, pro ſola ſancti Geraldi invocatione ſanitatis medelam conſequuntur. Plures etiam i mari navigantes, ſi quando eis tempeſtas oriatur

sanctitatis ejus nomen unanimiter invocantes. tranquillitatem securi sine mora suscipiunt. In Ecclesia autem beati Nicolai, in qua sanctissimum corpus ejus requiescit, plurimæ cereæ effigies ante sepulchrum ejus dependentes, quas scilicet qui infirmantur illuc transmittant, argumentum tanti patroni sanctitatis visibile profectò ostendunt. Quicunque enim capitis aut ceterorum membrorum molestiam patitur, ad instar membri dolentis imaginem de cera compositam illud dirigit, & statim sanitatem sine dilatione consequitur. Omnes itaque qui diversorum criminum vulneribus sauciati jacemus, hujus beati confessoris propitiationem medullitus deposcamus, quatinus ipso medjante & intercedente perfectam nancisci salutem valeamus à Domino nostro Iesu Christo, qui cum patre & spiritu sancto vivit & regnat per omnia secula seculorum.

INCIPIT TRACTATVS DE conversione Pontij de Larazio, & exordij Salvaniensis monasterij vera narratio. Auctore Hugone Francigena monacho ejusdem monasterij.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis unius veræ & summæ sempiternæque & ineffabilis deitatis patris & filij & spiritus sancti. Ego frater Hugo omnium minimus monachorum pro capacitate sensus mei & ingenij modulo qualicunque stili officio referre curavi monasterij nostri, videlicet Salvaniensis cænobij, prima principia, & quasi infantiæ ipsius prima cunabula ad memoriam studui revocare, qualiterque cura cælestis gratiæ, velut bonæ nutricis studio diligentiaque, in virile robur excreverit, & in ipsum statum, quem modò habere

decernitur, protegente Deo pervenerit, conatus sum litterarum tradere monumentis ad honorem & gloriam & laudem illius qui de minimis magna facere consuevit, qui de quinque panibus quinque millia hominum satiavit, immo qui in principio mundi de nihilo cuncta creavit ad memoriam etiam futurorum, quatenus cognoscat successionis nostræ posteritas omnis à qualibus quantisque patribus religio domus nostræ sumpserit exordium, ut bonæ arboris generosa radice cognita, secundùm generis sui speciem fructus afferre studeant qui maneant semper immarcescibiles ad testimonium & laudem & gloriam arboris hujus pulcherrimæ, videlicet Salvaniensis Ecclesiæ matris nostræ, quam ab initio cœlestis agricolæ manus tamquam humile virgultum semper excoluit & excolere semper non desinit, incrementum ei tribuens & augmentum, irrigans eam plurimis beneficiis tamquam cœlestibus pluviis cujus studio diligenti atque inter cetera ligna silvarum jam in tantum cacumen extulit ut operiat montes umbra ejus; in qua spirituales animæ diversarum virtutum pictæ coloribus, tamquam cælestes aves nidificantes, studiorum bonorum fœtus enutriunt, simulque vocibus assiduè laudes resonant creatoris. Simplices etiam quique atque mansueti tamquam animalia Dei bona sub umbra ejus ab æstu carnalium vitiorum jugiter requiescunt, secundùm illud psalmistæ: *Animalia tua habitabunt in ea.* Sed si aliquis fortè me reprehenderit quòd in talem tantamque materiam mittere manus præsumpserim, homo ingenio habes. eloquio impeditus, & nullius ferè scientiæ, sciat hujusmodi me non præsumptione temeraria ductum aut inanis vento gloriæ promotum, sed salutaris obedientiæ vinculo constrictum hoc incepisse, præcipiente hoc mihi Domino Pontio Abbate meo & singula suggerente quæ vel ipse vidit ab

initio, vel audivit ab eis qui viderunt & interfuerunt, immo ab ipsis qui primi institutores & fundatores hujus loci fuerunt, nonnullis etiam de fratribus nostris hoc attestantibus, qui solo auditu cuncta didicerant. Sed illorum testimonio innititur magis nostra narratio qui ab initio cuncta noverunt, & laboris & patientiæ participes extiterunt, videlicet Hugonis Presbyteri & Raimundi Alzarani, de quorum testimoniorum veritate nullus permittitur dubitare. Sed hæc præfationis loco dicta sufficiant.

II. Regnante igitur Ludovico filio Philippi, Domino Petro Episcopo præsidente cathedræ Lodovensi, Domino nostro Iesu Christo imperante in cælo & in terra & in mari, fuit vir unus in Lodovensi pago, Miles officio, nomine Pontius de Larazio, quod erat castrum ejus inexpugnabile. Hic secundùm seculi dignitatem genere clarus, opibus dives, possessionibus felix, ingenio acer, viribus potens, armis strenuus, municipio firmus, & in omni gloria seculari conspicuus inter ceteros eminebat; qui in primæva quidem ætate secularia desideria sectatus, multis vicinorum suorum extitit importunus. Quosdam enim sermonum astutia circumveniebat, alios armorum violentia perturbabat omnes verò quoscunque poterat rebus propriis viduabat, die noctuque rapacitatis actibus insistebat. Qui licèt isto vitio notaretur, per cetera tamen non minùs reprehensibilis habebatur. Sed pius Dominus, qui non mortem peccatoris sed pœnitentiam desiderat, qui quibus vult miseretur, & quos vult indurat, cor ejus timoris sui jaculo percussit, & à pristinis eum actibus penitùs immutavit. In semetipsum namque rediens, considerare cœpit mala quæ fecerat, pensare judicium quod talibus actibus imminebat; & tactus dolore cordis intrinsecus, totus ad pœnitentiam est conversus; & ut deleret maculas criminum, die noctuque deduce-

bar flumina lacrymatum. Dumque assiduè secum tacitus cogitaret quomodo vel quali satisfactioné iram superni judicis placaret, quibusve actibus ejus misericordiam imperraret, placuit ei subitò ut seculum omne desereret, & resi duo vitæ suæ tempore deinceps pœnitentiæ actibus vacaret. Sed quia uxorem habebat, sine cujus assensu hoc facere non valebat, consilij sui ei secretum credidir, utque ipsa taliter faceret magnis precibus exoravit. Quæ, ut erat nobilis genere, mente nobilior, piis viri votis libenter annuit. Pietatis tamen mora visceribus, & tota perfusa lacrymis, patrem pro suis liberis exoravit. Filium namque & filiam habebat, quorum affectu maternum pectus pietas agitabat. Sed pater providus, dum bene sibi cavere studuit, etiam filiis bene cavit. Matrem enim & filiam cum magna suæ portione substantiæ in monasterium virginum quod Drinonia dicitur honorificè collocavit Filium verò in monasterio Lodovensi, quod sancti Salvatoris dicitur, monachorum cœtui sociavit. Et hæc fuit prima ejus oblatio, quam gratam obtulit trinam trino.

III. Cùmque vicini ejus & amici omnes pariter mirarentur, & secum singuli quærerent quid agere vellet vel quid disponeret, cogitantibus omnibus in corde suo, atque dicentibus aliis quidem sic, & aliis sic; amicorum turba familiaris eum alloquitur, volentibus omnibus scire quid animi haberet vel quid facere cogitaret. Quibus ille cordis sui propositum per ordinem enarravit; & hac occasione accepta, de contemptu mundi, de timore judicij divini, de pænitentiæ fructu, de pœnis malorum, de gaudio beatorum sermonem faciens, ut erat disertus atque facundus, licèt laicus, luculentissimè peroravit. Cujus eloquio inflammari quidam atque compuncti, omnem mundi fastum spernentes, ad pœnitentiam protinus sunt conversi, & ei jugiter adhærere deinceps

deinceps cupientes, societatem ei inseparabilem promiserunt, dextras dederunt, parati cum illo & in mortem & in vitam ire. Ex quibus primus fuit Raymundus de Pireto bonæ memoriæ vir, qui in monachali conversatione postea floruit. Secundus Guiraudus Presbyter, tertius Petrus Alzarran Miles, quartus Guillelmus de Rota, quintus Hugo Magnus, sextus Guillelmus Desparron. Septimus ipse fuit, qui eos verbo & exemplo convertit. Vt ipso numero daretur intelligi eosdem ipsos illuminatos gratia septiformi ad perfectionem venturos conversionis & vitæ, qui à perfecto numero incepere.

IV. Carnalis igitur amoris vinculis absolutus, & societate sibi à Deo parata factus robustior, evangelicum præceptum illud aggreditur quo Dominus ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me.* Factoque præconio, possessiones suas emptoribus omnes exposuit. Tunc multi homines, Milites & pagenses, divites atque mediocres, Clerici & laici, refertis marsupiis undique convenerunt, quod cuique placuerat bene sibi emere cupientes. Et cùm eis pecunia defecisset emptis jam plurimis, & adhuc plurima emenda superessent, etiam de pretio emptoribus dedit consilium, dicens se pro pretio accepturum animalia cuncti generis jumentorum, nec non & terræ fructus omnes quibus alitur vita mortalium. Quod certa de causa facere voluit, sicut ex sequentibus apparebit. Ipse enim sciebat quid esset facturus. Factum est igitur ut distractis immobilibus universis, rerum mobilium haberet plurimam multitudinem, in equis videlicet & equabus, mulis, mulabus, bubus & vaccis, ovibus & capris, & aliis multis quæ denumerare longum est. Cùmque secundùm Domini præceptum distribuere cuncta vellet egentibus, Ecclesiis, & monasteriis,

hospitalibus & senodochiis, pauperibus atque peregrinis, viduis & pupillis, minùs Deo acceptum hoc fore credidit nisi ea primitus redderet quæ violenter quondam abstulerat. Mittit ergo nuntios per provinciam circumquaque, per civitates, & castella, villasque, ubicunque conventus hominum fiebant causa mercatus sive nundinarum, & per Ecclesias, qui publicè proclamarent, ut omnes quibuscunque Pontius de Larazio vel aliquid debebat vel aliquid per vim abstulerat, ad eum venirent apud villam quæ Peguerolas dicitur secunda vel tertia vel quarta feria post solemnitatem palmarum, sua singuli recepturi. Erat enim proximum Pascha, dies festus Christianorum.

V. Adveniente igitur die dominica quæ in ramis palmarum dicitur, de sua salute bene sollicitus, apud Lodovam post processionem lecto evangelio, stante Episcopo cum Clericis suis, super gradum qui factus fuerat ad loquendum in platea circumstante populo venit Pontius de Larazio cum sociis supradictis nudus & discalciatus. Ducebatur autem à quodam collo ejus innexo vinculo ligneo quod vulgò redorta dicitur, tanquam maleficus; & qui eum ducebat, virgis eum assiduè flagellabat. Sic enim ipse fieri jusserat. Perveniens itaque ad Episcopum tamquam servus fugitivus qui a bono domino recessisset, per manus illius se Deo reddidit, flexis genibus veniam postulavit, chartam quam manu ferebat, in qua peccata sua cuncta describi fecerat, Episcopo tradidit, & ut in auribus totius populi legeretur, multis precibus exoravit. Episcopus verò ejus verecundiæ parcens hoc fieri primùm prohibuit; sed ipse in petitione sua instantissime perseverans, ut hoc fieret tandem obtinuit. Itaque Episcopo concedente charta legitur. Ipse verò in confractione persistens cum virgis cæditur, & ut duriùs cædi debeat enixiùs deprecatur,

tantorum criminum se reum esse viva voce fatetur, solum lacrymis rigabat, omnemque populum in fletum & lacrymas commovebat. Omnes quicunque aderant mirabantur, & eum affectu nimio venerabantur, ejus pœnitentiam prædicabant, eumque Dominum respexisse veraciter affirmabant. Precabantur etiam pro eo, ut qui ei pœnitentiæ dederat gratiam, donaret etiam in bono perseverantiam. Fuit autem ista confessio utilis & necessaria, non solùm ei qui confessus est, sed & aliis multis qui verecundiæ pudore timidi peccata sua celaverant, nunc autem ejus animati exemplo, dum eum sic confitentem viderunt, ad confessionis & pœnitentiæ lavacrum cucurrerunt.

VI. His igitur ita gestis, & solemnitate ramorum rite peracta, ad Ecclesiam itum est. Altera autem die, id est, secunda pœnalis hebdomadæ, nec non & tertia & quarta feria, affuerunt loco quem suprà diximus clamatores multi ex diversis partibus congregati, quæ quondam amiserant sua singuli requirentes. Convenientes igitur ante ipsum velut ante judicem, de ipso tamquam de reo ipsius tamquam testis testimonium contra se flagitant. Ipse verò sui ipsius accusator & judex, reus & testis, omnes judicij personas in se suscipit, dum omnibus satisfacere cupit; accusat se-ipsum, testimonium contra se perhibet, se-ipsum judicat tanquam judex, pœnam suscipit ipse reus. Tandem singulorum pedibus provolutus, in primis veniam postulabat, deinde secundùm quantitatem amissorum de suis facultatibus singulis perdita restaurabat. Et quoniam, sicut suprà diximus, diversorum animalium multitudinem possidebat, necnon & pecuniæ omnis quæ in usus hominum est necessaria, qualia quisque amiserat talia recipiebat, ut non tam aliena recepisse quàm sua propria invenisse se crederent. Maledictiones igitur antiquas in bene-

dictiones convertentes, valedicentes & benedicentes ei, cum gaudio ad propria sunt reversi.

VII. Tunc pagensem quendam vicinum propè videns adstare dixit: Heus, inquit, tu quid expectas? Quare clamoris tui causam non indicas? Ego, inquit ille, Domine mi. adversùm te clamoris causam non habeo; sed multùm te laudo & benedico, quia in multis me adjuvasti, & in causis plurimis contra adversarios mihi patrocinium præbuisti; nihil unquam mihi nocuisti, nihil injuriæ intulisti. Ad quem ipse: Immo, inquit, tibi nocui; malum feci, damnum intuli; sed tu forsitan ignorasti. Numquid tali tempore, tali nocte, gregem tuum de caulis tuis non perdidisti? Perdidi, inquit ille, Domine mi, verè perdidi; sed quis mihi damnum fecerit, ignoravi; te damni mei conscium non agnovi. Ego, inquit Pontius, illud feci, per satellites & complices meos totum egi. Quapropter, obsecro, da mihi veniam, & postea quod tibi abstuli reddam. Indulgeat, inquit, tibi Dominus de cœlo. Nam ego hoc tibi libenter remitto. Accipe, inquit, animalia hæc quæ remanserunt, & sint tibi loco eorum quæ tibi aliquando perierunt. Tunc ille pecuniam illam suscepit, de cœlo eam lapsam credidit; & eum qui damnum sibi aliquando fecerat, non malefactorem, sed magni muneris largitorem cum gaudio prædicabat.

VIII. Ipse verò de facultatibus suis, quæ superfuerant, egentibus cuncta distribuit, sicut scriptum est: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum.* Feria autem quinta, quæ & cœna dominica nuncupatur, tredecim pauperes assumpsit, cibis tempori convenientibus copiosè refecit; pedes lavit, lacrymis rigavit, capillis tersit, & omnia secundùm Domini mandatum fideliter adimplevit.

IX. Vespere autem facto, cùm sol occidisset, dominicæ passionis nequaquam immemor, noluit dare

somnum oculis suis nec palpebris suis dormitationem; sed sicut Dominus noster Iesus Christus eadem nocte ad passionem pro peccatoribus perferendam spontaneus properavit, sic & ipse ad labores pœnitentiæ perferendos spontanea voluntate exiens, passionum Christi particeps effici voluit, ut resurrectionis & gloriæ consors effici mereretur. Igitur ipse & socij ejus cum eo pariter intempestæ noctis silentio egredientes de terra sua & de cognatione sua & de domo patris sui, nil præter simplicem vestem, & ipsam vilem & religioni congruam, baculumque & peram singuli deferentes, peregrinationis iter arripiunt quod ducit ad sanctum Guillelmum. Ibant autem pedibus nudis, quod in usu minimè habebant, & ideo duriùs hoc ferebant. Via autem qua incedebant, non solùm nudis pedibus ambulantibus, sed etiam calciatis, & equitantibus,& etiam per diem pergentibus valde difficilis. Est enim amfractibus tortuosa, collibus elata, vallibus demissa, lapidum fragmentis aspera & tota horribilis; qua dum incedentes sermocinarentur, & se ad pœnitentiæ labores perferendos invicem cohortarentur, nescio quo divino judicio accidit eis quiddam triste atque terribile, sed credo quòd voluntas Dei fuit ut tentarentur, tentati probarentur, & territi purgarentur. Nam subitò ventus vehemens irruit à regione deserti, qui concussit cælum, & turbavit aëra. Tunc luna, quæ priùs fulgebat, delituit subitò, stellarumque globi omnes pariter aufugerunt; sed & densa nubes montes operuit, & tenebræ factæ sunt. Tunc mugire tonitrua, fulgura coruscare, lapidesque grandinis ruere cœperunt. Irruit super eos formido, & pavor magnitudine temporis. Tandem inter coruscationes crebras consideraverunt & inspexerunt sibi locum habitationis cujusdam, qui factus est eis in securitatem & in absconsionem à turbine & à pluvia.

Prius tamen quàm ad illum venirent, tanta passi sunt ut merito de eis dicatur quòd lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt. Mane autem facto, ibant gaudentes in conspectu Domini, cùm digni habiti sunt pro amore ejus aliquem laborem pati.

X. Tandem ad sanctum Guillelmum pervenientes, multitudinem ibi Militum aliorumque hominum invenerunt, qui ex more convenerant, sicut omni anno faciunt die ista, ad adorandam crucem; cum quibus & ipsi vivificum lignum, in quo nostros actus actor fuit hostia factus, devotissimè adoraverunt. Cùmque eorum humilitatem & devotionem pariter omnes mirarentur, cognovissentque quòd Lodovenses erant, eo ampliùs eos venerabantur. Aderat autem inter eos vir quidam potens & dives, videlicet Raymundus Petri de Aguantico, qui eos multis precibus exoravit & opido coegit ut in die dominicæ resurrectionis apud Aguanticum cum illo manerent ob honorem tantæ solemnitatis: qui acquiescentes ei abierunt cum illo, fueruntque ibi altera die, quæ est post Parasceven, & die dominicæ resurrectionis; audieruntque ibi Missarum sacrosancta solemnia, & dominici corporis & sanguinis viaticum susceperunt.

XI. Altera autem die, id est, secunda feria paschalis hebdomadæ, valedicentes hospiti, iter apud sanctum Iacobum sunt aggressi, illum in peregrino habitu quærentes & invenire omnimodis cupientes qui, sicut in eadem die legitur, in peregrino habitu duobus discipulis euntibus in Emaus apparuit. in quo itinere quot labores quotve cruces passi sint in labore & ærumna, in vigilis, in jejuniis, in fame & siti, in frigore & nuditate, solus ille novit qui eorundem laborum remunerator & testis fuit. Dedit autem eis Deus gratiam in conspectu omnium qui viderunt eos ut ex ipsa vultuum specie facilè omnes

agnoscerent eosdem viros esse virtutis & verè religiosos. Vnde quæ victui eorum erant necessaria multi eis libentissimè ministrabant. Si quando verò divites eis plurima obtulissent, tantum inde accipiebant quantum ad ipsius diei victum sufficere poterat. cetera reddebant. coacti verò eadem retinere, pauperibus ilico dividebant; & ne in pecunia spem ponere viderentur, quam in Deo totam posuerant, nihil in posterum reservabant, credentes ei qui dixit, *Nolite cogitare de crastino*, & illud: *Quærite primùm regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adicientur vobis*. Quapropter absque ciborum sustentamento dies plurimos transegerunt; sed non minùs Deo gratias reddiderunt. In omni autem itineris spatio maxima illis cura fuit atque præcipua sanctorum loca invisere, religiosos viros ubique quærere, orotionum suffragia postulare, modum etiam vitæ addiscere quo omni tempore deinceps possent Domino innocenter servire.

XII. Fuit autem omnium qui eis consilium dederunt una sententia, intentio eadem, idem sermo, idem consilium; quippe qui uno spiritu omnes edocti fuerant, dicentibus omnibus atque laudantibus illis ut eremi loca incolerent, labore manuum victum acquirerent, in quo in simplicitate atque puritate vitæ Deo servirent, & religionis suæ hæredes post se relinquerint. Quod consilium maximè roboravit atque intimavit eis Archiepiscopus Iacobensis, qui quidem in episcopatu suo primitus eos voluit retinere & locum congruum eis assignare; sed postea intra se cogitans quòd si inter homines alterius linguæ remanerent, parum proficere possent, & dum loquentes non intelligerentur, barbari à barbaris haberentur, ad notas regiones illos remittere studuit in sancto proposito perseverare monuit, & de Dei bonitate præsumens, à Deo eis grandia repromisit. Cu-

jus sermonibus roborati, benedictione firmati, per aliam viam revertentes in regionem suam, Michaëlis archangeli memoriam, quæ in monte sita est in periculo maris, adierunt, beati Martini Turonensis Ecclesiam visitarunt, sancti Martialis causa Lemovicas abierunt, beati Leonardi basilicam intraverunt, ad ultimum Ruthenensem urbem ingressi, cùm ad Ecclesiam beatæ Dei genitricis & Virginis Mariæ orarent, Episcopo nunciati & ab eo vocati sunt.

XIII. Ipse erat domnus Ademarus Ruthenensis Episcopus, piæ memoriæ & magnæ auctoritatis vir: qui cùm cognovisset quòd Lodovenses homines erant noti & vicini, nobiles etiam atque generosi, cum magna veneratione & alacritate eos suscepit; votum eorum etiam cognoscens, se eis in omnibus profuturum, consilium & auxilium collaturum repromisit, si in episcopatu suo remanere vellent. Comes etiam Ruthenensis audiens quòd Pontius de Larazio in episcopio esset, voluit eum videre tamquam sibi notum & familiarem Militem & quondam amicum suum: cujus cùm desiderium agnovisset, pollicitus est ei semper se adjutorem & defensorem in omnibus affuturum. Obtulit etiam eis loca quædam ad monasterium construendum tam ipse Comes quàm Episcopus, videlicet villas & Ecclesias desertas. Sed ipsi hominum frequentiam fugientes, secreta sylvarum nemorumque magis abdita desiderabant.

XIV. Quapropter cum gratia Comitis & Episcopi benedictione recedentes, venerunt in terram quæ Camares nuncupatur. quæ terra nemorosa est, & silvis obsita, ardua montibus, devexa collibus, irrigua fontibus, rivis, atque fluminibus; in qua dominabatur vir quidam magnus & potens, qui Arnaldus de Ponte dicebatur. Cognoscebant autem eum ex multo tempore, scientes quia homo erat benevo-

lus & lætus, & ad omne opus virtutis promptus. Qui venientes eos ad se conspiciens, antequam eos cognosceret dixit eis: Quid veniunt ad me domini mei, aut quid volunt? Ad quodcunque volueritis scitote me esse paratum. Postquam autem eos recognovit, cum honore magno & devotione suscepit, causamque propter quam venerant diligenter inquisivit. Cui respondentes, locum aliquem religioni congruum, ab hominibus remotum atque secretum, ubi manerent & Domino servirent, se quærere confessi sunt. Quis, inquit, his votis vestris satisfacere potest sicut ego, aut quæ terra convenientior tali proposito poterit inveniri? Ecce terra coram vobis est. Vbicunque vobis placuerit manete; ædificate, seminate, plantate, novellate, & orate pro me. At illi elegerunt sibi quendam locum qui antiquitus Silvanium dicebatur; quem ipsi sive successores eorum Salvanium vocaverunt, *i* mutato in *a*; ut qui ante Silvanium à silvis dicebatur, Salvanium à salvatione deinceps diceretur, in quo casulas propriis manibus fabricantes, manserunt bestiis sociati, cotidiano tamen labori insistentes, dumeta falcibus resecantes, terram ligonibus proscindentes, locum habitabilem ex inhabitabili reddiderunt.

XV. Tunc fama religionis eorum circumquaque diffusa, ad aures pervenit vicinorum Pontificum, Ruthenensis scilicet, atque Lodovensis, sive Biterrensis, deinde ad totius populi. Tunc plurimi eos visitare cœperunt, munera offerentes, eos in omnibus adjuvantes. Quod maximè fecisse noscuntur homines Lodovenses, sicut in sequentibus pleniùs ostendemus.

XVI. In tempore illo facta est fames incomparanda in illa regione. Negavit enim terra fructum cultoribus suis, & luxerunt omnes qui colebant eam, cùm spe sua frustrati fuerant; & illud

Ceteris fide, quernas ibant ad arbores. In anno illo, secundùm Isaiæ vaticinium, triginta modii sementis vix fecisse dicuntur modios tres, & decem jugera vinearum vix implere potuerunt lagunculam unam. Tunc apud Salvanium congregata est pauperum multitudo & gens magna qui obsederunt domum in circuitu tamquam exercitus, omnem vitæ suæ spem in ejus alimoniis collocantes. Erat autem domui illi & fratribus illis ab initio inolita consuetudo, & quasi pro lege tenebatur omnes hospitio recipere, alere agentes, pauperes recreare, nudos vestire, mortuos sepelire, & cetera pietatis & misericordiæ opera adimplere. quæ consuetudo usque in præsentem diem secundùm loci possibilitatem favente Deo durare cernitur. Videntes autem fratres tantorum pauperum multitudinem, conturbati & contriti dixerunt alter ad alterum: aut fugiendum nobis est de loco isto, aut moriendum cum istis. Videte quid faciendum nobis sit. Quis eos vel paucis diebus poterit sustinere. Si enim locus iste cum domibus & habitatotibus suis panis esset, à tanta multitudine brevi tempore devorari posset.

XVII. Tunc Pontius de Larazio murmur eorum compescuit dicens: Si fugere, inquit, voluerimus, non effugiemus. Neque enim patet evadendi via, neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus, cùm Deus judex est. Denique qui ad fugam properant, victos se esse demonstrant; & victos ignominia, victores verò gloria manet. Nos autem non ad fugam venimus, sed ad pugnam. Stare ergo non oportet, non fugere., & viriliter decertare, quia non coronabitur nisi qui legitimè certaverit. Recordamini pristinos dies conversionis vestræ, in quibus magnum certamen laboris & patientiæ pertulistis, & quomodo de omnibus tribulationibus & angustiis liberavit vos Dominus; & nunc credite

quòd similiter vobis subveniet. Mementote quòd olim populum Israël quadraginta annis, absque pane terreno, cœlesti manna pavit Deus in solitudine, & in diebus Heliæ in Sarepta Sidoniæ viduam & domesticam ejus familiam cum Propheta multis diebus pavit ex hydria farinæ & lecytho olei, ita quòd hydria farinæ non defecerit, & lecythus olei non est imminutus. Sed & in tempore Helisei, quando obsessa est Samaria, & obsessi famis angustia periclitabantur, Deus in una die tantam eis ciborum abundantiam contulit ut modius similæ statere uno esset, & duo modij hordei statere uno, in porta Samariæ. In evangelio etiam audistis Dominum ex quinque panibus quinque hominum millia satiasse; post quorum refectionem Apostoli duodecim cophinos fragmentorum substulerunt ex quinque panibus illis quæ superfuerant illis qui manducaverant. Numquid invalida facta est manus Domini ut nunc talia facere non possit? Tantus est nunc quantus erat tunc. Non potest esse minor, non potest esse major. Credamus in eum, fratres, quòd omnia possibilia sunt credenti. Spem nostram omnem ponamus in eo, quia ipse est liberator omnium sperantium in se. Timeamus eum, scientes quòd voluntatem timentium se faciet. Diligamus eum, quia custodit omnes diligentes se. Sed nunc tempus postulat, fratres, ut iterum faciatis quod olim fecisse vos meministis. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam, olim propria, nunc communia. Ecce habetis boves & oves, jumenta & pecora. A filo subtegminis usque ad corrigiam caligæ nihil remaneat quod non vendatur & detur egenis fratribus. Fratres etenim nostri sunt, eundem patrem habent nobiscum Deum, cui omnes dicimus *Pater noster*. Eodem pretio redempti sunt quo nos, id est, sanguine Iesu Christi. Quòd si post omnia nos mori contigerit, moriamur omnes in simplicitate nostra,

ſcientes quòd ſicut Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit, ita & nos debemus pro fratribus animas ponere. Interim ego vadam ad optimates populorum qui ſunt in ſeculo, & pro mendicis mendicus ipſe efficiar. Et his dictis, aſellum aſcendit; ferulamque manu bajulans, profectus eſt.

XVIII. Fratres verò cuncta quæ poſſidebant vendere parabant, ſicut ipſe juſſerat. Quod audiens Dominus Arnaldus de Ponte, hoc fieri modis omnibus prohibuit, timens ne iterum locus in ſolitudinem deveniret; & aperiens horreum ſuum, dedit eis alimentorum quippiam, unde pauperes vel pauco tempore ſuſtentarentur. Tunc videns Dominus fidem illorum, dedit benedictionem ſuam ſuper domum illam à die illa & deinceps. Nam ſi quando pauca grana molari machina frangebantur, farina collecta dolia replebantur; & quando conſperſiones fiebant, divinæ benedictionis fermento magides redundabant; & cùm in parva forma clibanus panes ſuſcipiebat, in magna reddebat; & quando iidem panes frangebantur, magnæ ſportulæ implebantur, quæ à dantibus vix evacuabantur. Multiplicabatur enim magis diſpendio panis ſui, & edentium ſub dentibus creſcebat in ore cibus. Et ita benedictionis divinæ gratia redundante paſtus eſt populus ille in iſta eremo quaſi cœleſti manna toto illo tempore uſque ad tempus novarum frugum.

XIX. Pontius verò de Larazio poſt paucos dies rediens, & ipſe benedictionis divinæ conſolationem non minimam afferens, lætificavit domum & habitatores ejus univerſos. Audiens verò quanta Deus feciſſet mirabilia gaviſus eſt gaudio magno valde. Et omnes cum eo pariter benedicebant Dominum in hymnis & confeſſionibus, dicentes: *Quia memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.* Expleto autem

tempore usque ad nativitatem sancti Iohannis Baptistæ, in ipso die convivium fecit populo; & refectis omnibus abundè, valedicens omnibus, jussit eos abire ad loca sua in nomine Domini. Illi autem profecti prædicaverunt ubique dicentes quòd verè Dominus est in illo loco, & non est aliud ibi nisi domus Dei.

XX. Deinde pauco tempore in tantum locus profecit & excrevit, non tantùm rebus, sed etiam religiosis personis & possessionibus, ut abbatiæ construendæ & tenendo ordini idoneus diceretur. Facta est ergo contentio inter eos quis ordinum videretur esse major, aliis laudantibus ordinem Cistercienfium, aliis verò ordinem Carthusiensium, quibusdam etiam sanctimonialium virginum monasterium construere dicentibus dignum. Tunc hanc causam ponere placuit in arbitrio Carthusiensium. Ob quam causam Pontius de Larazio pergens Carthusiam, Priori ceterisque fratribus causam exposuit. Qui inspecta regula veritatis, præ ceteris cunctis ordinibus Cistercienfium ordinem laudaverunt, eumque potiùs expetendum eidem Pontio mandaverunt. Cui consilio hoc insuper addiderunt, ut de illa abbatia ordinis quæ loco illi vicinior videretur, ordo deduceretur, ne in eundo sive redeundo laborem nimium paterentur.

XXI. Tunc Pontius de Larazio vale faciens illis, ad Mansum Adæ venit, capitulum intravit, per manus Domni Petri Abbatis, qui tunc eidem loco præerat, Salvaniensem domum Cistercensi ordini reddidit, & Abbati eidem prædictæ domus curam imposuit. Tunc Domnus Petrus primus Mansiadæ Abbas piæ memoriæ, vir sanctus & Deo dignus, viros quosdam electos illud direxit, qui officinas aptarent, & locum ordini præpararent. Fratres verò Salvanienses ad se venire præcepit, & eos secundùm

regulam beati Benedicti per annum probatos & eruditos monachali habitu induit, benedixit, atque remisit. Ex quibus unum virum sapientem & bonum, litteris eruditum, videlicet domnum Ademarum, illis præposuit, & abbatem esse constituit, domus curam illi tradidit, & dimisit.

XXII. Tunc primùm Salvaniensis Ecclesia in abbatiam surrexit, anno videlicet ab incarnatione Domini millesimo centesimo tricesimo sexto. Tunc in ea religio cœpit florere, ordo succrescere, caritas fervere. Tunc illustres viri & fideles homines de rebus & possessionibus suis dare ei plurima cœperunt, & non solùm vicini, sed etiam ex longinquis partibus, atque transmarini, cujus etiam domus religio Principes orbis non latuit, qui ob salutem & redemptionem animarum suarum sua illuc munera transmiserunt. Fecit hoc Imperator Constantinopolitanus, hoc etiam Siciliæ Rex sive Dux Rogerius, hoc & mirabilis vir & sua sanctitate & devotione toto orbi cognitus Comes Theobaldus, hoc & multi alii, qui in æternæ beatitudinis albo conscripti, devotionis suæ à Domino præmia receperunt. Inter quos præcipuè recensendus & æternæ memoriæ commendandus est vir quidam nobilis & dives Guillelmus nomine, qui de transmarinis partibus ad construendam Salvaniensem Ecclesiam misit ducentas marchas argenti; cujus memoria in benedictione inter speciales amicos & familiares nostros, non solùm anniversario cursu, sed etiam quotidiano usu celebratur & colitur. Sed & vir quidam nobilis ac prædives civis Lodovensis nomine Petrus Aibrandi fecit dormitorium. ad quod opus faciendum centum marchas argenti obtulit. Filius verò ejus Aibrandus fecit refectorium.

XXIII. Postea verò procedente tempore placuit Domno Abbati Guiraldo & fratribus universis

ut propter insolentiam secularium hominum & alia multa incommoda monasterium mutari deberet in locum alterum qui melior & religioni convenientior videbatur & aliis abundans multis commoditatibus qui locus non longè aberat à monasterio, sed quantum arcus balistæ mittere potest. Erat autem alienus à possessione monasterii, & non nisi magno pretio haberi poterat. Quo audito supradictus vir Guillelmus, qui ad construendam Ecclesiam ducentas marchas argenti miserat; voluit & præcepit ut de ipsa pecunia locus emeretur in quo Ecclesia fundaretur. quod & factum est. Mille. enim solidorum pretio idem locus emptus est cum omnibus pertinentiis suis, prædium pulchrum & delectabile, religionique valde conveniens. Cœperunt ergo in eo novum monasterium ædificare. In quo loco Petrus Aibrandi venerabilis sacrista Lodovensis Ecclesiæ filius prædicti Petri & fratres ejus Guiraldus, ambo fecerunt dormitorium majoris magnitudinis & excellentioris pulchritudinis quàm priùs fuerat. Refectorium verò fecit Richardus Clarii venerabilis Ecclesiæ prædictæ Clericus. Isti sunt constructores sive fundatores Salvaniensis monasterii, qui merito suæ devotionis inter amicos & familiares nostros primi esse meruerunt: quorum memoria non derelinquetur in seculum, cùm quandiu Cisterciensis ordo durare poterit, non prætteribit dies aliqua in qua non habeatur eorum commemoratio & solemnis pro eis fiat oratio. Illi verò qui suis laboribus locum primitus inceperunt, in sanctitate vitæ, in humilitate & obedientia permanserunt, donec terræ corpora, cælo animas reddiderunt.

XXIV. Frater autem Pontius de Larazio, qui humiliorem locum semper eligere studuit, in habitu laicorum fratrum conversus permansit, ut omni domui liberiùs provideret, & servorum Dei servus semper existeret. quod & fecit, donec beato fine in

Domino quievit. Hic pius, prudens, humilis, pudicus, sobrius, castus fuit, & quietus, vita dum præsens vegetavit ejus corporis artus. Qui mense Augusto, prima die mensis, viam universæ carnis ingrediens, non obiit, sed abiit ad patres suos, de morte ad vitam, de labore ad quietem, de exilio ad patriam.

X X V. Isti viventes in carne plantaverunt Ecclesiam istam labore suo. Modò coronantur, & accipiunt palmas laborum suorum. Horum animabus nos omnes debitores sumus, & omnes qui in loco isto futuri sunt usque in finem. Ipsi laboraverunt, & nos in labores eorum introivimus; ipsi seminaverunt, & nos messuimus. quamvis nos eorum orationibus magis indigeamus quàm ipsi nostris, quorum meritis & intercessionibus Deus locum istum semper regit & protegit. Horum exemplo multi viri militaris ordinis in hoc loco ad Dominum sunt conversi, quorum unus fuit Dominus Arnaldus de Ponte, de quo superiùs mentionem fecimus, qui eundem locum dedit, in quo post modum quievit in pace. Sed & alii plures materialia arma deponentes, spiritalia sumpserunt contra spiritales nequitias pugnaturi: qui conflarunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; qui non levabunt ampliùs contra gentem gladium, nec exercebuntur ultrà ad prælium. in quibus etiam illud impletum est: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit. Lupus & agnus pascentur simul; leo & bos comedent paleas.*

X X V I. Interea fratres divinis laudibus vacantes cotidianis laboribus insistentes, seminaverunt agros, & plantaverunt vineas, & fecerunt fructum nativitatis, & benedixit eis Deus, & multiplicati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo; dedit illis Deus mansiones gentium

gentium, & labores populorum possederunt, ut custodiant justificationes ejus, & legem ejus requirant.

XXVII. De situ loci scribere supersedi, cùm cotidie eum videamus. Hoc solum propter absentes dixisse sufficiat, quia montes in circuitu ejus sunt, & Dominus in circuitu populi sui. De materialibus etiam ædificii dicere superfluum judicavi, cùm cotidie renovantur, vetera destruuntur, & nova ædificantur, & Deo propitio in melius assiduè commutantur. De spiritualibus autem sciendum est quia domus hæc fundata est supra firmam petram, id est, Dominum Iesum Christum; quæ columnis septem in altum erecta nubes transit, sydera transcendit, & usque ad solium superni judicis pertingit, ubi Regum Rex & dominus rerum sceptrum tenet, orbisque habenas temperat, & volucrem currum stabilis regit. In ea lapides magni, lapides vivi, lapides pretiosi dolantur, quadrantur, & poliuntur, de quibus Hierusalem cælestis ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.

XXVIII. Primus Abbas hujus loci Domnus Ademarus fuit, qui in eo sex mensibus vixit. Secundus. Desiderius extitit, qui octo annis ibidem præfuit. Tertius Domnus Guiraldus fuit, qui jura regiminis decem & septem annis strenuè gubernavit, monasterium multis possessionibus ampliavit, & multa bona in eo patravit; inter quæ & domum de Annonenca fundavit, & in ea religionem sanctimonialium propagavit. Obiit autem anno gratiæ millesimo centesimo sexagesimo primo, mense Septembri, decimo quinto Kalendas Octobris. Huic successit Domnus Pontius Abbas meus totius assensione conventus; eodem anno, mense Octobri, de Priore in Abbatem assumptus, qui Abbatum ordine fuit quartus. Ipse est qui hoc scribere nos præcepit, qui ea quæ diximus aut vidit aut audivit,

& testimonium scriptis perhibuit, & scimus quòd verum est testimonium ejus.

XXIX. Lætare igitur Salvaniensis Ecclesia mater bona, gratulare & jubila, dilata locum territorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende; longos fac funiculos tuos. ad dextram enim & ad lævam penetrabis, & semen tuum montes hereditabit. Gaude & exulta in Domino Deo tuo, quia dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit; dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ, semper honos nomenque tuum laudesque manebunt, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui vivit & regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

Explicit tractatus de conversione Pontii de Larazio, & exordii monasterii Salvaniensis vera narratio.

ELOQVENTISSIMI VIRI Leonardi Aretini oratio in funere Nannis Strozæ Equitis Florentini.

LEx fuit vetusta Solonis, ut opinor, sapientissimi viri, à sapientissima quoque civitate comprobata usu atque recepta, ut qui cives pro patria bellando interissent, iis postea domi publicum exhiberetur funus cum magnificentissimo tum rerum apparatu, tum etiam verborum. Res quidem erant ad pompam funeris accommodatæ, verba autem ad laudum eorum qui interierant explicationem. Prospexerat & illorum natis eadem lex, ut quasi publicam civitatis sobolem publica educatione & cura atque omnium rerum indulgentia civitas eos prosequeretur. Providentissima certè atque optima lex dignaque Solonis auctoritate, qui & sapiens fuit unus è septem. Quæ enim utilior quæve honestior lex excogitari potest, quæ & honore allicit homines

ad patriam defendendam, & casum parentum levat orbatorum cura suscepta? Plerunque enim quamvis fortes viros à periculis revocare solet non tam sui ipsius formido quàm filiorum respectus, maximèque parvulorum, quos desertos facere orbatosque relinquere velle contra naturæ quodam modo legem videtur esse, quæ quos ipsi genuimus alendos nobis tuendosque præscribit. Nec justitia verò nec gratitudo major esse ulla potest quàm qui propter patriam orbati sunt, eos filiorum loco à patria suscipi; ut non detrimentum filiis gloriosa parentum mors, sed amplitudinem & augmentum videatur attulisse. Hujus celeberrimæ laudatissimæque legis memoriam renovavit nunc mihi gloriosissima mors clarissimi viri Nannis Strozæ Equitis Florentini, qui hoc bello quod adversùs Mediolanensium Ducem civitas nostra Venetique nunc gerunt bellando interiit, natosque reliquit ætate parvulos, parentis cura destitutos atque orbatos, caritatem patriæ anteferens natorum caritati; ad cujus fatum quoniam illa concurrunt omnia quæ Solonianæ legis providentia sanxit, cuncta nimirum sibi natisque exhibenda censemus, meritò quidem atque optimo jure. Quis enim propior legis casus evenire potest? Sed de funeris quidem publici honore natorumque educatione & cura ii qui possunt & debent, ut spero, providebunt. Laudationem verò illius merito congruentem nos interim parare illi juxta legem conemur; quæ ita scribetur à nobis quasi in ipso funeris extremo dicatur oratio.

Iubemur nunc ad funeris honorem summo huic viro præstitum verborum insuper commendationem adjungere, quo rebus honestatus magnificè, verbis ornatus insigniter, cunctis à patria cumulatissimè persolutis fatalem viam feliciter gradiatur. Circumspecta quidem legislatoris mens & multifariam lau-

danda provisio. Ornatu quippe verborum magnificentiæ rerum adhibito & viventium gratitudo conspicua fit, & defuncti virtutes & opera quasi splendore quodam illustratæ patescunt, & propinquorum mœror pro rerum gloria delinitur. Mihi verò potissimùm hoc laudandi munus esse commissum haud quaquam gravarer si tantum ingenii facultatisque adesset ut huic amplissimo generi dicendi satisfacere possem. Sed intelligo pro dignitate id facere difficillimum esse nec nisi à summo ingenio summaque eloquentia tentandum, præsertim cùm in laudatione funebri & publica civitatis quoque laudes admisceri conveniat, civitas autem sublimiorem quendam, ut ita dixerim, sonum ac magnificam dicendi præstantiam flagitet, nec est cujusvis ista præstare posse, sed peritissimi rerum hominis ac genere ipso dicendi facundiaque eminentis. Nam laudatio quidem omnis si languidior sit, permultum illis ipsis detrahit quos laudare velis, & periclitatur eorum existimatio in laudatoris peritia; ut satius interdum sit omnino tacere quàm imperitè commendationem dixisse. Accedunt eorum qui audiunt voluntates toto judicio inter se dissidentes. Nam benevolentia quidem affecto nihil videtur satis, invidus verò ac malivolus auditor cuncta quasi plus nimio superlata contemnit; ut in tanta varietate hominum impossibile quasi sit multitudinis auribus moderari. Sed me, licèt has difficultates minimè ignorantem, cùm benevolentia hominis, tum patriæ jussus auctoritasque pervicit ad hæc ut potero transigenda. Precor autem atque obtestor omnes qui audituri sunt ut conatum potiùs meum quam profectum inspiciant. Ac finem præfandi faciens, rem jam ipsam aggredior.

Funebris quidem oratio hæc una est in qua nec fletum ne lamentationem adesse conveniat. Nam

illis quidem mœror debetur qui ſic è vita decedunt nihil ut habuerint quod ſuperſtites conſolari poſſit. Hujus autem vita optabiliſſima fuit, mors verò admodum glorioſa; ut tanta cumulatione bonorum viventem morientemque perfunctum lugere ingratiſſimum videatur. Sed in explicatione bonorum quamplurima atque maxima huic ſorte quadam divina contigerunt. Primus honor patriæ meritò defertur. Eſt enim illa primum ac præcipuum felicitatis humanæ fundamentum, parentibus etiam venerationis merito præferenda. A patriæ igitur laudibus incipientes, rectum dicendi initium ſuſcepiſſe videbimur.

Natus eſt enim in civitate ampliſſima atque maxima, lati dominii, ſummæ auctoritatis, Etruſcarum quidem civitatum ſine controverſia omnium principe, Italicarum verò nulli neque genere neque opibus neque magnitudine cuiquam ſecunda; ad cujus originem civitatis duæ nobiliſſimæ ac præſtantiſſimæ totius Italiæ gentes coierunt, Tuſci veteres Italiæ dominatores, & Romani, qui terrarum omnium virtute ſibi & armis imperium pepererunt. Eſt enim civitas noſtra Romanorum colonia veteribus Tuſcorum habitatoribus permixta. Tuſci autem prima ſemper Italiæ gens & auctoritate opibuſque ſuprema fuere; quorum ante Romanorum imperium ea potentia fuit ut utrique mari quo Italia cingitur nomen ab hac una gente datum conſtet, & ab Alpibus ad fretum Siculum, quantum Italiæ longitudo protenditur, ab eadem hac una gente per multa ſecula imperatum. Ab hac una denique gente cultus deorum immortalium, ab hac una diſciplinæ & litteræ in Italiam perlatæ. Ab hac una omnia pacis bellique ornamenta ceteri Italiæ populi ſuſcepere. Nam de Romanorum quidem potentia, eccellentia, virtute, gloria, magnanimitate, ſapientia,

magnitudine imperii tacere omnino satius est quàm pauca dixisse. Quæ civitas igitur generosior, quæ nobilior, quæ veterum parentum gloria abundantior esse potest? Aut quænam est potentissimarum civitatum in hoc genere laudis huic nostræ comparanda? Digni etiam commendatione majores nostri, qui hanc civitatem per manus suscipientes ita instituerunt atque gubernarunt ut à virtute illorum à quibus orti sunt minimè degenerasse videantur, qui sanctissimis legibus stabilitam rempub. ea sapientia moderati sunt ut exemplo ceteris gentibus bene vivendi essent, ab aliis verò exemplum ipsi non peterent, qui auctoritatem atque potentiam continuato studio ita vel conservarunt sibi vel auxerunt ut, quantum memoria extat hominum, nunquam non caput Etruriæ hæc civitas fuerit. Digni etiam laude & qui nunc sunt in præsenti ætate constituti cives, qui civitatis potentiam de patribus acceptam magis etiam extulerunt, Pisis & aliis quibusdam magnis urbibus virtute & armis ad imperium adjunctis. Neque nunc bella & pugnas & rerum gestarum series commemorandi tempus. Prolixam quippe materiam, & non unius dei sed annalium multorum laborem & operam flagitant. Sed externis vel relictis nunc vel dilatis, in ipso, ut ita dixerim, civitatis corpore prospiciendo contemplandoque insistamus.

Forma reipub. gubernandæ utimur ad libertatem paritatemque civium maximè omnium directa: quæ quia æqualissima in omnibus est, popularis nuncupatur. Neminem enim unum quasi dominum horremus, non paucorum potentiæ inservimus. Æqua omnibus libertas, legibus solùm obtemperans, soluta hominum metu. Spes verò honoris adipiscendi ac se attollendi omnibus par, modò industria adsit, modò ingenium & vivendi ratio quædam probata & gravis. Virtutem enim probitatemque in cive suo

civitas nostra requivit. Cuicunque hæc adsit, eum satis generosum putat ad rempub, gubernandam. Superbiam verò ac fastidia potentiorum sic vehementer odit ut plures acrioresque in id genus hominum leges quàm in ullam rem aliam sanxerit, donec domitos superbos & quasi adamantinis legum catenis devinctos subdere tandem colla & infra mediocritatem etiam sese humiliare coegerit; ut summi jam beneficii loco concedatur ex grandioribus familiis ad plebem transire. Hæc est vera libertas, hæc æquitas civitatis, nullius vim, nullius injuriam vereri, paritatem esse juris inter se civibus, paritatem reipub. adeundæ. Hæc autem nec in unius dominatu nec in paucorum possunt subsistere. Nam regiam quidem gubernationem qui anteferunt, eam virtutem in Rege effingere videntur quam in nullo unquam fuisse concedunt. Ecquis enim fuit unquam Regum qui cuncta eorum quæ regno subsunt hominum causa fecerit, nihil verò sui gratia præter nudam nominis gloriam concupierit? Ex quo fit ut monarchiæ laus veluti ficta quædam & umbratilis sit, non autem expressa & solida. Regibus, inquit historicus, boni quàm mali suspiciores sunt, semperque his aliena virtus formidosa est. Nec multò secùs accidit in dominatu paucorum. Ita popularis una relinquitur legitima reip. gubernandæ forma, in qua libertas vera sit, in qua æquitas juris cunctis pariter civibus, in qua virtutum studia vigere absque suspicione possint. Atque hæc honorum adipiscendorum facultas potestasque libero populo hæc assequendi proposita mirabile quantumvalet ad ingenia civium excitanda. Ostensa enim honoris spe, erigunt sese homines atque attollunt; præclusa verò inertes desidunt; ut in civitate nostra cùm sit ea spes facultasque proposita, minimè sit admirandum & ingenia & industriam plurimùm

eminere. Multitudinem verò civium tam numerosam nostra civitas habet ut præter hanc ipsam innumerabilem copiam in patrio solo degentem, infinita insuper quædam civium eis per universum orbem terrarum diffusa conspiciatur. Nam ut omittam Italiæ urbes, quarum nulla protinus Florentinis civibus caret, ut eos præterierim qui Romæ, qui Neapoli, qui Venetiis, qui Bononiæ, qui Ferrariæ, qui Arimini, qui Mantuæ, qui ceteris Italiæ oppidis consistunt, nullus est tam remotus neque tam avius mundi locus in quo Florentinus aliquis non incolat civis. Nam sive tu Britanniam quæras extremam penè mundi insulam in oceano sitam, permagna tibi illic aderit nostrorum civium multitudo; sive tu Galliam sive Germaniam lustres, permulti etiam ubi minimè opineris cives nostri occurrent. Quid memorem Parisius, quid Barchinonam, quid Avinionem? quibus in urbibus agmina profectò nostrorum civium habitare consueverunt. Nam quid ego de Pannoniis dicam, quid de Sicilia quondam celeberrima insularum? Denique, ne per singula vager oppida, de Tanai atque Mæotide ad Herculis columnas & oceanum mare nullus locus vacuus Florentinis civibus reperietur. Quare si omnis absentium multitudo civium nostrorum quæ per universum terrarum orbem variè diffusa est huic præsentium multitudini adjungatur, resultet profectò infinita quædam & innumerabilis multitudo populi, cui nulla penitùs civitatum Italicarum in ista quidem parte fuerit comparanda. Ingeniis verò ac intelligentia sic valent cives nostri ut in ea quidem laude pares non multi, qui verò anteponendi sint, nulli reperiantur. Acritas quidem inest atque industria, & in rebus agendis celeritas & agilitas, animique magnitudo rebus sufficiens.

Nec in moderanda repub. solùm, nec in dome-

stica tantùm disciplina negotioque passim optando valemus, sed etiam bellica gloria insignes sumus. Nam majores quidem nostri in pulvere & acie bella complura gloriosissimè confecerunt, finitimos omnes populos virtute bellica superarunt, mille cuneos hostium perfregerunt, innumerabilia penè trophæa bellantes constituere. Nostra insuper civitas potentissimis Regibus principes militiæ dedit, scientissimos rei militaris duces procreavit.

Nam quid ego de litteris studiisque nunc dicam, qua una re maxima quidem ac luculentissima principatus concessu omnium civitati nostræ tribuitur? Nec ego nunc de vulgaribus istis mercenariisque, quamquam in illis quoque nostri excellunt, sed de politioribus illis divinioribusque studiis, quorum excellentia major & gloria sempiterna immortalisque habetur, & loquor & sentio. Quis enim vel nostra vel superiori ætate poëtam aliquem nominare potest nisi Florentinum? Quis hanc peritiam dicendi jam planè amissam in lucem atque in usum vitamque revocavit præter cives nostros? Quis Latinas litteras priùs abjectas atque prostratas & ferè demortuas agnovit, erexit, restituit, ab interitu vendicavit nisi civitas nostra? Quare si Camillus rectè conditor urbis Romanæ dictus est, non quia condiderit eam ab initio, sed quòd amissam occupatamque restituerit, cur non eadem ratione civitas hæc nostra Latinæ parens linguæ meritò nuncupetur, quam perditam dudum atque profligatam in suum nitorem dignitatemque restituit? Atque ut Triptolemo triticum exhibenti quicquid postea natum est attribuimus, ita civitati nostræ quicquid litterarum politiorisque disciplinæ ubique coaluit ferri debet acceptum. Iam verò litterarum Græcarum cognitio, quæ septingentis ampliùs annis per Italiam obsoleverat, à civitate nostra revocata est atque reducta, ut &

summos philosophos & admirabiles oratores ceterosque præstantissimos disciplina homines, non per ænigmata interpretationum ineptarum, sed de facie ad faciem intueri valeremus. Denique studia ipsa humanitatis, præstantissima quidem atque optima, generis humani maximè propria, privatim & publicè ad vitam necessaria, ornata litterarum eruditione ingenua, à civitate nostra profecta, per Italiam coaluerunt. Opibus verò atque divitiis quantum possit civitas nostra vereor ne invidiosum sit inexhaustam quandam magnitudinem pecuniarum referre. Declarat hoc Mediolanense longissimum bellum incredibilibus penè sumptibus agitatum, in quo supra tricies quinquies centena milia impendimus, & tamen promptiores nunc ad extremum in tributo sunt homines persolvendo quàm ab initio fuerant belli, ut quasi re divina quædam pecuniarum vis quotidie domi pullulare videatur.

Hanc igitur tam generosissimam, tam laudabiliter institutam, tam populosissimam, tam acerrimam, ditissimam, ornatissimamque patriam nactus hic quem laudamus, permagnam statim ab initio felicitatis partem est à diis immortalibus consecutus; ut in hoc quidem genere bonorum præclariùs quàm actum est secum agi nequiverit. Neque verò dici potest ut in patria quidem clarissima amplissimaque natus sit, genere autem obscuro & sordido; sed planè sic est, ut quemadmodum civitas hæc ad alias civitates, ita genus hoc ad cetera genera. Est enim familia splendidissima, ornatissima, opulentissima, multis equestribus imaginibus, multis præstantissimis viris clara, & tam domi quàm militiæ summæ auctoritatis, nec ita vetusta ut putrida sit, nec rursus ita nova ut non vetere gloria suorum abundet. Qua quidem in familia Vexillifer justitiæ, qui est amplissimus apud nos magistratus, eo ipso anno fuit

quo primùm in republica à majoribus nostris creari est cœptus. Deditque hæc una gens reipub. domi quidem gravissimos & spectatissimos viros, foris autem strenuos atque bello insignes. Nec deest huic familiæ qui apud majores nostros equitatus Florentini populi dux in bello fuerit, & dimicans cum hoste victoriam reportarit. Multitudine verò gentilium agnatorumque ita hæc familia abundat ut si quis populosissimam eam familiam dixerit, non indigno usus verbo pro rei magnitudine videatur. Divitiis verò usque adeo opulenta ut nonnulli ex ea familia supergressi civilem divitiarum modum, pares regulis operis redditusque possideant. Et à familia quidem talis est, ut ex multis pauca comprehendam. Parentem verò habuit Karolum Strozam. Quem virum, dii boni! quanta gravitate, quanta sapientia, quanta industria, ut non in familia modò, verùm etiam in civitate principis locum perfacilè obtineret. Erat illi patrimonium amplum, sed amplius consilium. Abundabat natorum multitudine, sed multò magis familiari disciplina. Erat in eo divitiarum splendor, sed multò magis eminebat industria. Erat nobilitas generis; sed ipse quoque talis ut ubicunque natus esset, sibi ipsi facturus nobilitatem per virtutis præstantiam videretur. Denique talis vir fuit ut paucos admodum illi pares hæc civitas procreaverit. Videor mihi per gradus quosdam aureos descendisse, siquidem amplissima de patria clarissimum genus, de genere autem clarissimo in parentem nobilissimum spectatissimumque descenderim. Hæc autem omnia cui evenerint, quis negare potest huic præstantissimam quandam bonorum accumulationem statim ab initio nativitatis suæ contigisse. Sed prima hujus commendatio jam hinc vel incipitur à nobis vel prosequetur quòd propria virtute fretus per omnem vitam subsecutis operibus effecit ut patriæ &

familiæ perdigna ſoboles haberetur. Et puerjtiam quidem totamque illam caſtiſſimi diligentiſſimique parentis diſciplinam tranſgreſſus, cùm tandem in adoleſcentiam evaſiſſet, confeſtim non mercaturis neque negotiis obeundis, neque rurſus agro colendo aut venando mentem intendit; ſed cuncta hæc inferiora ducens, equos & arma, & gloriam bellicam concupivit: quarum ſibi rerum quod facultas major ineſſet, relicta patria ad Principes Galliæ profectus, Nicolao Eſtenſi adhæſit, cui par juventa atque voluntas rerumque gerendarum frequens erat occaſio. Hic ea continuò edens opera quæ generoſum invictumque deceant animum, cùm multis in locis jampridem claruiſſet, tandem in expugnatione urbis Veronæ virtutem ac magnitudinem animi in periculis oſtentans, equeſtribus inſignibus donatus honeſtatuſque eſt, militiæque perpetuo fulgore devinctus. Hinc ille jam veluti ſacris quibuſdam ſe initiatum putans, reliquam omnem vitam ita tranſegit ut juxta ſapientiſſimum illud oraculum ſe-ipſum cognoſcere videretur. Eſt enim judicio meo primum quodam modo militaris diſciplinæ fundamentum, ſe-ipſum cognoſcere, id eſt, intelligere atque videre quæ ſint hominis in ea dignitate conſtituti partes & munera. Ita enim officium ſuum rectè implere poterit ſi intelligat quæ dignitas illa religioque efflagitet, vitamque deinceps ſuam veluti ad regulam quandam inſtitutumque direxerit. Non enim aurum uſque adeo neque cingulum illuſtrant militem, quamquam ſunt illa quidem equeſtris militiæ ſigna, quantum vita & opera profeſſioni ſuæ conſentanea: quæ ſi omittat is qui equeſtri dignitate inſignitus eſt, ſplendor ille auri omnino ſordeſcit, & arguere delatorem ſuum exprobareque videtur, nec tam decus quàm dedecus ſibi afferre. Duram profectò rem, & quam pauci cognoſcant, pauciores adimpleant. Primùm

enim sit oportet in eo qui hac perpetua militiæ religione sacratur magnitudo animi bellorum periculorumque capax, sique propositum ejus grande atque elatum, nonnisi de fama, de gloria, de amplitudine cogitantis. Bellandi verè peritia excellat; ut si manus conferendæ sint, nec imperitus in suo proprio munere neque ridiculus habeatur, sed pro tempore ac dignitate utilis esse possit. Equi insignes & arma decora magis eum delectent quàm aut conviviorum apparatus aut vestimentorum splendor & sumptus. Denique quia miles est, militaria tractare gaudeat. In his magnificentia magis eluceat quàm in reliquis vitæ partibus. Mercimonia verò & quæstus & negotiandi curam ita contemnat atque despiciat quasi certissimum dedecus professionis suæ. Celsiora quædam majoraque affectet, nec pecuniarum cumulationem sed famæ & gloriæ sibi propositam intelligat. Cogitet etiam suorum civium tuitionem & curam sibi per militiam esse commissam, nec quicquam magis officio contrarium suo quàm si aut perniciem aut injuriam civibus machinetur; nec unde salus petita sit, inde scelus emergat. Denique si quid in pace moliatur, caveat id ne sordidum sit, neve humile, neve cujusvis, sed elegans, sed admirabile, sed rarum, & quod ad dignitatem magnificentiamque referatur. Sit præterea fides incorrupta, & factorum dictorumque virilis constantia, ut nihil protinus agat quod inficiari expediat, nihilque inficietur quod unquam effecerit. Hæc sunt quæ militem intelligere decet ex vi naturaque professionis sibi incumbere, seque ipsum assiduè intueri atque cognoscere, vitamque suam ad hæc ipsa dirigere, ac sese quasi intra claustra quædam hujus propositi continere. Sed qui sunt, quæso, qui hæc adimpleant? Qui sunt qui non quasi transfugæ quidam aberrent? Possum referre permultos qui hanc egregiam dignitatem

ridiculo habuere. Sed nobis non detrahere cuiquam propositum est, sed hunc nostrum laudare, cui hæc omnia sic affuisse comperiemus ut vel cum paucis sui ordinis implesse id munus per omnes officij gradus videatur. Etenim quis negare potest magnitudinem animi huic viro egregiam fuisse? Quis ejus propositum mentis altum atque elatum non fateatur? Domi credo desedit quietas res agere, in otio vivere, aut negotium aliquod in civitate gerere, communi hac nostra consuetaque ambitione prensandis civibus magisteriisque urbanis gerendis contentus? Atqui licebat sibi hæc omnia facere. Civitas erat illustris & florens, familia nobilis, agnati gentilesque gratiosi, rerum urbanarum proclivis facultas. Sed ipse hæc omnia viliora ducens, nequaquam sibi vivendum existimavit nisi famam & gloriam majoribus in rebus consequeretur. Itaque in arma se contulit, pericula capessivit, militiam sublimem egregiamque laudis materiam esse duxit. Nec semel tantum prælia iniit, postea verò quievit; sed eadem res initium famæ, eademque ipsa res finis vitæ gloriosissimæ fuit. Peritiam verò bellandi habuit maximam, utpote qui summo studio ei uni rei per omnem vitam præcipuam semper operam dedisset, sæpe dux in bello administrando, sæpe præfectus, multisque & variis bellorum casibus exercitatus; quibus egregia quædam celsitudo cordis ad pericula capessenda, & inter ipsa pericula invictum corporis atque animi robur apparuit. Itaque fiduciam suis & terrorem hostibus illius præsentia plurimum afferebat; & erat utilissimus cùm opere, tum etiam exemplo. Inter ceteras ejus laudes magnificentia quædam militaris oculos hominum perstringebat, insignium ornatissimorumque equorum apparatus ingens, & studium eorum propè nimium ardens; in iis atque in decoris armis illius cura propè eximia

versabatur, cùm ceteris in rebus esset modestior. Non enim vestitu nimius erat, neque superfluus. Quamquam non deerat illi splendor & cultus, tamen infra normam honestatis coërcitus. Sed militiæ propria instrumenta equos & arma censebat esse, non vestimentorum væsanam intolerabilemque jactantiam, neque epularum conviviorumque detestandam sumptuositatem. Pu●bat enim militi fortitudinem convenire, & instrumenta virtutis, non luxuriæ, adamabat. Nec de lustris popinisque sollicitus erat, sed de continentia & frugalitate. Hanc enim temperantiam consentanei sequebantur effectus. Necesse est enim qui superfluo erogant, inhonestis impleri. Ex quo fit ut hujusmodi homines prodigi simul avarique reperiantur, ut in consumendo nimij, sic in rapiendo scelesti & turpes. Hujus autem laudabilibus sumptibus laudabilis acceptio respondebat. Nulla in eo rapina, nulla fraudatio, nulla detorsio reperiebatur. Sumptus pro reddítu liberalissimus erat; pro dignitate rerum personarumque collatus. Mercimonia verò & quæstus sic abhorrebat quasi certissimam perniciem gloriæ militaris. Denique si quid in pace agendum erat, ad ornatum magnanimitatemque referebat. Domus erat hospitalissima ac celeberrima & cum gravitate abundantissima, comites honesti dignitatique congruentes, familia pudica atque modesta. Eminebatque in ejus vita veracitas quædam ingenua, procul à fuco & ostentatione. Nihil in eo fictum erat, nihil simulatum, nihil vacillans, sed dictorum factorumque firma immobilisque constantia. Non enim facie neque vultu decipiebat homines, nec aliud verbis, aliud corde gerebat impressum. Gravitas erat in rebus, auctoritas in verbis, fides in promissis. Quod enim serio factus esset, id factum & immobile censebat esse, nec mutari quidem id vel occultari licere. Nihil

enim turpius magno viro existimabat quàm inconstantiam & vacillationem. Recta igitur & simplex & ingenua vivendi ratio in illo conspiciebatur, firmaque & immobilis, ut ita dicam, fidelitas. Nec id modò inter cives atque amicos, sed apud omne genus hominum eadem utebatur vivebat constantia; ut si quid etiam hostibus promisisset, sacro sanctum & inviolabile haberetur. Nam hostes quidem homines intelligebat esse, & virtute, non fraude vincendos censebat, promissaque & humanitatis jura illis servanda existimabat. Patriæ verò salutem usque adeo caram habuit ut huic uni se rei maximè natum arbitraretur. Ostendit verò id tota vita, quæ sic ab eo transacta est ut cuncta retulisse ad patriam videretur. Nam primæ quidem ille artes quibus adolescens summa cum laude exercitatus est, præparamenta quædam fuere ad fortitudinem comparandam, honestissima quidem possessio, ac laudis acquirendæ instrumentum permaximum. Ea siquidem virtus una est quæ homines magis illustrat quam ulla virtutum ceterarum. Itaque res bellicæ pacis artibus sine controversia præferuntur. Est verò proprius earum campus in patria protegenda atque tutanda. Nemo autem potest fortitudinem habere nisi usu exercitationeque illam adeptus. Non enim innascitur virtus illa nobis, neve quasi infunditur, sed experiendo agendoque acquiritur. Propositum igitur ejus magnanimum exercitationem, exercitatio autem virtutem, virtus verò gloriam comparavit. Quatum autem rerum finem conspicimus, ejus rei gratia res fuisse confitendum est. Prælia ergo juventæ totaque illa certaminum meditatio seu athletarum præparamenta fuere ad famam, ad gloriam, ad amplitudinem claritatemque nominis per fortitudinis opera comparandam. Fortitudinem verò patriæ maximè se debere putabat, eique per omnem vitam accumulatissimè

tissimè præstitit. Prima ejus opera secundo Mediolanensi bello eluxit. Quo in tempore cùm hostis rebus Etruscis mira calliditate se inserens civitates primò inter se conflictatas atque defessas quasi per favoris speciem in suam potestatem ditionemque recepisset, ac tandem Bononiam occupasset, insurgentibus contra vim ejus nostris ac majore conatu rem capessentibus, tunc primùm adolescens incredibili magnitudine animi laborumque patientia in ea expeditione militavit. Quo quidem in tempore ita se gessit ut indoles ejus miro favore omnium probaretur. Bononia deinde recepta, cùm hostium opes fractæ ac pluribus locis pulsæ in extremum se contraxissent, tepescentibus nostrorum aliis & post longam militiam quietem respicientibus, hunc ceu generosum catulum aviditate insequendi pertractum non laborum magnitudo, non periculorum formido, non montes interpositi, non fluviorum cursus, non interjectæ paludes remoratæ sunt quo minùs ad ipsa, ut ita dixerim, lustra ferarum indeficibili cursu penetrasset. Præfectus siquidem equitibus ad persecutionem hostium missus non antè destitit quam transversis difficillimisque itineribus in agrum Mediolanensem transgressus, populata regione, arma atque signa nostra in ipso propè hostilis urbis vestibulo posuerit, longéque & latè vastato agro; cunctisque belli cladibus regione afflicta, magnis rebus gestis, inclitoque inde nomine parto, ingenti cùm gloria remeavit. Post hæc alia militia ad Veronam suscepta, consilium quidem in rebus ambiguis, fortitudinem verò & audaciam in periculis ostendens, oculos omnium in se unum convertit, probatus quidem duci, militibus verò carus, omnibus locis omnibusque temporibus perutilis cognitus. Qua quidem in expeditione ob præstantem egregiamque virtutem insigniri tandem donarique promeruit. Sed ceteris omissis quæ vel suo vel

tate nostra ob Venetorum societatem, cùm hostium copiæ Flaminiam Etruriamque relinquere in Galliamque se referre domestici metu periculi cogerentur, & omnis eò belli moles depulsa esset, insecutus hostium vestigia nunquam destitit, nec ullo unquam per Galliam loco defuit expeditionibus nostris. Multa post hæc pericula variæque pugnæ per Galliam consecutæ sunt, utpote inflammatis utrinque animis longitudinem suscipiente bello. Post multos variosque casus ac belli vices, cùm tandem pax recepta quidem ab hoste, sed paulò pòst nequaquam servata, majorem in modum animos irritasset, eximio rursus studio certamen susceptum est, apparatusque majores de industria facti, copiæque ingentes hinc inde contractæ quantas nec antea per Italiam nostra aut parentum nostrorum memoria fuisse accepimus, & quarum magnitudinem vix creditura posterior ætas videatur. Cùm igitur placuisset totis copiis hostem invadere, vocatus hic eximius vir ex agro Parmensi, ubi distinendi avertendique hostis causa fuerat collocatus, cum equitatu nostro in majora castra profectus sese duci conjunxit. Inde hostilem ingressi, cùm aliquot jam castra movissent, apud Gotholinghum hostium castellum prælium atrox & periculosum, non ex præparato & apertò, sed ex insidiis commissum est. Nam hostes quidem dissimulanter nimis atque otiosè superioribus diebus nusquam se offerentes, cognito nostrorum proposito, in oppido ne suspicantibus quidem nostris antevenerant, collatisque insidiis adventum nostrorum militum præstolabantur, non damni alicujus aut prædæ spem, sed totius exercitus nostri versuram fugamque & plenissimam sibi victoriam proponentes. Nam & hostium copiæ permagnæ erant, ac viri delecti. Insidiæ verò & repentina vis spem conficiendi maximam afferebat. Cùm igitur ante castellum pervenissent nostri, & labor itineris & calor in-

credibilis, qui præter solitum ea die exarserat, viros pariter equosque fatigasset, & monstrato castrorum loco, pars tabernaculis parandis, pars reficiendo corpori intenta esset, repentè ex insidiis prosilientes hostes magno & alacri impetu nostros invasere. Fit fuga primò nostrorum & dissipatio maxima. Hic quantum inter externi militis ac civis amorem intersit perfacilè apparuit. Ceteri enim nihil magis quàm salutem propriam æstimantes è vestigio cessêrunt; hic autem caritatem patriæ saluti propriæ anteferens obtulit sese statim pugnæ, corporeque suo viam claudere hostibus perrexit, compellans commilitones atque adhortans, hostique manu & pectore resistens, impetum omnium aliquandiu sustinuit. Ex quo factum est ut vis illa acerrima retardaretur hostium, & nostrorum quidam verecundia victi converterentur. Ita incrudescente pugna, cùm undique permulta & acciperentur vulnera & inferrentur, tandem hic fortissimus vir gloriosissimè corruit, unoque tempore & ipse sublatus nostrorum manibus in castra semianimis relatus est, & hostes vi fracti & ad mœnia repulsi. Quo quidem hujus diei casu res in dubio stetit, ut minimè ambiguum sit, si hostes, ut sperarunt, primo illo impetu nostros dissipassent, quin plena eis victoria totius belli atque certaminis fuisset proventura. Quod ne accideret, hujus eximia virtute & paucorum concursu atque auxilio factum esse constat.

Ego igitur tuam hanc egregiam fortitudinem, tuam hanc egregiam operam patriæ ac civibus tuis & libertati impensam laudare magis cupio quàm pro meritorum magnitudine laudare possim. Non enim tu operam modò neque laborem aut industriam, sed vitam tandem & sanguinem patriæ impendisti. Abjecisti animam pro patriæ caritate, vitam tuam patriæ honori & gloriæ posthabuisti, vir verè nate patriæ

ac civibus tuis, fortitudinis exemplar, ac summi viri gloriam non immeritò consecute. Est enim fortitudo splendidissima virtus, ac nescio an superemi-nentissima virtutum ceterarum, plena spiritus, plena vigoris, plena justissimæ animositatis, mascula profectò quædam atque invicta. Honoratissimam verò esse omnium ex eo patet quòd statuas defunctorum videmus ferè militari habitu insignitas, quasi excellentissimum sit in eo genere laudis potissimùm claruisse. Hujus enim propriè campus in bello extitit, in maximo certè pulcherrimoque periculo. Bellum autem justius esse nullum potest quàm quod aut lacessitus referas, aut pro propria libertateque suscipias. In hac igitur vir fortis maximè excellit; & pericula celso invictoque animo capessere assuetus, & præsentia tolerat intrepidè, & imminentia non pavidè nec inconstanter expectat; facitque hæc omnia non temerè nec fortuito, nec perturbatione aliqua tractis, sed firmo stabilique judicio per electionem suscepto. Non enim ignorat se-ipsum vir fortis, nec in periculis obliviscitur sui; sed novit se, ac vitam suam plurimi facit, & caritate suorum permaximè destinetur. Attamen ista, quamvis grandia, quamvis carissima & jocundissima, posthabere decernit, quò pietati, patriæ, honestatique non desit. Intelligit enim se & procreationem & alimoniam & eruditionem & cuncta humanitatis munera à patria suscepisse, illique vitam, si tempus exigat, non tam impendere quàm reddere debere. Itaque mortem & vulnera ac cetera dolorosissima sibi atque asperrima perferre mavult quàm à pietatis debito honestatisque discedere. Quæ quidem omnia huic generosissimo viro contigisse videmus. Bellum erat pro patria, pro libertate, pro salute civium susceptum, quod lacessita primò civitas tunc justissimè referebat, periculum ab hoste ingens atque horren-

dum. Neque enim de fama tantùm & gloria civitatis nostræ, quamquam & ista quidem per se à præstantibus viris maxima sunt æstimanda, sed de libertate, de penatibus, de aris atque focis, de vita denique & sanguine civium suorum in eo prælio certamen esse propositum intelligebat. Vincente enim hoste, non obscurum erat quas strages ea victoria secum foret tractura. Hæc igitur ille intelligens atque considerans, nihil non potiùs subeundum arbitrabatur. Sed inflectebat rursus illum vitæ amor, & multa quæ sunt jocundissima ad vitam invitabant. Ante oculos versabantur gratia, opes, divitiæ, dignitas, existimatio, prosperitas, ætas adhuc viridis; & præterea multa corporis animique bona dulcissimam sibi vitam faciebant. Cùm verò de filiis amantissimis ac de fidelissima conjuge cogitabat, mirùm in modum ea relinquere discruciabatur. In ea conflictatione vehementissima quidem atque perceleri patriæ caritas amorque pervicit. Impendamus, inquit, patriæ quam debemus pietatem, nec ullum pro ea periculum evitemus. Vitam autem & filios & cetera nobis jocundissima si cum dignitate retineri possunt, retineamus; si non possunt, æquo animo relinquamus. An me fugientem turpiter atque abjectè dignum iis quæ possideo bonis ego me ampliùs æstimabo? Et custos meorum civium prodere potiùs illos quàm mori sustinebo? Absit à me tanta fœditas atque ignavia. Cuncta mihi honestate atque decore inferiora sunt. His ille rationibus victus ac seu facibus quibus instigatus, hostibus se cum equitatu, ceteris fugientibus trepidantibusque, objecit. Ejus primùm opera atque manus, mox & exemplum, quòd alii quidam è nostris pudore adducti secuti sunt, victoriam de manibus hostium manifestè eripuit. Qualis verò fuerit ejus animus, postea conspectum est. Cùm enim semianimis relatus

in castra post aliquandiu resipuisset, nihil priùs quam an vicissent nostri, hostesque repulsi essent, interrogavit; & cùm victoriam nostrorum intellexisset, lætissimus expiravit, Epaminondam præstantissimum ducem in eo casu imitatus, cui par ferè mors atque lætitia fuit suprema.

Tua igitur mors, virorum fortissime, talis profectò fuit qualem anteacta vita professioque tua flagitabant, gloriosa quidem opere & fortitudini maximè consentanea, tibi laudem eximiam, civibus verò tuis & decus & salutem & exemplum constantiæ virtutisque paritura. Sed quid tibi referat hæc civitas pro tantis meritis tuis? Quo honore, quo præmio tantam virtutis præstantiam consequatur? Non est non est externi præmii locus. Ipsa in se benefacta præmium habent. Est autem rectè factorum fructus maximus illa fecisse. Horum conscientia sublimes alit animos, & gaudere iis ipsis & acquiescere facit sibi gratulantes atque plaudentes. Hoc est verissimum & certissimum præmium à Deo virtuti ipsi constitutum atque annexum, quod neque eripi illi neque auferri potest. Neque fraudatur illo unquam virtus, neque privatur. Hoc itaque tibi præmium erit. Est & aliud præmium secundo quasi loco virtuti propositum, non jam in se-ipso, sed in aliis consistens, pro benefactis honor & gloria. Neque enim silebuntur unquam virtutes tuæ, neque postera ætas tuam gloriam conticescet; sed eris in ore atque sermone civium tuorum, ac tuis verissimis laudibus commendationibusque affecti nomen tuum & favore eximio & gratulatione perpetua prosequentur. Quòd si quis est qui hæc ad eos qui vita excesserunt pertinere non putet, valde aberrat. Non enim intereunt animi nostri, neque morte sensus extinguitur; neque præmia virtutis hoc perbrevi vitæ spatio finiuntur, sed manent animi nostri atque persentiunt. Neque enim

summos viros tanta posteritatis cura teneret, neo quid homines de se post mortem existimaturi forent usque adeo laborarent, si aut interirent animi nostri morte, aut virtutis præmia hoc exiguo vitæ spatio finirentur. Cùmque patria sua cuique sanctissima sit, ac pietas maxima illi debeatur, qui pro illius salute libertateque bellando ceciderunt, nequaquam ambigendum est sempiterna illis præmia in cælis esse reposita. Nos igitur his rationibus beatum hunc & viventem & morientem non immeritò ducimus, cùm prosperitate rerum externarum, quæ illi præcipua & illustrissima contigit, tum multò magis ob animi bona, quæ fortitudine, modestia, ceterisque virtutibus splendidissimè continentur, vita cum omni dignitate prosperitateque transacta, & mortis genere admodum glorioso, publici insuper funeris honore & perpetua civium suorum commendatione felicem.

ORATIO POGGII IN FUNERE Leonardi Aretini.

Ann. 1443. HOdiernus, Florentini, dies atque his publicus mœror communi voluntate susceptus declarat quanta hujus præstantissimi atque omni laude dignissimi viri virtus extiterit, & quàm cara & grata universæ sit civitati, cùm videamus omnes magistratus hujus urbis, omnium ordinum consensum, universum populum ad ornandam hanc funeris pompam una mente suis decretis ultro in eandem sententiam convenisse. Nullus est enim, qui se civem esse existimarit qui non suum studium atque operam præstiterit ad cohonestandas hominis exequias optimè de repub meriti, & ejus cui parem rara secula protulerunt. Magnum quippe & præclarum hoc testi-

monium virtutis est & laudis, & mea sententia plurimi æstimandum. Is enim justus & verus est honor qui soli virtuti sponte conceditur & rectè factis, non qui aliunde quæritur, aut precibus est aut suffragiis hominum mendicatus. Non generi, non majoribus, non parentibus Leonardi, non amicis rogantibus, ii honores tribuuntur, sed probitati, prudentiæ, continentiæ, integritati vitæ; ut non externo opere quæsitus, sed à sola virtute profectus appareat. Itaque cùm cetera vitæ commoda nobis quærenda sunt, tum verò maximè virtutis ratio omni conatu appetenda, cùm tanta illius cultoribus tum vivis tum mortuis sint honoris præmia constituta. Licèt autem satis fructus virtutis in ipsa virtute positus videatur, tamen ad laudem quoque confert & posteritatis memoriam ab his diligi, coli, ornari, prædicari qui & ipsi in laude vixerunt. Sed mihi pietas præcipuè civitatis, tum celebris hoc in ornando funere civium frequentia maximè laudanda esse videtur, qui hujus singularis viri memoriam tam grata significatione benevolentiæ prosequantur. Quæ res tum spectat ad mortui gloriam singularem, tum vivos excitat ad capessendum eum vitæ cursum quem propter conspiciant hunc civem tales honores consequutum ac tam carum reip. extitisse. Quamvis autem Leonardi virtus nullus externa laudationis opera egeat ad se ornandam, quippe qui sibi vivens laudem peperit immortalem, tamen præstandum est à nobis debitum officium amicitiæ nostræ, quæ jam ampliùs annis quatuor & quadraginta inter nos similium studiorum cursu cœpta semper viguit sanctissimè absque ulla querela aut benivolentiæ intermissione. Solent quandoque inter amicos dissensiones, jurgia, & contentiones exoriri, ut intermissio quædam benivolentiæ fieri videatur. Sed nostra semper inviolata permansit animorum

conjunctio, quorum amorem nullius unquam dissidii causa distraxit. Et id quidem jure inter nos contigit. Ea namque vera est ac stabilis amicitia quàm optimarum artium studium & bonorum morum similitudo contraxit; quæ quoniam mutua benivolentia & officiis fovetur, necesse est ut ita sit firma ac diuturna. Et licèt ab omnibus doctis ac eloquentibus viris hoc munus postuletur ut famam ejus qui hujus seculi nostri & doctorum omnium maximum fuit ornamentum celebrem reddere ad posteros debeant, tamen id præcipuè à nobis suo quodam jure videtur exigere jus nostræ amicitiæ & voluntatum studiorumque conjunctio; ut in quem vivum summa beneficia contulimus, defuncti quoque memoriam aliquo munere afficiamus. Sed antequam de eo quod proposui dicere aggrediar, paucis mihi queri liceat de communi omnium nostrum conditione, quæ mihi in angusto nimis & in incerto rerum statu videtur esse posita, deque fatorum injuria, quæ me omnibus his privarunt quos mecum ab ineunte adolescentia litterarum studia summa caritate & benivolentia devinxerunt. Nam primò communem doctorum omnium parentem Colutium Salutatum humanissimum ac doctissimum virum, tum Robertum cognomento Rufum, deinde Nicolaum Nicolum, viros omni litterarum genere & humanitatis studiis præstantissimos, deinceps omni virtute virum celebrem Laurentium de Medicis, pluresque alios summa mihi amicitia conjunctos eripuit nobis. Restabat hic unus veterum studiorum & quasi renascentis olim academiæ socius, quocum non solùm studia sed cogitationes quoque communicare solitus eram, revocans sæpe sermones nostros ad illam prioris ætatis nostræ jocunditatem, cùm omnes hi viverent quos modò nominavi. At hunc quoque in ipso fructu laborum suorum interceperunt, ostenderuntque nihil ex-

Vide Aretin. lib. 1. epist. 1. & seqq.

tremo die esse incertius, nihil hac nostra infirmius vita. Et quidem hic obitus non admonet magis de futuro quàm de præsenti tempore esse cogitandum. Incertus est enim ac dubius status vitæ, fragilis hominum natura, corpus imbecille & quod multos subeat casus. Nam si, ut inquit Varro, homo bulla est, eo magis senex. Erat Leonardus noster septuagenarius, tamen valido corpore ac robusto, quippe qui raro adversam valitudinem sit expertus, ut nihil ei ad præsens quàm mors repentina extimescendum esse videretur. Sed nihil nos fallit magis quàm quòd nemo adeo senex est quin annum, ut scribit Cicero, speret se esse victurum. Quo fit ut longiùs quandoque trahamus res nostras quàm deceat viros sapientes & cogitata vitæ ratio postulet. Mors enim à tergo instat, & conatus nostros, quamvis honestos, in medio apparatus interscindit atque abrumpit, & omnia secum aufert, nisi quæ virtute & vitæ bonitate fuerint comparata. Itaque perbeati meo judicio illi æstimandi sunt quorum vita non hac brevitate temporis circumscribitur quæ omnibus animantibus est communis, sed ad posteros longo intervallo virtutum beneficio propagatur. Quamvis autem nihil sit in morte mali, neque post ipsam quidem, his qui justè & rectè vixerunt, (nam in ea vitæ anteactæ viri boni præmia adipiscuntur, totaque vita sapientis nihil aliud quàm mortis meditatio esse debet) tamen dolendum est nobis, qui reliqui sumus talium virorum præsidio & virtute privati. Etenim mors non his deflenda aut misera videri debet qui diem obeunt, si justitiam coluerunt, sed illis potiùs qui supersunt. Illi enim fortunæ omne arbitrium effugerunt, his novarum rerum impetus pertimescendi. Illi suum finem, in quo est vitæ perfectio, sunt sortiti; aliis asperum iter agendum. Quò verò meliores habentur fines quàm ea quæ ad finem

ſpectant, eo ſapientis mors melior perfectiorque quàm hæc vita æſtimanda eſt. His mors gravis eſſe debet quorum vita morti eſt ſimilis, nulli virtuti conjuncta. Quibus autem perpetua laus & gloria vitæque anteactæ fructus proponitur, ii mortem æquo animo ferunt, tamquam laborum finem & præmia meritorum. Quoniam verò (ut jam redeamus quò noſtra defluxit oratio) illius laudes ſumus proſequuturi cujus nulla pars vitæ laude vacavit, ita eas diſtribuemus ut tum vitam omni commendatione exactam, tum opera quæ in noſtram utilitatem edidit recenſeamus. Natus eſt hic Aretii civitate admodum antiqua ac maximè nobili & olim inter capita Ethruriæ, cùm ea potens viris armiſque eſſet æſtimata. Hæc olim urbs adeo opibus viriſque magnifica & opulenta fuit ut eam ſolam quondam P. Scipioni ad bellum Punicum proficiſcenti triginta millia ſcutatorum pollicitam eſſe, galeas totidem, pila, gæſa, haſtas longas milia quinquaginta, ſummamque pari cujuſque generis numero expleturam, ſecures, rutra, falces, alveolos, moles, quantum in quinquaginta longas naves opus eſſet, tritici centum & viginti milia modia, & viaticum decurionibus remigibuſque allatura T. Livius refert. Magna profectò potentia, amplitudo, opulentia ejus civitatis cenſenda eſt quæ tantum ad belli Punici expeditionis attulit quantum univerſa Ethruria vix hodie poſſit efficere. Sed & noſtris quoque temporibus duabus rebus quibus honor & fama præcipuè acquiritur ſemper claruit, militari gloria, & ſtudiis litterarum. Multos illa civitas nobiles & egregios in re militari viros, ut de ſuperioribus ſileamus; noſtra ætate protulit, plures litterarum ſtudiis in omni genere doctrinæ præclaros, quorum pars diem ſuum obiit, pars Dei beneficentia ad communem eloquentiæ & ſapientiæ uſum nobis reſervavit; qui

T. Livius lib 28.

cùm ſint vobis notiſſimi, eorum nomina, ne eis blandiri videar, prætermitto. Vnum non præteribo, quod forſitan multis ignotum eſt, Franciſcum Petrarcham virum doctiſſimum ac ſapientiſſimum, cujus ingenio plurimùm debemus, patria, ut ipſe teſtatur, Aretinum fuiſſe. Itaque maximas civitati illi docti omnes & habere & agere gratias debent, quæ Muſarum domicilium videtur noſtris temporibus extitiſſe. Certè ab eis humanitatis & ſapientiæ ſtudia exculta maximè ſunt atque amplificata. Et genere Leonardus minimè claro fuit. Sed quod natura non attulit, virtus elargita eſt. A ſe ipſo enim nominis claritatem ac generis nobilitatem traxit. quæ vera eſt & perfecta nobilitas. In quo enim virtutum ſplendor conſiſtit, in eo ingenua ac perfecta nobilitas ineſt, non exteriùs proficiſcens, ſed naſcens domi, non alieno ſed ptoprio beneficio parta, non majorum opera, ſed ſuis vigiliis, laboribus, ſtudiis acquiſita. Nam qui genus jactat ſuum, ut tragicus inquit, aliena laudat. Et quidem quanto præſtat lumen præbere aliis quàm alieno ſplendore lucere: tanto ſatius eſt ſibi peperiſſe nobilitatem quàm alterius munere accepiſſe; ſi tamen accipi poteſt, & non ſibi quiſque nobilitatem comparat virtutum gloria & rectè factis, ex quibus maximè nobilitatis aura reſplendet. Itaque ſive, ut Ariſtoteli videtur, ei nobilitas virtute & opibus comparatur, hic egregiè nobilis evaſit; ſive ut Stoicis placet, ſola virtus illam parit, ſatis abundè nobilitatus eſt & claritate nominis per ora omnium pervulgatus. Ab ineunte adoleſcentia Latinas litteras in patria percepit; & cùm animo majora quædam conciperet, Florentiam ſe contulit, in qua uberior diſcendi facultas & amplior conſequendæ laudis campus eſſe videbatur. Ibi quadriennio juri civili operam dedit. Quo in ſtudio cùm plurimùm profeciſſet. ſupervenit Manuel Chry-

ſoloras ex urbe Conſtantinopoli, Græcorum omnium ſapientia & eloquentia tum facilè princeps, qui ſtudia Græcarum litterarum, quæ jamdiu in Italia oblita & ſepulta erant, apud nos primus excitavit. Et cùm plures ad ejus doctrinam confluerent, haberenturque cœtus præſtantiores, Leonardus illorum gloria commotus, cùm in eo ſtudio magnam laudem propoſitam videret, poſthabita juris civilis curaſ, adhæſit Manueli; brevique effecit ut omnes coauditores tum bonitate ingenii, tum ſtudio diligenti facilè ſuperaret. Exercebatur tum Latina in Græcum ſermonem, tum Græca in Latinum convertens. Sed cùm utraque in lingua adeo profeciſſet ut eloquentia excelleret omnes qui tum doctiſſimi habebantur, labores verò ſuos tantummodo laudari, nihil verò ſibi afferre emolumenti cerneret, & premebatur inopia, ut qui tenui eſſet cenſu, rediit ad diſciplinas juris civilis, quæ ſuis cultoribus opes & divitias pollicentur. Quærebatur ſæpe mecum pro noſtra familiaritate ſe invitum & neceſſitate compulſu[illegible]elinquere ea ſtudia ex quibus magnam ſibi g[illegible]m paratam omnes prædicabant, & ad eam ſcientiam quæ jam antiquaſſet ſe everti; præſertim cùm tamquam ſtudiorum ſuorum primitias jam quædam opuſcula ediđiſſet ſumma cum eloquentia & omnium commendatione. Accidit interea ut ego ad curiam Romanam proficiſcerer, Bonifacio IX. Pontifice, fieremque paulò pòſt quàm acceſſeram litterarum apoſtolicarum ſcriptor. quod officium & utile eſt & honeſtati dignitatique conjunctum. Succeſſit anno pòſt Innocentius VII. defuncto Bonifacio in pontificatu. Et cùm antea Leonardus, qui illam legum moleſtiam effugere cupiebat, primò verbis, deinde litteris egiſſet mecum ut curarem ut in curiam acceſſiretur ad aliquod exercitium, ex quo victum honeſtum poſſet conſequi, mihi verò cum his

qui essent Innocentio proximi summa esset necessitudo, laudando Leonardum, & orationis elegantiam virtutemque præ ceteris extollendo, ac simul quædam ejus scripta ostentando, effeci ut is, licèt ignotus tum Pontifici tum ceteris, ab Innocentio Secretarius fieret, duorum præsertim opera qui Pontifici etiam carissimi, mihique satisfacere cupiebant. Qua in re multas ac graves contentiones suscepi adversùs quosdam qui illud idem summopere ambiebant. Sed ego omnia pro amico subeunda esse judicans, & illius desiderio satisfacere cupiens, nullum laborem, nullam diminutionem honorum, nullam malivolentiam pro nostra conjunctione declinandam putavi. Meis itaque litteris accitus ad Vrbem, pauloque pòst meorum opera Secretarius effectus, ostendit vera esse quæ à me de eo ferebantur; brevique se in Pontificis, qui humanissimus erat, benivolentiam insinuans, illi acceptissimus fuit. Eodemque officio, quod semper summa integritate, fide, innocentia administravit, Gregorii quoque atque Alexandri & Iohannis tempore, cujus pontificatus quæstuosissimus fuit, functus est, multasque tum pecunias Iohannis indulgentia contraxit. Sed cùm Iohannes esset Bononiæ, Leonardus accitus est à vobis in Cancellarium. quo in officio paucis mensibus præfuit. Nam tum novi exercitii difficultas, tum majoris spes emolumenti, eum coëgerunt ut abdicato officio, ad prioris exercitii vitam rediret. Romam, in qua Iohannes Pontifex aderat, profectus est. Paulòque pòst uxorem ducit adolescentem optimam, ex qua unicum filium suscepit, quem mœstum & sordidatum flentemque videtis. Tum ad Vrbem rediens, Pontificem sequutus est quoad Constantia civitate Germaniæ, quò Concilii causa accesserat, aufugeret. Hic cùm cerneret Iohannem præcipitem se agere, multa verò tum pericula illum sequen-

Vide Aretin. lib. 1. epist. 1. 2.

Vide Aretin. lib 3. epist. 12.

tibus impendere viderentur, finem illius sequendi sibi constituens, Florentiam reversus est. Et cùm litteris ac scribendi rure contentus, ac honesto otio frueretur, iterum cancellaria ei à vobis demandata est; quæ summa cum laude atque auctoritate usque ad extremum vitæ tempus ab eo gesta est. Functus est etiam summis magistratibus civitatis. Nam bis ex Decem viris summo civium favore factus fuit, vexillumque societatis tribus gessit, ac ex Prioribus unus creatus est. Ad id quoque (quod præcipuum est in civitate) vexillum pervenisset, nisi mors vivendi finem attulisset: quæ licèt in ætate provecta contigerit, tamen acerba dici potest atque immatura, si virtutes ejus consideretis, si mores, si scribendi utilitatem, si gravitatem, si prudentiam, si otium quod semper ad scribendi curam utilitatemque viventium conferebat. Quæ omnia nobis dies unus abstulit, eumque abstulit quem, si fas esset optare, oportebat fieri immortalem. Quia autem duo genera sunt hominum qui procul à laude militari vitam honestam sequuntur, alterum eorum qui animum suum applicant ad rempub. gubernandam, inque ea administranda labores pro communi utilitate suscipiunt, alterum eorum qui otio dediti litterarum quiescunt procul à turbine populari, utrumque Leonardus noster est summa cum laude complexus. Nam otii fructus uberrimos nobis & quamplurima ingenii sui monumenta reliquit. Rei etiam publicæ curas gubernandæ adiit; in qua ita versatus est ut summa continentia, integritate, & virtute, atque innocentia nemini cesserit, & præstiterit multis. Magna hæc summi ingenii argumenta sunt & præstantis naturæ insignia, cùm in otio tantum reipub. muneribus sit impartitus quantum qui nihil aliud agunt, & tanta conscripserit quanta ne illi quidem assequuntur qui procul à reip. laboribus summa in quiete

quietè consenescunt. Vita fuit per omnem ætatem parcissima ac severa. Summa vixit æquitate, continentia animi, modestia, justitia, ut qui neminem unquam lacesserit injuria, nemini maledixerit. Amicis præsto erat, si quid ejus opera uti vellent. Prudentia ac gravitas in eo viguit singularis. Quod ei tempus à litteris supererat & à reip. negotiis, tum privatæ rei impartiebat, tum cœtui amicorum, quibus admodum delectatus. Domi severus, foris humanus fuit. Morosior paulùm difficiliorque habitus est quàm studia humanitatis doctissimi viri ratio postulare viderentur. Sed morositatem parcitatemque à natura contraxit, virtutes sibi studia ac scribendi agendique diligentiaque pepererunt. Verùm quod multis vitio tribuitur, id ego in viris doctis minimè judico reprehendendum. Non enim aliquando non sibi nasci hominis est virtute præstantis, sed trunci potiùs ac stipitis insulsi. Quidam tarditate mentis & stupore quodam pigrescunt, nihil sentientes, etiamsi more bubulorum stimulo pungantur. quod non virtutis videtur esse, sed stupiditatis. Nam excitata ingenia prompta vigentia necesse est commoveri quandoque ad breve tempus; & aut aliorum timiditate aut injuria aut errore subita quadam indignatione excitari, id magis naturæ ingentis ac perspicacitatis esse videtur quàm aut dissimulare passionem, ut multorum qui se bonos haberi volunt mos est, aut omnino non commoveri, quod nulla virtus præstat, sed mores aut callidi aut hebetes sensus aut ignari. Non autem subita effervescentia & repentina quædam indignatio, quæ nemini noceat, est vituperanda, sed potiùs commendanda. Excitat enim animum, & ingenium solet reddere perspicatius. Hæc vitæ ratio viri optimi fuit, quàm paucis prosequuti sumus, ut ad ea quæ majora sunt, quæque mihi secundo loco proposue-

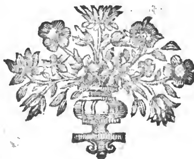
ram dicenda, veniamus. Cùm adhuc Græcis auctoribus Florentiæ vacaret, transtulit sermonem quendam beati Basilii quem habuit ad discipulos instituendos mira dicendi suavitate, ut non traducta oratio, sed à se profecta videretur. Deinde summa elegantia dialogum quendam edidit, in quo cùm primo libro viros præstantissimos doctissimosque, Dantem, Franciscum Petrarcham, Iohannem Boccatium, eorumque doctrinam, eloquentiam, opera impugnasset, secundo in superioris excusationem ipsorum & virtus laudata est. Et vita Tiberii & Cai Gracchorum, Pauli Æmilii, Catonis posterioris, Sertorii quoque & Ciceronis ex Plutarcho Latinas fecit. Sed vitam Ciceronis non tamquam interpres, sed velut à se editam composuit, multa addens à Plutarcho prætermissa. De laudibus hujus florentissimæ urbis edidit librum unum. Transtulit præterea libellum Xenophontis de tyranno, ex Platone verò Gorgiam & Phœdonem & Epistolas quasdam. Ex Aristotele autem œconomicam, in cujus explanationem quædam edidit, ac ethicorum & politicorum libros, in quibus rejecta barbarie pravorum translatorum, ita ad verbum ferè sententias exprimit ut facilè intelligi queant à Latinis. Insuper Aristotelis vitam scripsit multis ex auctoribus tam Græcis quàm Latinis contractam. Commentaria quoque primi libri belli Punici ex Polybio Græco historico duobus libris expressa reliquit. Ex Procopio historiam Gotthorum quatuor libris complexus est. Volumen quoque epistolarum & plura opuscula, velut de militia, contra hypocritas nostri temporis, separatim historiam; multaque præterea composuit in quibus dicendi elegantia & summa ingenii vis apparet. Sed quod sibi summam etiam laudem omnibus affert seculis, historia est de rebus Florentinorum duodecim libris scripta. Orsus est eam paulò supra trecentesimum

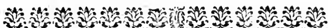
annum, à quo tempore res populi Florentini certiores ex superiorum scriptis reperiuntur, opus certè luculentum, & quo fama nomenque Florentinæ urbis in æternum ad posteros certo & maximæ auctoritatis scriptore demandabitur. Non autem quod proposuerat ad extremum deduxit. Nam cùm constitueret ad hæc nostra tempora usque historiam prosequi, bella solummodo quæ cum priori Duce Mediolani gessimus conscripsit, reliqua perficere conantem mors interrupit. Hujus historiæ causa singulare à vobis est ei virtutis præmium constitutum, quod & gratæ & ob susceptum beneficium civitatis memoriam præberet & alios excitaret ad commendanda gesta ejus urbis quæ tam memorem se præstaret bene erga patriam meritorum. O civitatem egregiam! O rempub. & summis laudibus extollendam! O dignam maximo imperio urbem, in qua tanta doctrinæ præmia exposita esse videamus! Neque ullam esse rempublicam, ullum populum, ullos Principes, apud quos studiis humanitatis & eloquentiæ deditis majora virtutis munera sint concessa, apud quos tantus habeatur optimarum artium studiis honor. Nam cùm primùm domicilium Leonardus Florentiæ elegit historiamque cœpit contexere, civitate à vobis & certa census quantitate, quæ etiam ad filios manaret, in civitate donatus est. Eadem immunitas & Carolo quoque Aretino summa eloquentia atque sapientia prædito postmodum concessa. Postremò quoque & mihi, licèt in doctorum aut eloquentium numero minimè sim censendus. Sed tamen mihi, eadem similium studiorum de me concepta opinione, idem muneris tribuistis. Leonardi verò, quæ antè ad tempus concessa erat, immunitatem in laborum suorum retributionem perpetuam effecistis. Tantum abest ut hanc rempub. pœniteat gratias beneficii reddidisse

ut illud majore liberalitate voluerit esse accumulatum. Vbinam gentium audimus tanta beneficia cives, tam propensam in ornandis viris excellentibus civitatem, tanta suffragia eloquentiæ studiis impensa? Hæc verò præstans humanitate ceteris gentibus communis bonarum artium patria dici debet & dicendi artis officina, quæ humanitatis doctrina præditos recipit, colit, fovet, & summis honoribus ornat, tum dum spiritum trahunt, tum etiam dum vita sunt functi. Apud Athenienses olim magna copia fuit scriptorum qui eorum res gestas suis vigiliis ornarunt, tum Græci, tum peregrini; sed nullum eorum legimus aliqua ab Atheniensibus suorum laborum præmia publicè consequutum. Romanorum facta ac dicta multa præclara ingenia conscripsere. Ennium tantùm civitate donatum accepimus opera P. Scipionis. Nullum ex reliquis, cùm plures fuerint, comperimus aliquo à repub. munere affectum, cùm sua in tradendo posteritati Romanorum memoria vitam & operam collocassent. Hæc sola inter ceteras urbes, tamquam sapientiæ domicilium & studiorum optimorum auctrix, admirabili quadam virtute & animi excellentia Pierum, qui primus ejus gesta suis scriptis in lucem prodere est aggressus, maxima beneficia in vivum, singulares honores in mortuum collocavit, ostenditque quam accepti ii sibi essent quorum opera in suo honore & laudibus versaretur. Magnum hoc in reliquis incitamentum ad capessendum id doctrinæ genus in quo qui elaborant, maxima suorum laborum vigiliarumque sunt præmia consecuti. Major illorum consolatio quibus civitatis indulgentia fuit tam propensa ut singuli munere fungerentur maxima civium gloria, quorum nomen reddetur scriptorum studiis & tali beneficentia immortale. Sed quoniam Leonardus iter nobis ostendit, tum virtutibus suis, tum ingenii

præſtantia, ad laudem & gloriam conſequendam, hortor eos quorum vitæ ratio eſt à litteris aliena ut ejus virtutem, continentiam, probitatem, caritatem erga patriam imitentur. Licet enim etiam ſine litteris civem eſſe præclarum & eum rempubl. tum conſilio atque opere juvare. Nam & apud priſcos illos & apud poſteriores fuere permulti abſque ulla doctrina excellenti virtute præditi, qui res & bello & pace præclaras magna cum laude geſſere. Et cum virtutis laus in actione conſiſtat, continentiam, probitatem, innocentiam, animum in conſulendo liberum, in agendo diligentem, potiùs quàm ſcientiam civitas deſiderare atque appetere videtur. Verùm litteræ ſi accedant, minimè ſunt repudiandæ, ſed appetendæ potiùs ſi deſint, quoniam afferunt ſummum ornamentum earum cultoribus, & ad res agendas doctiores ac perfectiores ſolent reddere. Illos verò quibus Muſæ ſunt cordi, quique bonarum artium ſtudiis deduntur, obſecro ut eum vitæ curſum quem cœperunt, dicendo ſcribendoque proſequi omni conatu atque animi contentione nitantur, ſectenturque illius veſtigia cujus laudes in cælum conſenſu omnium afferuntur, in primis autem virtutem colant & habeant vitæ ducem, ſine qua & litteræ contemnendæ ſunt, & doctrina omnis videtur eſſe repudianda. Nam quibus pluris eſt ſcientia quàm virtutis indagatio, ii viri evadunt callidi & pernicioſi & tum reipub. tum ceteris inutiles. Longè enim errant illi à quorum mentibus abeſt virtus ſuorum actuum atque operum moderatrix, doctrinamque ad ſalutem hominum comparatam ad perniciem gentium convertunt. Re enim honeſta abutuntur ad ſcelus & perfidiam, & tamquam virginem caſtam videntur proſtituere in nefarios uſus. Itaque omnes qui viri magni & ceteris præſtantiores eſſe volunt nomenque ſuum reddere

clarum, litterarum ſtudiis & doctrinæ exercitia virtutum adjungant, eaque ad reipub. & ad ſingulorum utilitatem conferant. Præſtat enim indoctum civem eſſe quàm malum, minùſque malus civis rudis quàm doctus qui rempubl. perturbat & nocet civitati. Qui autem hæc duo enixè amplectuntur, neceſſe eſt ut primùm beata vita fruantur, quæ virtute & rectè factis acquiritur, tum verò aſſequantur memoriam nominis ſempiternam, poſtremò felicitatem futuræ vitæ, quæ eſt vera & perfecta felicitas, quamque omnes debemus appetere, conſequuntur.

BAPTISTÆ POGGII AD R. P. D. CARDINALEM PAPIENSEM CARDINALIS FIRMANI vita incipit feliciter.

PRÆFATIO.

CVm multos nostra & majorum memoria fuisse constet qui maximis in rebus domi forisque summa cum laude sint versati, soleo plerunque eorum, ut ita dicam, infelicitatem mecum ipse reputare quòd nulli aut admodum pauci sint inventi quorum vitam aliquibus litterarum monumentis illustrare contigerit, cùm tamen plurimos doctrina & ingenio præstantes habuerimus, qui in eis hominibus recensendis ingenium exercere potuissent. Verùm ii, nescio qua spe ducti, aut illa antiqua repetere aut hæc omnino tacere maluerunt. Quòd si illorum fuit judicium non fuisse ullos dignos quorum vita meritò litteris mandari à doctis viris potuerit, ideoque vel nullam vel omninò parvam ex iis quæ scriberent gloriam se sperabant consecuturos, equidem meo judicio plurimùm errasse deprehendentur. Neque enim video cur Franciscus Petrarcha, Dantes, Boccacius, ut alios prætercam., multorum qui & ante se & suis temporibus floruerunt jure vitas scribere non potuerint, si vera sunt quæ ipsi de nonnullis

breviter tradiderunt, aut quamobrem Leonardus Aretinus, qui Francisci Petrarchæ, Iannotius Manettus Nicolai quinti, Fatius Alphonsi, Campanus Brachii, Platina Pii ac Victorini vitas eleganter summaque cum doctrina memoriæ mandaverunt, sua gloria potiùs sint fraudandi (invidia & livor absint) quàm ex Latinis Spartianus, Lampridius, Suetonius; ex Græcis verò Laërtius, ceterique qui antiquorum vitas ac gesta copiosissimè perscripsere, aut quamobem qui ex nostris clari inter alios excelluerunt, non eandem atque illi gloriam benefactorum dictorumque sint habituri. Quis est enim ita malevolus qui & eorum quos commemoravi & multorum aliorum virtutes, quæ plurimæ sunt, mores, doctrinam, gesta indignas doctorum virorum commemoratione dicere audeat? ita etiam fastidioso stomacho ut ea referri aliquando æquo animo non patiatur; quandoquidem in dies Neronis, Caligulæ, Commodi, Heliogabali, & similium pottentorum memoriam refricari auribus suis non solùm non molestè ferant, verùm etiam libenter audiant. Equidem haud abnuerim, quòd ipsi sæpius afferre solent, illorum temporum magna ingenia, maximis etiam in rebus versata, materiam scriptoribus uti amplam, ita & admirandam præbuisse; nec eo inficias quàmplurimos ex illis omni virtutum genere excelluisse. Illud tamen affirmo, fuisse multos ex nostris, sive ii domi sive foris sint versati, qui nequaquam vel rerum gestarùm gloria, vel doctrina, vel sanctitate vitæ multis, quos ipsi summis laudibus prosequuntur, postponendi viderentur, si modò ea scriptorum ingenia nacti forent. Quis enim est qui Albertum Magnum, Thomam Aquinatem, & item Ægidium Romanum, multos præterea philosophos, à quibus tam virtutum quàm doctrinæ omnia exempla capi potuissent, Xenocrati, Diogeni,

Chrysippo, & aliis hujusmodi non anteponat? Quis Federicum Barbarossam, Gottifredum Bulionium, Tambellanum Xerxi, aut Cyro, Pyrrho, de quibus tam multa feruntur, comparandos negabit? Quis Galeazum Virtutum Vicecomitem ac Philippum Mediolani Ducem, ut alios penè innumerabiles prætercam, indignos judicabit quorum facta celebrari à scriptoribus debeant? Igitur cùm multos habuerimus quorum vita omni laude & veneratione sit censenda dignissima, in iis verò nostra ætas Dominicum Capranicensem Cardinalem Firmanum, virum vitæ exemplaris, integritate, fide, doctrina singulari, tulerit, ejus vitam litteris mandare institui; non quòd illi immortalitatem meis scriptis pollicear, quam sibi ipse sanctissimè acta vita comparavit, (id enim majoris foret ingenii) sed ut ejus laudem jam propè senescentem, quantum ego possem, à silentio vindicarem; simul ut alios, qui multi sint, ingenio & doctrina præstantes ad hæc aggredienda invitem. Nam si quisquam, non solùm iis temporibus, sed multò etiam superioribus fuit cujus vita recenseri à quoquam & laudari meritò possit, hic est profectò. Nemo enim illo castior, nemo sanctior, nemo denique omni virtutum genere fuit ornatior. Non tamen in ejus explicanda vita sectari minima quæque est animus, quod multos ex antiquis illis fecisse legimus. Nam & infinitum esset opus; & multa de ipsis scripta libenter audimus quæ de nostris non sine audientium stomacho à nobis recenseri possent. Te verò, Reverendissime Pater, potissimùm elegi ad quem hoc quicquid est operis mei destinarem; quod & me tibi plurimum debere cognosco, & cui æquius ea dedicem non video quàm ei qui & dignitate par illi nunc est, & cum eo quondam familiarissimè in omni vita vixit, multarumque ejus viri virtutum tamquam hereditarium mu-

nus suscepit. Te namque solum docti homines his temporibus patronum habent. Tu unus eos amplecteris, foves, ac tua liberalitate sustentas. Tu humanitatem conjunctam dignitati possides: In omnem fastum, omnem superbiam contemnis. Tu mitis, tu placidus, tu comis, omnes excipis & alloqueris. Quare cùm aliquando curis quas secum ista dignitas afferre solet & negotio vacaveris, hæc percurres; quæ si tibi probata esse cognovero, est quod plurimùm gaudeam. Perspexi enim tuam in me benevolentiam, novi doctrinam, novi judicium animi tui; nec invidorum aut malevorum morsus pertimescam: quin potiùs hoc meo studio & labore delectabor, quo memoria viri optimi ac sanctissimi aliqua ex parte renovari videbitur, & alii multi excitari, qui vel hæc eadem copiosiùs elegantiùsque rescribant, quò Latina lingua abundasse præclaris ingeniis nostra tempestate aliquando judicetur, vel multos præstantes viros meritis laudibus prosequantur; quorum præclarissimè amplissimèque acta vita ad hanc diem proprio honore fraudata, si celebrata a scriptoribus fuisset, non omnino antiquis illis quos tantopere admiramur, dissimiles domi forisque crederemur.

DOMINICI CARDINALIS Capranicæ vita incipit feliciter.

I. DOminicus anno salutis millesimo quadringentesimo pridie Kalendas Iunii natus est. Patrem habuit Nicolaum ex familia Capranicense. Hoc sub parente piè & castè nutritus, primam infantiam transegit. Mox, ætate adhuc puerili, ad litteras addiscendas addictus publicis sub præceptoribus, grammaticæ, inde rhetoricæ operam dedit; tantumque in iis studiis profecit quantum & ejus ætas tenera & adhuc rudis conditio temporum ferebat.

quibus nullo aut parvo pretio eloquentiæ ſtudia ad eam diem fuiſſent. Id tamen eſt aſſecutus, ut ſi illum licuiſſet in iis ſtudiis perſeverare, eloquentem fuiſſe evaſurum ex iis quæ poſtea ſcripſit appareat. His ergo ſtudiis peragratis, ad jus civile & pontificium animum adjecit. Igitur Patavium profectus, biennio Iulianum Cæſarinum audivit, virum uti doctrina, ita vitæ ſanctitate venerandum, quicum poſtea Cardinalis eſt creatus. Intellecta deinde Iohannis Imolenſis fama, Bononiam conceſſit, & illum continuum triennium audivit tanto ſtudio ut nunquam ſcholam eo abſente ingrederetur. Ita verò illum toto eo tempore obſervavit ut ab ejus latere nunquam ferme diſcederet: & aliquando Iohannem ad amicos converſum dixiſſe ferant, vel ſe omnino falli, aut videre adoleſcentem magno ſibi honori futurum. Fuit enim illi à pueritia ingenium perſpicax, lingua acuta & prompta, judicium incorruptum, præterea ſtudiorum tanta cupiditas, ut plerunque vel totas noctes inſomnes legendo tranſigeret, ſi quando verò ſomno vinceretur, ſedens capite ad parietem reflexo per horam dormire conſueverit. Ita cùm eo tempore tantum profeciſſet ut nulli ejus ſectæ ſecundus haberetur, inſignia iis qui ad extremum ſtudiorum tantorum pervenerint concedi tamquam emeritis ſolita accepit, annos natus viginti duos; ſtatimque acceptis litteris à Martino quinto, qui ex Concilio Conſtantienſi rediens Mantuæ ſubſtiterat, ad illum proficiſcitur, à quo Cameræ Clericus eſt factus. Eſt autem is magiſtratus qui ea tempeſtate in Romana curia & dignitatis magnæ eſſet & gratiæ. Rerum namque omnium Eccleſiæ ac Pontificum veluti Quæſtores urbani, libros in quibus rationes publicarum pecuniarum continentur tenebant, luſtrationem exercituum, urbis, provinciarum omnium curam ſuſcipiebant. Quæ

omnia temporum culpa penè amiserunt. Inde in Secretariorum numerum adscitus, clarissimis totius orbis viris collega additur, & qui non minus dignitatis existimationisque ei officio attulerunt quàm ipsi ab eo loco ornamenti acceperint. Hi fuerunt Leonardus Aretinus, Cincius Romanus, Antonius Luschus, Vincentius, & parens meus Poggius Florentinus; cum quibus nec satis longo intervallo in eum ordinem lecti, Iacobus Languisco Veronensis, Blondus Forliviensis, & alii multi simul floruerunt; qui unà cum eo sunt extincti. Nam posteaquam à Calixto, nullo aut hominum aut loci habito respectu, sordidissimis multis in eum ordinem lectis, ad cohortis prætoriæ modum numerus est institutus, quæ quondam maxima in curia Romana erat, dignitas esse desiit, & in nullo honore haberi. Et qui deinceps rerum potiti sunt, rati oblatam sibi honestam causam quò tantam gentium colluvionem comprimerent, ad unum omnibus collatis, eum ordinem funditus sustulerunt. Non tamen omnino desperandum est futurum aliquando ut amplissimus ordo in antiquam dignitatem restituatur, quandoquidem & summa ipsius loci auctoritas & memoria multorum virorum excellentium, qui maximo ornamento quondam Pontificibus fuerunt, aliquos excitaturæ fore videantur.

II. Igitur cùm Secretarius esset, cum Leonardo Datho, qui eo tempore & sacrarum litterarum scientia & sanctitate vitæ clarissimus ordinis Prædicatorum, ut appellant, Generalis erat, ad dissolvendum generale Concilium à Pontifice Senas mittitur, in qua tum urbe convenerat ex nonnullorum Italiæ Principum & Prælatorum voluntate, qui ægrè ferrent à Pontifice sperni quæ quondam de communi omnium voluntate accuratè optimèque in eo Concilio decreta erant cujus auctoritate ad pon-

tificatum electus foret. Eò igitur ubi ventum est, sua prudentia effecerunt ut omissa ejus rei mentione, id in civitate Germaniæ Basilea septennio pòst conventurum indicerent.

III. Romam inde Dominicus rediens, Protonotarius factus, in Flaminiam pro Legato destinatur, ut Forlivium Imolamque urbes à Philippo Duce Mediolani novissimè restitutas Pontifici administraret & in fide contineret, quod ejus maxima diligentia factum est. Nam cùm de pace inter Ducem & Venetos Florentinosque belli socios convenisset, & Bononia Baptistæ Canneruli opera à Pontifice defecisset, expulsis adversæ factionis principibus, qui partes Pontificis sequebantur, Flaminia etiam omnis ad defectionem spectaret, Dominicus ex templo contractis in unum præsentibus copiis (ii erant equites sexcenti, qui Ecclesiæ stipendiis militabant) eas urbes in fide continuit, & innovare res molientes prohibuit; nonnullis ejus rei auctoribus ultimo supplicio affectis, accersitis insuper novis auxiliis à Carolo Malatesta, qui Ariminum Vicarius pro Ecclesia tenebat, contra Baptistæ & Bononiensium audaciam castellum sancti Petri & castellum Bononiensium oppida defendit. Insequenti deinde æstate, majoribus copiis à Pontifice acceptis, duce Iacobo Caudola, Bononiensibus bellum inferre jussus est. Igitur adjuncta sibi exulum manu, quorum princeps erat Antonius Bentivolus, & ipse à Baptista pulsus, agrum Bononiensem hostiliter ingressi, omnia ejus oppida, quæ aut vi capta fuerant, aut sponte in ditionem hostium venerant, receperunt. Ducto deinde propiùs urbem exercitu, cuncta igni ac ferro populati sunt, ea potissimum ratione, ut aut hostes ad pugnam elicerent, aut vastatione agrorum ad deditionem compellerent. Verùm cùm nec direptio villarum, nec agrorum depopulatio, ullave

alia belli calamitas eos terreret, urbem obsidione cinctam pactione in fidem receperunt. Protracta est tamen ductorum culpa ad undecimum mensem obsidio, qui adeo infide bellum gerebant, ut cùm aliquando exules mœnia ascendissent, potuissetque parvo labore urbs capi, si auxilia petentibus subministrassent, castris egredi, Legato etiam detestante eorum perfidiam, noluerint. Quamobrem pluribus amissis, illi, mœnibus dejectis, sunt urbe potiti; tranquillatisque Romandiolæ rebus, obnavatam operam bene ac feliciter Firmi Episcopus declaratus, & procuratio....... urbis omnisque ejus regionis quam Ducatum Spoletanum vocant illi demandata est. Quam provinciam biennio ea vitæ integritate, continentia, justitia administravit quanta ad assequendam omnium provincialium benevolentiam fide sua incolumi fieri poterat ac reverentia. Nullius namque gratia, nullius precibus cùm à justitia moveretur, æquabilem se omnibus semper præbuit. Id verò quod difficillimum videtur præstitit, quia varias quibus ea provincia abundat factiones adeo sedavit, atque eorum principes tanta benevolentia, sua humanitate, mansuetudine, prudentia invicem devinxit ut inter eos nullæ inimicitiarum aut irarum causæ remansisse viderentur, sibique ac rebus suis optimè consultum à Dominico crederent & gloriarentur. Is namque cùm specimen justitiæ, temperantiæ, continentiæ, Ecclesiæ Præsulum ferme primus dedisset, ostendit persæpe administratores provinciarum aut avaritia sua, aut luxuria, aut ambitione multarum perturbationum fuisse causas, cùm quandoque præficiantur iis externarum gentium viri, qui aut precibus amicorum emendicati, aut aliquomodo potentioribus obnoxii, ut plurimùm egentes atque omnium rerum inopes sint, nulla verò virtute sed fortunæ beneficio id muneris assecuti,

arrogantes, superbi, contumeliosi reperiantur, eaque agant, ea aggrediantur quæ quivis prædo mercenarius, non dignitatis, quam nullam cognoverunt, non virtutis à qua longè abhorruerunt, non provincialium, quorum cura non rapina illis demandatur, sed suæ cupiditatis memores, se non provinciarum administratores sed mercatores potiùs credentes, potissimùm attendunt quonam maximè modo suam avaritiam atque egestatem expleant, in qua continuè vixerunt: quæ etiam eò immoderatiùs agunt quò magis successorem timent. Accedit præterea, quod omnium cumulus est miseriarum, & plurimos ad maleficium impellit, quia oppressorum voces aut ad Pontifices deferri nequeunt, aut si fortè devenerint, aulici quique principes circumstant plerunque sanguine miserorum empti, sive amicitia ducti, sive ut iis idem impune facere liceat, Pontificum voluntatem, quamvis optimam, deprimere non desistant.

IV. Ita cùm Dominicus eam provinciam administrasset ut nec mitiùs aut æquiùs ab optimo patrefamilias domus regi & res administrari posset, tantaque fuisset lenitate, mansuetudine in omnes, eaque caritate ut à plurimis pater, à multis frater, à nonnullis filius, accepta ea dumtaxat dignitate, diceretur, nullum verò ejus factum atrox, nullum injustum, nullum avarum, nullum libidinosum, nullum quoque insolens verbum, nullum impudens quisquam vel audierit aut viderit, adversùs omnem cupidinem atque avaritiam invictus vixerit, à Martino creatus est Cardinalis secretus. Moris est Romanorum Pontificum, multisque annis observatum, cùm aut plures pro Cardinalium creatione sibi sunt infensi, vel ipsi augeri collegii numerum ægrè ferant, Pontifices verò quempiam ad eam dignitatem velint extollere & competitorum molestias evitare,

dissimulata aliquorum creatione de collegii sententia; quos volunt nominant Cardinales, præsentibus jurejurando adactis se illos pro Cardinalibus habituros nec obstaturos quominus in suum collegium recipiantur. Certum insuper tempus statuunt quo id palam fiat. Qui contra fecerint, sacris interdictum fore. Ita Dominicus Cardinalis creatus est. Convenerat verò inter Pontificem & Cardinales ne intra biennium pronuntiaretur Dominicus; quòd si interea mori Pontificem contingeret, liceret illum interesse pro Cardinali alterius electioni, ac deinceps talis haberi; idque jurejurando sanxerant.

V. Cæterùm Martino haud multò pòst mortuo, Dominicus dimissa provincia Romam venit, & ad ædem beati Laurentii via Numentana subsidens, ex amicis quendam in urbem ad collegas misit, qui & publicè & privatim à singulis postularet ut venire sibi ad suffragia ineunda pro creando Pontifice liceret, simul & ostenderet illum sua humanitate petere ab iis quod scirent sibi liberum esse. Sed cùm variis inter eos habitis sententiis, prout cujusque animus ambitione aut odio rapiebatur, res longiùs trahi videretur, missis iterum ad omnes amicis communibus, qui aut id ab eis impetrarent, aut injussum se venturum exponerent, quamvis æqua postulare videbatur, tamen nonnullorum Cardinalium persuasionibus ab incepto destitit affirmantium, si hanc suam, quamvis justam, voluntatem paulùm differret, futurum ut faciliùs quod speraret assequeretur.

VI. Expectata ergo novi Pontificis creatione, cùm Eugenius ordine quartus electus esset, statim ad illum misit qui primò ei pro tanta potestate adepta gratularentur, deinde peterent ut se cum Cardinalium insignibus ingredi urbem pateretur. Cùm verò procrastinando nedum à Pontifice differri sua postulata videret, verùm etiam consiliis quorundam Cardinalium,

Cardinalium, qui Martino infensi fuerant, aures præbentem de se capiendo consilia agitare, omissa ejus rei mentione in provinciam reversus, Montefalcum Ducatus Spoletani oppidum se contulit. Eò quoque cùm missos à pontifice milites venire intellexisset & paulùm abesse, simulato in propinquum castellum itinere, clam quatuor comitibus assumptis ad Soractis montem (is est in Faliscis) proficiscitur, & in sacello quodam sexaginta dies continuos latuit, omnia experiri statuens quò Pontificis iracundiam & plus æquo inimicorum calumniis præbentem aures leniret; qui ea specie quòd diceret Martini nepotes, quibuscum bellum Eugenius inceperât, ejus opera contra Ecclesiam arma movisse, omnia ejus bona publicaverat, beneficiis etiam spoliaverat. Sed cùm ejus leniendi nulla spes videretur, & apud iniquum judicem malis præterea usum consultoribus agi causam animadverteret, inita quoque de se interficiendo consilia, Basileam proficisci constituit, quò aliquot antè annis illo auctore Concilium à Sena translatum diximus. Verùm cùm prius adire Ducem Mediolàni placeret, qui tum maximè infensus Eugenio erat, impetrata à Senensibus fide publica Sarteanum venit. Ibi vocatus per viatorem in judicium ab iis Cardinalibus quibus mandatum erat à Pontifice ut eam causam cognoscerent, venire noluit, & codicillis manu sua conscriptis, quibus ad Basileense Consilium provocabat, ad eos missis, Plumbinum maritimum Etruriæ oppidum se contulit. Deinceps expectata triremi, quam ad eum Philippus mitteret, Genuam concessit. Ibi benignè exceptus à magistratibus, qui pro Philippo urbem administrabant, equis insuper aliisque ad victum necessariis adjutus, ad Philippum terrestri itinere Mediolanum profectus est; ab eoque humanissimè ac liberalissimè susceptus hospitio, plures dies apud

illum mansit. Impetrata deinde abeundi venia, superatisque Alpibus, per Helveticorum agrum Basileam contendit. Vbi eò venit, illico apud Concilio præsidentes (ii sunt viri aliquot de Concilii sententia electi, virtute & doctrina præstantes, auctoritate etiam ac potestate maxima, ut ad quos à Pontifice provocatio est) Pontificis injuriarum conquestus, suam causam proposuit, quam triennium continuum ea modestia agitavit ut cùm plerunque tanta inopia fuerit, interceptis Pontificis jussu tum paternis facultatibus tum proventibus beneficiorum, ut necessariis etiam ad victum indigeret, & Pontifex extorquere ab illo eam dignitatem vellet quæ maxima post pontificatum sit, nemo tamen dictum quicquam ab eo asperius, nihil contumeliosum in illum aut inimicos audierit, quos plurimos habebat apud Pontificem potentes, qui suæ dignitati adversarentur, ejusque animum suapte natura mitem & ad meliora promptum assiduis delationibus criminationibusque accenderent, tum etiam alios minorum ordinum, quorum natura est ut ex adversis aliorum rebus & miseriis suam potentiam crescere, & vel adulando vel detrahendo Principum benevolentiam inire & ambire dignitates velint. Vicit tamen Dominici constantia, & tandem ex Concilii sententia Cardinalis declaratur summo cum omnium inimicorum dolore. Nec multò pòst ab Eugenio vocatus Florentiam, ubi tum fortè degebat, in itinere, quem tantò labore ac periculo tantaque impensa defenderat Cardinalatus pileo puniceo (quod ejus dignitatis insigne est) uti cœpit. Impetraverant enim à Dominico Eugenii Legati, posteaquàm Præsidentes pronuntiaverunt eum Cardinalem esse ac pileum ferre dederant, ne priùs quàm Bononiam venisset, eum gereret, magna contentione habita ut hunc ab Eugenio accepturus Florentiam venire vellet.

VII. Assumpto pileo recuperatisque omnibus quæ quondam amisisset, aliquot annis quietam vitam duxit, studiis maximè ac rei familiari intentus. Nam cùm parum acceptus Pontifici esset, ob eamque rem aliquid ab illo petere vereretur, quod facilè negaturus videbatur, omnia negotia, omnem curam, tum privatarum suarum rerum, tum etiam amicorum prætermisit. Quòd si fortè aliqui ad eum venient qui suo patrocinio apud Pontificem egerent, vel iis se surripuit, aut suam operam denegavit apertè; nec ullis precibus diù ab illa sententia dimoveri potuit. Vnde morosi ac difficilis nomen subiit. Quam etiam opinionem auxit, quia natura erat severus, nec ullius rei simulator aut dissimulator, ideoque instantibus plerumque asper, ad injustas verò preces sicut inexorabilis, ita ubi quid ab eo pervicacius peteretur, ad iram pronus, sed quæ statim recideret. A luxuria omni alienus & ambitione, idem continentissimus, & alienæ luxuriæ acerrimus castigator; idem minimè cupidus, sui tamen parcus. Verùm ubi illius integritas, fides, continentia omnibus nota esse cœperunt, summamque in eo viro tum prudentiam, tum modestiam esse apparuit, Pontifex illam pristinam duritiem in maximam benevolentiam convertit. Primò namque lenire odium, mox illum diligere carumque habere, demum illi plurimùm credere cœpit, omnia ex illius voluntate agere, illius judicium potissimùm sequi. Itaque provinciam Picenum illi administrandam festinavit; deinde etiam exercitui Legatum præfecit quem contra Franciscum Sfortiam parasset, qui omnem ferme eam provinciam occupaverat. Ad exercitum igitur profectus, arbitratus se satis esse facturum si & hostes populationibus arceret & socios in fide tueretur, cunctando ac sedendo bellum conficere decrevit. Ita aliquandiu protracto bello,

cùm sua diligentia eò hostes essent redacti ut vel decedere provincia commeatuum inopia vel se dedere cogerentur, ab exercitus ductoribus, qui se injussos pugnaturos vulgò minabantur, mutare consilium est coactus. Vnde cùm potiùs improbare quàm non sequi eorum consilium posset, & ipse in pugnam cum aliis processit, nec quicquam prætermisit in acie quod ad optimum etiam ducem pertinere videretur. Sed illius optimam mentem haud par fortuna secuta est. Fusæ namque ac fugatæ Pontificis copiæ sunt, capta ac direpta impedimenda omnia. Ipse insuper latus ac manum saucius, mutata veste è pugna Auximum se recepit. Plures in eo prælio occisi, multi capti, quorum magnum numerum sua ipse pecunia redemit. Plures etiam à Francisco liberi ejus gratia absque pretio abire jussi.

VIII. Missus iterum Perusiam, & illi oræ præfectus, præter antiquam illam in administrandis urbibus moderationem adhibitam atque diligentiam, plurimos magicis superstitionibus deditos, & in his mulierem quandam famosissimam, scelerum convictos igni damnavit. Id præterea in hujusmodi legatione continuò observavit ut bis in hebdomada Iurisconsultos omnes & eorum discipulos in palatium convocaverit, ac propositis quæstionibus eos disputantes attentissimè audierit, nonnunquam verò etiam ipse alteram partem tueretur. Interea cùm Asculum & Rochacontrada sua opera à Francisco descivissent, & multa ejus provinciæ exemplum secutura viderentur, si ad quem deficerent in iis locis cum imperio forent, jussus transire in Picenum cum exercitu, Firmum compluraque ejus regionis oppida, impunitate proposita, partim deditione civium, partim vi, in Pontificis potestatem redegit. Sed audita haud multò pòst Eugenij adversa valetudine, impetrataque abeundi venia, Romam concessit. Eu-

genio vita functo, creatus Nicolaus ordine quintus illum exemplo Tibur ad Alphonsum Regem Aragonum destinat, qui ægrotante Eugenio per speciem Ecclesiæ opem afferendi eam urbem ingressus, Nicolao restituere recusabat. Hic ergo cùm ad Regem venisset, sua auctoritate effecit ut eam urbem quamprimùm Pontifici relinqueret. Post hæc reversus in Picenum ad reliquias belli prosequendas, omni vi oppugnare hostium loca aggressus, omnia de Ecclesia infra paucos dies recepit. Mox hostes certamen detractantes, desperatis rebus abire provincia compulit. Post eam recuperatam, singulas illius urbes circuivit, earumque populos pro cujusque meritis sublevavit, res eorum stabilivit, dissensiones composuit, provincialium causas tum publicas tum privatas summa caritate & benevolentia audivit. Iuri autem reddendo plurimum temporis impartiit, qui multos annos vexata bellis provincia sine legibus potentiorum arbitrio vixerant, singulos etiam infimi generis homines summa clementia ac patientia audiens, plurima quoque ipsorum æquitate & misericordia magis quam legibus composuit. Nam quæ proficiscebantur à legibus, ad facilitatem æquitatemque referebat, & controversias tollere quàm litium actiones constituere malebat. Quæ autem ipse non poterat, suis audienda & cognoscenda distribuebat. Nam tanta erat se sequentiam turba ut non minus trecentis hominibus in singulos dies audierit & eorum causas cognoverit, miserorum maximè patrocinio suscepto, quibus, cùm solvendo non essent, nec unde litium actiones sequerentur, se mediatorem posuit, ut æquitate res judicarentur. Quo factum est ut à multis vexationibus provinciales privatim sublevarentur. Publicè verò multis urbibus atque oppidis immunitates concessit. Vectigalia pleraque nova amovit, leges multas ad reprimendam

Prætorum & Ministrorum avaritiam tulit. Ipse ne victum quidem ab illis exegit; dona omnia respuit præter ea quæ modica Legatis urbes ingressis à civibus offerri solent; nec in se aut eos qui secum erant fieri sumptus ullos passus est. Ita provincia peragrata Romam reversus, à Nicolao summus Pœnitentiarius factus est. Est autem ea hujus loci dignitas ac potestas ut secundùm Pontificem maximæ sit auctoritatis; quam quò faciliùs retineret, id maximè observavit ut ejus ministri nonnisi probatæ vitæ essent, sed ii potissimùm qui scriptores appellantur. Tantam verò in singulis diligentiam adhibuit ut nihil unquam in eo egerit cujus non probabilem saltem rationem afferre posset.

IX. Sub idem tempus Byzantium, quæ & Constantinopolis, in Turcarum potestatem venerat, tum Græcorum perfidia atque avaritia, tum etiam nostrorum Principum negligentia. Quod cùm Nicolaus ægrè ferret, & suis temporibus adeo præclaram urbem impiorum viribus accessisse de sua auctoritate judicatum iri crederet, ad eam recuperandam animum adjecit. Sed cùm suæ vires magnitudini rei non sufficerent, eaque tempestate plurimùm mari ac terra Alphonsi Regis Aragonum opes possent, Dominicum ad illum misit, quem arma capere pro tantæ urbis recuperatione hortaretur. Sed cùm Rex teneri se Italico bello, quod tamen sua & Venetorum ambitione ortum erat, causatus expeditionem differre, nec nisi rebus Italiæ compositis agi quicquam de ea re posse videretur, ad Pontificem rediit.

X. Per id ferme tempus Genuæ per factiones civium novi motus exorti erant. Contendebant Petrus & Ludovicus de Campofregoso, antiquissima familia, & magna apud plebem propterea gratia, & Ioannes Philippus de Flisco, & ipse homo summæ po-

tentiæ & magnæ cognationis, civitatis principes, Dissensionum erat causa quòd Ludovicus, qui imperium populari favore tenuerat, & Petrum affinem suum honore atque auctoritate auxerat, ab eo deinde per fraudem ejectus restitui in antiquum locum gratiæ atque honoris volebat. Iohannes, cùm sua potissimum opera petrus adeptus ducatum Genuæ esset, nulla in re fidem promissam sibi ab illo præstitam magno dolore afficiebatur. Petrus, qui dimisso imperio suam salutem committere potestati eorum qui se læsos arbitrabantur tutum non censeret, omnia priùs tentanda existimabant. Quare cùm suæ cuique eorum clientelæ, divisa nobilitas, divisus populus esset, magna insuper foris potentia, ad apertum bellum descenderant; eoque iratum jam res processerant ut nisi cum manifesta urbis pernicie arma depositurі non viderentur. Itaque veritus Pontifex ne ea res majoris tumultus principium foret, satis etiam cognoscens quàm opportuna urbs ad omnes res esset si bellum in Turcos susciperetur, Dominicum ad eorum res componendas misit. In eo itinere persuadet Ludovico itemque Iohanni Philippo ut omissis civilibus dissensionibus pacem, si æquis conditionibus daretur, cujus se interpretem futurum reciperet, amplecterentur. Deinde hortatus ut in ea sententia permanerent, Genuam contendit. Vbi eò venit, nil priùs egit quàm peractis de more sacris, implorataque Dei & aliorum numinum ope, supplicia ad omnia templa tota urbe haberentur; è contra verò ejus ratione habita omnia secunda prosperaque evenire. Intellecta deinceps causa recordiarum civitatis, principes, quos ad extrêmum ferme discrimen & cum patria [pe]rnicie diffidere apparebat, summa diligentia ac prudentia placavit: ereptisque armis ex manibus civium iratorum, civitatem in summo otio & tranquillitate collocavit, maxima omnium gratula-

tione, tantam difficultatem in ea re componenda expertus propter mobiles illorum animos & in postulatis pervicaciam ut aliquando desperatis rebus Dominicus de discessu cogitaverit. Fuit enim reconciliandis amicitiis aut inimicitiis componendis promptissimus, ejusdemque rei studiosissimus; ut etiam quos aut ratione aut auctoritate lenire non posset, precibus quoque humilibus, ut ad genua sæpius procumberet supplex, in suam sententiam traduceret. Seditionibus civium sedatis, ad componenda sacra loca & mores sacerdotum conversus, qui ea licentia ac lascivia vivebant ut nil magis contra religionem esset, cum vulgò sacræ mulieres sacerdotibus atque aliis miscerentur, ædes earum sacræ veluti lupanaria essent, ipsæ urbem noctu interdiuque nulla aut sexus aut religionis verecundia cum suis amatoribus percurarent, sacerdotes quoque eadem admitterent, brevi in antiquos mores ac religionem restituit. Quæ quò faciliùs conservarentur, decreto etiam sanxit ut vetusto ritu quotannis synodi in Genuensium diocesibus celebrarentur, utque eæ actæ essent, Episcopi quamprimùm ad Pontificem referrent. Multa præterea piè prudenterque ab eo viro facta atque instituta sunt, quæ à te in iis commentariis quibus omnem legationem illam complecteris, copiosè & eleganter sunt explicata. Illud nequaquam prætereundum videtur, tantam fuisse tum Dominici diligentiam ut haud contentus res Genuensium composuisse, maritima quoque auxilia contra Turcum ab iis impetraverit. Qua ex re quanta fuerit quondam illius urbis magnitudo facilè judicari poterit; quando magna imperii parte amissa; & intestinis civium factionibus penè debilitata, tamen quadraginta cives in ea inventi sunt qui singuli singulas armatas triremes Dominico ad id bellum pollicerentur. Rebus Genuensium ita compositis ut non modò suam glo-

riam, sed Pontificis auctoritatem majestatemque auxisset, acceptissimus omnibus Romam revertitur.

XI. Inde cùm Pontifex quietis Italiæ cupientissimus, tentatis omnium animis, pacis & belli arbitrium esse penes Regem intelligeret, iterum Dominicum ad Alphonsum mittit, persuasus aut de pace omnino desperandum, aut eo interprete cùm Rege conventurum. Nec fefellit hominem opinio. Nam brevi Regem & alios ad pacem sua prudentia perduxit; quæ quanta in eo fuerit, ex hoc uno facilè cognosci potest quia annum & eò ampliùs Romæ, ubi omnium Italiæ Principum rerumque publicarum Oratores convenissent, ne quicquam tentata est. Agitata est tamen aliquandiu, animo Regis à quietis consiliis abhorrente, qui peteret ut Florentini domum Ludovico Patriarchæ Aquileiensi restituerent, quam aliquot antè annis publicè datam, quia is eo proximo bello contra eos pro Rege sensisse diceretur, publico etiam decretò ademissent, tamquam illi crimen falso objectum esset, ut quæ de Gerardo Gambacurta capta, quod & ipse in eadem suspicione fuisset, Florentini redderent, veluti hoc suæ fidei maximè interesset, Florentinis verò id se facturos negantibus, & de sua auctoritate agi existimantibus si quæ quondam publico consilio egissent retractarent, vicit tamen Dominici constantia, & Regem ad æquas pacis conditiones deduxit. Qua ex re maximum ab omnibus sibi tum amorem, tum gratiam conciliavit; apud Pontificem verò plurimum fidei, plurimum etiam auctoritatis comparavit.

XII. Ea functus legatione, Romæ deinceps vixit, tum officio suo ministrando intentus, tum etiam iis quæ ad Ecclesiæ utilitatem dignitatemque pertinere arbitrabatur. Ingentes enim labores magnasque curas ita pro aliis continuè suscepit, ita sacerdotum

dignitatem & commoda pro viribus & defendit & auxit ut non sua causa sed ad communem omnium utilitatem natum diceres. Nihil verò magis toto eo tempore egit, cum Nicolao primùm, mox Callisto Pontificibus, quàm instare orareque ut Byzantio recuperando incumberent & ad id Christianorum Principes incitarent. Ipse interea quamplurimis Genuensium convocatis, præterea Hungaris ac finitinarum provinciarum Græciæ habitatoribus & Turco, percunctatus diligentiùs de locorum omnium ac portuum natura & situ sæpissimè est; & quà potissimùm bellum inferendum esset, terrestribusne copiis an maritimis pugnare satius foret, & unde faciliùs quæ exercitui, quæ bello necessaria essent, unde commeatus comportari possent, auxilia suppeditari, quàve hosti plurimùm resisti; eaque omnia accuratissimè in parvum volumen redacta ad Pontificem misit. Verùm ubi ea sperni ab illis vidit reliquisque Principibus, expilandis autem undequaque per speciem parandi belli pecuniis enixè imprendi operam, à Callisto præsertim, tanta indignatione id tulit ut plerunque lacrymis non abstineret, sæpissime verò eorum rapacitatem apertè detestaretur, prædiceretque brevi ea cura neglecta futurum ut Turcus omnino Græcia potiretur, & majores calamitates reipublicæ Christianæ præbiturus foret. Nec fefellit virum ad omnia prudentem divinatio. Mœsiam namque, & Achaiam, Epirum, Macedoniam, Peloponesum ferme omnem ille in suam potestatem redegit, Albanos propriis sedibus expulit, Christianos maximis incommodis affecit; quorum nil eventurum cernebat, si principio, quamvis parvo conatu, obstitissent. Iis itaque rebus maximè sollicitus animo Dominicus continua cura, ut nulla re magis, angebatur. Nam propriis incommodis nequaquam tristari est solitus, nec propinquorum cognatorum injurias ægrè ferre,

quia oblivisci earum quàm ulcisci maluit, licèt propulsare humaniter illatas tuerique suos illæsos semper voluit. Verùm si quid hujusmodi contra religionis existimationem sive apostolicæ sedis majestatem auctoritatemque fieri vel à Pontifice aut Cardinalibus præter eorum dignitatem videbat, qui avaritia ducti Principum benevolentiam sibi conciliare cupiebant, quàm ægerrimo animo tulit, eorumque conatibus, quoad potuit, semper obstitit. Quare cùm sub Callisto Pontifice Franciscus Episcopus Ferrariensis, vir certè innocentissimus ac doctissimus, à Borsio Marchione Ferrariensi per vim episcopatu ejectus esset, privarique illum à Pontifice peteret, ejusque rei multos fautores ex collegio haberet, & solus Dominicus intellecta causa illi contra multorum potentiam restitit, quamvis Pontifice invito, præstititque sua auctoritate ut Franciscus, quoad ipse vixit, suam dignitatem retineret. Hoc autem officium non solùm amicis, sed etiam incognitis sæpius præstitit, ubi opus fuit, inquiens non hominum se quantum justitiæ rationem habere. Omnium verò qui Pontificis ditionis essent, præ ceteris perpetuam propugnationem suscepit, ac pro eorum salute ornamentisque tuendis eam diligentiam adhibuit ut ab omni vi atque injuria eos defenderit. Quibus ex rebus tantam sibi apud omnes gratiam peperit, ea quoque illius viri bonitatis, fidei, integritatis opinio cunctos tenebat, ut non solùm Pontificis imperio subjecti, si vi opprimerentur, ad ejus patrocinium confugerent, sed omnes undique omnium gentium ac nationum quibus aliquid Romæ negotii erat.

XIII. Apud Principes verò Christianos summa in opinione fuit sanctitatis. Alphonso autem Regi Neapolitano, Philippo primùm, deinde Francisco Sfortiæ Ducibus Mediolanensium tanta in venera-

tione ut eum semper appellare parentem & inter loquendum & in epistolis consueverint, Alphonsus verò etiam ejus auctoritate & oratione ductus, quam in illa sua prima legatione ad eum habuit, auctionem beneficiorum sacrorumque omnium facere desierit, ac sacratis Pontificum decretis paruerit. Tantum certè omnes illi detulerunt ut nihil arduum, nihil magnum, sive cum Pontifice, sive cum aliis, eo inconsulto egerint, Oratoribus verò suis ac negotiorum procuratoribus, quos Romæ haberent, etiam mandata dederint ut nihil eo inscio aut nolente tentarent. Ceterùm cùm Nicolaus primò, deinde eo mortuo Callistus à Francisco Sfortia auxilia contra Iacobum Piceninum peteret, quem arma moturum contra Ecclesiam suspicabantur, non priùs ad illum misit quàm à Dominico id facere est persuasus. Eugenio post reconciliationem, deinde Nicolao ita carus continuè vixit ut tamquam parenti illi detulerint. Ferunt tamen initio pontificatus Nicolaum alieno ab illo animo fuisse; quia cùm suffragiis Cardinalium electus ad pontificatum esset, Dominicus, tamquam ad rem vix credibilem motus, videre diligentiùs suffragia voluerit. Miraculi enim loco ducebat hominem novum, qui anno & semis antea privatus sacerdos & egens fuerat, repentè Pontificem creatum; Sed haud multò pòst Nicolaum, cognita hominis virtute, illum sibi convinxisse, nihil deinde egisse quin ejus consilium priùs percunctaretur; joco etiam ei dixisse sæpius: Tu iterum suffragia videre voluisti. Cardinalibus autem tanta in veneratione fuit ut mortuo Callisto ex collegii sententia Pontifex designaretur.

XIV. Nam præterquàm quòd in eo summa rerum agendarum prudentia, constantia, integritas, in rebus omnibus fides erat, fuit etiam adeò emendata vita ut honestate, probitate, exemplo omni-

bus esse posset, & nihil in eo fictum unquam apparuit, esse quàm videri bonus semper studuit; omni vitæ ac supellectilis cultu neglecto, nunquam culcitra ex pluma cubuit, sed straminea; adeoque id sedulò in omni vita observavit ut vix biduo antequam decederet à medicis amicisque illi persuaderi potuerit ut sententiam mutaret. quod ne causa captandæ popularis auræ facere videretur, ejus rei conscium præter cubicularios neminem habuit. Lectos verò instratos, quamvis splendidè, modicè tamen paratos tenuit. Interiori amiculo laneo à pueritia usus est. Quin etiam eo vestitus & calceatus continuè dormivit. Camisiæ autem, quà circumdata cervicibus apparet, lineam partem adjunxit. Vestitu alio usus est nitido, & tamen honesto, & qui ab omni fastu & pompa alienus esset, quorum erat inimicissimus; dicere frequenter consuetus non in iis dignitatis ornamenta esse, sed in religione, fide, justitia, ceterisque virtutibus. Solitus est aliquando, cùm ad eum sacerdotes, nec infimi ordinis venirent qui vestium limbos ex pretiosioribus pellibus haberent, inter loquendum etiam de rebus seriis depilare, sciscitantibus verò plerisque causam illis respondere, quid ita ostentatores essent, & cur non potiùs omnem vestem intrinsecus fulcirent, si id utilitatis causa facerent, quàm oras vestium ambirent. Pari modo & sacerdotes purpura usos reprehendit, etiam maximo cum stomacho iterum ac tertiò, ut nemo adire purpuratus coram auderet. Munditia tamen fuit magna, sed nequaquam odiosa. Virtus ejus talis ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus. Cibo duntaxat unico in mensa usus est, sive id assum esset, sive eixum. Elixo tamen frequentiùs utebatur. Ciborum varietatem aspernatus est, qui præterquàm quòd insalubris sit & nimiùm luxiriosa, fastidium parait. Hanc autem

frugalitatem & in conviviis observavit, uno aut summum duobus ferculis convivas excipiens, cùm tamen non sine delectu hominum aut ordinum conviváretur. Cibique ipse erat minimi, & ferè vulgaris; famis tamen impatiens, ita ut si quando negotiis longiùs detineretur, etiam coram Pontifice & Cardinalibus comederet. Comedebat verò parum quid zacchari, aut uvas passas, aut aliud quippiam ex zaccharo confectum. Quo cibo unicè delectatus est, ita ut sæpius nihil aliud cum modico pane cœnaverit; idque ferre secum impransus ad Pontificem iturus semper consuevit. Vini quoque fuit parcissimus. Vasis vitreis aut fictilibus plerunque in mensa usus est, præcipuè solus, aut inter amicos. Vasorum verò argenti tantum habuit quantum fieri neglecto omni luxu poterat. Semper, cùm cœnavit aut pransus est, lectorem adhibuit, maximè sacrorum operum, quo ventrem simul atque animum pasceret. Ipse ea attentione audivit ut corrigere lectorem, si quid errasset, soleret. Interdum & cœnavit & pransus est inter domesticos eodem in cœnaculo, ut non nimio sumptu, ita nec lautiori ab universa familia cibo. Sed patronus ac dominus idem quoque severus fuit. Domesticum, quòd is contra suam voluntatem extra domum dormisset, domo exclusit, nec adduci unquam potuit ut eum reciperet. Alium, qui conservum verberaverat, similiter domo ejecit.

XV. Vivendi usum ita instituit. Se semper duas aut tres horas ante lucem surrexit, nisi cùm casus aliquis tenuisset. Nam somni ita parci fuit ut ad summum quatuor horis dormire sit solitus; ac statim horis, prout sacerdotum moris est, dicendis operam dabat. Deinde aut sacra ipse celebrabat, quod faciebat quàm frequentissimè; aut si quo casu prætermitteret, iis intererat. Peractis sacris, legere consuevit, donec tempus esset venientes audire.

quod deinceps ad horam prandii prorogabat. Vbi pransus erat, doctos viros, quos domi semper habuit, ad se convenire volebat, & propositis quæstionibus, de philosophia & theologia maximè disputantes audivit. Ipse sæpiùs aliquid in medium afferens, eos ad dicendum alliciebat, differebatque, æquo etiam animo de sententia ejici passus. Vbi satis sermonis habitum erat, se in cubiculum cum suis recipiens, domestica primùm negotia ab iis audiebat, tum aliorum, si qui forent qui aut sua gratia aut opera indigerent; & illorum curam aut Secretariis aut auditoribus aut dispensatori, prout cujusque negotia essent, demandabat. Quæ verò suam diligentiam suamque auctoritatem apud Pontificem requirerent, in breve conjiciebat, quò Pontificis voluntatem de singulis perscrutaretur. Conferebat autem se ad eum sæpissime ob negotiorum multitudinem, quæ ad eum undique confluebant. Id verò continuè observavit, ut priusquàm mane cubiculum egrederetur, breve rerum omnium conscriberet quas ea die facturus esset, eoque deinde ordine cuncta, ut erant notata, tractaret, deinde noctu, priùs quàm cubaret, ea quæ novissimè supervenissent, pari diligentia notaret, & notata quæque relegeret, si quid autem esset aut temporis culpa aliave causa prætermissum, in posterum diem rejiceret, absolveret. Inde legit aliquid, aut scripsit.

XVI. Post meridianas horas progrediens, qui ad eum conveniebant, sive salutandi sive negotii gratia, sedens plerunque audiebat omnes. Audiebat persæpe stans, aut inambulans; idque exercitii causa. Vbi publica expedisset, in cubilum se recipiens, subscriptioni supplicationum officii primò dabat operam; deinde breve mane à se conscriptum, deinceps epistolas tum amicorum, tum aliorum qui ad eum scriberent, perlegebat. Post hæc

legebat aliquid. Legit verò præ ceteris Augustinum de civitate Dei, Hieronymi omnia, & Cassiani opera, ex aliis Senecam, quem familiarissimum habuit. Fuit ingenio summo ac memoria, maxima autem rerum. Nam neque audierat quicquam unquam, neque viderat, aut etiam legerat, quin eorum recordaretur. Verborum verò ferme nullam habuit. Credo quòd rebus contentus, verba posse ipse fingere non dubitaverit.

XVII. Nihil cuiquam denegavit unquam quod ipse præstare posset, aut gratia sua quempiam fraudavit. Nihil autem se facturum recepit quod non effecerit. Qua in re tantam diligentiam adhibuit ut per se stare crederet quò minùs qui peterent absolverentur. Quos verò opibus aut potentia per vim opprimi vidit, iis maximè nullo aut benevolentiæ aut amicitiæ habito respectu auxilio fuit, nihil omnino prætermittens quod ad illius salutem & suam fidem spectare arbitraretur, ita ut nec potentum inimicias extimesceret. Quare multis saluti fuit, gloriari sæpe solitus neminem frustra patrocinium suum implorasse, avertisse etiam à cervicibus multorum maximas calamitates. Beneficium verò nec vendidit unquam, nec vendi passus est. Ideo, ne in suspicionem aliquam incederet, nunquam à privato, etiam amico, munus accepit quin par aut majus redderet. Aliquando annulum digito extractum dono mittenti quippiam dedit. A civitatibus & provinciis nonnisi edulia accepit. In omni autem vita ea constantia & gravitate fuit quæ non solùm gratiæ resisteret, verùm etiam suspicioni. Feminam nullam domum suam ingredi est passus, sive eæ alienæ sive conjunctæ aliqua cognatione essent. Quòd si fortè aliquam sua opera indigere aut conjunctarum ullam ad se venire contigisset, in vestibulum domus descendens aut propinquam ædem, illam audiebat, dimitte-

dimittebatque. Præterea adeo continentis vitæ fuisse constat ut postquam sacris initiatus sit, castissimam vitam duxerit, honestate etiam tanta ut ne à cubiculariis quidem unquam visus sit nudus.

XVIII. In cetera verò vita adeo integer vixit ut nec multis annis valetudine adversa laboraverit, nec vita ab invidis malevolisque ulla in re unquam culpari potuerit. Quòd si integritas in omnibus laudanda est, in iis tamen qui in imperio aut potestate sunt admiratione digna videri debet. Nam multi, quos etiam vidimus, licèt in parva fortuna continentes, integri, casti, liberales fuerint, tamen postquàm ad potestatem rerum pervenere, intolerabiles, avari, luxoriosi, superbi, maxima licentia facti sunt, ignari tales solere esse dignitates quales sint qui illis præsunt, arbitrari præterea omnes sanæ mentis illas non semper virtutum præmia esse, sed fortunæ beneficia; cùm extolli in dies videamus nulla doctrina, nulla virtute homines insulsos, stupidos, nunquam sobrios, quos nisi cum summo fastidio videre tamquam personatos nequeamus. Hic tamen in tanta rerum licentia, quam omnium rerum impunitas sequatur, unde etiam homines solent plerunque fieri deteriores, talem se ubique semper præbuit ut non minùs dignitatem illam Dominico egere quam Dominicum illa honestatum appareret, documentoque fuerit suos cuique mores fortunam fingere. Mendacium nec joco quidem unquam dixit, nec pati potuit, dicens nil magis alienum ab homine esse debere. In loquendo verò liber adeo ut nec Pontifici parceret. Eo dicente aliquando publicè, *De fratrum nostrorum consilio & voluntate fecimus*, surrexit Dominus; detectoque capite, se nihil unquam de ea re audivisse affirmavit. Nicolaus cellam, quam sumptuosissimam in pontificia, quæ est in Vaticano, Deo immortali erexerat, cùm

multis cantoribus replesset, & aliquando Dominicum percunctaretur post Missam, tamquam de re honorificentissima facturus foret, quid ei de illo canentium choro videretur, respondit sacculum sibi porcellis plenum videri, audiri namque clamantium strepitum, sed nihil ex eo percipi. Cuidam stipem petenti, quòd manus Catalanorum elapsus esset, quasi ob eam rem mendicare cogeretur, & alii ad misericordiam commoverentur, ad adstantes conversus. Quid ergo, inquit, debetur nobis qui in eorum manibus sumus? de Callisto locutus.

XIX. In creatione Pontificis quidam ex collegis ad eum accedens petiit; qui etsi sciret pontificatum ad se perventurum, cupere tamen & orare illum ut sibi suum suffragium daret; quò talis viri testimonio probari videretur. Respondit id se non facturum, nec commissurum ut illius facti conscientia aliquando urgeretur. Erat enim ille vir tardo admodùm ingenio, & vita non multùm probata. Idem ad justas quoque preces fuit inexorabilis, ita ut nec minis nec precibus de sententia dejiceretur, ulliusve gratia flecteretur. Callisto ad pontificatum assumpto, volentique Borgiam ex sorore genitum Ducatus Spoletani pro Ecclesia Vicarium facere, & Cardinales partim timore, partim Pontifici gratificantes, illi assentiri viderentur, solus apertè restitit, & id fieri prohibuit. Quare offensus Callistus, per speciem legationis in Angliam Dominicum mittere, qui eorum Regem capere arma contra Turcum hortaretur, & urbe ablegare constituit, veluti rebus suis adversantem. Id quoque cùm parum succederet, agitasse deinde Pontifex dicitur de eo capiendo, sed aut deterritum viri auctoritate, aut morte præventum abstinuisse incepto.

XX. Ambitiosos homines maximè irrisit. Se adeuntes ex his qui tota urbe cursitant, limina po-

centum terentes, cùm numquidnam à se vellent Dominicus percunctaretur, iisque se visitatum illum venire dicerent, porrecto brachio sæpius rogavit ut vena tentata viderent an febri aliove morbo laboraret, (Est enim id verbum quo medici utuntur) deinde increpitos admoneret ut potiùs domi secundùm eorum ordines aliquid agentes quietè viverent & virtuti operam darent quam tota urbe vagarentur. Futurum enim necessariò quandoque (ut boni doctique in pretio habeantur, & quamvis inviti ad munia Ecclesiæ vocentur) se vero nequaquam adirent, nisi ubi sua opera indigerent. In promiscuis autem auditionibus quadam etiam severitate se adeuntes excepit, ita ut nec infimi ordinis homines, qui fortè composita aut longiùs repetita oratione aut blanditia verborum gestuve corporis humiliori & abjectiori loquerentur interpellaverit asperiùs, ut hujusmodi inepta loquacitate omissa rem breviter explicarent. Qua re fiebat ut in magna adstantium corona plerosque attonitos lingua atque animus deficerent. Quibus verò vel opera sua vel gratia usui esse non potuerat, si instarent nihilominus importuniùs, multos malè mulctatos verbis à se amovit. Adulatorum genus abhorruit quasi perniciosissimam pestem, quos etiam amovere à se, publicè quoque acerbiùs redarguere & increpare summo cum stomacho sit solitus. Igitur iis moribus assecutus est ut durus difficilisque nonnullis videretur, & ad vitæ institutionem rudis, cùm tamen in ceteros esset humanissimus. Audiebat omnes, quibus poterat opem ferebat, nulli consilio deerat.

XXI. Accedebat ad hæc formæ qualitas. Nam aspectu erat aspero & vultu qui severitatem quandam præ se ferret. Statura fuit etiam mediocri, dextero pede admodum claudus natura, sed ut non multùm dehonestaretur. Id verò vitium quò faciliùs occule-

ret, crepidis continuè usus est. Erat præterea incorruptus, alieni verò & omnium rerum abstinentissimus, & (ut de Catone scribitur) cùm virtutis omnem speciem amplecteretur, honestatem cum severitate adamavit. Moderationis humanitatisque tantæ fuit ut quid quisquam de se sentiret, ab amicis liberè dici sibi optaverit, & audiverit attentiùs; ita si quid minùs bene fecisse redargueretur, libenter emendaret, idque sedulò ut facerent, humanissimè hortaretur, quædam ipse convinceret, & errare illos ostenderet. Sed nihil omnino ægriùs tulit quàm detractorum voces & absentes carpentium, humanum esse dictitans aut alterius peccatum occulere aut errantem clam amicèque redarguere. Ipse ubi aliquid amicis vitio dari audivit, sive verò seu falsò, quamvis non primi aut secundi loci amici essent, iis ad se vocatis benignè ostendit quæ illis vitio darentur; simul admonuit ut vitam ab infamia illæsam servarent; si verò falsa essent quæ ferrentur, rogare ut & suspicione abesse curarent. Qua re fiebat ut & qui deliquissent, vitam emendarent, & ceteri suspicionem evitare conarentur, omnes verò cognita hominis caritate plurimùm se illi debere faterentur. Amicis, quorum consuetudo plerunque malorum causa esse solet, nonnisi continentissimis optimisque viris usus est; quos & consiliis suis continuè adhibuit. Nam nec ad amicitiam quemquam facilè admisit; & quos admisit, constanter retinuit, eisque etiam plurimùm detulit, quibus autem potuit magno semper honori & dignitati fuit. Pro cujusque etiam meritis ita eorum opes auxit ut miserias paupertatis effugerent. In eorum quoque necessitatibus non secus absentes ac præsentes illi curæ esse cognitum semper est, id amici officium existimans, si cùm posset ultrò beneficium præstaret. Unde sæpius factum est ut multi priùs aliquod beneficium in se

collatum cognoscerent quàm id futurum cogitaverint. Quæ verò fecisset, occulta esse cupiebat, nec ab eo quidem qui accepisset sibi commemorari æquo animo passus, satis amplam gratiam habitam & relatam arbitratus si amico non defuisset. Creato Callisto, memor amicitiæ quæ illi cum parente meo erat, à Pontifice....... refici secretarium & litteras apostolicas, ut moris est, impetravit, curavitque mittendas Florentiam. Fortè accidit ut eæ interea ad sacrum ærarium delatæ in manus Patriarchæ pervenirent, qui pariter eundem benevolentia complecti videbatur. Hic igitur alieni officii fructum capiens, suo nomine eas Poggio transmisit, significans præterea ob antiquam necessitudinem se in eo negotio meritam diligentiam præstitisse. Quæ postea Dominico relata nihil illum offenderunt. Quin bene habet, inquit, si Poggio satisfactum est. Nec de ea re ad illum quicquam scripsit.

XXII. Ipse immortali memoria beneficia retinuit. Martini Pontificis propinquos omnes summa benevolentia, quoad vixit, est prosecutus. Prosperum verò ejus nepotem Cardinalem, licèt admodùm juvenem, in omni vita caritate magna coluit, & cum omni Columnensium familia ab omni vi atque injuria non sine suo periculo defendit. Amicos præterea eorum ac clientes, & qui ejus partis erant, continuò tanta cura ac studio prosecutus est ut pro uniuscujusque commodis ac dignitate perpetua propugnatione suscepta nihil unquam prætermiserit quod aut saluti aut honori aut utilitati eorum conducere existimaret vel ad augendam Columnensium gratiam, autoritatem, amplitudinem spectaret, quos omnes per se posse esse ampliores volebat. Fuere tamen eo tempore qui ab illo hæc agi quòd factionibus esset deditus iniquè interpretarentur, quandoquidem si ea non fecisset, haud quaquam ingrati

notam vitare potuisset, & ii non minùs quàm Martinum fecissent, tamquam superiorem colerent. Ipse inimicitias nullas gessit, neminem unquam læsit; nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Verùm illud in eo homine prædicatione dignum fuit & optimi viri indicium, quòd multitudini honestorum hominum, quos premi inopia scivit, pro facultatibus subvenit, quamvis eæ illi essent pertenues. Percunctabatur amicos diversorum ordinum, qui domum suam frequentarent, de urbis ac civium conditione; deinde singulorum necessitate perspecta, aut iis salaria ad vitæ sustentationem suppeditavit, aut alia ope juvit. Multis victum ac vestitum præbuit, quamplurimorum etiam filias sua pecunia collocavit, & quàm frequentiùs, nil æquè pium sibi videri inquiens quàm injuriæ & turpitudini expositas propter inopiam & naturæ imbecillitatem ad honestam vitam traducere. quod etiam in adolescentibus observavit in quibus aut ingenii aut virtutis indoles appareret, ne res eorum angustæ officerent quò minùs bona sibi à natura data exercere possent. Sed id aut ipse per se fecit, aut quàm occultissimè curari per suos voluit, quos fidos sibi delegerat, ne captandæ popularis auræ causa facere judicaretur. Nemo autem unquam ab eo frustra quicquam petiit. Quare aliquando sibi calceos detraxit ut cuipiam largiretur. Quandoque etiam cùm offensum fortuna quemquam vidit minùs bene vestitum, suum amiculum dedit. Et cùm pecunia ad erogandum non sufficeret, sæpius vasa argentea quæ habebat conflari & petentibus distribui jussit. Cùmque ob eam rem ab amicis argueretur, respondere consuevit hominis proprium sibi videri quamplurimis benefacere. quod adeo in omni vita fecit ut plerumque necessariis ad victum deficientibus, pecuniam sumere mutuò ab amicis cogeretur.

XXIII. Cardinalatus dignitatem ad summam civilitatem reduxit. Nam præterquam quòd modicis proventibus contentus fuit, quippe qui non plus tribus millibus aureis annuatim ex suis facultatibus reciperet, omnium se adeuntium adulationes & in salutationibus allocutionibusque prostrationem corporum humi & ad omnem quoque nutum sonantia & ampullosa verba respuit, multaque indignatione audivit. Sacerdotum dignitati plurimum detulit, Episcopos ceterosque qui aliquo honore aliis antecellerent, nonnisi aut sedentes, aut aperto capite audivit. Viros bonos ac doctos evexit, quoad potuit, summaque benevolentia ac liberalitate excepit. Aditus ad eum ferme nimius etiam humillimo cuique de plebe homini patuit. Aderat ipse horis statutis, loco publico domus, aperto ostio ut omnibus illum adeundi libera facultas esset; quos ita audiebat ut gravitatem cum dignitate retineret. Veritatis amator, & bonorum magis quàm hominum doctorum, doctorum tamen amantissimus. Non superbus, non ambitiosus, non fictus, non contumeliosus, non rapax, non avarus, non circumventor, quibus etiam vitiis domesticos carere voluit. Itaque nullus fumi venditor, nemo arrogans, nemo simulator, aut dissimulator in ejus domo erat. Omnes integri, casti, continentes. Qua in re plurimum diligentiæ adhibuit, præcipuè verò ut incorruptos servaret. Nullum ex domesticis purpura uti passus est aut veste quæ non genu tenus protenderetur. Eos autem in quibus aliquod integritatis aut virtutis simulacrum inesse cognosceret, quoad potuit, ad honores extulit, inquiens Christianam religionem meliùs se habituram fuisse si virtutum amatores ad ejus administrationem eligerentur.

XXIV. Ex ejus ergo domo, quæ & castitatis sanctitatisque exemplum fuit, plures clarissimi viri tamquam ex seminario aliquo prodierunt & omni

virtutum genere ornatissimi; in quibus Æneas Senensis primus floruit, qui & eo vivo ad eandem dignitatem electus est, & Callisto in pontificatu succedens, Pius secundus est cognominatus, vir profectò eloquentissimus eruditissimusque. Et tu, Reverendissime Pater, qui à Pio propter doctrinam ac probatissimos mores in familiam suam Picolomineam adoptatus primò, deinde Papiensis Præsul factus, Cardinalis tandem creatus es, Amicus Aquilanus integritate vitæ & pontificii juris doctrina insignis, & ...... tempore sedente Paulo secundo eandem dignitatem adeptus, Franciscus Archidiaconus Toletanus, vir tum bonitate, tum scientia sacrarum litterarum, omnium nostræ ætatis facilè princeps, Antonius Latiosus Forliviensis, vir castissimus, Leonardus Perusinus Theologus clarissimus, Blondus Forliviensis vir literatissimus, & alii permulti tam doctrina quàm moribus venerabiles. Quos autem domi viros claros retinere non potuit, summa benevolentia est prosecutus. Dilexit verò præ cæteris Antonium Archiepiscopum Florentinum, Ægidium Episcopum Ariminensem, homines optimos atque eruditissimos. Maxima autem affectione complexus est parentem meum, eumque in omni vita coluit. Multos præterea (quos enumerare longum est) plurimùm dilexit. Nam nemo vir probus, nemo doctus ea tempestate fuit quin illi esset carissimus. Fuit præterea ejus viri sanctitas ut qui sibi amicitia conjuncti fuerunt, aut in ejus domo vixerint diutiùs (quod nulli nostrorum temporum contingit) assecutos sciamus ut viri integri & prudentes communi omnium judicio habiti plurimas dignitates, eo etiam defuncto, sint adepti. Tanta fuit apud omnes virtutum illius opinio ut verissimè appareat nullum magis boni malive Principis testimonium esse quam amicos, cùm ii semper tales sin-

quales fuerint qui eos in suam amicitiam admittunt.

XXV. Studia in maximis occupationibus nunquam omisit. Operam multam, etiam provectioris ætatis, theologiæ & philosophiæ, ei quam moralem dicunt, impartitus est, præceptoribus usus Francisco Toletano & Leonardo Perusino, quos continuò apud se habuit; tantumque in iis profecit ut inter doctissimos haberetur. Nullum verò unquam diem prætermisit quin aliquid aut scriberet aut legeret. Legit autem tanta ut semper cura & negotio vacasse facilè videri possit. Cujus rei hoc unum est argumentum, quòd cùm plus mille & quingenta librorum volumina habuerit ad jus tum pontificum tum civile spectantia, nihil in iis fuerit quod ipse non viderit diligentissimè. Idque in omnibus Augustini & Hieronymi libris fecit. Historias tantas novit quantas nemo alter. Poetas vidit omnes, Oratores ac philosophos habuit familiarissimos. Scripsit ille nonnulla eruditè magis quàm eleganter, quæ in vulgus emanarunt, ad religionem nostram spectantia. Plurima etiam partim ædificavit, partim restituit. Ædificavit sibi domum in regione Columnæ à fundamentis pro dignitate suâ commodam satis ac magnificam, ita tamen ut superfluos in ea sumptus atque ornamenta vitaverit: quam deinde moriens ex testamento gymnasium esse voluit, ad quod plurimi adolescentes addiscendi studio diverterent; & iis necessaria ad victum constituit, magna pecuniarum summa in eum usum erogata. Decrevit in ea & bibliothecam ad communem doctorum hominum utilitatem, congestis ibidem libris, quos magna impensa in omni doctrinarum genere ad duo millia voluminum coegerat tum optimos, tum pulcherrimos, & ut qui domum eam incolerent, quique studiosi forent, pro arbitrio illis uti possent. Hanc tamen domum Angelus ejus frater à Pio Pontifice ad eandem dignitatem vocatus, illi haud dissi-

milis, & qui vitæ integritate & morum sanctitate nulli ejus ordinis cedat, suo usui reservatam inhabitat. Et ne laudabilis voluntas fratris irrita esset, contiguum illi gymnasium sumptuosiùs, magnificentiùs construxit. Ædificavit & Dominicus reparavitque nonnulla in Hetruria, in Piceno. In Soractis monte, ubi quondam latuisset, beato Sylvestro ædem à fundamentis extruxit.

XXVI. Hoc verò præcipua laude dignum in eo fuit, quòd cùm redditus habuerit & pro dignitate tenues, & aliorum qui pari potestate respectu penè nullos, iisque contentus vixerit, nullam tamen Ecclesiam tenuit quin aut eam aliqua ex parte instauraverit, vel illius fructus sua impensa auxerit. Quod utinam ceteri quoque fecissent. Non enim regias opes quemque possidere, non omnia concupiscere impotenti avaritia, & minima quæque sectari cerneremus, non illorum curæ commissas Ecclesias ruere, non bonis doctisque viris neglectis rejectisque asseclas quosdam ac ministros omnia adipisci, omnia possidere videremur; aut eos qui emere, tamquam hasta posita, quod concupiscant possint.

XXVII. Optimo igitur vitæ instituto cùm Dominicus viveret non minori apud omnes gratia quàm aut fortuna aut dignitate, in morbum incidit, ab initio quidem haud periculosum, attamen molestum, Profluvio namque ventris laborare & se domi continere cœpit, verùm ita ut negotiis ex consuetudine fungeretur, nec solito magis accumberet. Post vigesimum diem, cùm Callistus vita functus esset, & creandi Pontificis necessitas instaret, ideoque Cardinales conventuri essent, ne dissimilis sui videretur, utque quod in omni vitæ institutione fecisset, reipublicæ Christianæ proficeret, adesse huic rei voluit. Quare fretus consilio medicorum, alvum pharmaco ad eam rem parato sistit. Ex qua re in febrem inci-

dit, & quidem vehementem. Cùmque ea continuò augeretur, omnia Ecclesiæ sacramenta, ut ad eam diem sanctissima ejus acta vita exigebat, summa religione primùm suscepit. Deinde ingravescente morbo, ubi adesse vitæ finem sensit, amicis ad se vocatis, magnificè ad eos de contemnenda morte locutus est. Ad quæ verba cùm amici ingemerent, rogavit ne suam mortem lacrymis prosequerentur. Se enim, inquit, vixisse ad eam ætatem ad quam pauci ex multis perveniant, omnes ferme desiderent. Iuvenem præterea se adeptum quæ mortales summa putent, instituisse quoque ad eam diem ita vitam suam ut sperandum ab eis sit se misericordia & clementia Dei optimi maximi adjuvantibus eò ubi vera felicitas ex hoc veluti carcere migraturum. Quare orare illos ut lamentis parcerent, ne non dolore ejus discessum sed invidere huic suo summo bono viderentur. Persuadere se illis ut hanc potiùs suam diversionem lætitia prosequantur, cujus ipse vel maximum hoc gaudium caperet quòd in eorum conspectu vitam finiat. Dolere enim homines eorum mortes debere qui in Dei veri cœlestisque beatitudinis ignoratione occidant, vel qui ita vixerint ut posthabita virtutum atque animæ cura, soli corpori inservientes, tunc demum cogitare de morte incipiant cùm calamitosæ miseræque vitæ curriculo exacto se victuros desperarint, quique in summa dignitate constituti, solum quod præsens in oculis fuerit respiciant, nec ultorem scelerum Deum expaveant, aut bonorum remuneratorem credant. Valerent quidem, & posteaquam abiisset, Deo pro animæ suæ salute supplicarent, & ad eum preces tum pias tum frequentes effunderent. His dictis, omnium apprehensa dextra, amplexusque, lacrimantes omnes dimisit. Nec multò pòst excessit é vita quinto die postquàm febris eum tenuisset, XIX. Kal. Septembris, anno salutis nostræ supra

millesimum quadringentesimo quinquagesimo octavo, ætatis verò octavo & quinquagesimo, vir certè sanctissimus, & qui meritò dignus crederetur ea dignitate quam tanto labore defensam annos ferme triginta summa cum laude tenuit, elatus est maxima omnis generis hominum frequentia, comitante omni civitate, laudatusque publicè summa cum adstantium attentione. Funus insuper celebratum summa omnium mœstitia, & in ejus sumptum pecunia ab amicis collata, illatusque sepulcro quod ipse sibi in templo Minervæ vivens fecerat.

HUIC DOMINICI CAPRANICÆ Cardinalis vitæ lubet subjungere narrationem sancti Antonini Archiepiscopi Florentini de morte ejus, tum quia locus est valde insignis, tum ob sanctissimorum hominum inter se amicitiam, quam & Baptista Poggius & Franciscus Castelionensis in vita Antonini, quæ extat apud Leandrum Albertum, testantur magnam fuisse. Hæc sunt igitur verba sancti Antonini parte III. tit. XXII. cap. XVI.

ACcidit in diebus illis & aliud lugubre quod urbs tota deflevit. Nam reverendissimus Cardinalis Firmanus Dominus Dominicus de Capranica ejusdem mensis (Augusti) XIV. die ex infirmitate fluxus appositus est ad patres suos, cum multa devotione ex hoc mundo transitum faciens, in aspero repertus cilicio quod ad carnem ferebat assiduè. Multum tristitiæ & doloris mors ejus intulit cunctis qui noverant eum, propter eminentes virtutes ejus. Verè hic homo justus erat, propter rectitudinem ejus

à cunctis dilectus, prudentia & consilio magnus, in jure peritus, & religiosorum pater & refugium. Manus copiosè extendebat ad pauperes, sobrietate & sanctimonia præclarus, ex devotione non modica frequenter celebrans, studiosus, à lectione non cessans, in diversis partibus legationem eleganter exercens. Honorificè vita functus traditus est sepulturæ in conventu sanctæ Mariæ supra Minervam ordinis Prædicatorum.

Addere etiam placet veterem narrationem de morte Iuliani Cæsarini Cardinalis, cujus auditor olim fuerat Capranica, à me descriptam ex autographo Ægidij Carlerii Decani Cameracensis, quod extat in bibliotheca collegii Navarrici Parisiensis.

Hic reverendissimus Dominus Cardinalis vocabatur Dominus Iulianus de Cæsarinis, qui tempore primi adventus Boemorum erat Cardinalis sancti Angeli, postmodum verò assumptus fuit ad titulum sanctæ Sabinæ. De hoc reverendissimo patre retulit mihi Ægidio Carlerii Decano Ecclesiæ Cameracensis mense Februarii anno Domini 1447. more Gallicano unus ex familiaribus suis gloriosissimi sui martyrii triumphum. Cùm enim peccatis nostris exigentibus Teucri de Christianis reportassent victoriam, multis fidelibus interemptis, aliis terga vertentibus, hic reverendissimus pater capitur, coram Teucrorum seu Turcorum Imperatore sistitur. Adducuntur doctores suæ execrabilis legis, qui cum illo de fide certant, nitentes eum subvertere & ad impiam eorum sectam pertrahere. Quòd cùm nulla ratione hoc facere possent, nunc promissionibus, nunc comminatis suppliciis mentem sanctam satagunt à bono proposito revocare. Nam tyrannus, si ei consentiat, spondet eum facere summum suæ legis sacerdotem;

ſin autem, diverſa experiri tormenta. Cùm verò hic reverendiſſimus pater nullatenus acquieſceret, ſed Dominum Ieſum Chriſtum & fidem ejus conſtanter profiteretur, aſſunt tortores & medici. In media platea urbis, præſente tyranno. aſtantibus quodam venerabili Epiſcopo & multis Chriſtianis captivis, ſuper ſcalam ponitur, à tortoribus excoriatur per corrigias aliquas pelle a carne ſeparata, inter quas lanceantur quædam ſubulæ ferreæ. Cùmque iſto martyrio eſſet fatigatus, iterum rogatur ut ad ſuam ſectam, dimiſſa lege Chriſtianorum, redeat. Quod ſi facere vult, promittunt medici præſentes curam vulneribus exhibere. Sed nec honorum ſuorum ambitio nec ſanitatis beneficium propoſitum ſanctum potuit violare; ſed in Chriſti fide perſeverans, rurſus torquetur ut priùs, & ad exitum properans, ad Epiſcopum præſentem converſus ait: En vides, pater venerabilis, ego ad Chriſtum venio; tibi commendo hunc gregem meum, hunc ſcilicet populum Chriſtianum. Fortis eſto athleta Chriſti & ipſum in fide confirma. Et ſic triumphator migrat ad Dominum, cui & laus & gloria per immortalia ſecula. Hæc mihi retulit in Cameraco ille familiaris ſuus ſuprà memoratus; qui, ut inquit, præſens tunc erat, & vidit eum vivum & mortuum. Subjunxit quòd corpus tyrannus juſſit comburi & cineres in capſa argentea vel aurea in ſignum victoriæ quam de Chriſtianis optinuerat reponi. Si hæc vera ſunt, annon, neſcio.

TRACTATUS IORDANI Bricii I. C. pro Eugenio IV. adversùs Cardinalem de Capranica, scriptus jussu petri Cardinalis Fuxensis anno MCCCCXXXIII.

FElicis recordationis Dominus Martinus, divina providentia Papa quintus die Veneris IX. Kal. Iunii Romæ in palatio sancti Petri condidit unum statutum seu decretum in consistorio secreto, præsentibus Dominis Cardinalibus qui erant in curia; cujus tenor ad litteram sequitur & est talis.

ANno Domini millesimo quadringintesimo vicesimo sexto, die Veneris IX. Kal. Junii, Romæ in palatio sancti Petri, præsentibus omnibus Cardinalibus qui erant in curia, excepto Cardinali *Aquilegensi, qui tunc infirmabatur, ad quem fuerunt missi duo Cardinales, videlicet Placentinus & de comite, pro ejus voto sciendo, & ipsis consistorialiter congregatis in forma consueta, scrutinio pracedenti secreto publicè creavimus, assumpsimus, pronunciavimus ultra Cardinales eadem die assumptos & publicatos, Dominicum Episcopum Ilerdensem in Presbyterum, Prosperum de Columna, Dominicum de Capranica electum Firmanum, Julianum de Cæsarinis Auditorem cameræ in Diaconos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales; qui Ilerdensis & Firmanus aliàs juxta morem consuetum creati fuerunt, sed ex bonis causis tunc & nunc unà cum aliis duobus noluimus, publicari, sed dicto Ilerdensi reservavimus locum suum, licèt publicatus non sit.* Habetur to. XII. Concilior. pag. 694.

Item volumus, statuimus, & ordinamus quòd si contingat nos mori ante publicationem dictorum quatuor, habeantur statim pro publicatis solemniter etiam quoad

ſin autem, diverſa experiri tormenta. Cùm verò hic reverendiſſimus pater nullatenus acquieſceret, ſed Dominum Ieſum Chriſtum & fidem ejus conſtanter profiteretur, aſſunt tortores & medici. In media platea urbis, præſente tyranno, aſtantibus quodam venerabili Epiſcopo & multis Chriſtianis captivis, ſuper ſcalam ponitur, à tortoribus excoriatur per corrigias aliquas pelle a carne ſeparata, inter quas lanceantur quædam ſubulæ ferreæ. Cùmque iſto martyrio eſſet fatigatus, iterum rogatur ut ad ſuam ſectam, dimiſſa lege Chriſtianorum, redeat. Quod ſi facere vult, promittunt medici præſentes curam vulneribus exhibere. Sed nec honorum ſuorum ambitio nec ſanitatis beneficium propoſitum ſanctum potuit violare; ſed in Chriſti fide perſeverans, rurſus torquetur ut priùs, & ad exitum properans, ad Epiſcopum præſentem converſus ait: En vides, pater venerabilis, ego ad Chriſtum venio; tibi commendo hunc gregem meum, hunc ſcilicet populum Chriſtianum. Fortis eſto athleta Chriſti & ipſum in fide confirma. Et ſic triumphator migrat ad Dominum, cui & laus & gloria per immortalia ſecula. Hæc mihi retulit in Cameraco ille familiaris ſuus ſuprà memoratus; qui, ut inquit, præſens tunc erat, & vidit eum vivum & mortuum. Subjunxit quòd corpus tyrannus juſſit comburi & cineres in capſa argentea vel aurea in ſignum victoriæ quam de Chriſtianis optinuerat reponi. Si hæc vera ſunt, annon, neſcio.

TRACTATUS IORDANI Bricii I. C. pro Eugenio IV. adversùs Cardinalem de Capranica, scriptus jussu petri Cardinalis Fuxensis anno MCCCCXXXIII.

FElicis recordationis Dominus Martinus, divina providentia Papa quintus die Veneris IX. Kal. Iunii Romæ in palatio sancti Petri condidit unum statutum seu decretum in consistorio secreto, præsentibus Dominis Cardinalibus qui erant in curia; cujus tenor ad litteram sequitur & est talis.

ANno Domini millesimo quadringintesimo vicesimo sexto, die Veneris IX. Kal. Junii, Romæ in palatio sancti Petri, præsentibus omnibus Cardinalibus qui erant in curia, excepto Cardinali Aquilegensi, qui tunc infirmabatur, ad quem fuerunt missi duo Cardinales, videlicet Placentinus & de comite, pro ejus voto sciendo, & ipsis consistorialiter congregatis in forma consueta, scrutinio præcedenti secreto publicè creavimus, assumpsimus, pronunciavimus ultra Cardinales eadem die assumptos & publicatos, Dominicum Episcopum Ilerdensem in Presbyterum, Prosperum de Columna, Dominicum de Capranica electum Firmanum, Iulianum de Cæsarinis Auditorem cameræ in Diaconos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales; qui Ilerdensis & Firmanus aliàs juxta morem consuetum creati fuerunt, sed ex bonis causis tunc & nunc unà cum aliis duobus noluimus, publicari, sed dicto Ilerdensi reservavimus locum suum, licèt publicatus non sit. Habetur to. XII. Concilior. pag. 694.

Item volumus, statuimus, & ordinamus quòd si contingat nos mori ante publicationem dictorum quatuor, habeantur statim pro publicatis solemniter etiam quoad

electionem Romani Pontificis & ad omnia alia, etiam si tituli ipsis quatuor assignati non essent.

Item volumus, statuimus, & de apostolicæ potestatis plenitudine decernimus & mandamus omnibus & singulis Cardinalibus sub pœnis excommunicationis ipso facto & inhabilitationis omnia activæ scilicet & passivæ quoad electionem Romani Pontificis, quòd eo casu, scilicet mortis nostræ ante publicationem dictorum quatuor Cardinalium, quòd ipsi alii Cardinales teneantur & debeant immediatè, scilicet, infra diem naturalem, habita notitia mortis publicare prædicta, dictosque quatuor Cardinales recipiant pariter & admittant in omnibus ac si publicati & admissi fuissent, sicut superiùs est expressum.

Ita fuit. A. Cardinalis propria manu Episcopus Penestrinus Laudensis.

Ita fuit. A. Cardinalis Bononiensis propria manu.

Ita fuit. F. Episcopus Sabinensis Cardinalis Venetianum propria manu.

Ita fuit. A. Cardinalis Aquilegensis manu propria.

Ita fuit. G. Cardinalis Senensis manu propria.

Ita fuit. T. Cardinalis Tricaricen. manu propria.

Ita fuit. B. Cardinalis Placentinus manu propria.

Ita fuit. G. Cardinalis sancti Marci.

Ita fuit. R Cardinalis de Brancatiis.

Ita fuit. A. Cardinalis sancti Eustachii manu propria.

Ita fuit. L. Cardinalis de Comite.

Cujus decreti occasione Reverendissimus in Christo Pater & Dominus Dominus Petrus Dei providentia Albanensis Episcopus sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ de Fuxo Cardinalis nuncupatus dubium sequens ad consulendum & allegandum tradidit ut sequitur.

Vtrum vigore dicti decreti de plenitudine papalis potestatis editi in eventum quo appareat Dominos Cardinales in cedula subscriptos post mortem dicti

dicti Domini nostri Martini quondam non recepisse dictum Dominicum electum Firmanum ut Cardinalem, nec ad electionem summi Pontificis Domini Eugenii quarti admisisse, ex hoc ipsi subscripti debeant inhabiles ad papatum vel ad electionem summi Pontificis activè & passivè fore & fuisse reputati. Et cùm dictus Dominus Eugenius quartus à duabus partibus Cardinalium electus in Papam fuerit, an ejus electio propter contemptum & inhabilitatem prætensos veniat per generale Concilium infirmanda seu cassanda.

Quis, ut ait Hieronymus, unusquisque offert tabernaculo Dei quod habet, & illa paupercula mulier evangelica duo tantùm æra in gazophylacio pro maximo opere obtulit: quod quamvis modicum, ei tamen ad magnum meritum reputatum extitit. *Lucæ* 21.

Quæ considerans ego, licèt modicus, in tanto & mihi grandi & gravi opere aliqua pauca subiciam, ante omnia tamen protestationes de quibus in cap. *Damnamus. De summa Trinitate* præmittens, protestans etiam quòd per aliqua quæ dicam infrà alicui personæ injuriam inferre non intendo, sed solùm de eis honestè quantum potero loqui, juxta tamen casus exigentiam, & non aliàs & etiam cum omni honore & reverentia cujuscunque loqui & scribere intendo. Quæ omnia in singulis hujus opusculi partibus, ubi utile & expediens erit, haberi volo pro repetitis.

Viso igitur decreto Domini Martini Papæ quinti & Dominorum Cardinalium subscriptione & themate præscripto, quamvis ex themate ipso non appareat claritas eorum quæ postea in facto secuta sunt in electione sanctissimi Domini nostri Papæ Eugenii quarti vel non admissione Domini Dominici de Craponica ad ipsius electionem, nisi quan-

tum ex allegationibus similibus Domini præscribentis colligere potui, alium tamen ordinem teneho in dubiis removendis quàm ipse fecerit; & ideo alia dicam, pauca de suis tangendo.

Elicio specificè dubia tria principalia infrascripta. Primum est, utrum decretum per Dominum Martinum de plenitudine potestatis factum, in forma in qua est, de jure valuerit & tenuerit, & an ei illud facere licuerit. Item secundum, an subscriptio Dominorum Cardinalium subsecuta eos taliter circa electionem Romani Pontificis ligaverit quò minùs liberè ea nonobstante ad electionem præfati Domini nostri Papæ procedere potuerint, dicto de Capranica ad eam non vocato vel admisso. Item & tertium, supposito sine prejudicio, sed non concesso, quòd decretum prætensum valuerit, & subscriptio Dominorum Cardinalium circa electionem eos ligaverit, utrum præfatus Dominus noster Eugenius sit verus Papa, & contra ejus electionem objectio dicti de Capranica dicentis quòd propter non admissionem ipsius ad electionem Apostolici sit admittenda vel ejus electio ad summi apicem quomodolibet impugnanda vel in dubium revocanda.

Vt sim brevis & clarus, quia nihil tam congruum legibus quàm claritas in authent.de testam.imperfect. circa medium octavæ collationis.

Ad primum dubium videtur attendendum quòd decretum prætensum fuit & est nullum, scandalosum, pessimi exempli, & plenum periculosissimi & tristissimi in Ecclesia Dei eventus, & universalem Ecclesiam notoriè scandalizans, & per consequens Domino Papæ Martino id facere non licuit, nec subscribi meruit. Quæ rationibus sequentibus comprobantur. Vt tamen meliùs videatur quia disputatione certandum est, ratione tamen vincendum. *ff. de munerib. & honor. l. Munerum §. Mixta munera* 23. *q.* 6. *Vides.*

Quia igitur hoc pro bono & evidenti utilitate universalis Ecclesiæ & totius Christianitatis, & ut schismata & scandala & turbationes ac confusiones à populo evitentur, providè decretum est & à sanctis patribus ordinatum in sacris Conciliis generalibus quòd ad Cardinales pertinet Papæ electio, & Papa illa immutare vel eis derogare vel formam novam constituere & ordinare aut illam destruere vel alterare per quod status Ecclesiæ deformetur non potest, imò usque ad animam & sanguinem illa servare tenetur, ut seriosè hæc habentur 25. q. 1. *Quæ ad perpetuum sunt ordinata.* & cap. sequentibus, ubi textus formaliter ita dicunt : *Leo papa Anatolio Episcopo.* In rubro : *Non debent ullo modo variari quæ ad perpetuum sunt ordinata quietem.* In textu : *Quæ ad perpetuam ordinata sunt generaliter utilitatem nulla commutatione varientur, nec ad privatum trahantur commodum quæ ad bonum sunt commune præfixa ; sed manetibus terminis quos constituerunt patres, nec injustè usurpetur alienum, sed infra fines ipsos atque legitimos, prout quisque valuerit, in latitudine se exerceat caritatis.* Sequitur ibidem in superscriptione : *Item Hilarius Papa.* In rubro : *Divinas constitutiones, id est, apostolicæ sedis decreta, nulli temerare licet.* Item sequitur aliquibus interpositis in superscriptione : *Item Vrbanus Papa.* Sequitur in rubro : *In quibus Romano Pontifici licet novas condere leges.* Sequitur textus : *Sunt quidam decentes Romano Pontifici semper licuisse novas condere leges. quod & nos non solùm non negamus, sed valde affirmamus. Sciendum verò summopere est quia inde novas leges condere potest unde Evangelistæ aliquid nequaquam dixerunt. Vbi verò apertè Dominus vel ejus Apostoli & ejus sequentes sancti patres sententialiter aliquid diffiniverunt, ibi non novam legem Romanus Pontifex dare, sed potiùs quod prædicatum*

est usque ad animam & sanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt Apostoli & Prophetæ destruere, quod absit, niteretur, non sententiam dare, sed magis errare convinceretur. Sed hoc procul sit ab eis qui semper Ecclesiam contra luporum insidias optimè custodierunt. Concordat Marc. x. Item sequitur ibidem in rubro: *Apostolicæ sedis auctoritas contra statuta sanctorum patrum aliquid condere non valet.* Sequitur textus: *Contra statuta patrum condere aliquid vel mutare nec hujus quidem sedis potest auctoritas. Apud nos enim in convulsis radicibus viget antiquitas, cui decreta dicta patrum sanxerunt reverentiam.* Et sequitur ibidem. *Item Marcellus Papa.* Et in rubro: *Stare non potest nec valet quod contra evangelicam vel propheticam vel apostolicam doctrinam seu constitutionem factum fuerit.* Sequitur textus: *Omne quod irreprehensibile est catholica defendit Ecclesia.* Et infrà: *Injustum judicium, id est, diffinitio injusta regio metu vel jussu fuerit à judicibus ordinata, non valeat; nec quicquam quod contra evangelicæ vel propheticæ vel apostolicæ doctrinæ constitutionem vel eorum sive sanctorum patrum actum fuerit stabit; & quod ab infidelibus vel ab hæreticis factum fuerit, omnino cassabitur.* Item sequitur ibidem in rubro: *A statutis patrum non deviare &c.* Sequitur textus: *Prima salus est rectæ fidei regulam custodire, à constitutis patrum nullatenus deviare.*

Primò tamen videtur quòd valuerit; quia Papa Christi vicarius, Petri successor, omnia potest, & solus habet potestatis plenitudinem, cunctos judicans, ipse autem à nemine judicatur, imò de ejus potestate [dubitare] sacrilegium videtur; ut hæc sparsim probantur & pleniùs exarantur 9. q. 3. *Nemo.* cum septem capitibus sequentibus. 2. q. 6. *Decreto.* & cap. sequenti. 40. di. *Si Papa.* cum infinitis concordantiis. Facit Cod. *De crimine sacrilegij.* cum similibus.

Item dixit Iesus Christus Simoni Petro & successoribus suis: *Quodcunque ligaveris super terram &c.* Matth. 16. extra qui filii sunt legi. *Per venerabilem.* prope finem. & de re judic. *Ad apostolicæ.* lib. VI.

Item advertendum quòd licèt facta fuerit de plenitudine potestatis. Quæ verba sunt maximæ importantiæ, efficaciæ, & effectus, ut infrà plenè declarabitur. Ergo &c.

Contrarium pro veritate videtur addendum rationibus sequentibus; quæ fundabo primò rationibus humanis, demum per auctoritates sacræ scripturæ & Doctorum Theologorum.

Primò certum est quòd Papa sibi successorem non potest eligere. Illa enim venit à Deo. Iohannis XX. *Pasce oves meas.* 8. q. 1. *Moyses.* &c. *Si ergo.* Quod singulariter in eo quòd non fuit permissum Moysi de successore ordinare, ut infrà latiùs dicetur in versu *Item advertendum est.*

Sed Papæ electio ad sacrum collegium Dominorum Cardinalium tam de jure communi quàm approbata & inveterata & observata consuetudine pertinet Cardinalibus, cum auctoritas nomine totius christianitatis & universalis Ecclesiæ sacrorum Conciliorum & sanctorum Patrum decretis libera est ad hoc attributa potestas. 23. di. *In nomine Domini.* & Lateranensi & Lugdunensi & Viennensi generalibus Conciliis elec. *Licèt devitanda.* ubi hæc notat Ostiensis: Et facit e. ti. *Vbi majus* lib. VI. & cap. *Ne rationi.* eo. tit. in Clementinis. Hoc eis etiam competit ex diuturna imò longissima & approbata consuetudine tanti temporis de cujus contrario non extat memoria; quæ etiam jure scripto cessante pro jure constituto haberetur. *ff. De aqua cotid. & æstiva. l. Hoc jure. §. Ductus aquæ & de verbor. signif. cap. super quibusdam. §. Præterea, De præscription. ad decimas. lib.* VI. Obtentum enim fuit &

obſervatum à dictis citra temporibus inconcuſsè quòd ille quem Cardinales vel eorum duæ partes in Papam ſeu ſummum Pontificem canonicè elegerunt, nunciatione & publicatione facta Principibus & aliis de quibus fieri ſolitum eſt, fuit pro tali ab omnibus Regibus & Principibus & à toto Chriſtiano populo & Eccleſia univerſali reputatus, habitus, tentus, & receptus, eique ut tali paritum & obeditum inconcuſsè, & obeditur hodie palam, publicè, & notoriè. Et hanc poteſtatem habent Cardinales ipſi, non ab homine, ſed à Deo immediatè; ut infra clarè probabitur & dicetur, & hæc omnia ſunt obtenta & à dictis temporibus obſervata. Facit quod notatur in dicto cap. *Licèt* per Oſtienſen.

Item Cardinales ſunt Capitulum univerſalis Eccleſiæ, ut notatur 12. q. 2. *Cùm redemptor*, &c. *Abbatibus.* per Archid. & notatur *Cod. de bonis quæ liberis. l. Cùm multa.* per Baldum. Facit quod notatur de judic. *Cùm veniſſent* per Iohannem Andreæ. Sicut igitur Capitulum ſede vacante eligit Epiſcopum, ita Cardinales Papam de jure communi........, eod. cap. q. 2. Gregorius Auguſtino Anglorum Epiſcopo ſic dicit in rubro: *Statuta Apoſtolicorum prædeceſſorum Apoſtolicus deſtruere non debet.* Se-
25. q. 2. c. 4. quitur textus: *Si ea deſtruerem quæ anteceſſores noſtri ſtatuerunt, non conſtructor, ſed everſor eſſe juſtè comprobarer teſte veritatis voce, quæ ait, Omne regnum in ſe diviſum non ſtabit, & omnis ſcientia & lex adverſùm ſe diviſa deſtrueretur.* Facit bene 7. q. 7. *Si illa.* Quos textus libenter inferam, quia videntur dubium & cauſam totam abſque aliis adminiculis decidere ubi non plures concordant. Quæ jura allegat notabiliter gloſa in cap. *Si Papa.* ad fi. 40. di. Facit quod plene notatur. De ſtatu monachor. *Ad noſtrum*, per Henric. di. 4. Scandala enim à ſubditis removere

& non seminare debet quilibet bonus pastor & princeps, & maximè Papa, qui noctes insomnes transire debet propter quietem gregis dominici sibi commissi in procemio libri sexti & in authent. & diem juss. collat. octava. Et infrà etiam hoc probatur. Et licèt quidam dicere possent quòd Papa circa jura prædicta posset dispensare, hoc tamen Martinus non fecit, quia de eis in genere vel in specie nullam mentionem fecit. Item & casu quo hoc posset & fecisset, hoc facere debuisset ex causa justa expressa, & ad publicam non ad privatam utilitatem. Quod hic non apparet, ut infrà statim dicetur. Item fortè dispensare non potuisset, ut ex dicendis apparebit clarè.

Item confirmatur. Quia potestas à Deo collata est Papæ ad ædificationem, non ad destructionem, teste Apostolo 2. Corint. 10 & ult. circa finem, & dicto cap. 25. q. 3. *Si ea destruerem.* Per hanc ergo cedulam seu decretum Domini Martini, si valeret, sequeretur destructio & inhabilitatio in principalibus & honorabilioribus membris universalis Ecclesiæ, scilicet Dominis Cardinalibus, qui sunt Consiliarii, assessores, & collaterales Papæ, & ad quos post ejus mortem libera futuri Romani Pontificis est à jure & decretis sanctorum generalium Conciliorum & longissima & approbata consuetudine attributa potestas, ut jam dixi. Ergo clarè patet quòd hoc facere non potuit nec debuit, nec factum tenuit.

Item advertendum quòd in dicto decreto non sunt aliquæ nonobstantiæ. Non enim dicitur ibi, *nonobstante* decretali *Licèt de vitanda*, nec cap. *Significasti*, vel cap. *Ubi majus*, & cap. *Romani*. De elec. &c. Et ideo non est verisimile Romanum Pontificem, qui jura tuetur, uno verbo totam observantiam electionum multis vigiliis excogitatam atque inventam velle everti, ut *Cod. de inoffic. testam. l. Si quando.* in principio, in textu & glosa. Decreta enim

& statuta in Conciliis generalibus per sanctos patres cum tantis vigiliis ordinata & hactenus observata non potuerunt vel debuerunt sic everti per unum tale decretum, ut statim dictum est.

Item ad præmissorum confirmationem subjungitur ad propositum notabilis quæstio. Quærunt Glossatores & Doctores juris canonici utrum Papa possit omnes Episcopos deponere, & tenent quòd non quia hoc esset totam universalem Ecclesiam scandalizare & turbare, ut hæc notantur 9. q. 3. *Per principalem* quam sequuntur Archidiaconus & alii. Maxima enim causa & multiplex probatio & solemnis processus & discussio exigitur in depositione & inhabilitatione unius solius Episcopi Cardinalis; quia requirerentur LXX. testes, in Presbytero verò Cardinale LXIV. in Diacono Cardinale XXVI. 2. q. 4. *Præsul.* & capite sequenti. Facit quod notatur de schismat. cap. unico, lib. VI. Quanto ergo debet major causa subesse & processus solemnitas observari & causa ponderari in depositione multorum, arg. *De sacrosanct. Ecc. authent. Multò magis.* Et facit 15. q. 7. *Felix* &c. *si autem.*

Concluditur ergo evidenter quòd excommunicare vel inhabilitare Cardinales vel novam eis dare formam in electione Papæ non potuit fieri sub conditione. Inhabilitatio enim & exactorizatio similis est morti civili, *Cod. de Primicerio. l.* 2. lib. XII. Et notatur *ff. de Senatorib. l. Cassius.* Facit *ff. De manum. vindicta. l. Iusta.*

Constat autem quòd Papæ non permittitur aliquid facere per quod Ecclesia notoriè scandalizetur vel ejus status universaliter turbetur, cùm sit positus ad ædificandum, non destruendum; ut est dictum, & infrà dicetur latiùs. Non enim debet sustineri nec ab Ecclesia defendi per quod constat scandalum in Ecclesia generari, *Ne Clerici vel monachi secularibus.*

& cap. *Igitur*. Et per hoc decretum in nullo potuit detrahi formæ traditæ in Conciliis generalibus &c. Et notatur in dicto cap. *Licèt* ſuper verbo *In Eccleſia Dei*, & in dicto cap. *Licèt*. Ita enim eſt Vicarius illius qui non venit ſolvere legem & Prophetas, ſed adimplere, Matthæi quinto capite. Et infrà dicetur plenè circa ſecundum dubium.

Præterea iſtud decretum vel ordinationem facere eſt una maxima & aliàs inviſa novitas, ex qua nulla ſecuta eſt nec ſequi poterit in Eccleſia Dei communis utilitas. Solùm enim illud factum eſt ad privatam aliquorum particularium utilitatem, & per conſequens non valet; quia in rèbus novis conſtituendis evidens debet eſſe communis utilitas. *ff. De conſtit. Princip. l. fin.* ubi eſt expreſſum. Numquid, deprecor, ex iſto decreto vel ordinatione ſequebatur in Dei univerſali Eccleſia hæreticorum vel Bohemorum converſio? Numquid Regum & Principum Chriſtianorum tamdiu contendentium & debellantium pacificatio, numquid Græcorum reductio, vel terræ ſanctæ acquiſitio, vel aliquid ſimile? Certè minimè, nec eorum aliquod nec aliquid bonum commune in univerſali Eccleſia, ut ſtatim ſequetur. Ergo &c.

Si enim hoc vel eorum aliquod vel ſimile publicam reſpiciens utilitatem ſequi potuiſſet, fortè ſuſtineri valeret decretum ipſum vel ordinatio. Sed hic neutrum ſequi potuit, ſed ſolùm utilitas aliquorum privatorum verſabatur, qui non erant nec ſunt tam generoſi virtutum, & maximè iſte de Capranica, qui nec genere nec ſcientia pollet, ut fertur, quòd aliquòd ex eorum elevatione vel ad Cardinalatum aſſumptione bonum commune vel univerſalis Eccleſia reparari, reformari, vel relevari potuiſſet pluſquam de aliorum aſſumptione. Æquales enim, imò majores eis de aliis nationibus reperti fuiſſent, &

ſpecialiter iſto de Capranica, qui conqueritur, & propter iſtum eſt quæſtio quoad præſens duntaxat. Et ideo dictum decretum non fuit nec eſt tanti ponderis quin deridendum fuerit & contemnendum. Et ſi Domini Cardinales illo contempto, maximè ejus ſtatu & conditione attentis, ad electionem Domini noſtri Eugenii proceſſerunt, bene fecerunt. Deridendum enim eſt & contemnendum imò extirpandum quod ratione caret. *ff. De negotiis geſtis. l. Sed an ultrò.* §. 1. *Sed hanc ſententiam Celſus deridet. ff. De decretis ab ord. l. fi.* Et facit *C. de legib. l. fin.* 68. di. *Chorepiſcopi*, ubi eſt expreſſum.

Hæc non dico ad injuriam dictorum quatuor Dominorum in cedula nominatorum. Audio enim, quòd valentes Domini erant omnes. Iſte tamen de Capranica minoris conditionis & ſtatus inter alios. Sed non tanti omnes fiunt quòd propter eos tale decretum tam periculoſum fieri neceſſe fuiſſet in ſcandalum veriſimiliter futurum totius univerſalis Eccleſiæ, & ſpecialiter de Capranica, per quem ſcandalum ſchiſmatis paratum eſſe dicitur in Dei Eccleſia propter ejus conqueſtionem. Quod ſi ſequeretur, quod abſit, melius eſſet nobis ſi natus non fuiſſet homo ille. *Matth.* 25. & *Marci* 14. Et ſi etenim Papa eos cardinalare voluiſſet, hoc ſine ſcandalo facere potuiſſet, non autem tales viam & modum amplecti vel ſervare per quem confuſio, ſcandalum vel inconveniens ſequi in Eccleſia univerſaliter poterat, quæ bonus Princeps à ſubditis tollere debet, non eis viam parare, ut authent. *Divina juſſion.* Collat. octava. & ſuprà dictum eſt.

Item attendendum eſt ad cauſam vel rationem decreti dicti Domini Martini, quia veriſimiliter hoc, ut arbitror, factum fuit ad finem quòd ſucceſſor dicti Martini Romanus vel Italicus eligeretur, attenta natione omnium iſtorum Dominorum qua-

tuor nominatorum, quorum duo Romani, alii Italici dicuntur; & præsumitur quod indirectè volebat idem Martinus sibi de successore Italico providere, quod sibi isto modo non licuit. Quare rogare debet Prælatus Deum ut ei bonum tribuat successorem 7. q. 1. *Petisti*, in fin. non autem eum sibi eligere vel directè seu indirectè ordinare. Ad Deum, non ad hominem, hoc spectat, Ioh. 20. ibi: *Pasce oves meas*. De elect, c. *significasti*. & 8. q. 1. *Moyses* &c. *Si ergo quia adeo habet primatum* 21. di. c. *In novo*, &c. seq. Et ejus electionem Deus sibi reservavit, 79. di. c. ultimo. Facit illud: *Item dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.* Facit De judi. c. *Novit*; ibi: *ad regimen universalis Ecclesiæ superna dispositione vocati &c.* Item ibidem post medium, *quia potestas nostra non est ex homine*, sed à Deo. & infrà etiam dicetur secundùm Theologos.

Et propterea contemnere potuerunt & debuerunt Domini Cardinales, repulso ipso de Capranica, dictum decretum tamquam illicitum, insolitum, exorbitans contra jus & utilitatem publicam & contra canonicas sanctiones & decreta patrum condère nihil potest. 25. q. 2. *Decessorum*. 35. q. 9. *Quod quis*. Facit cap. *Si contra jus vel uti. pu.* l. *Rescripta contra jus*. ut suprà.

Item & quatenus de facto processit, est dictum decretum à sacro Concilio vel à Domino nostro Papa tamquam scandalosum, confusione plenum, pessimi exempli & pestiferi schismatis præparativum, & Ecclesiæ universalis turbativum, revocandum. Hoc enim facere Dominus noster Papa solus non potest sine sancta synodo, ut probatur De sepulturis *Dudum* in principio, in Clement. De immunit. Ecclesiar. Clem. unica in quibus est expressum, etiam in casibus minùs dubiis quam sit iste. In dicta enim

Clementina unica ultimò allegata Papa constitutionem Bonifacii VIII. etiam in favorem & pro bono totius cleri ordinatam propter vitanda inter Principes scandala sustulit & revocavit. Quanto magis ergo ubi hoc concernit favorem totius universalis Ecclesiæ, sicut in proposito, hoc facere potest imò debet, non videtur dubium.

Item pro præmissis facit una ratio civilis, quæ talis est. Leges civiles dicunt quòd testator habens pulcram domum & decoram in civitate, quamvis sit ipsius plenus & in solidum dominus, tamen non potest columnas marmoreas vel alios lapides magnos & decoros in ea positos à dicta domo detrahendos alteri legare, vendere, vel donare; ut sunt tex. *ff. de contrahe. empt. Senatus. Cod. de ædific. privatis.* 2.

Et est ratio politica, ne urbs ipsa vel publicus aspectus ipsius deformetur ruinis; ut dicunt tex. in dictis titulis. Nunc ad propositum. Ex hoc sequitur quòd Papa qui non est ita dominus universalis Ecclesiæ sicut privatus est dominus rei suæ, cum ipse Papa solùm minister rationabilis & dispensator Ecclesiæ & rerum ecclesiasticarum existat, ut infrà dicetur, non potuit ergo unam vel plures columnas aut lapides vel membra decora universalis Ecclesiæ, scilicet Dominos Cardinales, ab ipsa domo & Ecclesia tollere, vel quoad electionem eos inhabiles reddere, vel exauctorizare, maximè sine causa rationabili. Per hoc enim ipsa universalis Ecclesia, quæ consistit in capite & decore membrorum maximè principalium Dominorum Cardinalium, dehonestaretur &, ut ita dicam, dismembraretur, & Ecclesia ipsa & ipsius publicus aspectus deformaretur ruinis, turbareturque, & scandalizaretur; ut de se patet, & suprà dictum est. Hoc clarè habetur. Propter quod Papa dictum sic Ecclesiam deformans decretum facere non potuit, nec factum valuit. Et ipsa videtur ur-

gens, & legalis ratio facere, quia nemo potest facere, quin jura in factis suis locum sibi vendicent. *ff. De C.* 1. *cap. Nemo.* Et quamvis Princeps sit solutus legibus, tamen secundùm eas vivere debet. *Cod. De legib. Digna vox.* cum similibus. Non enim debet solvere legem, sed adimplere, ut suprà dictum est, & infrà latiùs dicetur circa tertium dubium.

Quòd autem Papa non sit dominus nec tantum jus in Ecclesia vel ecclesiasticis personis habeat quàm homo privatus laicus habet in re sua, (cujus est arbiter & moderator plenus. *Cod. Mandati l. in re mandata.*) evidenter ostenditur rationibus & auctoritatibus multis. Primò ipsius Iesu Christi dicentis Lucæ 22. *Qui praecessor est in vobis, sit sicut ministrator.* Et Apost. 1. Corinth. *Sic vos æstimet homo ut ministros Dei & dispensatores &c.* Et ipse Petrus ait: *Non quasi dominantes in clero, sed forma facti gregis &c.* Et alibi procuratores sunt Prælati, non domini. *De donat. cap.* 2. Quod etiam de Papa intelligitur, ut infrà statim dicetur, & probatur *De præbend. cap.* 2. *libro sexto.* ubi dicitur quòd Papa habet plenariam dispositionem omnium beneficiorum. Non dicit dominium. Ex quo sequitur quòd Papa non potest ad libitum detrahere bona Ecclesiarum, ut quod adimit de ipsis teneat; (Hoc enim facere posset, si esset Dominus) sed cùm sit administrator & dispensator bonorum Ecclesiæ, in quo requiritur bona fides, non habet sibi collatam potestatem in eis nisi ad communem Ecclesiæ utilitatem; quia potestatem ei dedit Deus ad ædificationem, non ad destructionem, ut dictum est. Ex quibus sequitur quòd si Papa pro libito detrahat bona Ecclesiæ, & ea non dispenset bona fide, de jure non tenet quod agit, & non solùm tenetur agere pœnitentiam de peccato propter abusum rei; sed si infideliter agit, ad restitutionem tenetur, si aliunde ha-

bet, cùm sit defraudator rei alienæ. Secus si esset dominus; quia in re sua quilibet est legitimus administrator, ut est dictum. Verba sunt Domini Cameracensis Cardinalis in tractatu suo infrà sæpius allegando.

Item dicit Ægidius Avinionensis Episcopus *in cap. Ad succidendos, De schismat. lib. VI.* quòd cùm Papa sit administrator & vicarius, non debet potestate sua malè uti, nec jura aliorum occupare, nec in præjudicium alterius judicare, facere, vel ordinare; quòd si fecerit, successor suus hæc debet revocare; ut notatur De sequestrat. possess. & fruct. cap. I. lib. VI. per eundem. *Postquàm ad diversas mundi partes dispersi fuerunt Apostoli, Petro tamquam principale officium gerenti assistebant tamquam Cardinalatus ministerium exercentes, sicut nunc Papæ assistunt Cardinales tamquam ejus principales accessores & Consiliarii atque cooperatores in regimine universalis Ecclesiæ. Postquàm verò Apostoli à Petro separati in opus prædicationis diversa mundi loca perlustrantes speciales sibi dioceses sortiti sunt, ex tunc episcopale offitium. De quorum cardinalatu intelligi potest illud propheticum 1. Reg. 2. Domini sunt Cardines terræ, & posuit super eos orbem. Ex quo iterum sequitur quòd priùs fuerunt Cardinales orbis quàm urbis. Nam sicut Petrus fuit Papa orbis, id est, universalis Ecclesiæ, antè quàm Episcopus Ecclesiæ Romanæ, sic & Apostoli priùs fuerunt Cardinales orbis antequam aliqui fuerint Cardinales Romanæ urbis, ut suprà dictum est in quarta quæstione. Cujus conclusionis verba, quia faciunt ad propositum, sunt ista; quòd Petrus fuit priùs Pontifex summus quàm Episcopus Romanus. Vtrumque tamen episcopatum à Christo immediatè recepit. Pro cujus declaratione sciendum est quòd quando Christus constituit Pontificem summum dicens,* Pasce oves meas, *& eisdem verbis ei potestatem dedit*

erigendi ſedem ubicunque vellet, ut ibi eſſet particularis Epiſcopus. Vnde, ſicut eccleſiaſticæ tradunt hiſtoriæ & ſanctorum patrum decreta teſtantur, Petrus quatuor annis tenuit cathedram Eccleſiæ nullam ſibi particularem eligendo Eccleſiam, ſed tamquam Prælatus & caput omnium fidelium ſedebat ubicunque volebat. Vnde in Hieruſalem, ubi legitur Iacobus ſtatim poſt paſſionem Domini à Petro & Apoſtolis fuiſſe Epiſcopus ordinatus, Petrus licèt in omnibus præfuerit, tamen illam Eccleſiam tamquam ſibi ſpecialem non elegit, ſed poſt quatuor ferè annos Antiochiæ ſedit annis ſeptem, & illam ſibi Eccleſiam appropriavit. Deinde verò apparente ſibi Chriſto & eodem revelante ſedem ſuam Romam tranſtulit, & ibi factus eſt Romanus Epiſcopus, ut ibi proficeret. 7. q. 1. Mutationes. *Et ita ex tunc in Petro & ſuis ſucceſſoribus duo epiſcopatus concurrerunt, videlicet univerſalis Eccleſiæ, & particularis Eccleſiæ Romanæ. Et hic finis dictæ quartæ concluſionis. Redeo ad præſcriptam ſextam concluſionem. In ſignum verò dictæ diſcretionis inveſtituræ papatus dicitur Papa inveſtitio de papatu Romano, ut præſit urbi & orbi. In utroque verò tam urbis quam orbis præſidentia coaſſiſtunt Cardinales, tamquam ſpeciales ipſius coadjutores vice & nomine tam Romanæ quàm univerſalis Eccleſiæ. Et ideo ipſe Papa ante ſuam conſecrationem profiteri debet de ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalium conſenſu, directione, & commemoratione miniſterium ſummum agere atque peragere, ut patet in profeſſione quam fecit Bonifacius VIII: quæ incipit:* Ego Benedictus Caietanus. *Ex præmiſſis ſequitur ſeptima concluſio, quòd ſacro collegio vel ſenatui Apoſtolorum ſuccedit in ordine hierarchiæ ſacrum collegium Cardinalium, videlicet quantum ad illud ſtatum quo Apoſtoli aſſiſtebant Petro antequam poſt eorum diviſionem fierent particularium Eccleſiarum Epiſcopi. Statui autem Apoſtolorum, in quantum fue-*

rint Episcopi , succedit ordo Episcoporum. Et ita intelliguntur dicta sanctorum ex quibus sumitur illa glossa Lucæ x super verbo : Designavit & alios septuaginta duos : *ubi dicitur quod sicut in Apostolis forma Episcoporum fit in septuaginta duobus Discipulis forma est ministrorum secundi ordinis , & omnis potestas sacerdotalis ad hos duos ordines reducitur.*

Deinde post decimam conclusionem dicti sui operis subjungit idem Dominus ad probationem prædictorum in septima conclusione hæc verba : *Circa septimam conclusionem nota quòd aliquibus videtur quòd Silvester fuit primus qui Cardinales vocavit, ut 2. q. 4. Præsul , & fuit id capitulum conditum in generali Concilio , ut ibi patet. Aliis videtur quòd Marcellus Papa.* Cujus scripta videre volui propter hæc & alia multa infrà dicenda in multis locis. Quæ scripta solemnia gesta magnalia sunt in Avinione in monasterio sancti Martialis , ubi sunt ultra viginti quinque volumina grossa per eum facta tam super toto jure canonico quàm in consiliis.

Si igitur hoc de rebus Ecclesiæ æstimationem recipientibus Papæ non conceditur, multò minùs ei concessum est in personis ecclesiasticis , maximè in maioribus & principalibus, videlicet Cardinalibus. arg. in dicta aut. multò max. cum similibus.

Item probatur aliâ ratione quòd non potuerit Papa sic sine maxima causa Cardinales omnes purè vel sub conditione excommunicare vel inhabilitare, quia etiam unicum Cardinalem Papa deponere vel inhabilitare non potest , sed hoc pertinet ad Concilium generale. *De Clericis non resident. cap.* 1. Et ibi expressim per innocentium , quem sequitur novellator & Ancarano. Et est ratio secundùm eos , quia Cardinales , tamquam maximi , debent speciali prærogativa lætari. *De off. leg. cap.* 1. *lib. sexto.* Et sunt pars corporis Papæ , quicum judicant orbem. *Qui filij*

filij sunt legit. Per venerabilem; ut infrà dicetur. Propter ergo tantam vicinitatem debent esse participes privilegii singularis. *ff. de excus. tutor. l. Non tantùm.* Et una eadem res non debet diverso jure censeri. *ff. de usurpat. l. Eum qui ædes. & De decim. Tua.* ut notant Dominus Ioannes Andreæ & Ancarano in dicto capitulo secundo post Innocentium.

Sed contra hoc facere videtur *De schismat. Ad succidendos. lib. vj.* ubi Bonifacius Papa solus de fratrum suorum consilio deposuit Cardinales de Columna. Respondetur quòd ibi suberat causa evidentissima, & etiam enormis error & delictum notoriè Cardinalium ipsorum. Et ideo secùs hic, secus ibi. Item illa decretalis fuit per Benedictum XI. dicti Bonifacii immediatum successorem revocata, ut ibi dicit Archidiaconus. Redeundo igitur ad propositum, nunc rationes sacræ scripturæ & auctoritates Dominorum Doctorum Theologorum ad præmissorum confirmationem in medium deducantur.

Theologi dicunt, Sacro collegio vel senatui Apostolorum succedit collegium Dominorum Cardinalium, scilicet quantum ad illum statum quo Apostoli post Christi Ascensionem assistebant Petro antequam post eorum divisionem in orbe fierent particularium Ecclesiarum Episcopi, ut infrà clarè dicetur. Pro cujus latiori declaratione, & ut sciatur origo Cardinalium, & quam potestatem habent in Dei Ecclesia, est advertendum quòd bonæ memoriæ Dominus Petrus Cameracensis Cardinalis, summus Theologus, quem eo vidi, & cum eo sæpe locutus fui, in quodam solemni tractatu quem fecit de ecclesiastica potestate circa principium in sexta quæstione dicit formaliter & multùm notabiliter ad propositum in hæc verba.

Sexta conclusio. Licèt nomina papatus & Cardinalatus tempore Petri & aliorum Apostolorum non Part. 1. oper. Gerson. pag. 8,9.

fuerint in usu Ecclesia, sed postea crescente Ecclesia in titulum honoris ex devotione fidelium hæc nomina, sicut & nomina Patriarcharum, Primatum, Archiepiscoporum, Episcoporum, in usum venerunt à sanctis patribus approbatum, unde ecclesiastica potestates dictis nominibus papatus. & cardinalatus nunc designata, ex tunc in Apostolis præfulserunt, videlicet in Petro papalis dignitas & in ceteris Cardinalatus auctoritas. Pro cujus declaratione sciendum est quòd, sicut patet ex discursu historia actuum Apostolorum & aliis ecclesiasticis historiis ac sanctorum patrum decretis, ante divisionem Apostolorum &c. De elec. cap. Vbi majus. lib. sexto. *Et in hoc non refert,*
Pag. 904. *quia debet attendi effectus, & non vocabulum.* De verb. signific. Intelligentia. *cum tribus capitibus sequentibus. Et nota quòd Hostiensis & quidam Doctores canonici multa ponunt de auctoritate Cardinalium tam sede vacante quàm plena in cap.* Ad liberandam. De Iudæ. *& in cap.* Cùm ex eo. De pœnitent. & remiss. *& cap.* Antiquam. De privileg. *in cap.* Nullus 79. di. *& in cap.* Ego. N. De jurejur. *in cap.* Fundamenta. De elect. *& in cap. 2 De offi. Legat. lib. VI. & in Extravaganti* Execrabilis. *Circa septimam conclusionem nota quòd Cardinales etiam non Episcopi precedunt Episcopos, quia comparantur Senatoribus, qui erant primi post imperatorem, & dicebantur patres conscripti. Et de hoc per Archidiaconum* De offi. Legat. c. 1. li. VI. *& pro hoc 96. di.* Constantinus. *ubi concedit Constantinus ut uterentur ornamentis Senatorum. Et dato quòd nullo jure probaretur, sufficit quòd hoc est receptum à tempore de cujus contrario non est memoria Nam tale tempus habet vim legis.* De præscript. c. 1. li. VI. & ff. De aqua cotid. & æsti. l. Hoc jure. §. Ductus aquæ.] Et paucis interpositis sequitur ibidem quòd
Pag. 905. facer ille Senatus Cardinalium à cardine nomen ac-

cepit, 22. *Sacrosancta* super verbo *Cardo* per Archid. & sequitur. *Nota quòd electio Papæ pertinet ad Cardinales, non solùm de jure, sed etiam de consuetudine diù obtenta, ut notat Hosti.* De elect. *Licèt Et hæc consuetudo secundùm philosophum dicitur altera natura, & habet vim legis, & legem interpretatur & corrigit.* De consuet. cùm dilectus.

Item ad Cardinales pertinet hæc electio tamquam ad clerum Romanum seu principales de clero. Romano. arg. 24. di. c. 1. *Facit.* 79. di. c. 2. &c. Si quis ea. & c. Si quis pecuniam. *Sed ultra præmisse humana & positiva jura restat in jure divino fundare statum hierarchicum Cardinalium & eorum auctoritatem. Vbi prius supponendum est quòd Christus Ecclesiam suam instituit statibus, officiis, & gradibus variis hierarchiæ, juxta illud Apostoli ad Eph.* 4. Vnicuique vestrum data est gratia secundùm mensuram donationis Christi. Propter quod dicit: Ascendens in altum dedit dona hominibus. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. *quod est Ecclesia. Et eadem sententia habetur* 1. *Corinth.* 12. *Et hæc perfecta & completa statuum distinctio maximè in die Ascensionis instituta est, ut notant præmissa verba Apostoli allegantis illud:* Ascendens in altum dedit dona hominibus. *Ex quo sequitur quòd varietas officiorum, statuum, graduum, & dignitatum in Ecclesia non principaliter est ex institutione Ecclesiæ, nec cujuscumque puri hominis auctoritate processit. Quare nec etiam destituere potest ea homo sive a...ruere. Vlteriùs supponitur quòd præmissa officiorum varietas ad sui pulchritudinem & ordinem requirit quòd inter auctoritates Ecclesiæ legitimas sit hierarchica subordinatio, & quòd una, scilicet papalis auctoritas, sit suprema ex Christi*

institutione , & non humana auctoritate , sed divina, juxta illud Ioh. 20. Pasce oves meas. *Unde licet pluraliter dicat Apostolus ,* Dedit Apostolos seu Episcopos , *tamen ad innuendum id quod dictum est præmisit :* Unicuique vestrum data est gratia secundùm mensuram donationis Christi. *Quasi diceret quòd uni plus, alteri minus donatum est , & uni supremum regimen ecclesiasticum commisit. Ideo dicit idem Apostolus* 2. *Corinth.* 10. Nos non in immensum gloriemur, sed secundùm mensuram regulæ quam mensus est nobis Deus. *Ubi glossa :* Usurpantes sibi regimen animarum sine commissione Christi aut sui Vicarii, & potestatem commissam ultra terminos sibi præfixos extendentes, non secundùm mensuram regulæ , sed in immensum gloriantur. *Ex præmissis infertur quòd sicut status Papæ , sic post eum status Cardinalium ad ordinem hierarchicum Ecclesiæ ex Christi institutione pertinet. Nam ipsi , quantum ad hunc statum, statui apostolico immediatè succedunt. Pro cujus declaratione sciendum est quòd Apostoli possunt tripliciter considerari , primò ut Christo principaliter astiterunt ante ejus Ascensionem , secundò ut astiterunt Petro tamquam primo pastori ante Apostolorum divisionem & separationem à Petro , tertiò ut ex præcepto Christi, postea à Petro separati , per mundum se diviserunt ; ut in sexta conclusione tactum est. In primo statu Apostoli fuerunt pares , nec Petrus eis præerat. In secundo & tertio statu præerat eis Petrus. Et quantum ad primum & secundum statum Cardinales repræsentant Apostolos in hoc quòd assistunt Papæ , qui est Vicarius Christi & Petri successor. Sed quantum ad tertium statum , Episcopi succedunt Apostolis , ut in dicta sexta conclusione præmissum est. Et hoc notavit Apostolus distinguens status Ecclesiæ , cùm distinguit statum pastoralem, cui incumbit cura animarum particulariter à statu apostolico, ad quem spectat regimen & ordinatio totius Ecclesiæ ge-*

neraliter. Et juxta hanc sententiam dicit Archid. 22. *di.* Sacrosancta. *quòd Papa se debet inter Cardinales connumerare ratione status apostolici in quo sunt, condividendo eum à pastorali statu, licèt etiam Apostoli fuerint pastores. Sed status in se sunt diversi , & priùs fuerunt in statu apostolico per Christum instituti quàm in pastorali per Petrum ; quia ante passionem omnes duodecim fuerunt Apostoli, sed post passionem factus est Petrus à Christo omnium pastor; & tunc status pastoralis fuit ordinatus , licèt apostolicus status antè fuisset. Petrus ergo & sui successores retinuerunt utrumque statum, sed Cardinales apostolicum duntaxat. Et ita est diversitas inter nunc vocatos Cardinales , Archiepiscopos, & Episcopos, qui in statu apostolico vario modo succedunt Apostolis. Notatur in glossa prima ad Corinth.* 3. *super illud dictum fidelibus.* Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas. *Nam ut dicit glossa, Paulus erat Apostolus Corinthiorum, Apollo Archiepiscopus eorum; Cephas, id est, Petrus. omnibus major erat. Unde ulteriùs sequitur quòd ad statum Cardinalium tamquam ad statum apostolicum primò pertinet unà cùm Papa regimen & ordinatio Ecclesiæ; quia ex caritate se obligant ut cum capite suo Christi Vicario generaliter fidem & christianitatem usque ad sanguinis effusionem defendant, in cujus signum capellum rubeum portare dicuntur. Ex quibus sequitur quòd Cardinales sunt in statu perfectionis altioris quàm sit generaliter status pastoralis ; quia inferiores pastores tenentur se exponere pro grege particulari, sed Cardinales tenentur se exponere pro Ecclesia. quod est perfectius ; quia bonum quanto communius , tanto divinius , ut dicit philosophus.*

Hæc sunt formia formalia præfati bonæ memoriæ Domini Cardinalis Cameracensis in dicto tractatu sparsim descripta, quæ hic propter ejus aucto i atem & verborum notabilitatem transcribi feci for-

maliter & fideliter, quia tractatus ille apud omnes communiter non habetur, & sunt multa notabilia ad propositum meum, per quæ patet quòd status Papæ & etiam Cardinalium à Christo immediatè est institutus & ordinatus originaliter. Ponit etiam quia potestatem quam habent Papa & Cardinales secundùm scripturam divinam, ex Christi ordinatione processit. Quæ non noverunt omnes humani juris professores. Quæ potestas est ad ædificationem, non ad destructionem. Et ideo non potuerunt Papa & Cardinales transgredi terminos quos posuerunt patres sui; exemplo Christi, à quò sunt immediatè instituti, non debuerunt solvere legem ejus, sed adimplere. *Matth.* 5. Et infrà magis declarabitur. Per Dominum igitur Martinum Papam non potuerunt nec debuerunt ita destitui vel inhabilitari Cardinales, etiam ipsis consentientibus, sine causa legitima; & per consequens decretum prætensum non valuit, neque valet, imò contemnendum ut suprà dictum est, & specialiter quia non ad utilitatem publicam & communem, sed privatam totaliter, & sine causa rationabili & legitima, sed pro una truffa & fabula, ut ita dicam comparativè. Non enim hoc Papæ permissum est, ut suprà sæpe scriptum est & infra dicetur. Multa alia sunt in dicto tractatu, quæ hic convenienter addi possent, quæ gratia brevitatis transcribere omisi. Recollegi tantùm ex eo quæ magis ad casum & dubium nostrum mihi pertinenter facere visa sunt.

Ex quibus ulteriùs sequitur secundùm eundem quòd licèt debeat obediri Petro & ejus vicario tamquam capiti suo in iis quæ pertinent ad ædificationem, non tamen in iis quæ pertinent ad ejus destructionem, quod etiam expressè probat Apostolus secunda ad Corinthios 10. ubi ait: *Nam si ampliùs gloriatus fuero de potestate nostra quam nobis Do-*

minus dedit in ædificationem, non in destructionem, & in cap. ult. in finem, ibi : *Vt non præsens durius agam secundùm potestatem quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem vestram.* Et ideo ubi Papa utitur potestate sua in ædificationem Ecclesiæ, multa privilegia specialia habet quæ sibi soli competunt; quæ notantur de translat. Episc. Cùm in generali privilegio per glossam & Doctores ple. alibi latiùs per Guillelmum in Speculo tit. de legat. §. *Nunc ostendendum*; ubi ponit casus centum numero Papæ specialiter reservatos. Et Bald. *Cod. De precib. Imper. Offer. l. Rescripta.* ubi notabiliter loquitur. Et Albericus in alphabeto juris canonici super verbo *Papa*, ubi videtur aliqua addere. Hæc tamen privilegia non habet Papa in destructionem Ecclesiæ vel ejus membrorum principalium, maximè Cardinalium, 25. q. 2. *Si ea destruerem.*, suprà allegatum & transcriptum. Imò concedendum est Papam ab universali Ecclesia vel generali Concilio in aliquibus, paucis tamen, casibus judicari & condemnari, videlicet in casibus Ecclesiæ destructionem tangentibus secundùm Dominum Cardinalem, qui hoc deducit & probat rationibus in dicto tractatu. Aliàs enim sequeretur Christum, qui verum est & summum caput Ecclesiæ & institutor ejus sapientissimus, eam non perfectè & sufficienter ordinasse, quod est hæreticum & contra illud Deuter. 3. *Dei perfecta sunt opera* secundùm eundem Dominum Cardinalem. Et facit illud Psalmi *Benedic.* 103. *Omnia in sapientia fecisti* & notatur plenè 40. di. *Si Papa*, per omnes ibi scribentes. Vbi dictus Dominus Ægidius Avinionensis Episcopus multa notabilia dicit de hoc.

Concluditur ergo quòd decretum prædictum nullum est & iniquum rationibus prædictis, & non tenendum, nec timendum. Etsi enim sententia excommunicationis, licèt injusta, sit timenda, ubi ta-

men nulla est, nec tenenda nec timenda secundùm Hostiensem; qui hoc notat insuper de sententiâ excommunicationis, §. *Quis sit effectus*, versiculo *Hac vera sunt de sententia justa.* Quo casu, quando est nulla, non est necessaria absolutio. 2. q. 1. *Primates.* Sententia enim excommunicationis, suspensionis, vel interdicti nulla non ligat apud Deum nec Ecclesiam, nec efficitur quis irregularis se immiscens divinis. Ita eleganter notatur de clerico excomministrante, cap. *si celebrat*, per Henr. circa principium, & de sententia excom. sacro. di. 1. per eundem iniquitas enim nullitati similis est. *De sententia & re jud. Pastoral. in Clem. super verbo, Non habebat po an & eo. ti. Cùm Bertoldus, super verbo, Concessimus, per Innocentem.* Hic autem est etiam iniquitas evidens, quia omnes isti qui cardinalari debebant, erant unius nationis, quod non est æquum. Non enim sic faciebat Moyses summus sacerdos, & ejus successor Iosue, qui habebat regimen regale, & unus principaliter præerat omnibus, sub illo tamen septuaginta duo seniores de omni populo & plebe eligebantur, ut probatur Deuteronomii primo. De toto enim orbe eligendi sunt Cardinales orbem judicaturi, secundùm Bernardum ad Eugenium, ut infrà dicetur. Et sic patet dictam ordinationem non tantùm nullam, sed iniquam & injustum fuisse & esse.

Quibus convenientissimè quæ suprà dicta sunt, quòd Papa non est dominus, sed administrator, & aliis præmissis adaptantur & concordant quæ venerabilis & recolendæ memoriæ Bernardus Abbas Clarevallensis ait in libello de consideratione ad Eugenium tertium Papam; quem libellum describere volui, & aliqua ex ipso sparsim scripta, quæ magis mihi visa fuerunt ad propositum, hic transcribi. Primò enim libro quarto ante medium, & ante

versum *Libet superiores*, formaliter Papam Eugenium alloquens ait: *Consideres ante omnia sanctam Romanam Ecclesiam, cui Deo auctore praces, Ecclesiarum matrem esse, non dominam, te verò non dominum Episcoporum, sed unum ex ipsis, porrò fratrem diligentium Deum & participem timentium eum, de cetero oportere te esse formam justitiæ &c.* Et subjungit qualis debet esse Papa. Quæ verba licèt sint pulcherrima, gratia brevitatis, & quia non tangunt principaliter hunc articulum, transcribere omitto.

Item idem Bernardus lib. secundo post principium dicit sic: *Blanditur cathedra? Specula est. inde denique super intendis, sonans tibi Episcopi nomine non dominum, sed officium; quoniam in loco eminenti utinam omnia prospectes, qui speculator super omnia constitueris. Enimvero prospectus iste procinctum parit, non otium. Quomodo libet gloriari dum otiari non licet? Nec locus est otio ubi sedula urget solicitudo omnium Ecclesiarum. Non tibi aliud divisit sanctus Apostolus. Quod habeo enim, hoc tibi do. Quid illud? Unum scio, non est aurum, nec argentum non est mihi. Si habere contingat, utere non pro libito, sed pro tempore. Sic eris utens illis quasi non utens.* Et sequitur statim ibidem ad propositum aliquibus interpositis: *Nec enim ille tibi dat quod non habuit. Quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem super Ecclesias, nunquam dominationem. Audi ipsum. Non dominantes, ait, in clero, sed forma facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes, non etiam veritate, vox Domini est in evangelio: Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic. Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. Ergo tu tibi usurpare audeas aut dominans apostolatum, aut apostolicus dominatum. Planè ab alterutro prohiberis. Si utrumque simul habere voles, perdes utrumque. Alioquin non te*

exemptum illorum numero putes de quibus queritur Deus sic : Ipse regnaverunt, & non ex me : principes extiterunt, & ego non cognovi eos. Iam si regnare sine Deo juvat ; habes gloriam, sed non apud Deum. At si interdictum tenemus, audiamus edictum : Qui major est vestrum, fiat sicut minor, & qui præcessor sicut qui ministrat. Forma apostolica hæc est. Dominatio interdicitur, indicitur ministratio, quæ commendatur ipsius exemplo legislatoris, qui secutus adjungit. Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. Quis se titulo hoc inglorium putet quo se prior Dominus gloria præsignavit ? Et sequuntur ibidem multa quomodo se debent gloriari exemplo Prophetarum & Apostolorum. Et Sequitur : *Domabis lupos, sed ovibus non dominaberis. Pascendas utique, non premendas, suscepisti.* Et sequitur : *Si filius es Apostolorum & Prophetarum, & tu fac similiter.* Et sequuntur multa ad propositum, quæ gratia brevitatis omitto, & infrà remitto latiùs videnda.

Item quia fortè dicetur quòd dictus Dominus Martinus hoc fecit & ordinavit de plenitudine potestatis quam habebat, ut patet in dicto decreto, audiatur idem Bernardus libro tertio ante finem circa octo columnas super exemptionibus Prælatorum & aliarum personarum ecclesiasticarum à suis immediatè superioribus, dicens ad propositum in hæc verba : *Murmur loquor & querimoniam Ecclesiarum. Truncari se clamitant & demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum sunt, quæ plagam istam aut non doleant aut non timeant. Quæris quam. Subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, Archiepiscopi Patriarchis sive Primatibus. Bonæne species hæc ? Mirum si excusari queat vel opus. Sic factitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiæ fortè non ita. Facitis hoc quia potestis ; sed utrum & debeatis, quæstio est. Honorum & dignita-*

tum gradus & ordines quibusque servare positi estis, non invidere, ut quidam vestrorum ait: Cui honorem, honorem. Spiritualis homo qui omnia dijudicat, ut ipse à nemine judicetur, omne opus suum trina quadam consideratione praeveniet; primùm quidem an liceat, deinde an deceat, postremò an expediat. Nam etsi constet in Christiana utique philosophia non decere nisi quod licet, non expedire nisi quod decet & licet, non continuò tamen omne quod licet, decere aut expedire consequens erit. Age, aptemus, si possumus, tria ipsa operi huic. At quomodo non indecens tibi voluntate pro libito uti, & quia non est ad quem appelleris, potestatem exercere, negligere rationem? Tunc major domino tuo, qui ait: non veni facere voluntatem meam. Quamquam non minùs dejecti quàm elati animi est veluti rationis expertem, non pro ratione, sed pro libito agere nec judicio agi, sed. appetitu. Quid tam bestiale? Et si indignum cuivis utenti ratione vivere ut pecus, quis in te rectore omnium tantam contumeliam naturae, injuriam honoris ferat? Sic degenerando, quod absit; generale opprobrium fecisti proprium tibi. Homo cùm in honore esset, non intellexit &c. Et post aliqua sequitur ibidem: *Non est bona arbor faciens fructus tales, insolentias, dissolutiones, dilapidationes, sterilitates, scandala, odia, quodque magis dolendum est, inter Ecclesias inimicitias graves, perpetesque discordias. Vides quàm verus sit ille sermo: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Quid si fortè non licet? Ignosce mihi. Non facilè adducor licitum consentire quod tot illicita parturit. Tunc denique tibi licitum censeas suis Ecclesias mutilare membris, confundere ordinem, perturbare terminos quos posuerunt patres tui? Si justitia est jus cuique servare suum, auferre cuique sua justo quomodo poterit convenire? Erras si ut summam, ita & solam institutam à Deo vestram apostolicam potestatem aestimas. Si hoc sentis*

diſſentis ab eo qui ait : Non eſt poteſtas niſi à Deo. Proinde quod ſequitur, Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, etſi principaliter pro te facit, non tamen ſingulariter. Et poſt pauca : *Monſtrum facies ſi manu ſubmovens digitum, facis pendere de capite ſuperiorem manum brachio collateralem. Tale eſt ſi in Chriſti corpore membra aliter locas quàm diſpoſuit ipſe. Nec tu putes alium eſſe qui poſuit in Eccleſia quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Evangeliſtas, alios doctores & paſtores, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti. Atque corpus hoc quod tibi ipſe Paulus ſuo vero apoſtolico figurans eloquio & capiti convenientiſſimè aptans, totum compactum perhibet & connexum per omnem juncturam ſubminiſtrationis ſecundùm operationem in menſuram uniuſcujuſque membri, augmentum corporis faciens in ædificationem ſui in caritate. Nec vilem reputes formam hanc quia in terris eſt. Exemplar eſt in cælo. Neque enim filius poteſt facere quicquam niſi viderit patrem facientem, præſertim cùm ei ſub nomine Moyſi dictum ſit : Vide factas omnia ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt. Viderat hoc qui dicebat : Vidi civitatem ſanctam Hieruſalem novam deſcendentem de cælo, à Deo paratam ſicut ſponſam. Ego enim propter ſimilitudinem dictum reor, quòd ſicut illic Cherubim & Seraphim ac ceteri cuique uſque ad angelos & archangelos ordinantur ſub uno capite Deo, & ita hìc quoque ſub uno Pontifice Primates vel Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Preſbyteri, vel Abbates, vel reliqui in hunc modum. Non eſt parvi pendendum quod & Deum habet auctorem & de cælo ducit originem. Quòd ſi dicat Epiſcopus, Nolo eſſe ſub Archiepiſcopo, vel Abbas. Nolo obedire Epiſcopo, hoc de cælo nón eſt, Niſi tu fortè angelorum quempiam dicentem audiſti : nolo ſub archangelis eſſe aut*

etiam alio quolibet inferiorum ordinum aliquem non ferentem subeße cuique nisi Deo. Quid inquis? Prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis ut ignorem vos positos dispensatores, sed in ædificationem, non in destructionem. Denique quæritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur. Vbi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est; utilitas dico communis, non propria. Nam cùm nihil horum est, non planè fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Hæc dicit Bernardus ubi suprà libro tertio circa finem, qui ibidem subjungit de ambitione & generaliter super universum Ecclesiæ statum. Quæ & multa alia in dicto libello posita ad propositum hic transcribi possent, quia verba aurea sunt; sed relinquo gratia brevitatis. Ista enim, licet, pauca sparsim posita recollegi tamquam meliùs ad casum nostrum facientia; quamvis ferè totus libri discursus posset convenienter adaptari, prout dixi suprà de tractatu Domini Cardinalis Cameracensis. Quem librum seu libellum Bernardi allegat & multipliciter commendat bonæ memoriæ Dominus Baldus de Perusio utriusque juris professor illustris in multis locis, & signanter ff. de offi. prætor. A Barbatius in lectura in fi. l. qui nominat auctorem illius libelli testem veritatis, & quòd verba sua sunt elegantia, plena fide & veritate. Hæc autem ultima verba Bernardi hic subjunxit; in quibus licèt non fiat de Cardinalibus mentio, ipse tamen de eisdem quamplura dicit qui & quales debeant eligi & qualiter exemplo Moysi senes, non juvenes, non tam ætate quàm moribus, quia senes populi sunt, & de toto orbe eligendi sunt orbem judicaturi, & multa notabilia de eisdem & eorum virtutibus; qui utinam tales essent omnes quales eos esse debere describit libro quarto post principium. Tamen præmissa pro tanto rescribi, quia si Papa non potest vel de-

bet alios inferiores Prælatos eximere vel gravamina eis inferre, cùm sit eorum Coëpiscopus, non dominus, ut latè dictum est, multò minùs potuit Dominus Martinus prædictus, qui etiam inter Cardinales numeratur, ut est dictum, Cardinales excommunicare, inhabilitare, & alia quæ egit facere in favorem quatuor, non de toto orbe, nec de ejus diversis partibus, sed omnium Italicorum, & ad ipsorum vel finaliter unius solus eorum utilitatem privatam & nullo modo communem, & utinam ad bonam & rectam intentionem. Quicquid sit, tamen non sequebatur ex hoc in Dei universali Ecclesia evidens utilitas quòd sic constituta & decreta & observata in generalibus Conciliis & ad quietem totius universalis Ecclesiæ cum tantis vigiliis & laboribus ordinata alterare, mutare, & confundere, aut destruere, Ecclesiam ipsam potuerit turbare, scandalisare, vel turbationem in ea ponere, plenitudinem tempestatis & confusionis ponere in eadem. quod apud sani capitis graves viros truffa vel fabula aut monstrum in Ecclesia reputatur, ut ex præmissis omnibus colligitur evidenter. Et hæc de primo dubio principali dicta possunt sufficere de præsenti.

Restat tamen respondere ad rationes in principio in contrarium factas, quibus ex jam dictis patet ad omnes evidens responsio unico verbo; & ideo superfluum est ultrà aliquid dicere. Quod enim demonstratæ rei additur, frustra est. *ff. De dote præleg. l. 1. in fine.* Et supervacuum est solem facibus adjuvare. *6.* q. 1. *Si omnia.* Gratia tamen clarioris intellectus, & ut aliqua omissa dicantur, responderi potest, quando dicitur, Papa Christi vicarius, Petri successor, omnia potest &c. verùm est ubi ædificat, non autem ubi destruit, ut suprà dictum est; etiam si hoc faciat de potestatis plenitudine, ut statim dictum est secundùm Bernardum.

Item ad id quod dicedatur, *quodcunque ligaveris &c.* respondetur quod hoc est verum si justè faciat & mediante justitia, clave non errante. 24. q. 1. *Manet.* &c. *Quodcunque.* & infrà per glos. Idem tenet Archid. expressè 11. q. 3. *Cœpisti.* & dicto c. *Manet.* Idem tenet in cap. *Apostolica* super verbo *ligaveris.* Idem Guillelmus in speculo de pœnit. & remiss. verbo. *Quòd si in eadem persona.* Idem de Bracho in suo alphabeto super verbo *ligaveris.* & communiter omnes. Idem tenet magister Nicolaus de Lira in dicto cap. 16. Matth. super verbo *ligaveris.* Scilicet supposito hoc in terra debito usu clavis, Deus approbat in cœlis, aliter non. Verba sunt Nicolai de Lira.

Hic erravit graviter, ut ex præmissis patet; & potuit imò debuit sibi in facie resisti, nec ei obtemperari debuit. Reprehensibilis enim fuit, *ad Galat.* 2. Iudicium enim Papæ tale esse debet ut non possit nec valeat periclitari. Turpe enim est retractare quod fecit, secundùm Bernardum libro quarto post principium cap. 2. Concordat lex civilis dicens quòd cavere sibi debet Princeps ut aliquid non faciat reprehensibile seu reprehensione dignum. *ff. de heredib. instit. l.* Plenè secundùm Baldum, qui ibidem quamplura notabilia dicit.

Item ad hoc quod dicitur quod hoc facit Papa de plenitudine potestatis &c. patet responsio per dicta Bernardi ad Eugenium. Illa enim non debet abuti, nec ad hoc est sibi data ut destruat, sed ut ædificet justa & plantet. Quòd si non faciat, non debet dici dispensatio, sed crudelis dissipatio.

Item Innocentius dicit quòd Papa plenitudine potestatis uti non debet nisi ex magna & justa causa, ut notat alleganter de elec. *Innocent.* Quæ cessabat omnino in casu nostro, quia fuit merè voluntaria. Et ideo debet illa potestas restringi & temperari,

ne ſequatur abſurditas vel abuſus ſecundum Dominum Cameracenſem ubi ſuprà. Hic autem ſequi poterunt ſcandala, abuſus &c. Et idem etiam dicunt Doctores canonum, ut ſequitur.

Item dicit gloſ. Bernardi De conceſſ. præbend. cap. *Propoſuit.* quòd licèt Papa habeat plenitudinem poteſtatis, tamen contra univerſalem ſtatum Eccleſiæ diſpenſare non poteſt. 14. q. 1. *Memor ſum.* & allegat jura multa. Facit quòd notatur 25. q. 1. *Quæ ad perpetuam.* Et ita apparet ſecundùm Doctores Theologos & Canonum quomodo & quando debet uti plenitudine poteſtatis. Iura etiam civilia concordant in ratione. Poteſtate enim alicui data quis debet civiliter & rationabiliter uti. ff. de l. fi. Cui. ubi eſt textus in ratione ſui.

Item advertere debebant omnes, cùm eſſent prudentes, & futura prævidere, quia poterat ex hoc peſtiferum ſchiſma in Dei Eccleſia ſuboriri, quod vitare debebant ſicut venenum mortiferum, & potiùs mortem quàm illud pati. Præteriti enim & inveterati ſchiſmatis, quod proh dolor per quinque luſtra duravit & ultrà. præteriti enim ratio ſcire futura facit de elect. *Vbi.* in principio lib. VI. per Iohannem Monachi. Vnde leguntur in mari hiſtoriarum à fratre Iohanne de Columna compoſito lib. 5. cap. 61. de ſchiſmate vitando formaliter verba ſequentia. *Dionyſius Novato fratri ſalutem. Si invitus, ut ais, ad hoc veniſti, oſtendas in eo ſi deſinas volens. Oportuerat enim quidem pati omnia ne ſcinderetur Eccleſia Dei. Erat non inferior gloria ſuſtinere martyrium pro eo ne ſcindatur Eccleſia quam eſt illa ne idolis immoletur. Imò ſecundùm ſententiam majus puto hoc eſſe martyrium ubi unuſquiſque pro ſua tantùm anima, in hoc pro omni Eccleſia martyrium ſuſtinet. Sed nunc ſive tu ſuadere, ſive etiam cogere potes fratres redire ad concordiam majus tibi erit emendationis meritum quàm fuerit culpam commiſiſſe;*

commisisse; quia illud non jam imputabitur, hoc etiam laude dignum dicetur. Si verò illi in credulitate permanserint, tu tamen salvas animam tuam. Vale pacem desiderans quam tibi imprecor.

Ad secundum dubium principale de subscriptione Cardinalium, an eos ligaverit &c. videtur quod sic; quia se subscribendo videntur omnia contenta in decreto seu cedula approbare. *Cod. De re alien. non alie.* 2. Et ibi notabiliter facit *ff. de testam. tu. l. Ex sententia* Et de subscriptione Cardinalium notatur 12. q. 2. cap. *Cùm Redemptor*, per Archidiaconum.

Contrarium dico quòd consensus vel subscriptio non nocuit quò minùs potuerint eligere liberè dicto Domino de Capranica non vocato vel admisso. Vbi advertendum primò ad modum subscriptionis Cardinalium. Non enim aliter consenserunt Cardinales, sed simpliciter per eorum scripturam attestantur & testimonium perhibent quòd Papa ita ordinavit; non quòd pœnis ibi contentis consenserint vel se subjecerint expressè, ut patet ex verbis, quæ clara sunt & eorum forma est attendenda. *ff. De leg.* 3. *l. Ille.* §. *Cùm in verbis.* & de privileg. *Porrò.* Item videtur quòd etsi consensissent expressè etiam pœnis illis, hoc fecisse dicuntur ex nimia reverentia quam gerebant Papæ, qui erat potens opere & divitiarum & amicorum multitudine in civitate propria; quæ reverentia metui æquiparatur; nec dici debet propriè consensus liber in aliquo, si rubore confusus & persuasus contradicere tunc probatur. *ff. de furib. l. fi.* Et facit optimè quod plenè notatur *ff. Quarum re. actio non datur. l.* 1. §. *Quæ oneranda.* per glos. & Bartolum. Et hoc tetigi de primo scribens. Quare non repeto. Addo. Facit benè *ff. Quod falso tutor. l. Novissimè.* §. 1. & quòd notatur per Baldum ibi. Et hic ulteriùs advertendum quòd præmissa loquuntur in temporalibus, in quibus ordinationes, sententiæ,

vel alii actus temporales licèt valeant ipso jure, obstat tamen exceptio, ut in toto titulo *De his quæ vi metusve causa fiunt.* In sententia autem clavium, si excommunicationis vel alterius censuræ spiritualis sit per metum hunc lata vel alius actus factus, est nulla & nullus ipso jure, quia non debent claves vim pati activè vel passivè. *Quod met. causa. cap.* 1. *lib.* VI. cum ibi notatis. Facit quod notatur 11. q. 3. cap. *Quatuor.* Ista verò allegantes. Cod. De sacrosanct. cap. *Decernimus.* ad fin. per Baldum. Facit bene 3. q. 1. §. fi. ubi textus notabilis.

Plus dico, quòd etsi liberè & purè consensum clarum omnibus præstitissent, eosdem non ligavit quò minùs potuerint impune ad electionem procedere, cùm non valuerit quod egerunt, prout suprà dictum est. Ad totum enim collegium seu senatum Cardinalium pertinet Papam eligere nomine & vice non sua, sed totius universalis Ecclesiæ & pro ejus evidenti utilitate tam de jure quàm consuetudine inveterata, ut est dictum. Cùm igitur hoc non ad sui utilitatem vel favorem introductum est, sed pro bono publico universalis Ecclesiæ, non potuerunt nec expresè nec tacitè illi renuntiare etiam cum juramento. Hoc enim posset facere simplex Clericus quando introductum est aliquid in favorem totius ordinis clericalis, ut De foro compet. *Si diligenti.* ubi est expressum. Et hoc tenet Hostien. in propriis terminis de Cardinalibus tam in dicto cap. *Licèt de vitanda.* quàm cap. *Si diligenti* allegato, Notatur plenè De renunt. 2. *Cùm pridem.* §. *Propter malitiam.* & de vita & hon. Cler. c. fi. ipso illo canone seu decretali *Licèt.* Legatur. Nec ei possunt renuntiare. Et licèt sit durum, tamen est tenendum. *ff. Qui à quibus.* c. *Prospexit.*] Hæc Hostiensis. Igitur bene facit ff. de pact. l. *Ius publicum pactis privatorum non læditur.* & quod plenè notatur per glos.

& Doctores modernos Cod. eod. tit. l. plerè.

Quomodo enim & qualiter potuerunt ipsi per eorum gesta vel scripturam aut subscriptionem publicum bonum universalem Ecclesiam & totum orbem cujus sunt judices à Deo habentes potestatem, ut est plenè superiùs deductum, sic scandalizare, turbare, confundere & ordinem in sacris generalibus Conciliis ac decreta & facta circa Papæ electionem ordinata pervertere & mutare, aut saltem perversioni, turbationi, confusioni, aut mutationi consentire? Certè minimè, prout nec Papa talia facere potest per jam dicta. Non enim debent solvere legem, sed eam adimplere, cùm sint sal terræ, ut habetur Matthæi quinto. Super quo verbo Nicolaus de Lira describens Prælatorum vitam, dicit in hæc verba: *Ad cujus evidentiam considerandum quòd Prælati sunt successores Apostolorum. Et ideo debent esse perfecti in vita contemplativa & activa. Et ideo virtutes contemplativorum, quæ sunt prædictæ, supponuntur esse in eis. Et similiter quæ sequuntur de activa. Sed hic exprimuntur aliqua spiritualia quæ debent esse in eis præ cæteris, & primò quantum ad eorum vitam, secundò quantum ad eorum doctrinam. Prælati enim debent esse excellentes præ cæteris quantum ad mores. Primùm debet esse discretio in agendis, quia sunt duces & gubernatores aliorum. Et hoc designatur cùm dicitur: Vos estis sal terræ. Sicut enim sale condiuntur omnia cibaria, ita discretione Prælatorum debent dirigi & ordinari omnia opera subditorum. Quòd si sal evanuerit, id est, si discretio in Prælatis defecerit, in quo salietur; quasi in nullo opere subditorum condietur seu dirigetur. Et ideo subditur. Ad nihilum valet ultrà nisi ut mittatur foris & conculcetur ab hominibus; quia talis repelli debet à Prælatis, ne officium Prælatorum in conspectu omnium reddatur vile. Secundum in quo debent præcellere Prælati est clara*

notitia in scripturis intelligendis. Et hoc est quod dicitur, Vos estis lux mundi. Sicut enim lux est manifestissima omnium oculorum, sic Prælati per intelligentiam sacræ scripturæ debent ex officio notificare omnia opera virtutum. In cujus signum portunt mitram in capite, in qua sunt duo cornua. Tertium in quo debent præcellere constat in oppressionibus pauperum reprimendis. Vnde dicit salvator Iohan. 11. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis, mercenarius autem &c. *& ibi multa de hoc. Quantum in quo præcellere debet Prælatus est sanctitatis evidentia in exemplis dandis; quia tantum excellere debet actionem populi actio Præsulis quantum distat à grege vita pastoris. & ideo comparatur lucernæ positæ super candelabrum illuminanti totam domum. Et ideo sequitur:* Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona &c. *Et sequitur aliquibus interpositis quòd Prælati per suam doctrinam & opera non debent legem destruere, sed ampliare.* Hæc Nicolaus de Lira; qui multa alia ponit ad propositum, quæ gratia brevitatis transcribere omitto hic. Est ergo considerandum si dicti Dominus Papa & Cardinales in prætenso decreto adviderunt & ista quatuor servaverunt. Et certè non totum, sed contrarium, salvo semper eorum reverentia & honore. Et utinam bene cognovissent præterita, & cuncta rimassent & circumspexissent, & novissima providissent, & verba Gregorii in homilia quam cantat Romana Ecclesia Dominica IX. post Pentecosten ante eorum oculos habuissent, quæ dicit: *Maxima ruina populi ex culpa sacerdotum.* Et alibi legitur: *Omnia mala à sacerdotibus processerunt. Malach. 3. Et pugnabunt filios Levi.* Et ibi notata.

Ad tertium principale dubium, quo quæritur utrum supposito quòd decretum prætensum valuerit, abjectio dicti de Capranica fuerit, & sit admit-

tenda, & an ex eo quòd ad electionem non fuit admissus, electio Romani Pontificis fuerit nulla &c.

Videtur primò quòd ad electionem idem de Capranica debuerit admitti. Decretum enim dicit quòd quatuor Cardinales in eo nominati ad electionem futuri Pontificis admittentur. Ista est omnino collectiva & pluralis, quæ resolvi debet in singularitate. Hæc tantum operatur quod quatuor singulares orationes divisim prolatæ. Quòd admittantur Dominicus Ilerdensis ad eandem electionem, Dominus Prosper de Columna &c. & de Capranica &c. probatur *ff. de condit. & demonstr. l. Falsa. §. fi.* Vbi textus est quòd si testator legat libertatem duobus servis tuis, vel alteri eos legavit si tui essent tempore ejus mortis, si unus istorum alienatus vel manumissus, alter servus veniet in legato, quia illa pluralis oratio tantum operatur quantum duæ singularitates divisim prolatæ. Facit quod notatur de re. jur. *Pluralis locutio* per Dynum & alios, ubi sunt concordes. Sed ad propositum. Quamvis per Dominum Martinum tres ex istis quatuor sint in ejus vita admissi, restat quòd Capranica non admissus in vita admitti debuerit post mortem ad electionem, quodque factum non fuit videtur nulliter actum. Facit quòd notatur *Cod. De impub. & aliis sub l. Quamvis. & l. Cum quadam.*

Sed iis nonobstantibus dico contrà, videlicet quòd admitti non debuit, imò contemni potuit, quia, ut suprà dictum est, decretum fuit nullum, & non præstat impedimentum quod de jure non sortitur effectum; ut in regula juris, *Non præstat*, lib. VI. cum concordantiis. Et hæc responsio posset sufficere.

Præsupponendo sine præjudicio, & non concesso, quòd valeret & esset decretum aliquod, est advertendum in facto quòd prætensum decretum factum

extitit anno millesimo CCCCXXVI. & de mense Maii, post quod tres ex Dominis ibi nominatis fuerunt publicè ad cardinalatum assumpti per eundem Dominum Martinum, isto de Capranica spreto. Quod non fuit sine causa, quæ statim prodetur. A tempore enim decreti usque ad obitum dicti Domini Martini fluxerunt sex anni vel circa. Quo pendente tempore dictus de Capranica & Dominum Martinum & Ecclesiam graviter offendit tam super facto & rebellione Bononiæ quàm alias, ut audivi à fide dignissimo. Ex quo præsumitur Domini Martini mutatio voluntatis. Argumentum voluntatis optimum *ff. De confir. tu. l. In confirmando. & l. Vtilitatem.* Ibi enim dicitur de tutore in testamento dato, post ejus dationem testator diù supervixit & mores mutavit, vel testatorem offendit, quòd ex hoc præsumitur testator voluntatem mutasse, & ideo judex illum in tutorem dare vel confirmare non debet propter causam supervenientem & ideo dicit Baldus in dicta lege *In confirmando*, super verbo fin. in proximo sic notat, quòd facilius præsumitur durare voluntas de proximo quàm de longo.

Et ita ratio fortè movit vel movere potuit Dominos Cardinales qui eundem de Capranica ad electionem non admiserunt. Facit l. *Sancimus.* & quod ibi notatur *Cod. De testam. & ff. de probat. l. Procula.* in ratione sui. Aliqui alii dicunt aliam causam fuisse: quæ si vera esset, non foret honesta. Et ideo ampliùs non aperio. Non enim debet quicquam probabiliter asseverari. *ff. De accip. l. Iulianus. in principio.* Licèt tamen omnino fama de hoc volet.

Item etiam advertendum in facto quòd prætensum decretum non ligat Cardinales futuros. De futuris enim nulla fit mentio, licèt generaliter inhibeat omnibus & singulis Cardinalibus. Quæ generalis locutio tantùm intelligitur de præsentibus. *ff. De auro &*

argent. l. Si quis ita. & De legat. 2.*l. fn* ubi est textus notabilis. Et maximè hoc debet ita intelligi & restringi in materia pœnali, scandalosa, odiosa, & à jure communi exorbitante, juxta regulam *Odia restringi. De reg. jur. ff. De pœn. l. fi. de interpretatione, & l. si preces. cum concord.*

Post quod prætensum decretum tres ex Dominis ibi nominatis fuerunt ad cardinalatum assumpti, & etiam plures alij, videlicet Arelatensis, Novariensis, sancti Petri ad vincula, Rothomagensis, sancti Angeli, de Columna, qui auctoritate dicti decreti non fuerunt ligati nec inhabilitati aut excommunicati, quia postea assumpti. Supposito igitur sine præjudicio veritatis sive concesso quòd Domini Cardinales in decreto seu cedula subscripti fuissent excommunicati vel ad electionem inhabilitati, isti postea assumpti in electione interfuerunt &. D. N. Papam elegerunt; quibus nulla inhabilitas potest obici. Et per consequens canonica fuit & valuit D.N. Papæ electio, si isti omnes noviter postea creati vel eorum duæ partes, aliis inhabilibus, in electione consenserint, ut dicitur cap. *Licèt de vitanda*; etiam si Papa esset excommunicatus vel aliàs inhabilitatus. Nulla enim exceptio excommunicationis vel etiam hæresis præcedentis contra eum qui à duabus partibus electus est potest opponi, quasi ab eo sublata sit omnis in Ecclesia, cùm sit mutatus in virum alterum &c. Et sunt textus expressi in dicto cap. *Licèt* & eod. tit. *Ne Romani.* §. *Porrò*, in Clem. Et notatur in dicto cap. *Licèt* per Innoc. & Henric. post omnes. Clarè & aperte loquitur textus.

Item est advertendum quia in facto ponitur quòd in electione prædicta duo ex Dominis Cardinalibus de subscriptis expressè protestati sunt quòd dictus de Capranica admitteretur, quem & in quantum in eis est admitti voluerunt, Et si isti duo de subscriptis non

fuerint excommunicati vel inhabilitati ex quo per eos non ſtetit. Præmiſſis igitur omnibus ceſſantibus, licèt non ceſſent, iſti duo potuerunt Papam eligere, aliis inhabilibus exiſtentibus. Duo enim tunc ſufficiunt, & notatur *De elect. c.* 1. Et idem notatur eod. cap. *Licèt.* per Ægidium Avinionenſem. Et notatur cap. *Vbi majus*, ſuper verbo *Cardinal.* per Archid. & Iohannem Monachi, & in dicta Clem. *Ne Romani* per Paulum. Plus dico, quòd etiam unus ſolus hoc caſu eligere potuiſſet, ut notatur *De poſtula. præla. c. Quantum.* per B qui plenè diſputat & ita eleganter concludit. Facit quod notatur *Ne ſede vacante* c. 1. §. 1. lib. VI. per Iohannem Andreæ.

Sed fortè mihi dicatur quòd probandum eſſet in facto quòd illi duo qui fuerunt proteſtati vel alij poſt decretum creati vel eorum major pars eligerit D. Eugenium; cujus probatio videtur difficilis, cùm nullus alius ſit inter eos duos Cardinales. Quòd ſi non probetur, præmiſſis veris exiſtentibus quòd alij fuerint inhabiles, electio non videtur canonica, cùm requiratur conſenſus duarum partium, ut dicto cap. *Licèt.*

Ad quod reſpondetur quòd licèt quæſtio ſit in facto an illi vel eorum major pars elegerit, tamen ſuppoſito deteriori & fortiori, quòd electioni prædictæ illi tunc non conſenſerint, quia tamen omnes & ſinguli Cardinales poſt electionem prædictam eundem Dominum Eugenium ad oſculum tamquam Papam receperunt, & in cathedra & ſede Petri poſuerunt, eundem adoraverunt, & in ſummum & univerſalis Eccleſiæ Pontificem, Chriſti Vicarium, & Petri ſucceſſorem ſuſceperunt, & eum talem eſſe omnibus Chriſtianis & catholicis Principibus populi ſcripſerunt & denuntiaverunt, ac eundem coronaverunt, (quæ coronatio eſt ultima Papæ electio, ut notatur in dicto lib. VI. per gloſ.) eidemque nihilominus per

duos annos & ultra ut tali obedierunt, & omnes & singuli obediunt eidem, etiam omnes Reges & Christiani Principes de præsenti, certè ex iis omnibus sic publicè & notoriè peractis omnia vitia, si quæ fuerint & electionum varietates sunt ad unitatem & unum redactæ, quia prædicta post electionem ipsam sunt publicè & notoriè peracta secuta, omnia impedimenta, si quæ fuerint, expirata sunt & purgata, & purgarunt ac si à principio omnes vel duæ partes eum elegissent, & ex illis postea secutis eidem Domino Eugenio novum jus, præmissis objectionibus cessantibus, in papatu acquisitum fuit, ut elegantissimè notat. Hostiensis in dicto cap. *Licèt.* §. *Præterea,* super verbo *à duabus partibus*. In electione enim summi Pontificis sunt multa specialia quæ enumerantur octo. Sed dictus Dominus Ægidius Avinionensis Episcopus enumerat ibidem tredecim.

Item Compostellanus elegantissimè & multùm notabiliter loquitur in hoc articulo, quem sequitur Novellator, de Ancarano, Ægidius, & alij in cap. *Transmissum* De elect. dicentes quòd etsi nulla sit electio, vel de ea non appareat, si tamen ab omnibus Cardinalibus recipiatur & eum Cardinales ita publicè fateantur, præsumitur electio canonica præcessisse, & talis investitura vim collationis habet. Eis enim credi debet, quia nullus est cum eis in electione, & plus est voluntatem suam factis quàm verbis declarare. cap. *Dilectis.* De pœnis. *Degradatio.* lib. vi. *ff. De iis qui notantur infamia. l.* 2. §. *Igna. & de ædilit. edic. l.* 1. *Si dictum.* §. *fi.* Tamen facit ad præmissa c. *Ex orc,* De iis quæ fiunt à majori parte capituli.

Nunc restat formaliter respondere ad rationes suprà in contrarium factas de oratione plurali, quæ resolvi debet in singularitate &c. Ad quam satis responsum est, & quia etsi ita esset, & quòd ille admitti debuisset, licèt non debuerit, ea quæ suprà dicta

sunt, tamen hoc nonobstante valuit electio. Sed ad dictam rationem potest particulariter responderi multipliciter. Primo generaliter quòd illa est ratio scholastica apparens & non existens in casu nostro, & ideo scholasticis relinqui potest disputanda, & maximè quia materia Brocardica est, ut notatur de re. jur. *Pluralis locutio* per Dynum & alios & Instit. de jur. perso. in principio per Io. Fa. & *ff. Si quis es. Si servus. §. Si pluri.* per Alber. de Rosate post omnes alios. Vel aliter specificè respondetur quòd pluralitas resolvitur in singularitatem in materia favorabili, ut in l. *Contraria*, ubi de libertate agitur. Secùs autem in materia odiosa, ut sequeretur absurditas vel inconveniens, ut in casu nostro, ubi est pœna, & sequi poterant mala, abusus & absurditates, de quibus suprà secundum Bartholum. Vel aliter. Vbi pluralis locutio fit pluribus collectivè vel conjunctim, tunc non resolvitur in plures singularitates. Et ratio; quia mens & voluntas proferentis est inspicienda. Hic autem mens & voluntas proferentis erat de quatuor admittendis, non de uno solo. Ita notatur *ff. Si quis casu. l. Si servus. §. Si plur.* per Alber. post alios. Item non erat res in eodem statu tempore electionis, quia tres ex dictis quatuor erant admissi, Ergo &c. *ff. de solv. l. Cùm quis in principio.* ex. de jurejur. cap. *Quemadmodum.*

Item propter unum vel duos nec plus vel minùs. *De consec. di.* 1. *Revera.* Et ibi notatur in proemio Decretalium. Et ideo pluralitas non potest resolvi in singularitatem hoc casu, cùm pluralis locutio non verificetur in uno *ff. De testi. l. Vbi minus*, & de reg. jur. l. 1. *Pluralis locutio* per Dynum. Item decretum dicit quòd casu dicti quatuor non admitterentur &c. Hic autem quatuor non fuerunt repulsi, sed unus solus; & ideo non verificatur dicta pluralis locutio in illo, quia voluntas proferentis repugnat; quæ tamen

ante omnia est respicienda, ut suprà dictum est.

Item aliter dici potest quòd ubi est dispositio per verbum collectivi & pluralis numeri facta, resolvi potest in plures singularitates concernentes unum & eundem effectum, sicut in casu nostro, ubi de electione actum fuit, & ad illum effectum solum facta fuit. Tunc non fit resolutio in plures singularitates, ut est casus in dicta l. *Quamvis* & l. *Cùm quid*, Cod. de impub. & aliis substit. Vbi dicitur quòd substitutio pupillorum facta pluribus conjunctim non resolvitur in singularitates. Secus autem ubi ad diversos fines & effectus tendunt, quia tunc fit resolutio in singularitates, dicta l. *Falsa*. §. *fi. per contr. alleg. cum concord.* Ita eleganter notatur in dicta lege *Quamvis* per Ia. Britonem & Salicetum, qui notabiliter loquitur. Et idem sequitur Bartolus in dicta l. *Falsa*, §. fi. Et ita apparet multiplex solutio ad l. contrariam allegatam. Quamvis hæc fuit superflua, quia suprà satis responsum erat ad sufficientiam bene indifferenter. Et ideo concluditur evidenter quòd Cardinales ipsi debuerunt & potuerunt contra dictam scripturam eorum venire, ex quo non valuit & à jure prohibita fuit. *Cod. De agric. & censit. l. Quemadmodum, & notatur lib. x. & C. de pact. l. Pacta quæ contra.* Et notatur *in l. ple. de pact.* in tribus oppos. per Baldum & alios Doctores. Et hoc de tertio & ultimo dicto sufficiat.

Verùm mihi dictum est post præmissa, videlicet quod de usu & observantia & consuetudine Romanæ curiæ est quòd in materia promotionis & assumptionis Cardinatium fuit & est usitatum quòd ex quo aliquis est in secreto consistorio per Papam & Cardinales nominatus vel electus in Cardinalem, quod ille pro Cardinali habetur & reputatur inter eos in omnibus. Quod cùm audivi, non credidi, nec credo ita esse. Et causa est, quia jura probant contrarium. Dicit

enim textus legis quòd si legaretur alicui Seio, si Consul factus fuerit, ut vivo testatore Consul designatus, id est, electus, extiterit, nisi vivo eodem testatore, Consul cùm ingressus fuerit, non habebit legatum. Non enim sufficit sola nominatio, designatio vel electio nisi vivo testatore per ingressum honoris fuerit actus perfectus & consummatus. *ff. de condit. & cemonstr. l. Publius Mævius in principio*, Vbi est expressum. Vbi notat Baldus quòd ad perfectionem alicujus honoris vel officij tria exiguntur, primò electio, secundò acceptatio, tertiò possessio seu ingressus: quorum si alterum desit, non meretur dici honorem aliquando vel officium adeptus. Et hæc ibi probantur. Similiter notat Dynus in beneficiis ecclesiasticis & feudis in quibus hæc tria requiruntur. De reg. jur. cap. Beneficium, lib. VI. Addunt Doctores & quartum, videlicet quòd requiritur juramenti præstatio. Nisi enim præstiterint juramentum solitum, sunt extrà mittendi, ut notatur in pace Constantiensi per Baldum notabiliter super verbo *Vaßalli*. & 3. q. per eum disputata quæ incipit *Apulus Castrum progenitor*. Hic autem in casu nostro, etsi constet de electione vel nominatione, non tamen constat de acceptatione in vita Papæ, vel saltem non constat de publicatione in consistorio publico, nec de capelli rubei traditione, juramenti præstatione & aliis ceremoniis quæ in talibus notoriè fieri solent; & per consequens non meruit in vita Domini Martini nec pòst dici meretur Cardinalis per prædicta. Etiam dicunt canones de Archiepiscopo quòd non debet se Archiepiscopum nominare quousque receperit Pallium nec facere quæ archiepiscopali dignitati incumbunt, quia cum pallio recipit nomen Archiepiscopi. Notatur authenticè *De usu pallij in c. Nisi*. Item nec Episcopus ante consecrationem debet dici vel nominari Episcopus, nec priùs potest ea quæ Episcopo

incumbunt spiritualiter exercere. *De elect. Transmiss. & De præbend. c. De multa. per Innoc.* Nec ejus vacant beneficia ante consecrationem ipsam vel lapsum temporis ad eandem suscipiendam ordinatum. *De elect. Cùm in cunctis.* §. *Cùm verò.* Nec Imperator dici debet nec nominari nisi imperiales susceperit infulas. *Cod. De quadrien. præscript. l. VI. Bene à Zenone. in fi.* & quod ibi notatur per Cynum, Raym. & Albe. in dicta lege *Publius* per Baldum, & notatur *De jure jur.* Romani Principes. super verbo, Reges Romanos in Clem. per Ioh. And. & alios & idem Ioh. Andr. post... in in spe. De rescriptis. §. fi. Et ideo quicquid sit de usu & observantia, istam credo juris veritatem.

Et ut finem verbis imponam, pro finali meorum scriptorum conclusione dicam quòd sanctissimo Domino Nostro Eugenio vero summo universali Pontifici dirigam verba beato Ambrosio in Episcopum Mediolanensem electo ad ipsius confortationem per Valentinianum Imperatorem dicta: *Noli timere, quia & Deus, qui te elegit, semper te juvabit.* Et spero quòd Serenissimus Imperator, qui cum eodem esse præsentialiter asseritur, eidem pariter subjungendo verba quæ ibi sequuntur dicet, quæ sunt hæc: *Et ego adjutor & defensor tuus, ut meum ordinem decet, semper existam.* 63. di. *Valentinianus* ad fi. Et alibi: *Iustitia liberabit te.* Proverb. 10. Et etiam veritas, quæ apud Esdram vincit, ubi scriptum, *Veritas valet & invalescit & in æternum vivit & obtinet in secula seculorum.* Esdræ 10. Io. 8. di. 8. cap. *Consuetudo.* Spero enim firmiter in verbis quæ ipsa veritas Petro dixit Lucæ 22. *Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua.* Et quamvis Petri navicula fluctuet, perire tamen non potest, prout non peribit duce Domino in æternum.

De materia autem quæ principaliter tractatur in secro Basiliensi Concilio non tango, quia nescio puncta principalia super quibus dubitatur vel agitur. Dicun-

tur tamen multa quæ afferuntur fundari super constitutionibus & decretis Constantiensis Concilij, quæ facta fuerunt pro magna parte, ut fertur communiter, sede apostolica vacante. Si ita sit, nescio. Quæ sedes Dei gratia non vacat, sed plena est de præsenti. Et ideo si ita sit, videretur irreprehensibile judicandum si secundùm varietatem temporum statuta varientur humana. *De consang. & affinit. cap. Non debet. in princ. concord.* Item illi contra quos tunc processum fuit alia gravia valde non solùm commiserant, sed egerant longo tempore & commiserant contra Dei Ecclesiam. Quòd præfatus Dominus noster commiserit Ecclesiam, sicut illi scandalizaverunt & turbaverunt, quòd ita rigidè debeat contra eum procedi, non enim fuit in sede sua pacificus per biennium. Et ideo altercatio videtur reformare pactum. *Codic. De transact.* Concordanter scripturæ. *Cod. De fur. l. Apud antiquos.* ut ibi notatur. Hoc dico solummodo; super quibus ampliùs clavum non laxo. Paratus sum tamen pro veritate certare, scribere & laborare, si sim certus in facto. Super quibus &c. Salva semper determinatione dicti sacri Concilij. Quæ omnia submitto veritati & correctioni ac emendationi cujuscunque meliùs speculantis, protestationes in principio positas repetens.

Ex Aquis in provincia Provinciæ anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tertio die XIII. mensis Augusti, pontificatus dicti Domini Nostri Eugenii quarti anno tertio.

Ego Iordanus Bricii Miles, utriusque juris minimus professor, consistorialis Advocatus, Provinciæ Iudex major, manu propria.

ITINERARIVM ADRIANI VI. AB HISPANIA ROMAM

usque, ac ipsius pontificatus eventus, per Blasium Ortizium in Decretis Doctorem Canonicumque Toletanum ac generalem Vicarium summa fide collectum.

ILLVSTRISSIMO AC REVERendissimo Domino D. Ioanni Martino Siliceo Archiepiscopo Toletano Hispaniarumque Primati &c. Blasius Ortizius in Decretis Doctor, ejusdemque amplissimi Præsulis generalis Vicarius, necnon Canonicus Toletanus, perpetuam felicitatem.

VM animadvertissem, magne Præsul, Hispaniarum Primas, excellentiam personæ dignitatem amplissimam, egregiam doctrinam, omnium virtutum merita in te splendere, perhorresce-

bam quidem tantillum opus tanti viri nomine nuncupare, propterea quòd audaciæ vel potiùs temeritati mihi tribuendum fore existimabam, cùm magna magnis ac parva parvis æqua proportione sint conferenda; ideoque per longum dierum curriculum opusculum hoc tibi dicare distuleram. At verò quamvis me tua amplissima dignitas deterreret, litterarum refertissima copia consterneret, tua tamen in omnes humanitas, eximia benignitas alliciebant, atque ad hoc sub tua protectione ponendum invitabant. Nam etsi opus sit exiguum, in se magna memorandaque facinora continet, nimirum gesta per Pontificem maximum Adrianum, maximum inquam scientia, moribus, & vita; in cujus pontificatu multa notatu digna contigerunt, quæ pro penuria mei ingenii ex multis collegi; quæ forsan neminem pigebit legisse, præcipuè te præstantissimo antistite aspirante. Idcirco, patrone dignissime, te deprecor atque exoro tuum ne deneges favorem. Quod quidem minimè ambigo, eo maximè quòd cùm clemens erga exteros undique prædiceris, non dubito quin erga tuos familiares te placidum benevolumque præbeas. Quorum ex numero quamvis indignus, vices tuas gerens, in hac cancellaria & curia Toletana, te annuente, fui collocatus. Suffultus tamen auxilio divino, sub tua censura exactissimaque castigatione, ne longa præfatione sim molestè usus, rem ipsam adoriar.

INCIPIT

INCIPIT ITINERARIUM Adriani sexti Pontificis maximi per Blasium Ortizium in Decretis Doctorem Canonicumque Toletanum ac generalem Vicarium summa fide collectum.

SÆpenumero animo revolvi an mihi liceret manum admovere ad scribenda gesta aut potiùs itinerarium sanctissimi Domini Nostri Papæ Adriani natione Flandri, quæ post assumptum in Hispania pontificatum non sine labore & maximo dispendio inivit. Certè haud parvæ causæ dissuadebant, quæ hanc provinciam meis viribus imparem propulsabant, nimirum imbecillitas ingenii, ac trivialis stylus & mihi satis inusitatus ad componendum epistolium, nedum ad rem tam gravem tamque sublimen, quæ sibi Ciceronis exposcit ubertatem, Hortensij vim, & Catonis gravitatem. Videbam insuper hujus ætatis homines nihil audire vel legere nisi expolitum & disertum, nec quicquam eorum animis inhærere nisi quod aures blandiori sono demulceat, non quod vulgare sit, & quod alioqui possit inducere voluptatem. Quapropter per longam diuturnitatem, & forsan tutiùs, silere decreveram. Sed impellebant maximè domestica familiaritas, acceptaque beneficia, & præcipuè hujus Pontificis merita; si possem veritate comprimere obtrectantium linguas, qui perperam illius denigrare nomen famamque satagebant. Et adeo eorum malitia protensa est ut ausu nefario sepulchro sic scribere auderent. *Hic jacet impius inter pios.* Obstupescant fauces talia proloquentium, adhæreantque linguæ palato eorum, qui solùm vibrare linguas consueverunt animi sui cotibus exasperatas. Verùm habet hoc hominum perfidia, ut quos vel generis amplitudo vel

Z

sui animi nobilitas conspicuos fecerit, non solùm non reddat clariores, prout sapientium est hominum laudanda laudare, sed diabolica sagacitate horum obtenebrare lucem conetur. Insuper antiqui hostis invidia, quos improborum actuum perpetratione (Deo illi resistente) dejicere non valet, opinionem illorum falsa ad præsens simulando dilacerat. Erat enim sanctissimus Pontifex vir clementissimus, extraque vulgi aleam positus, natura prudens, moribus temperatus, vita castus, humilis & effabilis, in prosperitate benevolus, omnifaria laude dignissimus, atque omnigena doctrina catholica refertus; quemadmodum opera ipsius demonstrant, & totus orbis proclamat. Quantus verò fuerit, ex ejus diversis studiis & elaboratis opusculis perfacilè lector prudens intelligere potest; qui cunctis suorum temporum ingenii acrimonia animique sapientia atque doctrina sana præstantior ac copiosior fuit. Quid dicam cùm singulis diebus vir religiosissimus sacra libaret? Multa quidem commemorare possem quæ ad rem pertinerent. Sed quonam temerario conatu præceps rapior, meæ tenuitatis oblitus? Sublimia illius laudis præconia sermonis inopia non tam attingere quàm attenuare nitar. At veniam mereor, ne beneficiorum judicer immemor. Quapropter etsi balbutiens, vera tamen describam (omissis temporibus peractæ jam provinciæ gubernationis Hispaniarum, ac inquisitionis generalis sanctissimi Papæ, ac cæterorum officiorum illi injunctorum; quæ omnibus jam pridem innotuerunt) sub invocatione divini favoris atque intemeratæ deiparæ virginis, ad quam humiles effundo preces, cum sinceritate & veritate rem ipsam aggrediens.

Vndecimo Calendas Februarii anni vigesimi secundi supra sesquimillesimum, cùm essem Lucronii in palatio Episcopi Calagurritani domini mei Ioannis Castellanos à Villalva, cujus vices, quamvis imme-

ritus; tunc agebam, quidam ejusdem urbis stabularius ad me veniens ait: Noveris, provisor, quendam cursorem hodie apud me divertisse, qui mihi occulto reseravit Dominum Adrianum Hispaniarum gubernatorem in Pontificem maximum electum fuisse; & hoc procul dubio scias. Quare hujusmodi prætectu ex te impetrare volo aliquod munus mihi ab Episcopo domino tuo postules. Quod ego tanquam incertum domino meo familiaribusque ejus aperui, parum de re tam inopinata curans, cùm tamen ille verum asseretet. Nam cursor ille (ut compertum est) literas Domini Gerundensis Episcopi Romæ commorantis ad amicum datas deferebat; quibus continebatur reverendissimum Dominum Adrianum Cardinalem Dertusensem, Inquisitorem generalem, in Christi Vicarium unanimiter à sacro collegio creatum. Die verò ipso, ad solis occasum, nobilis vir Cæsaraugustanus Hyeronimus Attal cum aliis equitibus modo excursoris superveniens eadem asserebat, nihil novi tamen perferens nisi ea quæ prædiximus. Et cùm nobilis hic electionem palam omnibus divulgasset, tota civitas præ gaudio repentè concitata suos nuntios ad deosculandos novi Pontificis pedes destinavit; qui propter nivium altitudinem, ut ex infrà dicendis apparebit, jussa civitatis explere non poterant. Interim verò totus clerus cum magna populi caterva in Ecclesiàs convenerunt, laudes Deo pro tanto beneficio exolventes. Deinde in noctis crepusculo rem gestam latiùs apertiùsque domino meo in lecto jacenti significavi; quem consului quid in hac re agendum videretur, quandoquidem eventus felicissimus in illius diœcesi prosperè successisset. Is ergo maturo consilio ad eum me mittere decrevit; dum ipse propter valetudinem id agere non posset. Qua de re ego ac nobilis ille Attal unà ire in civitatem Victoriam, ubi tunc noster residebat Pontifex, convenimus; egressique sumus ab

urbe Lucronii tertia vigilia noctis, montes de Vernedo versus iter agentes; quos propter nivium copiam cùm transcendere non possemus, ad oppidum de Oion oportuit nos redire. Et accepto ductore per aliam viam iter nostrum prosequendo, in municipium sancti Vincentii de Navarra, à Lucronio quinque sejunctum leucis, pervenimus. Deinde in oppidum de *la Puebla* prope noctem accedentes, refectione sumpta, continuò exivimus, itineris nivisque vastitatem prosequentes. Nobilis ille cum comitatu à me discedens, totam noctem laborans sub dio, inter nives non sine magno discrimine vitæ permansit. Ego autem post fatigationem acerrimam felicissimo casu per invia quasi cæcus per incerta fovendo exhortandoque pueros, de quorum vita formidabam, maximè cùm ex eis quidam instanter precaretur ut eum mori sinerem, in oppidum tandem nomine Ariniz perveni. Sequenti verò vigesima quarta Ianuarii in optatam urbem Victoriam appulimus. Sed quia hæc ad rem propositam non attinent, sat est obiter tetigisse, ut ad gesta Pontificis describenda properemus.

I. *DE REVOCATIONE indultorum & expectativorum.*

QVm almus noster Papa materiam indultorum & reservationum expectativarumque exosam, ut sacrorum gnarus canonum, haberet, uti talem decebat virum, cùm similes expectationes abhorreant jura, hac die mentaliter Cardinalium indulta revocavit; cujus revocationis publicationem matura consideratione in urbem distulit. Quod primum memorabile post notitiam electionis fecerat. Ob hæc & cetera hujusmodi, ut suis locis referemus, malevolentiam in Christi vicarium curiales conceperunt. Hinc annotari potest quanta fuerit vis consuetudinis. Nam

humanæ naturæ est ea quæ in usu non sunt, etsi recta & justa sint, abhorrere, & consueta magna custodia diligere. Et provinciales semper magni faciunt consuetudines sibi servari. Nam quid justius, sanctius, & honestius quàm jura custodiri? quæ vir sanctus pro viribus nitebatur defendere; curiales verò suo abusui inhærentes, quasi novam rem execrabantur; ut forsan propriùs suo loco deducetur.

Die verò vigesima quinta ejusdem mensis, illo amoris ardore videndi Pontificem affectus, sacrum palatium sanctitatis Domini nostri Papæ pedes deosculaturus petivi. Et casus prosperè post fortunam niviumque periculum successit. Nam cùm beatissimo patri & consiliariis sanctæ & generalis inquisitionis constaret me urbem illam adiisse, volentibusque à me tunc inquisitore Calagurritano de re certa informari, facilè aditus mihi patuit, qui vix aliis concedebatur. Pedes sacros tunc procidens deosculatus sum; ac quibus potui verbis legationem Episcopi domini mei animique lætitiam, quam ex re gesta susceperit, Pontifici indicavi. Qui vultu præclaro dulciter se offerens, gratias egit domino meo propter curam visitationis, mihique nuntio ob laborem; præcepitque ut rem præfatam inquisitionis exponerem. Et ante exordium narrationis, tanta erat humilitas sanctissimi viri, ut consiliarios meque tantillum hominem, etsi cum debita reverentia excusaremur, nullum verbum sua bonitate & clementia, oblitus se Pontificem maximum, audire voluit donec gradatim consederemus; ibique coram tanta majestate, Deo opitulante, à primordio causam exorsus sum. Qua finita, egressisque consiliariis, data opportunitate instantiùs supplicavi me inter suos familiares annumerare vellet. Quod quidem distulit, affirmans se nullos alumnos antè quàm literas à collegio Cardinalium recepisset accepturum. Ego verò perpendens justam excusationem, & ne

tanto Pontifici molestus viderer, habita copia in hospicium redii, & quamprimùm potui ad rationem reddendam domino meo reversus sum: qui, etsi oppressus morbo, laudes tamen omnipotenti Deo exolvit, magnam concipiens lætitiam propterea quòd in sua diœcesi tantum decus & gloria Hispaniarum contigisset.

Et quamvis per aliquot dies de Pontificis electione ambigeretur, quòd diù certus nuntius rei tam celebris moraretur, adest dies lætitiæ nona Februarii, quà vir nobilis quidam Hispanus ex Pincia Antonius à Studillo reverendissimi Domini Cardinalis sanctæ crucis à Carvajal Camerarius breve sacræ electionis detulit: qui satis expectatus propter ingentes nives, quales forsan multis retro annis non contigerant, portus transcendere nequiit. Cujus quidem adventu civitas illa meritò appellata Victoria præ gaudio cum tota provincia, & post dies aliquot magna pars Hispaniarum, concitatur, undique veniens tantum visura Pontificem, deosculaturaque pedes; & in dies numero plures hinc inde non secùs quàm apes ad alvearium, alii ad benedictionem, alii ad novum spectaculum, nonnulli verò ad propria negotia confluebant. Ego verò dum primùm præfati Camerarii adventum cognovissem, concessa facultate à domino meo gratia familiaritatis impetrandæ citiùs felicem Victoriam adii. Et interim Pontifex almus hospicium mutaverat: qui cùm primùm in domo Ioannis à Bilbao hospitaretur, in cœnobium divi Francisci pro tempore mansionem elegit. Et tanta erat confluentium copia ut pro importunitate vitanda difficiliùs pateret aditus. Quod ipse læto animo amplectebatur, aut naturam patriæ imitando, aut propriæ inhærendo. Fugiebat nempe negotia, deditus secretioribus silentiis ad quem nisi Prælatis vel magnatibus præclusa erat via, & in dies claudeba-

tur magis propter crebras in recipiendis famulis, molestias, quas ægrè ferebat. In negotiis autem gubernationis regnorum & sanctæ inquisitionis morem non mutavit, Immo consiliis assistebat, negotiaque suo marte expediebat. Cùm autem considerassem quanta difficultate admittebat familiares, veritus sum palam eum alloqui. Attamen cùm opus esset mei testimonium dare, quandoquidem hujus causa illuc pervenissem, honestiori modo propositum aperui, licèt cum anxietate & rubore, quia multorum repulsam intellexissem. Verùm clementissimus pater volens mihi bene facere, ut cuncti noverunt, me grato animo in suum Capellanum accepit.

II. *DE ACCEPTATIONE Pontificatus.*

HActenus beatissimus Dominus noster, cùm esset timoratæ conscientiæ, formidans tantum onus, non decreverat illud subire. Tandem maturo consilio, ut imminentia pericula evitaret, quarto decimo Calendas Mart, Missa ex more celebrata, pontificatum acceptare destinavit. Et quia naturæ suæ propensione negotia ipsi peragenda potiùs secretò quàm palam conabatur facere, tres tantùm ex multis ad actum celebre hujus acceptationis, scilicet magnificum Doctorem de Agreda & me indignum Doctorem Blasium Ortiz ab sanctissimo eodem patre postmodum Toletanos Canonicos creatos, & secretarium consilii generalis inquisitionis Aragoniæ Ioannem Garsiam, virum satis egregium, elegit; jussitque intrare in cameram interiorem, præcipiens ostiariis ut neminem neque domesticum neque externum sinerent ad se ingredi. Vnde nos tanta novitate perterriti expectabamus, nos ad

invicem conspicientes. Cùm autem summus Pontifex in loco secretiori esset, hæc verba fatus est. Iamdudum intellexistis electionem à sacro collegio de me factam; cujus testimonium attulit Camerarius reverendissimi Cardinalis à Carvajal; cujus quidem acceptationem hactenus distuli, timens muneris tanti onus sustinere: quamvis non me lateat nihil esse in hac vita, & maximè hoc tempore, facilius & hominibus acceptabilius Episcopi officio, & præcipuè papæ, si obiter & ut hominibus tantum arrideat atque adulatoriè res agat. Sed nihil est quod periculosius homines suscipere debuissent, si arctissimam Deo reddendam rationem præ oculis mentis haberent, si non eo modo militetur quo noster imperator Christus præcipit. Sed quia suspicor ex repudiatione graviora discrimina universali Ecclesiæ imminere, ideo divino auxilio suffultus munus hoc sacrosanctum vobis præsentibus assumere statuo. Et quia ad hanc dignitatem sua inscrutabili præscientia me vocare dignatus est, spero illius gratia me idoneum ministrum evasurum. Atque hujus acceptationis peto à præsenti Notario fidem; vosque testes rogatos volo, injungens vobis nemini rem gestam dixeritis. Et licèt videar in meam commendationem præfata scripsisse, Deus est mihi testis quòd non mentior. nobis præsentibus duntaxat acceptasse pontificatum. Quæ delectio seu testimonium non parum extulit nos propter bonam fiduciam ac opinionem quam erga nos beatissimus Dominus noster conceperat. O felix Victoria tanto & tali Christi vicario illustrata, &, ut sic loquar, benignitate & bonitate plena. Tuæ provinciæ primas gaude. Postmodùm verò cum domesticis antiquis aliquot dies tamquam familiaris sum versatus.

III. DE PRÆPARATIONE *itineris & bellica expeditione.*

INterea vero cum forsan à portatore brevis sacræ electionis simultates Italicas tyrannosque quosdam usurpasse nonnulla Ecclesiæ municipia noster Pontifex intelligeret, naves parat ducesque nominat, exercitum colligit, quorum generalem creat Dominum Comitem Ferdinandum de Andrada. Et Dominus Inicus de Velasco Comestabilis & Dominus Fredericus Castellæ Amiras ejusdem Pontificis in gubernatione Hispaniarum collegæ, Imperatoris nomine obtulerunt ei quatuor triremes quarum Capitaneus erat Dominus Ioannes à Velasco. Qui cùm, ut suspicor, intellexisset beatissimum Papam constituisse generalem ducem exercitus & navium prædictum Comitem, eumque sibi prætulisse, ne sub ejus imperio militaret, renuit cum illo ire; sed non propterea cessarunt abire triremes. Parat etiam supellectilem & omnia ad iter necessaria. Tandem peractis omnibus, quarto Idus Martii ejusdem anni ab urbe Victoria egreditur satis numerosa stipatus caterva. Nempe aderant gubernatores & multi magnates & nobiles; quamvis Dominus Amiras, tum propter debilitatem, quia gracilis & æger, tum etiam quia nuper expugnaverant Galli oppidum Fuenterrabia, & cùm hostes essent ad limina, ne omnes gubernatores partes illas desererent, statim ad stationem reversus est. Comestabilis autem cum ceteris magnatibus & turba magnificè est comitatus beatissimum Papam in oppidum de *la Puebla*; ubi eò quòd esset dominus oppidi, honorem quem potuit tanto Pontifici nixus est exhibere. Die sequenti in villam de *la Roina*, ubi erat palatium celebre impensis Domini Ioannis à Ve-

lasco quondam Episcopi Calagurritani extructum, pervenit, ibique illa nocte requievit. Pridie Idus ejusdem mensis hinc discedens, in urbem divi Dominici, ejus sepulchrum sacrosanctum videndi avidus, cum magna pompa & solenni fuit ingressus. quæ quidem civitas caput est provinciæ appellatæ Rioia, nequaquam minima tanto decorata divo & defensore Dominico, nec non cathedrali Ecclesia ad invicem Calagurritanæ unica, vulgataque ubique terrarum propter gallum & gallinam. de qua ob ejus ubertatem dicit adagium : *Si Castella esset vaca &c.* etsi hoc adagium in nostra Carpetania multis sit ignotum. In hac urbe permansit duobus vel tribus diebus. Interim magister Ioannes de Oria à fratribus Dominicis incusatus super certis propositionibus quas ipse defensare pollicebatur in concione publica, sed ob temporis angustiam in futurum terminandas beatissimus pater, ut suo loco assignabimus, reservavit. In urbem hanc Duc de Naiara venit deosculaturus beatificos pedes ; cui Comestabilis, extra civitatem egrediens, magna nobilitatis caterva occurrit. Et ambo alacres mutuò colloquentes, quamvis in locis illis fuerint capita factionum Ognezinorum & Camboinorum, semen antiqui serpentes, civitatem ipsam læti intravere. Deinde postquam ea reverentia qua debuit magnus ille Dux affatus fuerat sanctissimum Dominum, precatus est ut urbem suam de Naiara territoriumque visitare ac benedicere dignaretur. Et licèt ob aëris intemperiem, qui, ut ferebatur, civitatem illam infestabat, alia via Lucronium adire decreverat, devictus tamen Ducis deprecatione, quoniam instantissimè eum exoraverat, in urbem illam munitissimam situ maris & castris cum suo comitatu conscendit ; in qua obsonia sanctissimo Pontifici ejusque comitibus jussu Ducis fuerant satis lautè parata.

Vna tamen nocte Naiaræ moratus, die sequenti valde mane Lucronium versùs proficiscatur. Et quamvis transiret juxta mœnia loci de Navarret, illum intrare renuit, hac forsan de causa quia ibi in arce propter seditiones communitatum Zamorensis Episcopus detineretur. Etsi à multis flagitatus, noluit ipsum videre, contentus visitatione suo nomine facta per dilectum suum Doctorem de Agreda protomedicum.

IV. *DE HONORIFICA receptione à Lucronensibus habita in Pontificis adventu.*

HOra autem nona ante meridiem Lucronium pervenit sejunctum parva intercapedine à Navarret. Vrbs ipsa est amœna, intus & extra habens arbusta & vineta pulcherrima terramque feracissimam; quam percelebris Iberus alluit, & radices utriusque Cantabriæ veteris desertæ atque dirutæ, olim capitis provinciæ Cantabrorum, & novæ, quæ appellatur Lucronium; quæ cùm antea Pontificis adventum præscivisset, multa ad ejus occursum paraverat sub hujusmodi forma, ordinans quidem pedites habitu & arte militari compositos numero sexcentos, necnon equites levis armaturæ trigenta aut quadraginta, qui suo more per gyros huc atque illuc vertentes currebant. Pedites verò bellico ordine suis sclopetris (ut verbo utamur novo Antonii Nebrisensis in capite septimo de deditione Zamoræ Regi Ferdinando in ejus chronicorum libro quarto) plumbeos globulos jacientes, strepitum ingentem faciebant. Hos sequuti sunt clerus & populus solenni pompa. Et cùm Papa ex itinere atque calore defatigaretur, hujus processionis ordinem prosequi, ne diù moraretur, noluit; sed

adorato crucis vexillo transiens, proceres urbis & turbam præcessit. Tandem cùm propiùs civitatem accederet, aderant strenui cantores in fornicibus arboreis ad exemplar antiquorum, tantum adventum celebrantes. Deinde cùm magis appropinquaret, erant multa tormenta bellica, bombardæ, colubrinæ, serpentinæ, aliæque sulphuraciæ machinæ ignivomæ tam ex urbe quàm ex Gallis paulò ante, cum civitatem illam obsedissent, captæ, quarum tonitribus terra undique resonabat non aliter quàm si fulmina ex cælo caderent. Cùm verò portis instaret, tanta erat hominum turba ut nec muri nec campi eam capere possent, ut vix Pontifici maximo aditus pateret. Nec mirum, quoniam ad spectaculum novum ex Navarra & Celtiberia aliisque diversis locis convenerant. Et cùm jam, licèt difficilè, introiret, quia multitudo in eum irruebat pedes ejus deosculatura, per viam tapetibus & aliis pannis pretiosis magnificè ornatam usque ad hospitium reverendi patris Roderici de Cabredo sui hospitis pervenit. Et quamvis subtili ingenio alii fornices existebant quibus comœdia tanto viro digna declamatoriè repræsentabatur, tamen ipse obtusis auribus pertransiens, in palatium honorificè receptus est; ibique duos aut tres dies demoranti decuriones splendidè victum necnon familiæ necessaria exhibuere. Hinc in oppidum de Alcanadre profectus, ibidem pernoctavit. Die proxima, hora nona, in antiquam urbem Calagurrium receptus solenniter cum mimis & larvis aliisque hujusmodi ludis, jocundè comitatus in Ecclesiam cathedralem, ubi beatorum Emeterii & Celedonii corpora requiescunt, & postmodum in domum venerabilis Archidiaconi Calagurritani pervenit. Et admodum reverendi Decanus & Capitulum ipsius almæ Ecclesiæ in recognitionem dominii duas aut tres mulas egregiè phale-

ratas Pontifici sunt elargiri, intellecta apostolicæ camerae indigentia, quæ, ut inferiùs dicetur, expoliata suis pretiosis pignoribus, quasi deserta permansit, aliaque cumulatiora munera præstituri si valuissent subvenire tantæ necessitati, tamen pro itineris subsidio libentissimo animo illa parva dona contulere: quæ non ut parva, sed ut magna, accepta sunt à beatissimo Domino Nostro potiùs qualitatem quàm quantitatem considerante. Prope mœnia hujus urbis Iber præterfluens, ad partem orientalem pertransit. Ex parte australi rivulus quidam illi magis accommodus eam abluit rigansque segetes & prata. Vna tamen die sanctissimus Pontifex mansit in hac civitate; ex qua profectus contulit se altera die in municipium belligerum de Alpharo & loci situ & hominum structura munitissimum; quod etsi circumvallatum oppidis & villis regni Navarræ, tamquam signiferum Regis Castellæ permansit; ubi fronte hilari tormentis ignivomis aliisque signis lætitiæ lætanter exceptus est. Et hinc Duc de Najara, qui Pontificem comitatus fuerat, tibicinibus dimissis in Pontificis ministerium ad propria rediit. Noster tamen Pontifex iter prosequens in Tudelam civitatem Navarræ, juxta quam idem Iber decurrit, susceptus est non minore lætitia & solennitate quàm alibi. Ibique Decanus Tudelensis hospes Pontificis sumptus magnificos præ ceteris exhibuit. Hem Tudelam miseram, quondam pulchriorem ceteris Navarræ urbibus, factam deformem, postquam jussu magnificentissimi ac illustrissimi Cardinalis Domini Francisci Ximenez Archipræsulis Toletani & Hispaniarum gubernatoris muri diruti sunt, arxque corruit; ut meritò de illa dici possit: Quanta qualisque fuerit, ipsa ruina docet. Gemebant enim incolæ prospicientes deformitatem, qui antea viderant percelebrem & illustrem. Quam tamen Iberi impetus

lætificat, quæ terram lætam arboribus continet vinetisque cultam. Huc Prorex Navarræ Comes de Miranda cum multis proceribus ad deosculandos pedes sacros Pontificis, eadem die Pampilonam reversurus, advenit. Et cùm Tudelæ Christi vicarius duobus recreatus esset diebus, propositum iter non intermittens, in oppidum de Mallem devenit. Die sequenti in villam de Pedrola Domini Comitis de Ribagorsa abiit; ubi comiter exceptus est. Ac fortè cum Comitis conjux nuper filiam peperisset, humanissimus Pontifex in sacro fonte illam abluit, Adrianamque illi nomen imposuit; & tàm prætextu adventus novi quàm gratia natæ filiæ celebrata sunt festa plurima; & Mauri chorizantes exhilaravere Pontificem. Die verò sequenti nostro almo aurigæ Cæsaraugustam versùs proficiscenti novem miliaribus Vicerex Aragonum cum suo satellicio & tibicinibus insigniisque regalibus occurrens, multis militibus associatus, pedes sacros deosculatùm advenit A quo loco in Cæsaraugustam usque gregatim hic inde visuri Pontificem homines confluebant, cùm re ac cognomine maximus esset; adeoque iter totum occupatum erat populo ut nihil aliud quàm hominum offendiculum haberes. Et jam prope meridiem quarto Calendas Aprilis, æstuante calore, in palatium extra muros civitatis, vulgò Adiaferia appellatum, mirificè ornatum, divertit.

V. *DE CELEBRI INGRESSV Pontificis in urbem Cæsaraugustam.*

Post aliquot dies hoc ordine beatissimus pater ingressus est urbem. Comitem & aliqui nobiles cultu & cæstibus expoliti, quos potiùs principes quàm magnates judicares, sanctissimum patrem in sua pontificali sede deferebant. Hos præcedebat

clerus & populus cum crucis vexillo; quem ordo equester cum nobilibus regni postmodum sequebatur; & tanta erat turba huc & illuc divagata ut non liceret ultra neque citra moveri; atque non parvo labore potuit arceri, quia omnes volebant tangere pedes sanctissimi patris. Nec admirandum sanè, cùm ad hoc ex diversis locis convenissent. Denique vix testudineo, quod aiunt, gradu ingressi sunt urbem; ubi gravior labor & pressura, quia viæ strictæ non sinebant nos præ multitudine incedere. Tandem longa gravique pressura in basilicam Cæsaraugustanam ingressus, facta oratione, absque mora ad Archipræsulis palatium divertit, ut tantam fugeret turbam, eademque elabente die reversus, ad suum percelebre hospicium se contulit.

VI. *DE BENEDICTIONE solenni palmarum per Pontificem facta.*

DOminica verò quæ dicitur in ramis palmarum, ut morem Ecclesiæ pastor universalis observaret, intra palatium solenniter, ut Romæ fieri solet, cum pompa ramos benedicere statuit, distribuereque adstantibus. Et per secretiora loca paucis comitantibus ad benedicendum populum in eminentiorem partem palatii ascendit. Aderat enim tanta hominum copia munus suscepturа ut magis admirandam quàm numerandam esse censuerim. Mea quidem opinione plures convenisse quàm Romæ crediderim. Quod contingere ideo potuit quia omne rarum pretiosius est. Natura enim sumus novitatum cupidi, cùm ipsa semper assueverit novas edere formas. Et quia Romæ frequentiùs similes fiunt benedictiones, facilè eas urbani contemnunt. Feria secunda majoris hebdomadæ, majoris inquam, quia in ea majora charismata celebrantur, scilicet

institutio dominici corporis, ac passio salutis & redemptionis nostræ, ex qua sacramenta fluxere, religiosissimus piissimusque pater, ut opere & exemplo oves suas instrueret, in monasterium sanctæ Engratiæ ordinis divi Hieronymi secessit, abstinens à negotiis; quæ licet expediri oporteat, his tamen diebus usque in octavam resurrectionis secundùm juris dispositionem debet ab eis conquiescere; cujus non ignarus Pontifex, ut liberiùs divinis vacaret, ad octavum Cal. Maij ibi permansit.

VII. *DE PROMVLGATIONE regularum Cancellariæ ac creatione officialium.*

PRima verò die Maii regulas Cancellariæ à se noviter editas in metropolitana Ecclesia publicè & solenniter promulgari jussit; per quas omnes reservationes & expectativæ, ut in ipsis continetur, revocabantur; atque à die illa negotia undecunque sub anulo (quamvis ab aliquibus esset dubitatum utrum Papa ante coronationem facere posset) expediebantur. Quod jure ambigeretur, nisi extravagans Clementis quinti postmodùm emanasset, quæ omnia per electum Pontificem absque coronatione geri disposuit. Et ne ab aliquibus dubitetur, dignum duxi huic opusculo eam inserere; cujus verba sunt. *Quia nonnulli, prout accepimus, contra doctrinam Apostoli, suæ prudentiæ quin potiùs imprudentiæ innitentes, ac disceptare super his quæ non expediunt eis satagentes, asserere non verentur quòd summus Pontifex ante suæ coronationis insignia se non debet intromittere de provisionibus, reservationibus, dispensationibus, & aliis gratiis faciendis, nec se in litteris Episcopum simpliciter, sed electum Episcopum scribere, nec etiam uti bulla in qua nomen etiam exprimatur ipsius, nos talium*

Extant etiam apud Odor. Raynald. an. 1507. §. 27. & lib. 5. Extravag. côm. tit. 10.

lium temeritates compescere cupientes, singulos qui occasione hujusmodi aliquas litteras nostras super negotiis quibuscunque confectas, quæ à nobis ante coronationis nostræ insignia emanarunt, ausi fuerunt impugnare, excommunicationis sententia innodamus. Datum apud Peßacum Burdegalensis diocesis anno secundo. Et cùm ita cautum esset ùt causæ confluentium ad curiam citiùs expediri possent, Dominus Noster supplicationibus examinandis ac negotiis agendis quatuor duntaxat, reverendissimum in quam Dominum Ioannem à Tavora tunc Civitatensem Episcopum integerrimum patrem, qui postmodum Archiepiscopus Compostellanus creatus est atque consili imperialis præses, necnon tituli sancti Ioannis ante portam Latinam Cardinalis bene meritus, postremò verò Toletanus Archipræsul ac Primas dignissimus, & Hispaniarum gubernator, Inquisitorque generalis, ac post hunc Coldesança Doctorem dudum in Dertusensi episcopatu ipsius Pontificis vicarium, doctum & in stylo curiæ satis expertum, necnon Didacum de Paternina Canonicum & Abbatem sanctæ Piæ in Ecclesia collegiata civitatis Victoriæ, & me indignum Doctorem Blasium Ortiz in rebus illis parum expertum præfecit. Qui singulis diebus ad videndas supplicationes jussu Pontificis conveniebamus, cum eo communicaturi quæ nobis viderentur concedenda aut deneganda. Huic quadrum viratui additus fuit præscripto santissimi Patris Auditor Cameræ superveniens, homo egregius & in rebus curiæ conspicuus. Designavit præterea Datarium Magistrum Theodoricum ipsius secretarium, virum timoratæ conscientiæ, qui benigna quadam & dulci conversatione studiosus virtutis omnes confovebat. Regesto verò Petrum de Roma Flandrum, intractabilem & inexorabilem hominem; cujus intuitu expeditionem gratiarum, si difficile à Pontifice, difficiliùs ab eo impetrabantur. Tantæ verò

difficultatis eam causam potiorem esse conjicio quòd prudentissimus pater sancto zelo largas & faciles gratias Leonis feli. re. sui prædecessoris non approbaverat, qui sua largitate omnibus petentibus se liberalem exhibebat. Et ista expeditionis acerbitas ab exordio pontificatus adeo in dies crevit ut usque ad obitum Pontificis perduraverit.

VIII. *DE NVMERO PRÆSVLVM ac illustrium virorum Pontificem comitantium*

IN hanc itaque inclitam urbem Cæsaraugustam tam prælatorum quàm illustrium & nobilium virorum copia magna convenerat; quos ne sub silentio præteream, obiter resensere conabor. Et quia jure ac ratione ecclesiastici sunt præponendi, potissimùm in pontificia curia, ideo in ordine Prælatos prætuli. Quorum primus erat illustrissimus ac piissimus Dominus D. Alphonsus à Fonseca Archiepiscopus Compostellanus, postea Hispaniarum Primas creatus: qui jussu Pontificis de prudentia ejus ac maturitate confisi Valentiam urbem pacandam suscepit, quæ in Cæsarem ob tumultus communitatum rebellaverat; quam tamen ad ipsius obedientiam reducere nequivit. Caussas verò, quia extra propositum argumenti sunt, aliis scriptoribus relinquamus. Aderat etiam reverendissimus ac per quam illustris Dominus Archiepiscopus Rosanus Dominus Ioannes à Fonseca Burgensis, Prælatus maturo consilio notabilis. Vterque ex celebratissima prosapia Fonsecorum oriundi erant. Intererat insuper Archiepiscopus Cæsaraugustanus, ex regali propagatione originem trahens; atque Archiepiscopus Montisregalis, ex familia inclita Ducis de Cardona, etiam ex stirpe regia oriundus. Et Dominus Didacus Ramirez de Arellano Episcopus Con-

chensis, vir literatura singulari, &, ut fertur, generositate præcipuus, ex clara progenie Dominorum de Arellano. Necnon Dominus Federicus de Portugal Episcopus Seguntinus, strenuus prudentia, & nobilitate præclarus, qui etiam à Regum prosapia ducebat genus. Atque Episcopus Lucensis, ad præsens in conventu judicio Granatensi ob merita & literarum peritiam præses. Ac Dominus Didacus de Ribera Præsul Segoviensis, ex familia insigni atque illustri Dominorum de Silva Toletanus. Aderat præterea Dominus frater Franciscus Ruiz Abulensis Episcopus ordinis minorum, Toletique ortus, omni virtute & venustate plenus. Adfuit etiam Episcopus de Pati, satis nobilis vir; necnon Episcopus Ilerdensis, literis & experientia præcipuus; atque Orscensis Episcopus, ex familia Dominorum de Vrrias; ac Dominus Episcopus Scalensis Canonicus & Archidiaconus Hispalensis, in dictando & loquendo æquè Carpetanam ac Latinam linguam satis elegans. Et per quam magnificus Dominus Garsias Loaysa in sacra pagina Magister laureatus, ordinis Prædicatorum Generalis, & consiliis sacrosanctæ inquisitionis præfectus, ex insigni genealogia, ut cognomen ejus indicat, temporis successu Episcopus Exomensis, atque Imperatoris conscientiæ scrutator ac auditor, postmodum verò ad Ecclesiam Seguntinam promotus, adeptus cardinalatus apicem, tractu temporum Hispalensem obtinuit sedem, Inquisitorisque generalis officium, cum omnibus consiliariis & ministris sancti officii inquisitionis; cujus consultores tunc aderant, videlicet Doctor Manso, qui postea Episcopus Pacensis, & deinde Exomensis Præsul, ac regiæ cancellariæ Pintianæ præses, & Licentiatus Maçuecos Canonicus Toletanus, & Licentiatus Polancus, & Dominus Licentiatus de Aguirre; quorum novissimi duo erant etiam senatus Imperatoris consiliarii, qui tam

nobilitate quàm literis hos dignitatis gradus optimè meruerunt. Huc etiam jussu Pontificis Dominus Magister Gaspar de Avalos, ex antiquo & claro genere illustris familiæ de Avalos, Carthaginensis Canonicus, postmodum Guadixensis Episcopus, deinde Granatensis, demum Compostellanus Archipræsul creatus, tituloque cardineo decoratus, accersitus advenit; quem propter eminentiam litterarum propriaque merita secum ducere cupiebat (quod raro aut numquam fecerat) noster Pontifex. Ille tamen justis excausis, honestiori modo submittens se ordinationi Papæ, excusatus ad propria redire decreverat. Adfuit Dominus Licentiatus Franciscus de Herrera Canonicus Toletanus ac in basilica Toletana regiorum sacellanorum præfectus, qui deinde fuit Archiepiscopus Granatensis ac conventus juridici præses. Et Dominus Rodericus de Mendoça, filius Comitis de Castro, postmodum Decanus creatus Toletanus, & Salmaticensis Episcopus. Aderant præterea ex ordine equestri multi illustres viri, videlicet prædictus Dominus Amiras Castella, qui licèt statura pusillus, virtute ac strenuitate præclarus, ac Marchio de Villena magna suorum consanguineorum & familiæ vallatus caterva, atque Duc de Luna, & filius ejus Comes de Ribagorsa, necnon Comes de Sastago, & Comes de Belchite; & Dominus Ferdinandus de Sylva Toletanus, capitaneus custodiæ Pontificis, Commendatarius de Hotos & de Guadalherca ordinis sancti Benedicti nominati de Calatrava, quam Oretum antiqui dixere. Et ejus nepos filius Domini Ioannis de Ribera Marchionis de Montemaior; ac Blasius Cavullero re & nomine splendidus Eques, Canonicus Toletanus; & Ioannes de Roias ejusdem Ecclesiæ Canonicus, ex nobili prosapia & fæcunda de Roias. Necnon Ioannes à Hurtado consobrinus Domini Roderici Tenorio Canonici Toletani; cum multis nobi-

libus utriusque Hispaniæ, nomina quorum, ne prolixitate displiceam; sub silentio prætereo. In hanc præclaram urbem se contulit perquam illustris ac reverendissimus Dominus Cardinalis Cæsarinus vices sacri collegii gerens, de quo inferiùs habendus est sermo, & quidam Episcopus Vngariæ regni valde doctus; cujus diœcesis cùm invaderetur à Turcis, velut pastor sine grege abactus, ad Pontificem supplex confugit; cui præfatus Dominus Episcopus Conchensis hospitium & victum magnificè tribuebat, tum propter indigentiam illius ac dignitatem, tum etiam propter cladem & excidium quod passus est. Quis enim ejus non misereretur, qui ex divite pauper, ex incola exul errabat, cùm inter omnes adversitates infelicissimum infortunii genus sit fuisse felicem; præsertim cùm fuerit senex probus & eruditus. Et cùm pacificus noster Papa vellet omnia inter Reges Christianos pacare bella & seditiones, quas frequentes ebullire videbat, hunc probum virum Vngariæ Episcopum in Franciam, Angliam, & alias regiones ad pacem componendam misit; frustra tamen, cùm nullus inde effectus concordiæ manaret. Huic bene merito Episcopo viaticum & alia dona tribuit magnificentissimus Præsul Conchensis, qui omnibus affluenter munera conferebat. Ceterùm, ut ad institutum redeam, tanta hominum varietas occurrebat ad videndum Pontificem & ad negotia expedienda ut nemo prorsùs explicare posset. Ideo, ne infensus lectoribus judicer, his supersedendum censeo. Et quamvis negotia instarent ac temporis angustia ad iter agendum urgeret, non immemor fuit claviger fidei earum propositionum, quarum accusabatur Ioannes de Oria. Assignata itaque die, Pontifice nostro pro tribunali sedente & libram, quod aiunt, & pensum in utraque manu ferente, astantibus multis viris theologica laurea decoratis, proponuntur conclusiones

in quibus Magister ille de Oria, ut intelligere potui, cùm expeditior ab eo expectaretur defensio, in publica disputatione succubuit. In qua magna & illustria de nostro doctissimo Pontifice dicta sunt præconia, & meritò; quoniam qui honore præstantior erat, alios scientia præcellere debuit; quemadmodum turpe esset quempiam imperare qui in omni genere virtutis subditos suos non antecelleret. Et quia discussio dictarum propositionum palam in sacro palatio fuit habita, non opus est singula quæque referre, cùm se res ipsa indicaverit. Hoc ultimum memoria dignum Cæsaraugustæ peractum est, licèt multa alia digna contigerint quæ perlongum esset ac fastidiosum perscribere.

IX. *DE DISCESSU A Cæsaraugusta Dertusan versùs.*

AB hac illustri & amœna urbe, quam prædictus Iber præterfluit, tertio Idus Iunii ejusdem anni sanctissimus noster Pontifex magna stipatus turba Dertusam versùs progreditur. Et quia interjacentes vici erant parvi & virorum copia magna, diversis itineribus in illam concedere coacti sumus. Et hac die in oppidum de Pinna sex luceis à Cæsaraugusta sejunctum devenimus; ubi illius dominus Comes de Sastago esculenta & copulenta copiosè omnibus sine discrimine donavit illac iter agentibus. Die proximo per villas ignobiles in oppida de Caspi & Favera beatissimus pater se conferens, sequenti die per alia parva loca obiter transeundo per partes clivosas non parvo labore vigilia sacratissimi corporis Christi ad Dertusensem civitatem appulit, quam alluit prædictus amnis; in eamque per ligneum pontem ingressi sumus. Hic primùm humanitatis morumque dissidium experti sumus, cùm in Castella mitissimè, in

Aragonia piè tractaremur. Hospitatusque est Pontifex in episcopali palatio. Die verò sacratissimi corporis Christi summus Christi vicarius ipsum corpus Christi Prælatis comitantibus, cum multis deauratis equitibus innumeraque caterva, quasi alter David religiosissimè cum spirituali gaudio suis manibus deferebat; expletaque solennitate, ingenti comitatu ad palatium est reversus. Hæc autem civitas etsi aliquo modo videretur in lætitiam concitata felici tanti pastoris adventu, non tamen eo modo quo in regnis Castellæ & Aragoniæ suscepti sumus. Aliter enim victitant Catalani, quorum mores multùm differunt à nostris. Ductor verò noster vigilanter agens, tam in negotiis expediendis quàm in classe paranda operam navabat. Et cùm navigationis tempus instaret, velletque in his locis suas vices committere, Nuncium apostolicum reliquit Dominum Bernardinum Pimentel virum illustrem, sinceri animi, vividæque mentis, conjugatum tamen, rem sanè novam hominem secularem apostolicum creari Nuncium. Sed Papæ lex imponi non potest, cùm omnia jure possit. Attamèn ipsius Domini Bernardini probitas & honestas omnium ora occludebat. Tanta verò erat aviditas Pontifici nostro visendi limina Petri sedandique Italiam, quæ tota seditionibus & factionibus agitabatur, tanta denique erat illi anxietas suum munus obeundi ut neque Imperatorem nostrum Cæsarem, quem ipse tamquam filium educaverat, quamvis certior de ipsius in Hispanias adventu factus esset, expectare voluerit. Itaque hujusmodi negotiis intendens, usque in octavum diem Iulii in illa urbe commoratus est.

X. INCIPIT NAVIGATIO *Adriani sexti Pontificis maximi.*

CVm beatissimus pater commoraretur in illa bene fortunata tantoque decorata Pontifice Dertusa, cui ipse paulò antè præfuerat, & tempus navigationis instaret, quasi repentino motu hora ferme tertia post meridiem, die Martis, octavo Idus Iulii ejusdem anni, nimio æstuante calore, egressus est in portum memoratu dignum, qui vulgò dicitur de Ampolla, à præfata civitate quatuor leucis distantem, non tamen tali ac tanta stipatus caterva quanta tantum stipari Pontificem oportebat. Nemo enim tam intempesta hora ipsum abiturum arbitrabatur. Itaque cùm fama ad aures omnium pervolasset, videres Archiepiscopos, Episcopos illustres ac nobiles per invia & inaccessa arbusta & rupes pererrare, suum beatificum ducem ac aurigam (mirabile visu) assequentes. Et ne longa præfatione fastidiosus videar, magna pars comitatus ad prædictum portum in noctis crepusculo pervenerat; ac expeditè sanctissimus pater cum sua insigni & præclara familia triremes ascendit; quæ licèt numero octo cum scapha vulgò vergantin appellata, principem Ecclesiæ festivè receperunt suis tormentis ignivomis, ut moris est. Hic beatissimus pater in sequentem diem ob temporis intemperiem permansit. Recreationis tamen causa paucis comitantibus ante solis occasum eodem die quo illuc appulimus in littora exiens, dum escæ parabantur, huc & illuc deambulabat. Post cœnam in sua navigia reversus est. Namque ab hora quarta noctis haud parvo remigum labore totam noctem navigavimus.

XI. *INGRESSUS DESCRIPTIOQUE urbis Tarraconensis.*

TErtia verò hora post solis ortum sexto Idus Julii adivimus Tarraconem. Ceterùm beatissimus Pontifex, quamvis ex navigatione aliquantulum fatigatus, suæ laudabilis consuetudinis, quam multis retro annis observaverat, memor, priusquam urbem ingrederetur, in cœnobium divi Dominici extra muros Missam celebravit. Interea autem clerus & magnates urbis cum plebe accingebantur Christi vicarium recepturi; quem non parva solennitate & jocularibus pompis in suam introduxere antiquam & celebrem civitatem Ecclesiamque arte & ingenio illustrem, in qua cùm orationem prælibasset, ad Archipræsulis properavit palatium, ubi non segniter se gerens in negotiis expediendis classeque paranda, quam aliquandiu demoratus expectavit, necnon centuriones missos ad milites conscribendos, ut simultates tumultusque Italicos pacaret, præstolatus est; quorum gesta breviter suis locis recensebimus. Nos tamen cùm essemus in procinctu navigationis, à negotiisque aliquantulum vacaremus, hanc urbem & ejus antiquitatem & provinciam describere non ab re fore putavimus. Erat enim ista inclita civitas quondam Romanorum emporium caputque provinciæ Tarraconensis juxta veterum descriptionem ferme duplæ ad Hispaniam ulteriorem. Hanc urbem Romani quasi propriam stationem sibi vendicabant. Quorum monumenta ac litteræ in eis sculptæ, atque colosseum ad Romani amphitheatri exemplar, sunt evidens argumentum. Hæc meridiem versùs ad mare nostrum adjacet, murorum ambitu & situ satis munita; licèt tempore quo floruerat, numero inhabitantium copiosior fuerit; ut ex ipsa murorum ruina perpenditur.

Causam verò depopulationis non aliam quam defectum aquarum fuisse arbitror. id quod vetustæ cisternæ, unde aqua pluvialis hauritur, ostendunt. Continet præterea Ecclesiam Canonicorum regularium jam prædictam, cui subsunt sex episcopatus, Barchinonensis, Ilerdensis, Derdusensis, Vrgelensis, Gerundensis, & Elnensis. In hac nonnulla corpora & sanctorum reliquiæ coluntur. Est etiam domus quædam conventualis satis insignis, ubi antiquitus regulares vescebantur Canonici, quæ veterem magnificentiam urbis demonstrat. His delibatis, interrupta resarciamus. Cùm animus itaque Pontificis esset quàm brevissimè transfretare ac visere Apostolorum basilicam, post longam tandem navium, triremium, militumque expectationem, in die festivitatis intemeratæ virginis, quæ ob nivis miraculum celebratur, ad portum omnes convenerunt; tantaque fuit sanctissimi patris lætitia ut eadem die persolutis in æde sacra vesperorum solennibus, quibus ipse interfuit ut exemplo suo non instrueret, non minori pompa & jocunditate quàm fuit receptus ad littora progreditur. Tantum verò tota illa ora maritima resonabat strepitu bombardarum & murmure suum Pontificem conspicientium ut nemo ferme posset quæ agebantur perpendere. Et priusquàm summus Pontifex triremem conscenderet, magnatibus & notis talia fatur. *Quas laudes Domino nostro Iesu Christo exhibere debeamus, nec mens concipere nec lingua exprimere potest. Multa quidem & antea meminimus à larga Dei manu recepisse, ac innumerabilia circa nos ejusdem beneficia confitemur; pro quibus nec meritas quidem gratias egimus, nedum retulisse cognoscimus. Præ omnibus tamen hoc quod nunc omnipotens Deus pro sua benignitate & clementia in nos conferre dignatus est, omnium hominum sensus excedit. Nunc verò post tot tantaque beneficia quæ nobis divinitus contulit, illud de Domini*

nostri misericordia speramus, votisque omnibus deprecamur, ut omnes oves commissas firmas & illæsas ipse custodiat, nosque faciat eas secundùm suam voluntatem & beneplacitum firma & inconcussa fide gubernare. Quod etiam deprecantes, suffulti precibus deiparæ virginis exoramus; ut quicquid pro virium captu non valemus, ipse Deus suo nomine dignum efficiat. Hæc cùm dixisset, comiter ab illis quos diutina conversatione & suavi eloquio demulserat, tristitia quadam se expedivit; & gratias pro tantis laboribus agens, mari licèt fluctibus concitato se commisit. Nobiles verò qui illum fuerant comitati, per diversa itinera domum se contulere, illos felices esse proclamantes qui sanctissimum Pontificem assequebantur, reliquos verò infortunatos. Deus tamen secretorum cognitor, qui non humano discernit judicio, aliter disposuerat; ut inferiùs demonstrabitur. Ceterùm nonnulli ex familiaribus non existimabant sanctissimum Papam die tam solenni navigationem inchoaturum, quoniam hæc non palam divulgabantur, propterea opinor quia non erat in animo Pontificis tanta stipatorum turba onerari, ideoque aulica comitate in Hispaniam volebat eos dimittere. Vidisses multos ignavos, testudine, quod aiunt, pigriores, ad littora errantes; quorum alii in patriam remearunt, alii difficulter ad triremes pervenere; quos tamen ideo Pontifex non evocandos curaverat quia nimia importunitate eos admiserat, tum etiam quia formidabat triremes non posse tot hominum copias capere, quæ magnatibus patriciisque viris repletæ jam fuerant. E quibus primus & præcipuus erat Cardinalis Cæsarinus ex priscorum Cæsarum præclaro sanguine oriundus, ut suo cognomento demonstrat, patria sanè Romanus, qui, ut prædiximus, à sacro Cardinalium senatu ideo in Hispaniam missus fuerat ut eorum nomine maximo nostrati Pontifici reverentiam debitam

exhiberet. Necnon Lupus Hurtado vice imperiali in hac navigatione fungens. In urbe tamen alius creatus fuit, nempe Dux Suesanus Comes de Cabra. Atque illustris orator Regis Anglorum, ac ambasiator Mediolanensis, Ducisque Ferrariæ legatus. Et Episcopus Feltrensis. Quos quasi præcipuos ex omnibus segregare volui, quia perlongum esset omnium nomina recensere. Naves autem centuriones cum exercitu & innumera turba conscenderunt; in easque etiam vasa argentea ceteraque Pontificis suppellectilia congesta sunt. Et omnibus ferè in navigiis receptis ante noctis crepusculum, mare graviùs æstruebat. Propterea aliquantulum à littore nos oportuit discedere; & portum versùs appellatum Solon tribus hinc millibus passuum distantem tendere.

XII. *ILLUSTRIS ADMISSIO Pontifici à Barchinonensibus facta.*

DEnique æquore sedato, iter prosequentes, labore astrictorum hominum in triremesque damnatorum Barchinonam hora quarta post meridiem sequentis diei accessimus. Hæc civitas, inter alias Cataloniæ præcipua, non minore ovatione quàm reliquæ universalem pastorem voluit recipere. Struxit namque pontem ligneum ab aqua ad terram usque protractum, tapetibus pretiosis ornatum, ut decebat majestatem pontificiam, & urbis magnificentiam, quò venustiùs in præclaram illam ac pulchram urbem intraret. Noster tamen Pontifex cùm hinc inde tantam vidisset ad hoc spectaculum in ipsum pontem concurrentium turbam, suspicatus effractionem, renuit illum ingredi, & terrestri gressu civitatem cum pompa percelebri aliisque signis lætitiæ adiit, & ad Ecclesiam augustiorem veniens, in qua corpus beatissimæ Eulaliæ in

ſacello ſubterraneo ſubtus altare reconditum eſt, oratione ad Deum fuſa voluit regredi ad ſua navigia; ſed ingens & repentinus imber obſtitit. Quamobrem remanere coactus, ab Archiepiſcopo Tarraconenſi, qui tunc illius provinciæ Prorex erat, convivari ſuſtinuit. Miniſtri autem alii in navigiis, alii in urbe quieverunt. Et intempeſtæ noctis conticinio ecce bombardarum tonitrua; quibus non minùs infimi quàm ſupremi ordinis homines vocabantur ad triremes. Nam illud ſignum omnibus erat commune; neque quiſquam, ni ſtatim adfuiſſet, expectandus erat. Qua de cauſa multos ex familia Pontificis, tum ob horam importunam, tum ob celeritatem navigationis remanſiſſe ſuſpicor; quorum aliqui poſtea in navibus militaribus in Italiam evecti ſunt, alii verò cùm neque naulum perſolvere poſſent, neque victum haberent, ad ſua redierunt. Et licèt fuerit magna preſſura aſcendendi navigia, ſoliciti lintribus & ſcaphis ad ſuas triremes opportunè pervenere. Secundo vento die Iovis ad portum de *ſant Feliu* hora veſperorum conceſſimus. Sanctiſſimus verò pater cum primatibus in oppidum deſcendens, viſitata Eccleſia, ad cœnobium monachorum quod propè aderat cænatum veniens, ſtatim ſe contulit in triremem, & claſſe quamprimùm aptata, in portum cognomine ſancti Pauli perveniens, ibi pernoctavit. Et licèt portus de Palamox ſit ceteris celebrior, quia tamen peſte laborabat, intactum reliquimus. Die Veneris adveniente luce, navigatione continua ventum eſt ad portum qui dicitur *la cala de Calella* diſtantem novem milliariis, quò triremes convenerant; nuntiatumque fuerat quædam navigia cum duabus biremibus, quas fuſtas appellant, propè adeſſe. Quapropter oportuit navigationem ſubſiſtere quouſque per exploratores veritas pateſieret. Qua cognita intrepidè hora tertia poſt me-

ridiem profecti, post solis occasum venimus in portum cognominatum de Rosas; ubi illa nocte quievimus. Et proxima die magna navigantium copia ad divina audienda reficiendumque corpora in prædictum locum de Rosas concessit, propterea quòd classis usque ad meridiem non esset discessura. Hic portus situs est in Emporiis, vulgò *Lampurdan*, feracissima provincia Cataloniæ, in qua proscripti, qui vulgò dicuntur *delats*, & possunt appellari profugi, versantur. Cujus provinciæ caput est Gerunda, quam Gironam dicimus. Prædicta hora opposito vento lacertis remigum, maritimam oram legentes, juxta oppidum Cadaques transeuntes, levi cursu petivimus promontorium nuncupatum. *Cap. de Creus.* Vulgò significat *Cabo de Cruzes.*

Turbat hoc loco Ortizius. Nam solventibus à portu Barcinonensi primùm occurrit portus sancti Pauli, deinde Calella, postea portus sancti Felicis Guixalencis, quartò portus de Palamos, quintò Rosæ, sexto Caput aquensis portus, postremò Caput sanctarum crucum, vulgò *Cap. de Creus.*

XIII. *NAVIGATIO SVMMI Pontificis postquam oram solvit ab Hispaniarum finibus.*

ET cùm claviger apostolicus ageret in Hispaniarum finibus, & ad limina Galliarum, utrum maritimam Gallicam oram an altum legere expediret; ambigebamus, quoniam tutius est multò juxta littus uti remis quàm passis velis periclitari in fluctibus, quia non omnibus venti favent, etsi à Rege Franciæ illac transeundi fides publica data esset, noluit, ut reor, noster Papa se illi credere. Quamvis multis ex familia cum jumentis tum vectoriis, tum sarcinariis, præcepto Pontificis per Gallias illæsi &

incolumes transierunt. Tandem satis consultè habita deliberatione fuit decretum ut sub divina protectione mari appellato Golfo Narbonensi vento aliquo modo prospero nos committeremus. Et quia pelagus istud latissimum est infestissimum piratis & Sarracenis, more nautarum nomen sancti Laurentii, cujus vigilia illa die observabatur, per omnes triremes in signum tesseræ indictum fuit. Hujus beatissimi martyris die cùm ventus infestus flaret, viribus miserorum remigum navigare coacti sumus; quia jam hinc inde nimiùm à terra semoti occingebamur aquis. Vespere autem nonnulli ex nautis terram Franciæ aut Italiæ se cernere testabantur. Nos verò inexperti, licèt nihil intueremur, non minùs in lætitiam hoc auspicio concitabamur, ut tantam ponti vastitatem evaderemus. Post cœnam, præmissa Pontificis salutatione, magno tubarum clangore applausuque virorum tormentisque ignivomis. ut fieri solet, ante noctis crepusculum cantores tum Papæ tum Conchensis Episcopi, in cujus triteme vehebantur, *Salve Regina* solenniter decantarunt; quorum concentus suavissimè resonabat. Atque expleto cantu, designatoque nomine beatæ Barbaræ pro noctis custodia, ut moris est, aura felici, resumptis viribus ad pristinum laborem fuerunt compulsi illi miseri remiges; magnaque parte noctis labori incumbentes, ante diluculum littora Massilientia transivimus, quæ nostra classis, forsan ne se committeret Francigenis, noluit attingere; & orto jam sole ad ripas Provinciæ navigando, cujus principalis civitas est * Asagis, etsi indigenarum numero fuerit copiosior Massilia, insulas comperimus Erroias nomine tres aut quatuor inhabitatas, ut opinor, formidine piratarum. Et hac die prospero vento solutis velis, vespere, ut consuetum est, accepto nomine beatæ Magdalenæ pro primis duabus noctibus per

* Aquæ Sextiæ.

caput de Monterros appulimus ad insulam beatæ Margaritæ divisam parvis aquarum canalibus, quibus ad eam difficilè patebat aditus triremibus. Adjacent prætereà insulæ Canoes; ubi celebre est monasterium sancti Augustini. Huc accessit orator Marchionis Mantuani satis, ut decuit, magno comitatu stipatus. Deinde in aliam insulam tendimus ubi est cœnobium ordinis sancti Benedicti, cujus monachi ob absentiam Abbatis simpliciter deprecati sunt Pontificem ut ædem illam sacram visere dignaretur. Ad quorum preces sua custodia munitus beatissimus pater in terram descendit; & cum monachorum pompa solenni venerabilem illam domum ingressus, sumptoque cibo, nulla media intercapedine temporis pari solennitate revertitur ad inceptam navigationem. Interea autem aliqui ex turba peragrabant insulam, alii verò aquam & necessaria deferebant, & adveniente Pontifice, omnes uno signo conveniunt. Et hæc cum aliis adjacentibus insulis subsunt Regis Franciæ ditioni. Antè verò quàm inde discederemus, Episcopus de Grassa illius conventus Abbas festanter deosculandos Pontificis pedes scapha strenuè parata veniens, honorificè à Pontifice fuit receptus; quem ideo in lintribus multi sequebantur, ut desideratam sui pastoris faciem intuerentur. Non tamen vacui, sed uvas & poma ferebant quæ omnibus liberaliter more Gallico impertirentur. Hinc per angustum canalem, qui potiùs flumen quàm mare videbatur, utpote cujus aquæ brevitas vix triremibus ipsis sufficeret, transeuntes per littora Provinciæ usque ad Antibol perreximus; deinde ad municipium de Niça, quæ est ducatus Sabaudiæ, transivimus. Quas celebres provincias & urbes medius fluvius intersecat. Eas tamen non attigimus, eò quòd morbo epidimiæ asserebantur infectæ. Hac eadem causa pernoctantes in portu de Villafranca

Villafranca de Niça, jussu Pontificis absque commercio inhabitantium quievimus, licèt alacriter suis bombardis & signis aliis hilaritatis nos salutaverint; & nisi Pontificis imperium obstaret, libentiùs exciperent. Huc Regis Gallorum orator accessit; quem Pontifex noster animi lætitia oreque renidenti suscipiens breviter expeditum remisit. Hinc portum Isam nuncupatum adivimus; qui licèt strictus, satis tamen amœnus erat. Quapropter ibidem beatissimus cum suo comitatu aliquantulum demoratus est.

XIV. *DESCRIPTIO SITVSQVE municipii de Monago.*

DEinde municipium de Monago duobus vel tribus milliariis à præcedenti subiimus, quod natura (propterea quia situm est in promontorio ad modum peninsulæ, quod paulùm excurrit in mare contra meridiem) & manus artificum inexpugnabile, reddidere; cujus pretextu, Genuensibus invitis, multò antè, ut aiunt, usurpatum detinebatur per quendam equestris ordinis virum Genuensium potestatem minimè veritum. Nec mirum, quandoquidem municipium ipsum plura propugnacula contineat, muros, & antemuralia, necnon in superiori parte, aquilonem versùs, turrim ad propugnationem satis fulcitam (ubi municipii dominus morabatur) instar castelli multis hinc inde munitam æreis tormentis, quibus, ut Pontificem exhilararent, lætitiæ signa municipes ostenderunt. Et quamvis dominus de Monago ad triremem Pontificis ipsius pedes deosculaturus veniens multà polliceretur, deprecatusque esset instantissimè vellet domum & locum visere, Dominus Noster noluit assentiri, immo neque portui accedere. Et sic suo functus officio regressus est; ac ex templo ab ejus portu quatuor triremes Genuen-

ses exierunt, quarum dominus Andræas de Oria exul à die expugnationis Genuæ profugus exulabat. Multa enim damna ipse cum factione sua in illius civitatis calamitate & ruina pertulerat, ut inferiùs suo loco dicetur. Et parum à portu discedens, huc & illuc navigando nostram classem versùs, fœdera pacis ignivomis tonitribus demonstravit, cui nostri invicem responderunt, & quamprimùm ad ipsummet portum remeavit, forsitan timens nostram navalem militiam; qnoniam, ut fama erat, Dux ipse Andreas tunc partes Franciæ sequebatur. Qua ex causa non est ausus nostras adoriri triremes; & jussu centurionum, inscio, ut reor, Pontifice, omnia navigia & milites Andreæ de Oria animum ignorantes parabantur ad arma. Et eo fortassis Andreas tam citò in suam stationem se recepit. At cùm multi nobiles provinciales suis scaphis ad recipiendam benedictionem à Pontifice advenissent, eundem Andream inter eos adventasse ferebatur, id quod minimè compertum est. Neque opinandum quidem virum cautum & providum tam facilè se Hispanis hominibus credidisse. Cùmque hinc in littora Liguriæ tenderemus, in qua etiam Monago jam dicta continetur, hisque visitationibus nonnihil moraremur, mare nullo agitatum vento æstuare cœperat. Quod cùm tunc denuo navigantes conspexissent, illorum animos timor invasit. Propterea ambigebatur inter peritiores utrum redire ad portum de Villafranca, an rectà tendere, tutius esset. Tandem placuit Pontifici ulteriùs progredi; quoniam in votis erat & non levis affectus ut viseret limina Petri, cupidus præterea componendi inter Christicolas pacem atque gerendi negotia quæ nequaquam extra urbem Romam agere ac finire posset. Cujusmodi zelus domus Dei curæque pastoralis neque in mari nec in terra Pontificem diù sinebat morari. Omnium

præterea animus cum voluntate Pontificis unus erat; ideoque in peragenda navigatione minimè detinebatur. Progredientes igitur è regione nostræ classis quandam navem non procul à piratis captam conspeximus, idque, ut delatum est, jussu Andreæ de Oria. quod vix credendum opinor. Vtcunque tamen fuerit, cùm vergantinus & alia navigia puppim illam oppressam circumstarent, nostram prospicientes classem, sicut nebulæ ante solem repentè evanuerunt. Ad illam verò Christi vicarius accedens, liberam abire jussit. Cùmque triremes nostras sequi non potuisset, solam in fluctibus agitatam reliquimus. Ad rem igitur à qua digressi sumus redeamus. Die sequenti, vigilia Assumptionis intemeratæ virginis Mariæ, oppido cognominato sancti Stephani appropinquantes, in ipsius æde sacra Christi claviger rem divinam fecit. Et hinc postridie Assumptionis sacrosanctæ, in loco qui dicitur Portus marinus, in cœnobio fratrum Minorum extra muros idem Pontifex maximus idem sacrificium secretò fecit, ut turbam vitaret, quæ nequaquam poterat arceri; ita tamen ut illius diei solenni sacro publicè decantato impartiretur benedictionem. Ac paucis astantibus pransus, continuo audita oratione declamatoria, per loca secretiora pergendo ad navigia, hominum turbam evasit. Tanta enim erat multitudo fidelium hominum, quæ supplex ac obediens, ut summum Pontificem cerneret, illiusque sacros pedes oscularetur, convenerat ut illorum subinde se subtraheret aspectibus; idque ut expeditiùs navigatio nostra perageretur. Priùs tamen quàm inde solveremus, accesserunt Genuensium jussu ad comitandum Pontificem quinque triremes, ad eundemque in quo eramus portum venerunt; quæ ab aliis tormentis ignivomis, ut fieri solet, fuerunt salutatæ. Cùmque illa turba, quæ visura Pontificem venisset, inscia de

ipsius discessu doleret, ruebat quippe catervatim per montes & littora, neque sat explicari potest quanta aviditate suum quæritabant pastorem. Nos verò navigationem nostram prosequentes, ad insulam appellatam de Ruenga prope civitatem Nolensem memoratu dignam accessimus: ubi, ut aiebant, talis vigebat inviolabilis consuetudo, ut nullus posset struere navem nisi & simul turrim ædificasset. Vnde tot turribus est munita. Quod suo loco latiùs explicabimus.

XV. *DE INGRESSU PONTIFICIS in Saonam, ac jocunda à Saonensibus facta receptione, concordia Regis Catholici cum Rege Franciæ, initisque nuptialibus contractibus cum Regina Germana, ejusdemque urbis situ.*

NAvigationem autem prosequendo, aliis, quorum narratio non injocunda esset, brevitatis causa omissis, decimo sexto Calendas Septembris appulimus ad inclitam civitatem Saonensem, cameram imperii; ubi honorificentissimè fuit exceptus Petri successor, & in ipsius ingressu, ut conjectari potui, quendam oratorem nomine senatus Saonensis orantem auribus (quòd aiunt) obturatis pertransiens Pontifex, eodem honore clero & præstantioribus viris cum cruce & pallio pergentibus augustam Ecclesiam eminentiori parte sitam episcopali dignitate illustrem est ingressus. In hac colitur corpus sancti Octaviani; ac consuetudine Pontificis reverentia exhibita Deo, oratione ad Dominum habita, benedictioneque præsentibus data, paulò pòst ad egregiam domum Tidensis Episcopi unàque Archipræsulis Avinionensis, ubi prandium opiparè Do-

mino Nostro suisque comitibus paratum erat, veniens, antequam ad mensam accederet, in loco secretiori divina sacra persolvit. Et cùm jam stratis mensis lautisque cibariis appositis gratias Deo ageret, non solùm pro munere spirituali soluto, verùm etiam corporali sumendo, reliquis autem Prælatis & equitibus ipsius mandato in altis thoris aliquantulum semotis suo ordine sedentibus, accubuit. Series autem convivii talis fuit. Apponuntur ex abaco lances argenteæ & tympana cum cerasis & prunis uvisque recentibus & persicis pomis. Nec deerant vina generosa, album adeo pellucidum ut aquam putares solo aspectu, & flavum, & nigrum, dulce, acutum, lene, suave, austerum, ut peteret quisque ex animi sui appetentia. Deinde importantur artocreæ & assa edulia, pulli perdices, palumbuli, cuniculi, & vitulina caro. Elixæ verò caponum, gallinarum, arietinæ bovinæque carnes, & id genus alia cum condimentis aptioribus, ut ea malis quàm carnes. Quæ singula referens (ne videar prolixus) volui prætermittere. Afferuntur etiam cytronia & olivæ Balearicæ in muria asservatæ, pira, caseus multiplex. Colliguntur analecta. Datur deinde aqua odorifera lavandis manibus. Peracto tandem convivio, suo more solitus noster Pontifex gratias Deo egit; deinde impendit quas debuit hospiti, qui tam solenniter & egregiè illum exceperat. Post gratiarum actiones tolluntur mantilia & mappæ; deinde verò sternuntur secundæ mensæ paulò minùs opiparæ prioribus, quas munificentissimus Archipræsul ob jocundum adventum tanti hospitis sterni fecerat comitatui; ut qui ex clara illustrique prosapia Iulii magnanimi Papæ originem duceret, animo namque & magnificentia æmulus. Iulii nempe industria tempestate nostra patrimonio Ecclesiæ Ravenna multaque alia loca accesserunt. Pontificatus

tamen illius tempore illud immane schisma seu conciliabulum in toto orbe terrarum diffamatum prosiluit, cujus caput fuerat Dominus Cardinalis à Carvajal. Atque hujusmodi occasione successit conflictus ille horribilis inter Hispanos sequentes partes Iulii & Gallos inhærentes factioni prædicti Domini Cardinalis; quod vulgariter dicitur *la bataille de Ravenna.* Ceterùm ut ad rem redeamus, quamvis prandium fuerit opulentissimum, decrevit prædictus Dominus Avinionensis Præsul Pontifici nostro illiusque comitatui ad cœnam non minores sed pares aut lautiores escas parare. Decuriones itidem Saonensium beatissimo Papæ xenia obsoniaque donaverunt. In hanc eandem inclitam urbem Rex Ferdinandus cognomento Catholicus à Neapoli rediens & Rex Franciæ olim convenerant, & tam splendidè & opiparè (sicut ab indigenis accepi) Gallorum Rex excepit Regem nostrum atque Gundisalvum Ferdinandez Ducem cognomine magnum, qui primas in Ferdinandi Regis militia tenebat, ut facilè explicari non possit. Ferebatur tamen ad Regum mensam sede humiliori in memoriam & honorem gestorum memoratum Ducem comedisse; qui dexteritate & armorum virtute nostram Hispaniam semisepultam belli exercitio sublimavit. Tanta quippe erat Regis Catholici prudentia forsan caventis subrepentia Hispaniarum bella ob administrationem regnorum Castellæ defuncto jam Rege Philippo clarissimo Principe, ut qui pauló antè ferme expulsus in Neapolim transfretaverat, sub nuptiarum prætextu Reginæ Germanæ pacem cum Francorum Rege iniret, cùm sapientis sit maturo consilio providere futuris. At Regum solenniis expletis, repotiisque solitis, alter in Hispaniam, cui ex animi sententia cuncta successere, alter in Italiam devenerunt. In hanc (ut eò regrediamur unde digressi sumus) urbem Saonam

se contulerat Hieronymus Adorno imperialis dux, frater Genuensium Ducis, egregio comitatu stipatus, visendi gratia Pontificis, nonnullaque cum eo communicandi. Et licet videar aliquantulum à proposito divertisse, non ab re tamen; quia in dignum duxeram sub silentio præterire festivam lætitiam solenneque convivium & urbem tam illustrem. Atque eadem causa describere volui situm amœnitatemque illius urbis. Adjacet enim ad mare nostrum orientem versùs. Habet amplum portum, calculosum tamen & inaccessibilem; quia Genuenses videntes urbem suam ubique notissimam à mercatoribus deseri, & Saonæ fieri commercia, lapides ingentes, ut aiunt, in prædictum portum projecerunt, ut magnis navigiis nemini liceret adire Saonam. Habet etiam ad meridiem castrum arte & situ munitissimum; omniumque judicio urbs ista intus & extra est forma eleganti. Mulieres hujus civitatis ornantur mundo satis honesto absque palliis, crinibus collectis sub calanticis. Nobiliores verò matronæ etiam singulæ incedunt sine pedisequis, indutæ vestes talares. Vtuntur soleis parvis, non sandaliis; ideo fortassis quia majoris staturæ cernuntur Ligures, ut experimento compertum est. Vtinam ornatu simili Hispanæ feminæ, abjectis vulpinis caudis & examine ancillarum, illas imitarentur.

XVI. *DE MOESTA AC LVGVBRI receptione Pontificis à Genuensibus paulò antè expugnatis facta.*

QVibus obiter utcunque expeditis, quid tum auriga noster egerit audiamus. Expleta cœna, triremes conscendunt omnes, Genuam versùs nocte illa navigantes, quam exoriente sole adivimus paulò post ipsius excidium & ruinam. Quocirca etsi

magna mœstitia ex præterita expugnatione Genuenses adficerentur, tamen cùm felicem tanti Pontificis adventum persensissent, tam ex urbe quàm ex castro & ex navibus in portu astantibus tot globi bellici jactabantur ut faciliùs sit admirari quàm scribere. Et hac solennitate portum accessimus; cui à terra inhærebat ponticulus ligneus, quo dux noster augustiùs intraret. Ibi tunc proclamatum est à clero & majoribus natu: *Princeps Ecclesiæ, sit tuus adventus felix, præsentia salva. Gaudet in adventu turba deserta tuo. Gaudet & exultat, jubilat, lætatur, ovatque.* Ac confestim eodem ordine & celebritate petunt Ecclesiam; quæ caput atque metropolis totius Liguriæ est. Interim parantur solennia Missarum quæ dulcissimo concentu celebrata fuerunt. Illico visit ærarium sacrum, quo inter venerandas sanctorum reliquias quæ ibidem asservantur, catinus in cœna Domini celebratus, ut ex loco evangeli elicitur, fuit mirabilis visu; qui est tanti valoris ut non facilè æstimari queat. Tanta verò convenit circumdantis populi undique turba, aviditate videndi, ut dum invicem sibi impedimento fuissent, pauci eorum aspectu præoptato potiti sint. Adjacet præterea extra sacrum ærarium in sacello sancti Ioannis Baptistæ tumulus lapideus supra columnas marmoreas, ubi servantur fideli custodia divi Baptistæ reliquiæ; quibus reverenter veneratis, summus sacerdos in palatium progressus est. Reliqui verò hospitabantur prout cuilibet occasio se offerebat. Hæc urbs in toto terrarum orbe celebratissima Pontifici illiusque comitatui biduo epulas non minùs affluentes quàm suaves est impartita; uberiùsque factura esse videbatur, ni clades illam obruissent. Nam quæ inter Italicas urbes elegantior erat, superba cecidit. Genua, genuisti Esaü & Iacob in utero bellantes, & peperisti Adornos ac Fragosos filios discordiæ; qui cùm priu-

cipes civitatis esse contenderent, cùm nec Roma duos fratres nec apes & grues duos principes habere potuerint, ruinam tibi intulerunt. Quis enim cupiditate dominandi inflammatus, vel fastu dominationis elatus, desiderat habere consortem? Aut quis avarus quærit suarum opum participem? Nemo inquam. Quapropter invicem diffidentes, alii Cæsareas, alii verò Gallicas sunt sequuti factiones. Adornii enim exules & profugi, è quibus præcipuè Hieronymus Adornus suorum Dux, Hispanorum Germanorumque asciverunt exercitum, quorum favore Fragosos Gallorum partes tuentes expellerent. Et cùm Marchio de Pescara militiæ ductor plusquam civiles concitationes perpenderet, capta opportunitate quà faciliùs posset urbem illam in Cæsaris obedientiam reducere, solerter properans, eam circumquaque ex parte orientis Germanico exercitu, ex parte verò occidentali Iberico obsideret. Et tandem post aliquot dies Fragosos allicere nititur ut urbem in Imperatoris obedientiam tradere velint. Adversarii verò omnino recusabant, eò quòd jussu Regis Gallorum in ipsorum auxilia accesserit strenuus ille dux Petrus Navarrus Comes; propterea etiam quòd milites Corsicos ad septem millia stipendiarios pro urbis propugnatione obtinerent. Sed illorum contumacia cùm in dies singulos cresceret, oportuit ex Hispanorum partibus tormenta ignivoma admovere & prosternere muros; atque stricto foramine audacter Hispani adoriuntur urbem, & in ipso ingressu nonnulli confligentium ceciderunt. ac brevi tempore Ligures cum suis stipendariis nostratibus cessere. Hispani autem in urbem ut hostes irruentes quæ damna, quas neces intulerint expugnatis, prudens lector consideret. quod latiùs historici memoriæ mandabunt; ad quod lectores ipsos remittimus, hæc breviter nunc dixisse contenti. Nec facile est credere tantam &

tam munitam urbem, militibus præsertim Gallis Corsicisque eam propugnantibus, illo maximè unico duce Petro Navarro suffultum paulò ante eversionem defensionis causa in eandem civitatem ingresso, expugnari tam facilè posse; cùm præcipuè, indigenis afferentibus, suorum militum copia major fuerit numero quàm nostrorum. Postmodum verò cùm Germani intellexissent tandem urbis expugnationem, confestim nemine impediente eam invaserunt; ac barbarico more, nunc occidendo, nunc verò diripiendo mœstam vastabant clamoribus urbem. Non est profectò quisquam cui nisi tibi & tuis ascribas & imputes ærumnam. Ceterùm inter captos præcipuos perducti sunt Neapolim Octavianus Fragosus Genuensium Dux, Comesque Petrus Navarro, cum plurimis nobilibus. Sed dum Franciæ Rex captus detinebatur Vrsariæ, quæ Madrid vulgò dicitur, contraheretque nuptias cum Domina Leonore sorore Imperatoris, quia inter alias fœderis conditiones stabilitum est quoslibet hinc inde captivos liberè posse ad propria remeare. Et quoniam Dux Petrus Navarro in libertate positus Regi Francorum potiùs quàm suo servire maluit, imò in illum & in ipsius exercitum, ut modò diximus, rebellavit, sub judice ac voce præconis Neapoli capite plexus est, post tot præclara facinora insigniaque facta pænas quidem graves durasque, jure tamen debitas persolvit. Hujus superbæ & elegantis civitatis situm & pulchritudinem sigillatim nolui describere, propterea quòd Dominus Doctor Didacus Lopez de Stuniga Complutsius elegantiùs & copiosiùs in suo explicuerit itinerario.

XVII. *DE ADVENTU DUCIS Mediolanensis, Prosperi Columna, Marchionis de Pescara, Antonii de Leyva aliorumque Militum in Genuam ad deosculandos Pontificis pedes.*

HUc pedes Pontificis deosculaturi venerant Dux Mediolanensis, & Prosperus Columna, & Marchio Pescaræ, atque Antonius de Leiva, magno Hispanorum Italorumque comitatu circumsepti; quos beatissimus pater vultu sereno amplexus est. Hi, ut fama erat, instantissimè supplicarunt Pontifici ut eos militesque suos à devastatione prædictæ urbis dignaretur absolvere. Quod nullatenus impetrantes, ad proprias redierunt stationes. At ne longiùs digrediamur, eadem solennitate qua erat receptus, dempta illa solenni pompa post biduum ad portum beatissimus pater pervenit, ibique quàm breviter expeditus, navigationi intendens animum, in portum nuncupatum Portusi decem & sex milliariis a Genua distantem accessit; illumque, noster ductor ingrediendo, servata priùs consuetudine, visitavit Ecclesiam divi Georgii, in qua ipsius reliquiæ sub sacello coluntur; quem ex citeriori Hispania accolæ a Catalonia ortum, passum Tarraconæ, in promontorium quo nunc veneratur transtulerunt. Genuenses verò ossa sacra Genuam traducere pluries tentasse dicuntur, quia militare symbolum eorum est Georgius, ut Hispanorum est beatus Iacobus, & Venetorum divus Marcus. Quotiens autem translata sunt, toties in suam basilicam asserebant esse reversa. Ex divi itaque Georgii Ecclesia in pomarium quoddam cænaturus Pontifex intravit; peractaque cæna, in triremen proficiscendi gratia progreditur. Cujus mentem omnino

proretæ nitebantur explere ; ex quibus nonnulli seniorum ob tempus importunum, ne triremen solveret, hortabantur. Tandem ipsis invitis movetur classis, quam vehemens imber parva à porta intercapedine semotam magno labore & periculo in eundem portum compulit redire; quæ si aliquantulum ultrà progrederetur, non sine jactura magna navigaremus. quod meritis nostri ductoris nos incolumes evasisse minimè ambigitur. Itaque adeo invaluit semel exorta tempestas ut cogeret per quatriduum invictum Pontificem à navigatione desistere. ac de more his diebus secretò sacra libabat; nihilominus tamen in prædicta Ecclesia divi Georgii audiebat Missam publicè ac solenniter à cantoribus celebratam. Atque fama erat nullum Principem illuc appulsum quin aliquot dies ab æquore æstuante fuisset detentus. quod experimento excellentissimi Imperatoris Maximiliani Genuam accedentis, necnon nostri clarissimi Regis Catholici à Neapoli redeuntis eadem perpessi comprobatur, & in nostro Pontifice propriis oculis vidimus; quos omnes fidei tutores eadem ceperat domus ; quæ nequaquam minima vocari poterit, quandoquidem hospitio tot ac talium virorum fuerit illustrata. Ceterùm postquam maris sæva tempestas sedata fuit, intentam prosequentes navigationem, ad portum Veneris juxta oppidum de Specie ante solis occasum accessimus ; & in cœnobio littori adjacente Pontifex cænatus est. Interea autem nonnulli recreationis causa descenderunt in terram, institores verò navigiorum aquatum misere servos. Tandem summo ductore nostro cum toto comitatu in triremes ascendente, parantur bellica tormenta, milites & arma expediuntur, eò quòd nuntius assereret navigia Turcarum, quæ vulgus fustas vocat, non longè à nostris existere. Tamen cùm neque ibi nec alibi Turcarum aliorumve offendiculum nobis obstaret,

imò prosperè omnia succederent, armorum tumultus omnino cessavit. Illa verò nocte, vel ob lunæ oppositionem, vel formidine piratarum, in illo portu pernoctavimus.

XVIII. *DE ACCESSU PONTIFICIS in Liburnum, quem quinque Cardinales expectabant.*

Die autem illucescente, labore astrictorum remigum inter littora Pisana & insulam appellatam Gorgonam appropinquavimus Liburno; ubi aderant quinque perquam illustres Cardinales, * Clemens de Medicis, qui beatissimo Adriano in Pontificatum successit, Petrucciis, Cortona, Rodulphus, summum Pontificem expectantes; & ex portu castroque & municipio ac triremibus in ipsius introitu prospero innumera tonitrua belligera, ut talem decebat felicem adventum, emittuntur. Et cùm tota jam classis juxta oppidum esset aggregata, magnificentissimi Cardinales in uno monoremo vergantino, ut ita dixerim, ad maximi antistitis pedum oscula delati sunt; quos ipse piissimus hilari vultu animoque læto ut fratres Ecclesiæque columnas suscepit. Et exhibita obedientia, unà cum Pontifice magno à trireme sunt egressi, atque scaphis & lintribus in Liburnum supradictum ventum est. Et nullus Cardinalium in monoremo Pontificis aderat præter illum reverendissimum Clementem de Medicis, cum quo summus antistes, quasi successionem præsagiens & claves regni cœlorum illi relinquendas, familiarissimè confabulabatur. Et juxta portus Liburni quasi ad rem novam excita plurima turba convenerat, congratulans utique tanti Pontificis adventui; & ipso primo ingressu consuetudinem sibi ac exemplum omnibus servans, Ecclesiam visitavit, & oratione habita, hospitium quo

* Iulius

splendidè omnia ad cænandum extructa erant adivit. Nam ille liberalissimus Cardinalis de Medicis plures vaccas, vitellas, gallinas, panem, vinum, & tempestivos fructus sanctissimo patri omnibusque illius triremibus splendidissimè obtulit. Ac ne dux noster suum comitatum videretur longa mora deserere, ante noctis crepusculum cum tota familia ad suam triremem reversus est; ubi propter imbres & ventum, quibus mare concitabatur, illa nos oportuit nocte ac sequenti quiescere die. ubi sunt quædam monimenta memoriæ digna, castrum nempe primo aspectu inexpugnabile. Est præterea in ipso mari parum à littore semota turris quædam, quæ de mala hora vulgariter dicitur, quam ferunt Catalanos sanguine Ligurum vice aquæ ad calcem stringendam in vindictam veteris injuriæ ædificasse. Distat Liburnum à Pisis novem milliariis; cujus portum veteres appellavere Pisanum, propterea fortasse quia quondam commercium Pisanorum agebatur in eo. Sed ut institutum prosequamur, secunda feria, prima noctis vigilia, felici aura classis tota movetur, ac exoriente sole in oppidum celebre de Plombin die Martis convenimus, ibique alacriter sumus excepti; & alacriùs hospitaremur per dominum oppidi & municipes, si ductor noster sineret nos terram attingere. At ne prosperum amitteremus tempus, illac transivimus oppido intacto; quod quidem continet tria castra cujus dominus nullius paret imperio. Et quia canalis de Plombin est adeo celebratus ut ferè nullus ignotet, paucula de eo subnectam. Ibi lapidicina magnetis prope municipium foditur, ex qua non parum emolumenti provenit domino. Tum etiam multæ insulæ adjacent, quarum præcipua Corsica nominatur. Sunt etiam aliæ appellatæ Hierna, Claveria, Planosa, Mons Christi, Elxico, & aliæ, quas dicunt Formicas de Plombin. est etiam insula Cervitroya; præterea in-

ſula del Genut, & mons Argentarius, quæ quidem circumdant prædictum canalem; atque illarum occaſione crebra pericula piratarum Turcarumque & Maurorum contingunt circa eas navigantibus.

XIX. *INTROITUS IN CIVITATEM Centumcellarum, quæ vulgò nuncupatur Civitavieja.*

ET ut revertamur ad locum unde diſceſſimus, eadem venti felicitate perreximus ad portum Herculis; quem eadem cauſa intactum relinquentes, ipſa die, vigilia noctis ſecunda, appulimus Centumcellas; in quas, quia portus calculoſus erat, uſque in diem Mercurii illuceſcentem minimè deſcendimus, quoniam abſque periculo facilis non erat acceſſus. Et cùm beatiſſimus pater Centumcellas intraſſet, veterem appellatam urbem, tota civitas gaudiis ſuffundebatur felici adventu ſui paſtoris ac domini. Et hanc primam terrarum Eccleſiæ civitatem ac patrimonium attingens antiſtitum maximus, ut uſum pium cuſtodiret, præcipuam viſitavit Eccleſiam; auditaque ſolenniter Miſſa, ut tantum decebat virum, ad palatium redeundo, ut peculiare ſibi fuerat, rem divinam exolvit, ubi aliquot Cardinales aderant, atque nonnulli nobiles Romani, expectantes dominum ſuum. Ibique familia Pontificis in palatio ipſo tinellum, ut ita loquar, Romanorum agnoſcere cœpit, quò ſe familiares veſcendi gratia conferebant. Manſitque ibi ſanctiſſimus Dominus illa die uſque ad occaſum. Interea verò urbem & caſtrum nondum conſummatum cellas centum, ut fama erat, & nomen vetus civitatis adhuc continens, munitumque inſtrumentis ferreis, necnon aquoſa fovea ferme cinctum, viſimus; quod quidem poſtquàm fuerit perfectum inexpugnabile fore creditur, dum defenſoriis munitioni-

bus non caruerit. Tandem cùm jam omnia essemus intuiti, & sol à nostro hemisphærio ad Antipodas discessisset, beatissimus Pontifex ad triremes deveniens, prima vigilia noctis aura secunda continuando navigationem, hora nona ante meridiem in urbem Hostiensem Tyberinasque undas appulit, qui inter omnes primus cum suo dilecto Doctore de Agreda in uno monoremo per Tyberim Hostiam versùs paulò ante meridiem advenit. Et cùm classis vellet suum sequi ducem, ostium Tyberis obstitit. Aditus enim nequaquam profundus, sed propè vadosus est. Propterea ad pelagus regredi oportuit. Et cùm jam felix Pontifex in tuto maneret, subitò fretum vento agitatum efferabatur adeo ut vix liceret nobis absque periculo littoribus accedere. Quam ob rem nonnulli nostratium gravia discrimina sunt perpessi; veluti apparuit in magnificentissimo Domino Episcopo Abulensi, cujus pars supellectilis periit, pars verò madefacta difficillimè in terram delata fuit. Alii autem graviora pericula passi sunt, qui desidia aut ignavia in triremibus remanentes, post viginti demum dies in urbem nobiscum se contulerunt, per maria & per terras errantes, quia nulla statio in tota Romana & importuosa plaga tuta triremibus usque ad Caietam reperiebatur. Quo exemplo docemur quantum sit discriminis inter solicitudem & ignaviam. At qui post naufragium sospites ad littora evecti sunt, quasi ex hostibus æstibusque liberati lætabantur. Vidisses nempe Archiepiscopos, Episcopos, Oratores, Duces, & Equites, literatos, ac alios hujusmodi huc & illuc oberrare, partim jacientes oblectamenti causa lapides, partim verò deambulantes.

XX.

XX. *FINIS NAVIGATIONIS factæ ad ostiâ Tyberina, ac lautum convivium Cardinalis à Carvajal Hostiæ custodis.*

ET tandem voti compotes urbem Hostiam parum semotam à mari pedes tres sub ardenti sole ingressi sunt, ubi illustrissimus Dominus Cardinalis à Carvajal castri & urbis custos Papæ epulas lautas & copiosas pontificiæque paraverat clientelæ. Pomeridiana verò hora noster antistitum maximus quinque aut sex Cardinalibus comitatus ad urbem Romam tribus leucis inde distantem progreditur. Et quia in parva illa urbe jumenta non reperiebantur, minima pars Præsulum & nobilium equitans poterat suum aurigam assequi. Ac propterea ex ordine equestri sua nobilitate accensi pedestres, nonnulli verò in curribus ac rusticorum jumentis, prout sors cuique acciderat, ipsa vel sequenti die in divi Pauli ædem ordinis sancti Benedicti extra urbis muros in qua sanctissimus hospes illa nocte fuerat, convenere; ibique Dominus Hincfort, de quo infrà habenda est mentio, jussu Pontifici fercula copiosa illi ejusque famulis paraverat. Et cùm jam in limine essemus, audacter asserere audeo quòd licèt Papa per tot maritima loca pertransisset & Cardinales magnatesque cum eo colloquerentur, adhuc ex Hispaniis in Italiam minimè adventasse credebatur, cùm pro certo haberent non tam brevi ex Hispania expediendum, & meritò, cùm nemo excursorum eum præcederet illius adventum denuntiaturus. Quin immo, tamquam ad suum obitum deproperans, anteibat omnes. Et utinam ipsius nomine præfectum mitteret, sicut putabatur, ut ipse in negotiis tam gravibus deliberatiùs ageret; quia necessarium est tempus ut aliquid maturiùs agatur,

Et cùm jam ejus adventus in notitiam omnium propalaretur, vespere illo multi ex urbe aviditate Pontificem videndi in prædictum cœnobium pervenere.

XXI. CELEBERRIMA *ingressio Pontificis maximi in urbem Romam.*

SEquenti verò die Veneris, quarto Calendas Septembris post solis ortum, exierunt ab urbe reverendissimi Cardinales, Præsules, Consules, Oratores, Decuriones, Officiales curiæ, milites stationarii, qui pro custodia Pontificis ad primam portam sacri palatii alternis vicibus deputantur, numero ducenti, necnon equites ejusdem custodiæ, diversa arma ferentes. Et cùm communis pastor suo spectabili decoroque vultu cunctos admisisset, unus Cardinalium ore omnium totiusque sacri collegii suaviter affatus est, offerens obsequia tanto Pontifici debita, ac sacrosanctæ apostolicæ sedi debitam obedientiam. Deinde unusquisque Oratorum vice dominorum velut Christi vicarium Petrique successorem ac Romanum Pontificem agnoscebat, atque universali pastori reipublicæ Christianæ obedientiam præstabat. Quorum unus in hæc verba prorupit. *Si ulla unquam hominum memoria documentis apertissimis est declaratum res humanas divina ministrari prudentia, id, beatissime pater, te Pontifice maximo cælitus constituto luce clariùs apparuit. Salutiferè atque adeo proclementer rerum omnium opifex ac moderator Deus de excelso sancto suo misericordes oculos in populum Christianum convertit, cùm te, Adriane sexte, in isto solio collocavit. Iam enim eò procellarum ac tempestatum adducta erat Romana respublica ut propediem foret per extremum naufragium peritura, nisi te peropportunè Ecclesiæ gubernacula capessente. Quis enim ambigat quin ille sis futurus qui summa*

sapientia animique magnitudine universos Christianos omni non modo calamitate, sed & calamitatis ærumnarumque formidine, quæ hinc à Mahometica rabie, inde à venenatis hæresibus impendet, planè liberes? Cur enim de te non sperentur maxima quæque & salutaria, in quo videmus ea inesse omnia quæ in summo viro, in summo Principe, in summo Pontifice requiruntur? Divino certè afflati spiritu sacratissimi isti patres te præ omnibus unum delegerunt ad dominicum gregem truculentissimis undique lupis circumseptum pastorali cura ac vigilantia conservandum. Non enim clam & furtim, non ambitiosè aut subdolè ad summum pontificatum irrepsisti, sed cum nutu quodam consilioque divino, tum vero uno & claro & eodem Cardinalium omnium judicio atque consensu; qui ut colis semper & honoras & quotidianis sacrificiis semper precaris Christum Iesum, ita divinitate suffragante feliciter avertes quicquid aut ab immanissimis Turcis ac hæresibus possit accidere incommodi, ut ad id non tam reprimendum quàm omnino comprimendum & alios excites. Et quia tempus breve, ne fastidiosius videar, subsisto. Et felix ac prosper, ut speramus, tuus sit adventus in sanctam & apostolicam sedem, quæ & nomini tuo ad laudem immortalem atque universæ Christianæ reipublicæ ad salutem & tranquillitatem sit accessura. Ceterique Præsules & magnates ut apostolicum patrem venerantur, una voce dicentes, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, putantes per eum Ecclesiam esse reformandam. Quibus clementissimus noster Papa brevi compendio respondens. *Obsecro*, inquit, *vos, columnæ Ecclesiæ reverendissimi Cardinales, per viscera nostri redemptoris, necnon Præsules, Oratores, magnates, reliquaque astantium corona, juvare me precibus; ut & spiritus gratiæ maneat in me, ac ne judicia de me vestra frustrentur. Quid enim tam insolitum tamque pavendum quàm labor in-*

jungatur fragili, sublimitas humili, dignitas non merenti? Et tamen non diffidimus, neque deficiemus, quia non in operibus nostris sed in illo confidimus qui omnia operatur in nobis. Divina namque dignatio, quæ me indignum in summum gradum provexit, juxta Apostoli verbum, idoneum ministrum ad tantum onus subeundum faciet. His dictis assentiunt omnes, collaudantes Deum qui talem suo gregi dignatus est exhibere pastorem. Hæc & similia hinc inde affati sunt verba, quæ nec mens mea concipere nec calamus scribere posset. Quare contentus ero judicio lectoris æstimanda relinquere; qui accuratiùs perpendere poterit quæ & qualia in tanta acclamatione ultro citroque acta fuerint. Denique magno jubilo hora nona ferventeque sole sanctissimus Præsul cum ingenti caterva à prædicto monasterio egreditur, & tali ordine ac pompa urbem versùs procedit. Equites quos sancta sedes habet ut aliis viam facerent, anteambulones præibant. Eos secuti sunt pedites custodiæ. Continuò scutiferi cum reliquis officialibus curiæ vestibus rubeis insigniti. Vltimus verò Magister domus cum Prælatis domesticis gradiebatur. Postremò autem parafrenarii sacram majestatem ambibant. Nam de more est, ob dignitatis pontificalis excellentiam, ut nullus quantæcunque dignitatis ejus latus tegat. Et illico eum sequebantur reverendus Dominus Doctor de Agreda Protomedicus & magister Petrus præcipuus camerarius; quibus consuetudine seu prærogativa speciali talis locus conceditur. Et statim illustris atque conspicuus cœtus Cardinalium sequutus est. Postremò autem Oratores, Consules, magnates & nobiles, deinde turba plebeia, quæ ad spectaculum novum accesserat; qui omnes, etsi disparis gradus, compositi tamen ordinatique procedebant. Nimirum cùm tanta esset fama sanctimoniæ literaturæ-

que sanctissimi viri, ut quasi infelix quisque putaretur qui faciem ejus non cerneret; unaque voce clamabant *Benedictus qui venit &c.* existimantes per eum Ecclesiam renovandam atque omnia reducenda in sanctorum patrum pristinum statum. quod maximè ipse conceperat licèt non fuerit executus; ideo forsan quòd fragilitas nostri temporis censuram districtionis illorum temporum non patiebatur; aut fortasse, nec immeritò, quia indigebat plusculo tempore ut maturiùs rem tam gravem conficeret; ne opera & consilia præcipitare videretur, ordinem priorum Pontificum abolendo. Sed pia fuisset laudabilisque talis commutatio rerum, quæ sinceriorem Ecclesiæ statum redderet. Antiquus tamen hostis impedierat, qui semper bonis operibus insidiatur: quia, ut verum loquar, nihil aliud magis animo Pontificis affixum persensi quàm statum Ecclesiæ reformare. de quo aliquid inferiùs tangetur. Et ne multùm ab instituto dilabamur, cùm jam clementissimus pater portis appropinquaret suo celebri ac illustri comitatu stipatus, aderant fornices perpulchri in ipso primo aditu ad exemplar antiquorum cùm triumphantem imperatorem debellatis hostibus Romani excipiebant; quorum vestigia in urbe adhuc extant. Quot deinde & quanta post urbis ingressum per vicos & plateas fuerint gesta, veluti peregrinus, minimè investigare potui, quia nec locus quidem præ nimia turba singula considerandi concedebatur. Et prædicto processionis ordine in basilicam Apostolorum Petri & Pauli; ac circiter meridiem audita Missa illico in sacrum palatium eidem palatio contiguum proceditur. Et propter serotinam prandii horam brevi à Cardinalibus reverendissimis, Oratoribus, ceterisque magnatibus expeditus, ne tamdiu Pontifex maneret impransus, stratis mensis accubuit. Reliqui autem catervatim

huc & illuc fervido sole in hospitia domosque divertebant. Dies hic festus, quamvis magnæ solennitatis, nostratibus tamen injocundus, cùm marcidi ex longa navigatione nesciebant quo se reciperent.

XXII. *DE CORONATIONE Adriani Papæ.*

BEatissimus noster Papa ut Romanum servaret morem, juraque custodiret, ad suam coronationem intendit animum priusquàm aliud quicquam exordiretur, ad omne tollendum dubium, id quod superiùs tetigimus, possetne Papa quicquam expedire ante suam coronationem, cùm in Decretis quicquam agere posse prohibeatur, maximè in cap. 1. 23. *dist.* cujus verba sic se habent. *Postquam electio fuerit facta, si bellica fuerit tempestas, vel qualiscunque hominum conatus malignitatis studio restiterit ut is qui electus est in apostolicam sedem juxta consuetudinem inthronizari non valeat, electus tamen, sicut verus Papa, obtineat auctoritatem regendi Romanam Ecclesiam & disponendi omnes facultates illius. quod beatum Gregorium ante suam consecrationem cognovimus fecisse.* At si quisquam Romanorum Pontificum ante suam coronationem aliquid attentare præsumeret, prædictis duntaxat duobus exceptis casibus, præfatus textus graves infert pœnas; cujus lectio talis est. *Quòd si quis contra hoc decretum nostrum synodali sententia promulgatum quasi per seditionem vel præsumptionem aut quolibet ingenio electus aut etiam ordinatus seu inthronizatus fuerit, auctoritate divina & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli perpetuo anathemate cum suis auctoribus & fautoribus & sequacibus à limitibus sanctæ Dei Ecclesiæ separatus abjiciatur sicut Antichristus & invasor & destructor totius Christianitatis, neque aliqua super hoc ei audien-*

tia reservetur, sed ab omni ecclesiastico gradu, in quocunque fuerat prius, sine retractatione deponatur; cui quisquis adhæserit, vel qualemcunque tamquam Pontifici reverentiam exhibuerit, vel in aliquo eum defendere præsumpserit, pari sententia sit mancipatus. Quòd si quis hujus nostræ sanctæ decretalis sententiæ temerator extiterit, & Romanam Ecclesiam sua præsumptione confundere & perturbare contra hoc statutum tentaverit, perpetuo anathemate atque excommunicatione damnetur, & cum impiis, qui non resurgent in judicio, reputetur, omnipotentis iram contra se sentiat, & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, quorum Ecclesiam præsumit confundere, in hac vita & in futura furorem sentiat. Fiat habitatio ejus deserta, & in tabernaculis suis non sit qui inhabitet. Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua. Commotus commoveatur ipse, & filii ejus mendicent & ejiciantur de habitationibus suis. Scrutetur etiam fœnerator omnem substantiam ejus, & diripiant alieni labores ejus. Orbis terrarum pugnet contra eum, & cuncta elementa sint ei contraria, & omnium sanctorum quiescentium merita illum confundant & in hac vita super eum apertam vindictam eorum ostendant. Observatores autem hujus nostri decreti omnipotentis gratia protegat & auctoritas beatorum Apostolorum Petri & Pauli ab omnium peccatorum vinculis absolvat. Quapropter Adrianus maximus juris gnarus pœnas & interminationes hujus textus ut evitaret, etsi ob extravagantem prælibatam illæsa mente cuncta apostolicæ sedi occurrentia posset explicare, tamen quia bonarum mentium est timere culpam ubi non sit, ignari vulgi nemini parcentis opinionem fugiens, quàm ocissimè potuit inthronizationem suam facere decrevit. Igitur cùm prædictam suam coronationem proxima Dominica fieri destinasset, hoc biduo nihil insigne ab eo gestum esse cognovimus; quoniam ob temporis angustiam om-

nia fercula & ornamenta ceteraque necessaria in tantam festivitatem portabantur. Et quidem omnia ita splendidè copiosèque facta sunt ut quispiam diceret multò antè parata fuisse. Vnum pro certo affirmare audeo, quòd si in negotiis futuris eam diligentiam impartiretur noster Pontifex qualem in itinere & coronatione adhibuit, nullus prædecessorum, exceptis tamen canonizatis, eum præcelleret; & si quid remissionis illi quisquam ascriberet, rè vera ut testis oculeus audacter assero potiùs officialibus imputandum, qui tardè & difficulter more Flandrorum expediebant negotia, ut experimento omnibus compertum fuit. Et quia sermo de coronatione Pontificis incidit, inter ejus gesta brevi compendio eam referre constitui. Primùm quidem pulcherrima aurea & argentea vasa à præfectis familiæ in sacellum peculiare principum Apostolorum intra basilicam divi Petri ad ornatum & ostentationem potiùs quàm ad necessitatem allata sua serie ponuntur, quibus ipsimet familiares præficiuntur custodes. Deinde almus noster Papa magna celebritate in sede majestatis suæ circumstantibus Cardinalibus, magnatibus, innumeraque turba, à cubiculariis camerariisque ducitur in ædem Apostolorum ad sacellum beati Andreæ; ibique collocatur in solio quod cœtus Cardinalium circumstat, & prævia oratione gradatim genuflexo, deosculantur venerabiles pedes, & quamprimùm egrediuntur. In limine autem officialis quidam incendit stupam atque proclamat: *Beatissime pater, sic transit gloria mundi hujus.* statimque devenitur ad proprium sacellum beatorum Petri & Pauli, ubi eorum corpora requiescunt. Et cum ista majestate in pontificali veste ipsum magna humilitate ingressus est cum toto cœtu. Et facta oratione & confessione, nullo intervallo in propriam cathedram beati Petri in eodem sacello defixam

ascendit ; ac Cardinales primos, Oratores secundos, Prælati tertios occupant accubitus. Capella tamen ipsa erat brevior quàm ut tot caperet ; ubi in eadem cathedra Petri resedit Pontifex quousque epistola & evangelium cum ceteris Missæ solennibus absolverentur. Quibus peractis, ad sacrosanctum altare perveniens, cœpit ministrare, Cui Oratores & magnates in fastu ad manus lavandas deserviebant, malluvias ac alia pro hujusmodi obsequio deferentes. Missa coronationis celebratur populum versùs intuentem faciem Pontificis. Solennia verò Missarum quanta præterea & quali melodia cantores psallerent ; & qualis fuerit loci majestas tanto viro tantisque columnis Ecclesiæ illustribus & magnatibus illustrata, tu ipse, prudens lector, considera. Si enim vultum angelicum Pontificis, dulcem vocem ceremoniasque conspiceres, potiùs divinum quid quàm humanum judicares. Et cùm piissimus pater illa sacrosancta mysteria peregisset, eadem solennitate qua venerat ad testitudinem templi revertitur. Et tanta erat hominum copia ut difficillimè via ad contabulatum locum, ubi actus coronationis celebrandus erat, pateret. Tandem post aliquod spatium non parvo labore ad locum deputatum ante fores basilicæ structum ornatu mirabili devenimus ; atque ibidem quædam ceremoniæ sunt factæ orationesque recitatæ, quas in ceremoniali libro poteris legere. Nam longum esset omnia sigillatim describere. Sat mihi censeo, ne prolixus videar ad pontificalem librum lectorem remittere, ubi hæc omnia latiùs tractantur. Inserere enim orationes in eo contentas potiùs esset molestum quàm necessarium aut utile ; ideo maximè quòd officium illud adeo est longum ut ab hora nona ultra meridiem duraverit. Tanta nimirum mole & gravitate omnia fiebant. Hac peracta solennitate, antistitum maximus cum

fratribus, licèt hora intempestiva, ad prandium in aulam sacri palatii spatiosam basilicæ Apostolorum contiguam concessit; ubi mensæ, soli Pontifici prima ab aliis aliquantulum semota, Cardinalibus verò suo ordine præparatæ aderant. Cujus prandii apparatum obiter prosequar. Primò, ut à caliculis ordiar, custos abaci scyphos exposuit aureos ac argenteos cum vino albo purissimo ex oppido sancti Martini, ut reor, quod apud nostrates Hispanos in maximo pretio habetur, non infectum, ut solet, sed quale in eodem oppido sancti Martini bibitur, necnon cum vino flavo atque rubeo. Erant præterea alia diversa vina diversi saporis & coloris; ut quisque appetitui pro arbitratu satisfaceret. Post verò benedictionem pontificalem afferuntur uvæ in primis aliique generosi fructus, ac continuo pulli perdicini, phasiani, gallinæ, capones, carnes vitulinæ arietinæque, & cetera hujusmodi, quæ prudens speculator poterit considerare, qualia quantaque convivio lauto & oppiparo convenirent. Nemo enim posset omnia brevi compendio perstringere. Et quamvis, ut fertur, in similibus conviviis venena formidari solent, in hoc tamen nullam assero toxici suspicionem fuisse. Iocundissima namque viscerà Pontificis ita cunctos inæstimabili pietate afficiebant ut nihil in convivio infectum à quodam credi deberet. Attamen reverendissimi Cardinales suos structores aulæ magistros & pincernas habebant; qui, etsi edulia essent communia, vina tamen propria deferebant. Propterea fortè quòd crebriùs in haustis virus misceri experimento liquebat, hac de causa pincernæ Cardinalium inserviebant poculis. Et mos iste sine injuria invitantis in urbe inviolabiliter observatur. Absoluto prandio, benedictione peracta, ecce cantores dulciter concinentes, item magno jubilo Cardinales, proceres, & innumera turba comitati sunt

Pontificem in secretiorem cameram palatii, unde facta copia, lætus in suum quisque sese recepit hospitiũ.

XXIII. *DE PVBLICA revocatione indultorum in cancellaria apostolica.*

SEd cùm semper lætitiam sequatur mœror, juxta illud nimirum Salomonis *Extremà gaudia luctus occupat*, die sequenti post hanc transactam gloriam ac pompam, Calendis Septembris, indulta Cardinalium à notitiæ electionis suæ, videlicet vigesima quarta Ianuarij anni supradicti, esse revocata declarari jussit. De cujus revocatione inter alias cancellariæ sanctiones regulam edidit & publicavit. Id quod molestè pertulere illustrissimi Cardinales, id eo fortassis quòd ipsis ignaris fuerint revocata. Vnde provisiones medio tempore collatæ indultorum gratia illusæ atque frustratæ remansere. Sed cautè atque prudenter reverendissimi Cardinales pertulerunt. Deinde per aliquot dies nihil conspicuum egit præter restrictionem Referendariorum; qui cùm essent triginta numerò, eos ad octo duntaxat reduxit. Quod etiam, ut opinor, seminarium odii in Pontificem fuit: quamvis à multis fuerit approbatum, quia tanta multitudo effrenis dispendiosaque videbatur. Qua occasione officiales ceteri graviter doluerunt, propterea quòd crederent totam curiam & Ecclesiam reformandam. Et hic, ut diximus, fuerat Pontificis animus. Considerans tamen hostis lividus novum Pontificem, novum hominem, multiplici virtutum gratia vernare, machinatus est uredinem, qua jam exortum meritorum germen posset suffocare, ne suum propositum perficeret Pontifex, cùm jam viros doctos & strenuos ex diversis locis ad hoc opus peragendum evocasset, eosque sæpe sæpius super hac

re consuluisset. At versutia Sathanæ & humana malitia longè aliter obstiterunt. Quapropter cùm viri docti in dies minùs proficerent, sensissentque mentem Papæ refrixisse, post breve tempus eò unde evocati fuerant, non perfecto modò sed neque incepto negotio, reversi sunt. Cessavitque reformatio illa quam multis antea diebus noster morum sanctorum censor mente conceperat. Postmodum verò sequutæ sunt legationes, quoniam potentatus, duces, magnates Italiæ, ut est moris, ad ipsum suos nuntios mittebant in Publica concione causam suam perorantes, etsi secreto secretiora beatissimo Domino exponerent, cum illa publica narratio causæ ad ostentationem potiùs quàm ad rei substantiam attineret. Oratores verò Imperatoris & Gallorum Regis, non publicè, sed secretò propter bella intestina, cum Pontifice sua negotia pertractabant. Necnon Helvetij, qui stipendium ab Ecclesia recipiunt ut in pace & in bello sint fideles, prætendentes diù observatum morem ut quoties legatos ad apostolicam sedem pro obedientia exhibenda miserint, expensas eis ab Ecclesia erogandas, ascribentes hunc sibi titulum, se fidei tutores & velut patronos, subindeque hoc sibi jus vendicant. At nostra tempestate non jure assumunt sibi titulum hunc. Magna enim pars ipsorum Luteranam hæresim est amplexa. Vtcunque tamen sit, gloria hujus mundi parum duratura ad hunc statum eximium nostrum Pontificem per gradus evexit, cùm primùm exigentibus meritis ac litteratura in Decanum Lovanii, deinde ob vitæ exemplum in magistrum sacræ Majestatis Caroli quinti Imperatoris nostri semper Augusti fuerit electus, qui eum ad Hispanias gubernandas miserat, ubi Dertusensem episcopatum & temporis successu lauream cardinalatus atque officium generale sanctæ inquisitionis, & cùm de virtute in virtutem cresceret, sine cujusquam offendiculo apicem pontificatus adeptus est.

XXIV. *DE INFORTVNIIS quæ obvenerunt apoſtolicæ ſedi Adriano eam gubernante.*

HActenus narravimus felicitates proſperumque Papæ Adriani ſucceſſum ; qui profectò ſine controverſia gradatim jure optimo aſſecutus eſt faſtigium apoſtolatus. Nunc verò referamus caſus & ærumnas quas ſpectatiſſimus vir uſque ad obitum æquo animo paſſus eſt. Hinc enim proclivis, cùm invidia neminem voluit in culmine rotæ diù ſuſtinere, ſecreto Dei judicio in calamitates diverſas uſque ad obitum, exemplo beati Iob, ut ejus bonitas & ſanctimonia tamquam aurum in fornace probaretur, prolapſus eſt. Nam vix ſe collegerat cùm Oratores Vngariæ Regis ſuam afflictionem & ærumnam ab Imperatore Turcarum illatam deplorantes, lacrymoſis ſingultibus proclamabant. *Pater ſancte miſerere, miſerere reipublicæ Chriſtianæ, quando Mahometica ſuperſtitio, perfida impietas ſacroſanctam Chriſti religionem, fidem, pietatem uſque adeo jam oppreſſit ut vix caput attollat. Nonne vides tu, pater beatiſſime, perfidos hoſtes extremam noſtræ religionis peſtem atque perniciem machinantes? Annon vides primarios Chriſtiani nominis ductores neſcio qua infeliciſſimi fati invidia, dum inter ſe mutuis armis digladiantur, non modò non repugnantes tantæ Turcarum immanitati, ſed eam potiùs per contentiones & diſſidia nutrientes? Vnicus Archidux Ferdinandus publicam propugnandæ religionis cauſam ſolus per hoc tempus ſuſcipit. Quapropter, clementiſſime pater, lacrymis deprecamur ut tantæ perniciei ſubvenire digneris.* Qui vix ſatis deſierant cùm acceſſerunt legati prædicti Archiducis Auſtriæ, Infantis, ut aiunt, Hiſpaniarum, poſtmodum Romanorum Vngarorumque Regis, qui in hæc

verba apostasiam exposuerunt Luteranam. *Aspice, pater pientissime, quanta injuria universus terrarum orbis ex perversis & perditis moribus totus ferè prodierit redemptori suo contumax ac rebellis. Hæreses undique pullulant, ubique erumpunt, ubique propagantur; quibus infelix plebs & ad omnium rerum novandarum varietatem semper exposita velut pestifera quadam contagione tabescit, adeo ut non contemnenda Europæ pars, & quæ hactenus omni monstro caruit, tota sui dissimilis evaserit; quoniam cum religione superstitio, cum fide perfidia, cum pietat impietas, cum veritate mendacium nullo pacto cohæret. In quo tanto incendio, ne in majores flammarum vortices erumpat, extinguendo sanctitas tua Fernandum vel præcipuum adjutorem habebit: qui ut est acerrimus Christianæ veritatis assertor, nulla difficultate perterritus, in id totus incubuit ut Luterus iste draco, unde hoc omne venenum effluxit, ex miserorum mentibus eruatur. Proh dolor, voracitatem istam exortam ab ecclesiastico & religioso viro! Sed non novum est, quia, ut inquit Hieronymus, veteres scrutans historias invenire non potuit aliquos alios scidisse Ecclesiam & de domo Domini populos seduxisse præter eos qui sacerdotes à Deo positi fuerant & Prophetæ in speculatores; ut in cap.* Transferunt 24. q. 3. *At cùm jam Luterus ille suæ rebellionis & apostasiæ plures obtinuerit eosdemque obstinatissimos sectatores, nequaquam prædictam apostasiam Christianissimus Archidux evellere potuit. Propterea, pater sapientissime, accingere fortitudine, & exurgat Deus, & judicet causam suam.* Multa alia eleganti stylo in fidei favorem perorata sunt quæ longum esset referre; ac mihi quidem, quo ad præsens attinet, sufficit tetigisse.

XXV. *DE ACERRIMA PESTE qua negotia cessarunt.*

POstmodum verò per plures dies negotia siluerunt, eò quòd pestis acerrima in dies invalescebat. Nam tempore quo Romam adivimus orta, singulis diebus subrepens, usque ad maximam stragem crevit; cujus prætextu principes Ecclesiæ Cardinales, Archipræsules, ceterique Prælati, & curiæ officiales ab urbe secesserant. Sed Prælati, magnates, & nobiles, cum cetera turba quæ ab Hispania in Italiam sanctissimum patrem fuerat sequuta, non discesserunt, cùm vidissent Pontificem, tamquam bonum navarchum, naviculam Petri tot tempestatibus fluctuantem non deserere; & sicut servi fideles in tranquillitate, ita in tumultu epidimiæ & angustiis inserviebant. Ideoque plures è nostratibus quàm ex aliis in morbidam luem ceciderunt, quia potiùs mori quàm eum relinquere decreverant, usque ad extremum halitum, ut inferiùs dicetur, in sua fidelitate permanentes.

XXVI. *DE MILITIBVS IN Hispania conscriptis & in Italiam adductis.*

SEd quoniam suprà pollicitus sum navalem armaturam & gesta militum me recensiturum, hic inserere existimavi, & primùm fluctus concitatos marisque tempestatem, qua penè obruti fuerunt. Nam profectò multa & gravia sunt perpessi, præcipuè tempore illo quo fuimus in Portusi, & rursus cùm ad ostia Tyberina accessimus. Sed nos in portu, illi verò in alto mari. Vnde nostrum & illorum discrimen fuit dispar. Ceterùm cùm omnes convenissent ad portum veteris civitatis vulgariter nuncupatæ *Civitavieja*,

magno periculo & labore cum reliqua turba littoribus optatis potiti sunt; & in urbe ipsa aliisque locis adjacentibus per aliquod tempus permanentes, infirmitate aut inedia multi perierunt. Tandem cùm decretum esset miles ad expugnandum Ariminum proficisci debere, quam Dominus de Malatesta occupatam habebat, post aliquam cladem deventum est ad urbem Ariminum, quam obsidentes sunt castrametati. Vbi Dominus Franciscus Maria cognomento de Ruvere Dux de Vrbino, Comes de Monterelero, Dominus de Pesaro & Senagalla, Vrbis Præfectus, tanquam feudatarius Ecclesiæ, multis equitibus feudum sponte offerens affuit. Quam præfecturam illi donaverat avunculus ejus Iulius Papa, de cujus cognatione ducebat originem. Quæ arbitrio Pontificis conceditur ad vitæ duntaxat tempus illius qui donat; & est magnæ auctoritatis magistratus, præcipuè in coronatione Imperatoris, cui Præfectus Vrbis coronam imponit. Quæ præfectura hodie imago & umbra est præfecturæ priscorum; ut videri potest titulo *De officio Præfecti urbis in Digestis*. Præfectura enim omnia omnino crimina urbis sibi vendicavit, neque tantùm ea quæ intra urbem admittuntur, verùm etiam quæ extra urbem, dum intra Italiam patrentur. Quies quoque popularium, & disciplina spectaculorum, necnon dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & cura carnium & armentorum, ut justo pretio vendantur, ad Præfecti Vrbis curam pertinet. Et ut brevi compendio constringamus, Imperator Vrbem fidei Præfecti cummiserat, ut latiùs in præfato titulo tractatur. Et ne diù à materia divertamur, per multi magnates & nobilès in subsidium supradictæ expeditionis Ariminum venerunt. Denique tyrannus ille Malatesta hinc inde constrictus, post mensem ad obedientiam deveniens civitatem Ecclesiæ restituit. Et cùm exercitus ferme

tota

tota hyeme per campos Italiæ discurrisset, febris crebra milites invasit, adeo ut partem dimidiam totius exercitus obiisse crediderim; qui etsi non parva jactura, terras tamen Ecclesiæ inquietas pacavit.

XXVII. *OBSIDIO ET excidium Rhodium.*

INter has simultates & pressuras, ecce obsidio Rhodia è vestigio eminuit; cui pastor Ecclesiæ, quamvis à munificentissimo Episcopo Conchensi instantissimè efflagitaret ut à reverendissimis Cardinalibus ac aliis Prælatis auxilia peteret, cum manifesta cunctis esset inopia sedis apostolicæ; ac ne eorum quisquam se excusaret, primus ipse Conchensis polliceretur se omnia vasa aurea & argentea allaturum in pecunias conflandas, ut reliqui aut religionis gratiâ aut pudore sua vasa deferrent, hujus efflagitationi assentiri noluit. Atque à multis nobilibus & centurionibus Hispanis interpellatus ut eos in subsidium Rhodum mitteret, eis concedere noluit, tum ob simultates recentes, tum etiam propter nimiam inopiam cameræ apostolicæ, & præcipuè quia Prior Capuanus Præceptor militiæ ordinis sancti Ioannis se obtulit, paucis navibus sibi traditis, Rhodiis opem ferre. Tunc sanctissimus pater zelo fidei accensus misit quendam ex Capellanis Magistrum Petrum Barbirium Genuam, qui magna diligentia & sollicitudine classem pararet quam Priori Capuano traderet. Paulò post allatæ sunt litteræ Magistri Rhodii Pontifici nostro, quibus obsidium ac statum belli significabat: Præterea instanter deprecabatur ut beatissimus Papa dignaretur ineunte vere anni sequentis sibi suisque auxiliari. Usque ad illud nempe tempus civitatem magistrosque militiæ ac milites suos fore tutos arbitrabatur. Securitatem verò medio hoc tempore

Magister militiæ ideo fortè obtulit quòd cùm hyems instaret, Regem Turcarum deserturum castra & obsessionem non immeritò conjiciebat. Illum tamen omnino fefellit opinio, cùm contra eò ardentiùs, non in dies modo, sed in horas etiam civitatem circumvallaverit; quæ septem continuos menses per summas difficultates obsessa, cùm terra, tum verò mari, acerimè oppugnaretur, tandem expugnata succubuit. O infelix illa Rhodiorum militum manus, quæ sola tam gravis & ærumnosi belli pondus molemque sustinuit, partim jam trucidata, partim vulneribus ac inedia penè confecta; cùm interim nullus adhuc Principum (ô inauditum torporem & socordiam !) ad propugnandum suppetiasque amicis laborantibus ferendum accingeretur. Heu miseram atque infelicem Rhodiorum militum sortem ! O cœcas nostrorum Principum mentes, quos tantus perturbationem stupor oppressit ut perinde ac in theatrali ludo Rhodo capta, Christiani milites occisi spectentur, nulla non modo classe, quod factu facillimum erat, ad opem laborantibus ferendam instructa, sed nec cymbula quidem aut lintre ad miseros illos solandos emissa. Quod verò ad nostrum Pontificem attinet, cur ipse quoque in ope ferenda remissiùs egerit, non est quòd incusetur. Nam habito consilio cum viris strenuis in rebus bellicis ac bellorum expertis credidit Magistrum equitum Rhodiorum & milites civitatem per totum vel propugnaturos; quia non credebant ipsi bellici viri eos ad veris duntaxat introitum auxilii dilationem debere præscribere. Propterea Pontifex consilio peritiorum acquiescens, dictum Petrum à navali expeditione revocavit, ne intempestivè, cùm periculum præsertim non esset in mora, fierent expensæ; maximè cùm camera apostolica summa laboraret inopia. Et cùm tota curia magno mœrore afficeretur tot undique occurrentibus malis, calamitas

& mœstitia urbis pro tempore cessavit, delatis literis prædicti Magistri equitum Rhodiorum, eo maximè quòd existimarent Turcam immanem fidei inimicum tempore brumali ab obsidione discessurum, & tunc Pontificem, Imperatorem, Regesque Christianos Rhodiis suppetias esse laturos. Sed hæc nos opinio, Dei tamen occulto judicio, fefellit; quoniam Turca ferus aper non discessit ab obsidione, neque eum tempestas neque imbres aut bruma terruerunt. Qui non solùm urbem constrinxit, verùm etiam maria vetuit, commeatus & auxilia obsessis interclusit, ne quisquam Rhodum adire aut inde egredi posset. neque poterant naves ad portus accedere. Et hac causa de ejus statu nihil Romæ significatum est quousque die nativitatis Domini hujus anni, cùm Pontifex ad rem divinam audiendam vellet progredi, & milites custodiæ suo ordine componerentur ut arcerent turbam, ne ab ea opprimerentur, ecce lapis decidit ex fornice sacelli sancti Sixti intra palatium extructi, qui quendam miserrimum virum stationarium contrivit, aliumque semimortuum commilitones abstraxerunt. Quo prodigio stupefactus Pontifex, quasi in extasi capellam intrare formidabat. Attamen cùm omnia essent parata; decrevit in sacellum ingredi ut divina audiret officia, ne tanta solennitas natalis dominici omitteretur. Et continuò exclamatum est per seniores Romanos Rhodum esse captam, illam nimirum assignantes causam quòd cùm Constantinopolis à proavo istius Mahometici Principis expugnata fuerat, alius inde exciderat lapis; & hoc signo cognoverunt excidium Rhodium. In hoc loco, nisi aliò properarem, liberet extendere calamum. Dimissis enim quæ de prodigiis Iulius Obsequens memoriæ mandavit, iis quoque quæ Polydorus Vergilius scripsit, multorum sanctorum patrum sententias huc possem afferre. Illud tamen duntaxat

non prætermittam, Deo justo judicio quæsdam ejusmodi prodigiorum ostentatione ideo decipi, aut quia id eorum meruere peccata, aut talis credulitas aliquo prætextu fucata superstitiosorum hominum culpam obnubilet reddatque leviorem. Gregorius tamen in expositione sacri eloquii, scilicet, *erunt signa in sole & luna &c.* hæc verba dicit: *Quamvis priusquam Italia gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cœlo acies vidimus ipsum qui humani generis fusus est sanguinem coruscantes.* Ex quo loco elici potest nonnunquam similia præsagia certitudinem habere. Sed ut ad rem redeamus, proh dolor, cùm tot Principes Christiani armis potentes, virtute strenui, toto orbe diffusi essent, nullus tamen eorum movit pedem, quasi eorum nihil interesset, in Rhodiorum subsidium, præter Dominum Didacum à Toleto Priorem militiæ sancti Ioannis in Castellæ provincia, filium illustrissimi Ducis Albani, necnon Priorem ejusdem ordinis regni Aragoniæ, Castellanum de Amposta cognominatum. Qui singuli singulas naves ex Hispaniis in Siciliam ad portum Messanæ qui dicitur Mecinas adduxerunt; expectaruntque diù alios Priores vel Commendatarios aliosve quoslibet Christicolas, ut simul omnes suppetias ferentes Rhodum navigarent. Frustra tamen expectavere, cùm nullus ad rem tam piam aut zelo fidei aut amore reipublicæ Christianæ incitaretur, decepti fortasse brumam fugaturam tyrannum illum, quantumvis immanem. Hinc intelligi potest religio & virtus nostratium. Atque si mihi absque suspicione liceret, animum Christianum eorum extollerem, ni satis ipsa experientia monstraret, maximè ab illustri & felici tempore Gundisalvi Fernandez ob excellentiam gestorum magni ducis nuncupati. Ceterùm cùm prædicti Priores ab omnibus destituerentur, capta Rhodo à portu Messanio in Vrbem se contulerunt visitatum limina Apo-

ſtolorum deoſculatumque ſacros Pontificis pedes. Et poſt aliquot dies in Hiſpaniam reverſi ſunt.

XXVIII. DE SECVNDA *revocatione expectativarum.*

HVcuſque nonnulla adverſa Chriſti vicario recenſuimus, quæ ipſe, ut diximus, lege Chriſtiana vultuque hilari, ſicut proſpera, æquo animo pertulit. Redeamus nunc ad diſcurſum actorum ejuſdem ſanctiſſimi patris. Qui cùm materiam reſervationum & expectativarum ſacris canonibus inimicam, ac perinde eorum obſervantiſſimus exoſam haberet, Cæſarauguſtæ omnes beneficiorum expectationes, ut prædiximus, octavo Calendas Maii revocaverat. Quarum revocatio cùm ſit facti & in facto conſiſtat, poſſet inculpabiliter ignorari. Vt ergo in omnium veniret notitiam, dictas expectationes in cancellaria apoſtolica, ne ampliùs ab aliquo ambigeretur, quinto Idus Decembris palam irritas nuntiari juſſit. Demum revocatione facta, adeo peſtis acerrima increvit ut Cancellariam & Rotam claudi negotiaque cuncta ſilere ac Pontificem cum familia intra ſepta palatii detineri oporteret, ut nemini ex urbe aut ex familia, niſi vocato, ad eum pateret acceſſus, neque cuiquam familiari urbem adire permitteretur; qui, ſi ſecùs faceret, eo ipſo à conſortio palatii ablegaretur. Et adeo complacuit hæc monaſtica vita Pontifici ut uſque ad mortem ferme eam ſervaverit. Cujus rei cauſa nonnulli Cardinales aliquantulum ſedata peſte Romam reverſi, cum populo querebantur quòd non eſſet ad quem pro ſuis querelis poſſet haberi recurſus. Vt teſtis domeſticus & oculeus, ſi dictis meis fides adhibenda eſt, hanc culpam uſquequaque illi non audirem imponere. Conſiderata namque probitate Pontificis, illis potiùs aſcri-

Vide ſuprà cap. 1. & 7.

berem quorum ministerio & consilio Pontifex utebatur; qui sibi tantùm nixi sunt vendicare Pontificem, ut sub contagiosæ epidimiæ prætextu, ejus commercio soli fruerentur & alios prohiberent. Quibus consiliariis plusquam expedierit, cùm aliàs esset formidolosus, se confidebat. Et fideliter asserere audeo nullum multis retro temporibus Pontificem in studiis & negotiis tantum elaborasse. Sed quamvis sollicitè, irrito tamen labore; quandoquidem ejus labores Sathanæ malitia concutiebantur, cùm per manus ignavorum officialium domesticorum negotia essent expedienda. Quorum nomina ideo silere decrevi, ne cùm aliis in hoc proficere nequeam, illis officiam. Pontifex tamen adeo incumbebat labori ut existimaret pontificatum, mare magnum & spatiosum, suo claro indefessoque ingenio esse moderandum. Et iste assiduus labor causa fortassis fuit ejus intempestivè mortis; quia omnia propria manu quasi tangere atque æqua lance librare volebat. Tractu temporis multis gubernatoribus, præsidibus, vel arcium custodibus tam diversas urbes quàm ecclesiæ castra commisit.

XXIX. *DE EXPEDITIONE negotiorum, breviumque missione ad Principes Christianos super pacis observatione.*

AT cùm divina clementia sua immensa caritate pestem illam à Romano populo primo ineunte vere anni vigesimi tertii supra sesquimillesimum avertisset, jussu sanctissimi Papæ aperitur Rota, & negotia expeditionesque suo ordine procedebant. Priùs enim propter contagiosam illam tabem causarum actio cessaverat. Deinde reverendissimi Cardinales ac alii curiales egregii, qui timore pestis aberant, paulatim ad urbem redierunt; consistoria-

que publica fiebant, ea causa maximè ut Imperatorem & Regem Franciæ invicem divisos concordi pace ligarent, maturiorique consilio pastor Ecclesiæ cum suis fratribus dissidentes ad pacem reduceret. Ad quos assiduè litteras & nuncios miserat, incassum tamen, quoniam antiquus sator zizaniarum iram intestinumque odium adeo fixerat in illorum cordibus ut concordiæ semen sanctum & monita salutis non exciperent, neque dissidium illud intestinum ab eorum visceribus evelli aut eradicari potuit. Et hac via sanctissimus Papa optatum consequi finem non valens, ad juris rigorem se convertit, eos monendo & sub excommunicationis pœna præcipiendo ut à bellis & simultatibus infra tempora in litteris bullatis præscripta discederent & ad concordiam caritatemque redirent. Quas litteras numero triginta duas expeditas propriis oculis vidi ad omnes Principes Christianos, potentatus, dominationes, & magnates non recognoscentes superiorem missas quos in partes Imperatoris aut Regis Francorum propensos conspeximus, quibus monebantur ab illis factionibus secedere & pacem sub eisdem pœnis inire. Verùm hæc ne videantur aliquibus peregrina subindeque sua fide carere, cùm præsertim diù bellis durantibus inter Regem Catholicum & Reges Franciæ, Pontifices nunquam eo remedio usi sint, propterea fortassis quòd Pontifices non pacifici his aut illis partibus adhærebant, jure tamen cautum est 90. *distinct.* præcipuè in conciliis Carthaginensibus, quorum verba hæc sunt. *Studendum est Episcopis ut dissidentes fratres, sive Clericos, sive laicos, ad pacem magis quàm ad judicium coërceant.* Et eodem Concilio: *Oblationes dissidentium fratrum neque in sacrario neque gazophilatio recipiantur.* Item in Concilio Agathensi, cujus series talis est. *Placuit etiam ut (sicut plerunque fit) quicun-*

que odio aut longinqua inter se lite dissenserint, & ad pacem revocari diuturna obstinatione nequiverint, à sacerdotibus civitatis primitus arguantur. Qui si inimicitias deponere perniciosa intentione noluerint, de Ecclesiæ cœtu justissima excommunicatione pellantur. Ideo peritissimus Papa juris censor priùs voluit ad arma spiritualia, quæ propria sunt Ecclesiæ, recurrere quàm corporalia movere. Ista tamen remedia, etsi sancta & juri consona, tamquam futilia & supervacua illi contemnentes, in suo indurato corde perseverarunt. Et in dies ventum est ad ultimum præcipitium, ut nostris peccatis in præliis Longobardiæ & Mediolani periculo comperimus; gravioraque damna formidabamus, nisi Deus sua clementia avertisset. Atque his dissidiis, ut fama erat, originem dedit comprehensio reverendissimi Cardinalis * Volterrani, qui accusatus fuit crimine læsæ majestatis imperialis, eò quòd arguebatur cum aliis nobilibus regnum Siciliæ in Gallorum manus traditurum, & hac occasione, tamquam particeps conjurationis, in sancti Angeli castellum jussu Pontificis per Dominum Ferdinandum de Sylva ipsius Papæ custodiæ ducem die vigesima sexta Aprilis anni prædicti missus est atque ibidem detentus, honestè tamen, sicut ejus dignitas exigebat, usque in ultimum exequiarum beatissimi Papæ diem; quo cum aliis Cardinalibus ingressus est conclave, ut suo loco opportuniùs referemus.

* Francisci Soderini.

XXX. *DE CANONIZATIONE beatorum Antonini & Benonis.*

ET quia inter alia gesta per Pontificem memoranda potissimum fuit canonizatio beatorum Antonini Florentiæ Archiepiscopi necnon Benonis Saxoniæ, quam celebravit Calendis Maii prædicti

anni, propterea huic opusculo, tamquam dignissimam rem, tali forma celebratam annectere volui. Sed priùs quærendum est quid sit canonizatio. Secundùm Ioannem Andream *cap. 1. De reliquiis & veneratione sanctorum* canonizare est aliquem per summum Pontificem catalogo sanctorum adscribere, cum nemini liceat aliquem, etiamsi miracula fecerit, ut sanctum colere, quia sæpe per malos quædam quasi miracula fiunt. Magna præterea cum instantia petenda est canonizatio; neque Papa facilè moveri ad inquisitionem sanctimoniæ canonizandi, immo debet commissionem differre illius vitæ indagandæ, ut videatur interim an fama & miracula continuentur. Quod si fiat, tunc committit inquisitionem super vita & miraculis hominis canonizandi; ut latiùs hæc traduntur in dicto capite primo. Primùm quidem causa prædictorum per Pontificem commissa fuit judicibus in locis Florentiæ & Saxoniæ, ut diligenter per testes de vita, moribus, & miraculis præfatorum Antonini & Benonis informarentur, sicut jura decernunt, præcipuè textus capitis *Venerabili*, De testibus, cujus littera talis est. *Venerabili fratre nostro Episcopo & Capitulo Cerisopitensi ac universis Abbatibus apud Cistercium in generali capitulo congregatis.* Et infrà. *Discretioni vestræ mandamus quatenus testes quos Abbas & monachi sancti Martini Cisterciensis ordinis super vita & miraculis piæ memoriæ * M. Abbatis monasterii supradicti duxerint producendos, examinare sigillatim curetis cum ea diligentia quæ solet & debet in receptione testium adhiberi.* Informatio itaque prædictorum Antonini & Benonis per judices juxta mandatum apostolicum habita sub fideli custodia mittitur ad Papam; eamque ipse uni ex Auditoribus sacri palatii examinandam tradidit, ut per eum discuteretur an fuerit jure facta, & probationem sufficientem

* Mauricij.

ad canonizationem ſanctorum fuiſſe perpenderet. Qui quidem idoneam ſe comperiſſe informationem & juridicam Pontifici retulit. Quam iterum pater ſanctiſſimus theologis commiſit, qui dijudicarent an mores, vita, & miracula ſanctorum digna eſſent necne ad illos canonizandos. Et juxta eorum vota, quoniam omnia rectè fuerunt reperta, aſtantibus ſanctiſſimo domino Noſtro Papa cum reverendiſſimis fratribus Prælatis ac multis aliis viris literatura & nobilitate claris, canonizatio in publico conſiſtorio propoſita fuit in hunc modum. Duo Advocati conſiſtoriales declamatoriè, alter quidem unius, alter verò alterius vitam, miracula, & alia hujuſmodi, ut manifeſta fierent cunctis, radicitus expoſuerunt, exorantes beatiſſimum Papam ut illos viros, qui ſanctitate & exemplo in via ſuæ peregrinationis eminuerunt, catalogo ſanctorum aggregare vellet. Deinde Pontifex poſt illorum narrationem gratias Deo egit, qui nunquam etiam uſque in finem ſeculorum ſanctos & juſtos elargiri deſinit. Et ut ſanctiùs omnia procederent, triduum jejunium & preces Deo effundendas Prælatis omnibus indixit, ut ipſe ſua bonitate in eorum corda, ſi vera eſſent miracula, illorum approbationem cælitus infundere, ſin autem falſa, avertere dignaretur. Et peracto jejunio, Cardinales & alii præſules cum beatiſſimo Domino noſtro in palatium convenerunt, & in publica concione de eorum vita & ſanctimonia, utrum approbatione vel improbatione digna eſſent, prout cuique deſuper datum eſt, conferebant. Et licèt multi ex Præſulibus actum iſtum decorantibus ſolenniter materiam diſſeruiſſent, præcipuus tamen fuit integerrimus pater Dominus Didacus Ramirez Epiſcopus Conchenſis, prudentia & literatura refertiſſimus. Et poſt longam altercationem inter omnes convenit viros ſanctos approbari. Itaque poſt biduum aut triduum ſanctiſſimus cum

clero & populo ad basilicam Apostolorum in locum contabulatum eminentiorem ascendens, inter Missarum solennia alta & intelligibili voce ipsorum laudes pertractans, omnesque ad bene agendum exhortans, his verbis concionatus fuit. *Gloriosus Deus in sanctis suis & in majestate mirabilis; cujus ineffabilis altitudo prudentiæ nullis inclusa limitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura judicii cœlestia pariter & terrena disponit, etsi cunctos suos ministros magnificet, altis decoret honoribus, & cœlestis efficiat beatitudinis possessores, illos tamen, ut dignis digna rependat, potioribus attollit insigniis dignitatum & præmiorum uberiori retributione prosequitur quos digniores agnoscit & commendat ingentior excellentia meritorum. Sic & alma mater Ecclesia ejus sacra vestigia prosequens, & exemplo ducta laudabili, licèt universos in regnis cœlestibus constitutos studiis honorare sollicitis & sonoris efferre præconiis non desistat, Antoninum tamen & Benonem electos Dei athletas specialibus disponit honoribus venerari. Ideoque circumspecta prudentia dictæ sedis, quæ actibus intenta salubribus & operibus exposita pietatis libenter & solerter exequitur quæ sunt Dei, præmissa solicitè dignèque considerans & debita meditatione perlustrans, ad divini nominis honorem & gloriam, exaltationem catholicæ fidei, salutemque fidelium meritò censuit riteque providit servos Dei per sanctam & catholicam Ecclesiam esse colendos. Nos itaque piis ducti consiliis, dignisque studiis excitati, nonnullos prædecessores nostros Romanorum Pontificum specialis devotionis prosequentes affectum imitari solicitè intendentes, qui aliquos sanctos canonizavere, de consilio fratrum nostrorum pariter & assensu beatos Antoninum Florentiæ Archipræsulem atque Benonem Saxonensem catalogo sanctorum ascribimus, festaque illorum, Missas, & officia in eorum commemorationem per universas orbis Ecclesias singulis annis perpetuis*

futuris temporibus celebrari concedimus & ordinamus. Astantes verò concordi jubilo collaudaverunt Dominum dicentes : *Te Deum laudamus &c.* Et quamvis summa pecuniarum non exigua in simili actu, tum in pontificia familia toganda, tum in aliis impendiis soleat consumi, circumspectissimus tamen Papa tales sumptus, quasi alienos à sanctimonia & à puritate canonizationis, fieri vetuit. Quod rarò (cùm pecunia magno pretio habeatur) visum inter homines censeo. Sed non absque querela familiarium aliorumque suam mercedem frustra expectantium actum est.

XXXI. *DE LEGATIONE & suppetiis in Vngariam missis.*

MEnsi Iunii anni supradicti reverendissimum Cardinalem Minervæ, Caietanum nomine, in Vngariam cum quinquaginta millibus ducatorum in subsidium contra Turcas regnum illud invadentes atque legationis officio functurum, virum in literis sacris eximium, ordinis sancti Dominici, bellorum omnino expertem, vicarius Christi misit, etsi alium aptiorem huic rei illuc mittendum curare posset, ut qui paulò antè illustrissimum Columnensem Cardinalem, virum strenuum, hujusmodi legationi satis idoneum, mittere decreverat, attamen ob pecuniarum penuriam, cùm ex claro sanguine ortus ampliorem comitatum ducturus, facturusque esset majores expensas, propterea Cardinalis ipse honestiori modo quo potuit, hoc prætextu se excusaverat. Quocirca prædictum reverendissimum Cardinalem Minervæ in illius locum suffecit, qui propter instantem necessitatem citiùs in Vngariam se contulit ; ac paulò post ejus adventum stragem magnam indigenæ Turcis intulerunt, quoniam, ut ex literarum inde missarum exemplari percepi, tredecim mille à paucis Christi-

tolis industria & ingenio eos invadentibus obtruncati sunt, cum furtim expugnare castrum aut prædas agere niterentur. Reverendissimi tamen Cardinalis labor irritus propè fuit, cùm in dies major pars Vngariæ veniret in manus Turcarum; & quod calamitosius accidit, Rex ipse Vngarorum pro defensione regni & fidei a Turcis anno vigesimo quarto supra millesimum quingentesimum in prælio occisus est. Ac post aliquot dies monachus quidam putans sibi licere a claustro exire militiæque intendere, eò maximè quòd reverendissimus Minervæ Cardinalis quasi cum Turcis conflicturus Vngariam petiverit, vel fortè quia in subsidium Christianæ reipublicæ se accingeret, Romæ multos pedites ob Dei amorem nullo alio stipendio collectos conscripsit, qui eos quidem tamquam dux strenuus præcedebat, pedites verò ducem illum sequebantur, & militari ordine sæpenumero ante sacrum palatium per gyros huc & illuc incedebant, &, ut moris est, in unum corpus instar coronæ convenientes, jactabant sua, ut ita dixerim, ignivoma tonitrua. Deinde versa vice rotunda phalanx illa hominum paulatim dissolvebatur; & iterum ut grues antesignanum suum insequentes, in hospitia sua redibant. Mercede tandem bellica destituta evanuit exercitus illa devotio, aliis afferentibus Pontificem vetuisse propterea quòd non expediret monachis rebus bellicis immisceri, aliis aliter sentientibus. Nihilominus tamen alter monachus continuò prodiens se obtulit, qui paucis sumptibus multas triremes se paraturum pollicebatur. Sed idem de triremibus quod de exercitu monachali actum est. Et meritò. Gesta enim monachorum extra claustra evanida reputantur. Monachus enim (ut inquit textus in cap. *Placuit.* 2. 16. q. 1.) neque pœnitentiam dare, neque filium de baptismo accipere, neque baptizare, neque infirmum visitare, neque mortuum sepelire;

neque ad Ecclesiam secularem transire, neque aliis qualibuscunque negotiis sese implicare debet. Sit claustro suo contentus; quia sicut piscis sine aqua caret vita, ita sine monasterio monachus. Sedeat itaque solitarius & taceat, quia mundo mortuus est, Deo autem vivit. Agnoscat nomen suum. Monachus enim Grecè, Latinè est solitarius. Sedeat ergo, & suæ solitariæ vitæ vacet. Propterea cùm Pontifex juris prudentissimus tantæque sanctimoniæ vir esset, illos monachos extra monasteria evagari vetuisse arbitror, eosque ad claustra redire compulisse, ne ampliùs bellicis rebus immiscerentur.

XXXII. *DE CONFOEDERATIONE Pontificis Adriani cum Imperatore, potentatibus & magnatibus Italiæ.*

ET cùm hinc indeque anxietatibus solicitudinibusque Pontifex distringeretur, diùque ut cultor pacis, quamvis casso labore, inter Imperatorem & Gallorum Regem per suas litteras nuntiosque procurasset concordiam, quum item rumor esset Regem Franciæ manu potenti in Latium venturum, totaque Italia in partes Imperatoris & Regis, ut diximus, divisa esset, multis diebus consilium cum Cardinalibus in consistorio pater piissimus habuit, ut maturiùs deliberaret quid in discrimine tanto agendum esset. Tandem ut bonus gubernator ac propugnator paterque patriæ curavit Imperatorem nostrum, dominationes Italicas, Duces & magnates Romanæ Ecclesiæ unanimes colligare ad propulsandos omnes qui Latinos invadere niterentur. Et quamvis unio illa esset generalis, qua omnes vincirentur, conjectura tamen certa erat in Gallorum aut Turcarum Regem esse factum. Pontifex pro terris Ecclesiæ ad expeditionem, Cæsar nempe pro regnis Siciliæ & Neapolis

ac urbibus imperialibus, Venetorum verò, Genuensium, Florentinorumque potentatus, cum ceteris Ducibus, Marchionibus, & Comitibus, certum numerum equitum peditumque pro virili pollicebantur. Ac ut isthæc tamquam utilia & reipublicæ proficua palam omnibus patefierent, sanctissimus pater cum illustrissimis Cardinalibus, Præsulibus, aliisque nobilibus pridie Nonas Augusti petivit Ecclesiam beatæ Mariæ urbis Romæ; ut die intemeratæ virginis de nivibus cognominatæ inter Missarum solennia prædictorum promulgaretur concordia. Quam quidem confœderationem contra quoscunque volentes Italiam invadere jure potuit Papa facere ac arma temporalia movere non suffragantibus armis spiritualibus, ut suprà retuli, ac se & alios Christicolas defensare. Et quidem cùm liceat cuilibet suo vicino vel proximo pro repellenda injuria suum impartiri auxilium, immo, si potest & negligit, videatur injuriantem fovere, licuit etiam Pontifici catholico sibi ac suis proprio subvenire subsidio atque arma parare & gerere bella; ut in cap. *Dilecto*. De sent. excomm. in Sexto. Neque fecisset noster mitissimus pater nisi jure posset, quia magnæ literaturæ & timoratæ conscientiæ Pontificem nostrum fuisse constat. Quis enim facilè crederet virum præditum scientia literarum propriæ salutis oblitum, in juventute pacificum, in senio ad bella se convertere, ni jus & pia justaque causa permitterent? Cùm ergo divina officia pariterque pacis fœdera proclamata essent expleta, in suum quisque hospicium se contulit.

XXXIII. *CONVIVIUM à reverendissimo Cardinali Bernardino de Carvajal Pontifici factum, ejusdemque Pontificis letalis morbi initium.*

MAximus verò Pontifex in domum sancti Martinelli nuncupatam divertit, ubi à reverendissimo Domino Bernardino de Carvajal Cardinali tituli sanctæ crucis hospitatus atque invitatus fuerat: qui nudius tertius (ne quid sinistrum quis suspicari posset) vitellas, arietes, attagines, phasianos, & alias hujusmodi aves esculentiores vivas, vinaque singularia in palatium miserat sacrum, ut per obsoniorum præfectos coquosque pontificios degustarentur & pararentur. Tamen præventus letali morbo nedegustare quidem quicquam potuit. Quamvis nonnulli errore ac sinistra suspicione decepti improbè suspicati sunt ex illo convivio ægritudinem esse initiatam. Sed omnino falsum id est, cùm nihil, ut diximus, prægustasset. Et hora cœnæ parvo sumpto cibo in noctis crepusculo in aulam sacram rediit. Et in initio infirmitatis medici judicabant esse catharrum è capite defluentem; qui quidem catharrus vulnus quoddam juxta palatum fecerat. Et paulatim apostema illud descenderat in guttur; ubi per aliquot dies sic defixum fuit ut difficillimè quicquam deglutire sineret. Opinabantur tamen physici & chirurgi non esse mortiferum, maximè cùm suppuratio illa in brachium collaberetur: qua intumescente, ij qui experti apostema simile fuerant timuerunt, mortemque proximam esse Pontifici prognosticabant. Sed cùm ope medicorum inflatio illa expelleretur, iterum respirantes ac lætitia affecti credebant Papam evasisse periculum, cùm inde deterius illi contigerit: quia tumor ille deorsum corruens, supra renes consedit;

consedit, & usque ad obitum Pontificis cum gravi dolore plusquam triginta diebus affixus stetit. Et licèt tolerantissimus pater diebus ferme singulis extra thorum vesceretur, & per cameram deambularet, & nona die ante exhalationem animæ benedicturus milites quos in subsidium Mediolani (fide unionis servata) mittebat contra Gallos, qui post Alpium transitum in Italiam descenderunt, in publicum progrederetur, & ab illo die omnes indubitatam Papæ incolumitatem opinarentur, Deus autem, cui spiritum tradidit quadragesima die initiati morbi, aliter decreverat. Et cùm nondum de infirmitate satis constaret tot lapsis dierum curriculis, opiniones hinc inde variæ emergebant. Alii veneno peremptum, alii ex incognito morbo decessisse asserebant. Quod Dei judicio, qui secretorum nihil ignorat, est relinquendum.

XXXIV. *DE CREATIONE Cardinalis Hincfort, & legato familiæ relicto.*

ET cùm familia Flamingiorum mortem Pontificis per aliquot dies antea præsensisset, illi instabant ut Dominum Guiliermum Hincfort, tunc Datarium & Dertusensem Episcopum, Cardinalem crearet; ne omnino manerent deserti in casu (quod Deus averteret) piissimus pater nutu divino ab hac luce emigrasset. Et licèt Papa, sive persuasione familiæ, sive aliàs ardenter hoc procuraverit, difficillimè a collegio Cardinalium impetraret si reverendissimi patres pro certo ejus proximum obitum haberent; tum quia Hincfort exosus habebatur, tum verò quia paulò antè cognitus in tenui officio, eorum consortio indignus putabatur. Et ferme omnes affectabant Magistrum Theodoricum à secretis Pontificis ipsorum

conventui aggregari & loco Datarii Dertusensis eligi. Voluntas tamen Pontificis aut veriùs suorum aliter inhiabat. Et tandem nostri Cæsaris oratore instigante Comite de Cabra Duce Suessano seu magis de Sessa, triduo ante mortem Papæ numero Cardinalium prædictus Dominus Guiliermus Hincfort Dertusensis conjunctus est, ditatusque multis beneficiis ac officiis quibus eum Pontifex donaverat. O felix vir, quem Deus ad tantum fastigium brevi evexit. Etsi conquerere ur se divitem curialem esse maluisse quàm pauperem Cardinalem. Hoc quippe inde provenire arbitror quia suæ quemque fortunæ maximè tædet. Eadem die Gadicensem Ecclesiam cum mille ducatorum pensione Ioanni Rufo Consentino Archiepiscopo aliumque episcopatum in Flandria cuidam juveni Proregis Neapolis consanguineo cum eadem aut majore pensione in utramque familiam Hispanicam & Flamingiam dividendas contulit. Et prima hora diei qua obiit, motus precibus illustrissimi Ducis Sessani Dominus Noster Papa breve concessit quo utrisque alumnis supellectilem quam ex Hispaniis in urbem detulerat, moderatione Sessani Ducis ac Cardinalis Dertusensis distribuendam reliquit. Causa largitionum hujusmodi ea fuerat, quòd misera & rerum indiga clientela, tum ob temporis angustiam, tum quia id casu contigit, nihil aut parum pro multis expensis & illatis damnis recepisset. Sed frustra, quia ex legato nihil, ex pensionibus verò modicum post longam expectationem sortiti sunt. Nam defuncto Pontifice parva aut nulla cura fuit executoribus in explenda ejus voluntate. Vel fortè quia novus Pontifex pensionibus assentiri noluit; aut quia ij quibus officium illud commissum fuerat, sibi officiosi duntaxat, aliorum sunt obliti. Et cùm ante mortem Papæ suspicarentur medici in potu aut cibo sive literis eum toxicatum, prævia informatione Dominus Ferdinan-

Eustachius de Croy Episcopus Atrebatensis.

dus de Silva Capitaneus custodiæ incarceravit in castello sancti Angeli quosdam subditos Ducis de Camerino, qui factionem Gallicam sequebatur; quorum causa mihi fuerat commissa. Et quia ante excussionem definitionemque almus Pontifex à vita migravit, successitque cœtus Cardinalium, quibus non magis quàm suffecto Papæ curæ fuit amplius crimen examinare, negotium infectum permansit.

XXXV. DE MORTE *brevibusque Papæ inferiis.*

Et cùm jam sæva mors quatuordecima die Septembris prædicti anni MDXXIII. insidiaretur Pontifici, receptis devotissimè sacramentis, ut moris sui erat, ibidem astantibus Prælatis domesticis cum reverendissimo æditoo Archiepiscopo extremam unctionem ministrante, necnon Pœnitentiariis alternis vicibus more solito præsentibus, moritur Pontifex quadragesimo die incepti morbi, defatigatus doloribus ac cruciatibus creberrimis, anno secundo sui pontificatus. Mortuo Pontifice pontificalibusque ornamentis induto, cadaver foras vehitur in secundam spatiosam aulam palatii; deponiturque in thorum stratum, ubi manifestè usque ad noctem omnibus pateret. Innumeræque hominum copiæ catervatim ad ipsius pedes deosculandos solita consuetudine irruebant; quia, ut asserebatur, indulgentia plenaria deosculantibus ejus pedes est concessa. Aderant enim comitantes examine corpus magnificentissimus Conchensis Præsul, & Dominus Ferdinandus de Silva infelix tunc custodiæ Capitaneus, & Dominus Bartholomæus Cueva, temporis successu creatus Cardinalis, Ducis de Albuquerque filius, & Dominus Petrus Paciecus postea Episcopus Gienensis, & Cardinalis, filius Domini Alphonsi Tellez Comitis de *la Puebla*

de Montalvan, fratris Marchionis de Villena, & Dominus Rodericus Mendocius filius Comitis de Castro, Salmanticensis Episcopus postmodum creatus, cum multis aliis nobilibus Hispaniarum cadaver observantes, ne turba irruens prosterneret, quam vix poterant arcere. Astabant prætererea Pœnitentiarii ac alii de familia sacellani summissa voce officium defunctorum canentes. Deinde nocte eadem in sacellum sacri palatii sub silentio portatur; quod nonnulli nostratum custodierunt, dolentes lacrymosis singultibus obitum immaturum sui ducis & aurigæ. Pietatis namque affectu aut humanitatis intuitu mortuos lugere non prohibemur, sicut nonnullos sanctorum patrum exequiis aliorum pias lacrymas impendisse legimus. Tristes interim collachrymant ærumnas & miserias coacervatas quas per mare & per terras (profectò dignas ploratu) passi sunt, quasque passuri essent; quarum inferiùs aptiùs forsan mentionem faciemus. Postmodum verò decimo septimo Calendas Octobris convenere reverendissimi Cardinales Prælati, Oratores, magnates, nobiles, innumeraque turba ad inferias beatissimi Papæ, quæ in hunc modum ductæ sunt. Horam circiter nonam ante meridiem magna & solenni pompa in basilicam Apostolorum eodem ornatu Pontificali cadaver lectica defertur funebri. Et celebrata Missa & peractis exequiis sicut pridie factum fuerat, in aperto relinquitur, ut matronæ Romanæ venirent Pontificis pedes deosculaturæ. Nam hic mos jamdiu in urbe observatur ab ipsis; quæ non passim è domibus egrediuntur, exceptis diebus in chirographo nuptiali designatis. Et tunc obligationis potiùs facultate quàm arbitrio maritorum egrediuntur. Hinc inter illas exortum est adagium, beatas esse feminas quæ nubunt Hispanis, quia liberè ad sacra aliaque munia obeunda pro arbitratu exeunt juxta Iberiæ consuetudinem, neque

constringuntur ut reliquæ ad certos dies & festa solennia. Et ne ab argumento suscepto discedamus, circa noctem ejusdem diei honorificè defertur corpus pientissimi patris in capellam; ubi per Canonicos sancti Petri diebus singulis divinum decantatur officium. Et cùm vivens esset aspectu pulcherrimus, horribilis visu tunc omnibus apparebat, ob id nempe quia non pinguis tantùm, sed morbi vitio erat valde turgidus. Et cum Scalcus, id est, architriclinus, sacellanorum ac sacri palatii scutiferorum prospiciens tumiditatem cadaveris acclamasset Pontificem toxico interemptum, quippe qui meminerat Alexandrum felicis recordationis veneno occisum similem effigiem & inflationem habuisse, exorta est contentio inter alterutram familiam. Hispani enim incusabant Flamingios quòd non fideliter & solicitè custodissent Papam sanctissimum, quem sibi solis servandum vendicaverant, repellentes Hispanos, admittentes Gallos & coquos & ministros coquinæ. Et cùm eo tempore præfata bella exarderent, suspicabantur omnes ab illis toxicatum Pontificem. Auctore enim Boëtio nulla pestis efficaçior est ad nocendum quàm familiaris inimicus, nec deterior hostis quàm fictus amicus, aut odium gravius quàm simulatus amor, Et sunt ideo nequiores hostes hi quàm illi qui foris sunt, quoniam per amicitiæ speciem quæ inimica sunt gerunt. Sed non puto Flandros adeo ignavos ut tales reciperent à quibus simile flagitium perpetraretur. Si enim aconiti potione Pontifex fuit interemptus, subtiliori ingenio commissum est facinus. Omnia namque edulia prægustabantur ab structore. Sed, ni fallor, propterea admittebant Gallos quia ritus moresque eorum potiùs quàm nostri cohærent illis. Et tantus fuit tumultus domesticus ut ad sedandam altercationem oportuerit arte anatomiæ aperiri à chirurgicis cadaver. Attamen quia veritas hujusce rei

minimè certa constitit, jurgia nondum sopita fuerunt; & ita semidilaniatum cadaver sepulchro traditur. Quamvis memor fuerim Doctorem de Agreda protomedicum dixisse sacrum magistratum veneficio sublatum esse. O immane & horrendum facinus, oves necare pastorem! Nam si apertè quempiam occidere grave flagitium arbitramur, quanto magis insidiosè Pontificem universalis Ecclesiæ, speculum pudicitiæ, magisterium vitæ, scholam virtutum interimere? O nequissimum leonem veriùs quàm hominem! Tunc agnum mitem interfecisti, quem ut animarum patrem tenebaris diligere? Qua temeritate quave audacia tantum scelus commisisti? Considerasses enim bonitatem, literaturam, aliaque multa Pontificis merita ut à tam turpi facinore abstineres. Quæ si omnia vellem colligere, faciliùs me tempus quam materia desereret. Quod non ab homine, sed à dæmone perpetratum existimo. Quod si verum est sanctum Pontificem ab homine toxico occisum esse, hujusmodi suspicioni præsumptionem addidit obitus Prosperi Columnæ generalis copiarum sacræ majestatis ductoris, qui post mortem Pontificis viam universæ carnis est ingressus peremptusque, ut fama erat, veneno. Hoc multi suspicabantur, quoniam Pontifex in fœdera contra Regem Franciæ omnes potentatus Italiæ devinxerat. Et quia Prosper Columna armis & consilio exercitui Gallorum resistebat, ideo cum Pontifice toxico interiisse rumor erat. Quæ nimirum judicio divino relinquamus; quia tam nefaria facinora non sunt à Christi fidelibus præsumenda, neque re neque consilio perpetrata fuisse credendum est. His novem continuis diebus magister domus cum tota familia pontificia ad tumulum Papæ singulis diebus veniebat, & peracta Missa in domum revertebatur. Alii in tinellum palatii, alii verò in proprium hospitium divertebant. Nam mos est quòd clientes

Pontificis defuncti impensa cameræ quadraginta diebus alantur. Vtinam mihi citra suspicionem liceret nostrorum fidelitatem suis laudibus non fraudare, quanto vitæ discrimine quantisque damnis impensisque hunc virum sanctum usque ad sepulchrum sint comitati. Nam profectò si parens singulorum ipse fuisset Pontifex, eisque multa beneficia contulisset, non possent ardentiori amore eidem inservire, cùm tamen expers muneris eorum major pars fuerit. Hac eadem die decimo septimo Calendas Octobris, cùm tota urbs armis ebulliret, reverendissimi Cardinales in unum convenerant super rebus agendis, & primùm ut ordinarent magistratus urbis Præfectum Præfectique officialem, quia obitu Pontificis omnes de more cives parantur ad arma. Et quod deterius est, ex villis & castris finitimis catervatim ruunt rustici ad prædam & pugnam. Item fautores civilium dissensionum concitant partes suas. Ideoque Domini Cardinales ad justitiam expediendam sine mora creant magistratus; frustra tamen, cùm seditiones usque ad creationem Pontificis non sedentur. Tractarunt præterea de Castellanis ministris & officialibus in tota Ecclesiæ ditione sub homagio ponendis. His rebus à morte Pontificis in decimum calendarum ejusdem mensis operam dederunt.

XXXVI. *DE EXEQVIIS solennioribus Papæ à Cardinalibus factis.*

VLtima die novendialis reverendissimi Cardinales, ut defuncto parentarent, moremque priscum exequiarum servarent præteritorum Pontificum, & officium funebre in hunc modum perficerent, basilicam Apostolorum petivere. Assistunt enim reverendissimi Cardinales, per quos Missa funebris decantatur in prædicto sacello Canonicorum. Et inter

Missarum solennia concionatus est præclarus Patriarcha Hierosolymitanus, illustrissimi Cardinalis sanctæ Crucis nepos ex sorore, ex familia de Carvajal, allicendo & exhortando reverendissimos Ecclesiæ principes ut talem in pontificali sede constituere procurrarent cui Reges & Principes terræ capita submitterent, ejusque monita velut medicamenta susciperent. Ac finita Missa quatuor Cardinales comitantur reverendissimum eandem Missam celebrantem usque ad suggestum in Apostolorum media basilica erectum, quod circumstabant familiares Pontificis pullati; super quod aliud contabulatum instar arcis facibus magnis plenum structum erat. Atque interim dum cantores psallebant æternæ requiei antiphonam, quilibet Cardinalium circuibat tumulum, aspergens supra eum aquam benedictam, aut thurificans; & cùm perficiebat orationem, summissa voce cantabat. Quo ordine ad ultimum usque deventum est. Ad has solennes inferias Dominus Cardinalis Vulterra eductus à carcere venit, cùm multis antè diebus in arce sancti Angeli jussu Domini Nostri Papæ illa de causa quam suprà retulimus inclusus detineretur, eumque bonæ memoriæ Adrianus solvi vetuerit ante creationem novi Pontificis. Attamen ut cessarent Oratorum Cardinaliumque contentiones, quoniam alii volebant illum statim dimitti, alii autem præceptum Pontificis custodiri, decretum est ab illam ultimam Missam ducendum, qua finita, conclave cum ceteris Cardinalibus intraret, essetque cum illis inclusus usque ad novi Pontificis electionem, qui posset, si vellet, eum in castrum reducere aut ejus causam indecisam relinquere, sicuti factum est.

XXXVII. *DE PROTESTATIONE nuntii Regis Franciæ ne Cardinales intrarent conclave.*

PEractis exequiis illustrissimis Cardinalibus conclave, ut moris est, ingredi volentibus, contentio exorta est inter Oratores Cæsareæ majestatis ac Regis Gallorum. Nam Orator Regis asserebat reverendissimos patres expectaturos Cardinales in Galliis commorantes antequam intrarent conclave, eò præcipuè quòd tenerentur absentes citare ut venirent ad futuri Papæ electionem; alioqui absentium nomine protestabatur se acturum de contemptu, prætendens etiam moris esse omnes Cardinales citra vel ultra montes existentes ad electionem esse vocandos, quòd si secus fieret, irritum & inane quicquid sine ipsis decernerent fore protestabatur. E diverso Cæsaris Legatus dicebat rem esse magni periculi diuturnam vacationem apostolicæ sedis, & propterea breviùs plenúsque esse consulendum. Quàm verò gravibus sit onusta dispendiis, quot & quantis sit plena periculis Ecclesiæ Romanæ longa vacatio, exacti consideratio temporis edocet; quia deficiente Ecclesiæ pastore gregem dominicum rapax lupus invadit, & Ecclesia viduata in facultatibus grave dispendium patitur. Et idcirco petebat à reverendissimis Cardinalibus ne sanctam congregationem differrent, ut tantis discriminibus occurrerent; maximè autem quòd juxta juris dispositionem Cardinales præsentes non tenentur absentes expectare ultra decem dies; ut apparet ex textu cap. *Ubi periculum.* in verbo *Hoc sacro.* De electio. lib. sexto; cujus verba sunt. *Hoc sacro concilio approbante statuimus ut si eundem Pontificem in civitate in qua cum sua curia residebat diem claudere contingat extremum, Cardinales qui fuerint*

in civitate ipsa præsentes absentes expectare decem diebus tantummodo teneantur; quibus elapsis, sive absentes venerint, sive non, ex tunc omnes convenient in palatio in quo idem Pontifex habitabat contenti singuli singulis tantummodo servientibus Clericis vel laicis, prout duxerint eligendum. Illis tamen quibus patens necessitas id suggerit indulgeri, duos habere permittimus, eisdem electionis arbitrio reservato. Auditis & intellectis utriusque Legati rationibus, decretum fuit per Dominos Cardinales, ut tot damnis obsisterent, statim adire conclave.

XXXVIII. *DE INGRESSV conclavis.*

TAndem more solito itur ad claustrum prima die Octobris anni millesimi quingentesimi vigesimi tertii, quod usque in diem sequentem quarta hora post meridiem mansit occlusum. In eo autem triginta Cardinales affuerunt; & sexta die ejusdem mensis supervenere alii tres Cardinales Gallici modo excursorio; quos Orator imperialis simul cum aliis dicebat non esse admittendos, eò quòd conclave jam esset clausum. Sed post longam altercationem determinatum est ut admitterentur juxta textum in capite præallegato in versic. *Si verò ibi absentes, quos per decem dies diximus expectandos, supervenerint re integra, videlicet antequam eidem Ecclesiæ sit de pastore provisum, in eodem negotio in illo statu in quo ipsum invenerint admittantur; qui præmissa quæ diximus tam de clausura quàm de famulis, cibo ac potu, reliquisque cum aliis servaturi erunt.* Quorum adventu perculsi sunt imperiales. Triginta itaque tres Cardinales fuerunt in conclavi usque in diem Mercurii dedicationis basilicæ Apostolorum Petri & Pauli decimam octavam mensis Novembris ejusdem anni,

qua electus est Pontifex maximus reverendissimus Dominus Cardinalis de Medicis, vocatus Clemens septimus. Quæ autem compositiones & conventiones, si fas est foras effutire, diebus conclavis inter reverendissimos Cardinales eorumque confœderatos ultro citroque jactæ fuerint, aliis scriptoribus relinquamus, qui veriùs gesta secretiora intellexerunt. Sat sit nobis tot sine controversia dies elabi non potuisse. Nos verò post tot dierum curricula potiùs schisma quàm electionem formidabamus; propterea quòd adjurationes dicebantur factæ à senioribus Cardinalibus de non creando Domino Cardinali de Medicis, & à junioribus de eodem pontificali apice decorando. Et quamvis in re tam sancta non sit verisimile talia juramenta intervenisse, cùm lex etiam humana similes pactiones sive juramenti sive cujuslibet alterius vinculo firmatis innexas casset & irritet, & jura viribus eas carere decernant, ita ut nullus ad illa observanda quomodolibet sit astrictus, nec quisquam ex earum transgressione notam vereatur fidei non servatæ, & Deo transgressiones hujusmodi quàm jurisjurandi observationes sint acceptiores, cùmque cesset electio dum libertas quoquo modo adimitur eligendi, vulgus tamen nemini parcens has pactiones pro certo asserebat. Tandem seniores Cardinales, fortassis defessi, cesserunt; vel quoniam tam prolixam clausuram pati non poterant, aut quod verius est, quia Deus, qui cuncta gubernat, mutaverat illorum corda ut omnium consensu reverendissimus Dominus de Medicis eligeretur, ne defectu pastoris universalis Ecclesia incommoda pateretur. Et die sequenti festo sanctæ Helisabeth de Vngaria celebritati dicato fuit ejus electio publicata, nimirum quinquagesima die, quasi Spiritus sanctus repræsentato Pentecostes festo affuisset. Pontifex autem priùs quàm exiret à conclavi magnas fecit largitiones Cardina-

libus, donando eos officiis; quatuor duntaxat reservatis, quorum obventiones sibi retinuit. Conclaviariis etiam aliisque complura beneficia & quadraginta millia ducatorum, vestes insuper contulit, & omnibus gratias egit pro electione de se facta. Et non post longum intervallum à publicatione electionis pontificali apparatu amictus, magna solennitate & pompa in solio à lecticariis ducitur in basilicam Apostolorum, in capellam beati Andreæ, ad gratiarum actiones; ubi à Cardinalibus solita veneratione fuit exceptus, ut superiùs in genuflectione piissimi Adriani retulimus. Et post benedictionem populi, in limine sacelli Magister ceremoniarum tenebat duas arundines, alteram stupa, alteram candela incensa paratas; & cùm Papa egrederetur, alta voce & intelligibili acclamavit incendendo stupam: *Pater sancte, sic transit gloria mundi hujus.* Deinde in medio Ecclesiæ fecit idem. Tertiò denique ad exitum basilicæ eadem protulit verba. Et eodem ordine ac comitatu reversus est in sacrum palatium. Primitiæ pontificatus fuit creatio Datarii Ioannis Matthæi; qui etsi juvenis, prudentia tamen senex clarisque virtutibus pollebat, ut ab omnibus probabatur. Postmodum verò magna festa solennitatesque celebrantur usque ad Calendas Decembris; quibus Pontifex novus coronatus. Ceterùm quia animus meus fuit gesta beatissimi Adriani immortalis memoriæ viri describere, quæ facta sunt tempore Clementis felicis recordationis sub silentio præteribo; (Hoc enim esset membranam, quod aiunt, totam occupare) maximè quia in Romanorum Pontificum annalibus latiùs & elegantiùs sunt designanda. Ac ne multùm à proposito videar dilabi, ad rem cœptam revertar.

Ioa. Matthæus Gibertus, postea Episcopus Veronensis.

XXXIX. *DE RETENTIONE beneficiorum in pectore Pontificis Adriani.*

CVm beatissimus Papa, recolendæ memoriæ vir, in omnibus esset circumspectus, præcipuè tamen in provisione beneficiorum, eos undique viros quæritans quibus salva conscientia posset ea conferre. Cùm eos ex sententia non facilè inveniret, plurima beneficia post ejus decessum vacantia remanserunt. Et quia non passim & sine delectu curialibus ac reliquis beneficia & ordines de more conferebat, æmuli invidique tenacitati potiùs quàm debitæ provisioni hoc imputabant, minimè considerantes qua vigilantia ac solertia beneficia sunt conferenda. Prælati enim juxta canonum statuta ad unguem perpendere debent viros provectiores scientia, moribus, & ætate, qui in sacro ordine & Ecclesiis sunt collocandi; ubi, ne potentia aut supplicatio quorumlibet subrepat, merita personarum sunt expendenda. Et quia vigilantissimus Papa tam in promotionibus quàm beneficiis conferendis hæc exactissimè observabat, in multorum indocilium quasique barbarorum hominum odium incidit. Cùm dignitates, personatus, & reliqua sint singulis singula, & non plura, ut sacri canones testantur, tribuenda, attamen nonnulli modum avaritiæ non ponentes, dignitates diversas & plures Ecclesias contra canonicas sanctiones nituntur accipere; qui cùm unum officium vix adimplere sufficiant, plurimorum stipendia sibi vendicant; quæ multis litteratis viris vitæ puritate ac testimonio bonæ famæ pollentibus, quique infelices in plateis mendicant, possent abunde sufficere æqua distributione collata. Hæc & majora pericula pluralitas beneficiorum execrabilis adfert. Plura enim sacerdotia habentibus paratur materia vagandi; præter id quòd divinus cultus

minuitur, atque jura Ecclesiarum absentia rectorum collabuntur, &, quod deterius est, animarum cura negligitur, & vitiorum sentibus fomentum periculosè præbetur. Hæc & alia hujusmodi effrenata cupiditas, sui prodiga, pacis æmula, mater litium, materia jurgiorum, generat. Et cùm hi nondum in castris dominicis fuerint initiati, jure optimo tamen putant sibi majores præbendas deberi, tum quia antiqui curiales, tum præcipuè quia caudatarii sint aut cubicularij Dominorum Cardinalium; non attendentes quòd etiam leges civiles officia secularia & principalem locum, non tyronibus, sed veteranis ac per singulos gradus examinatis conferunt. Quis tam arrogans, tam impudens erit qui in cælesti militia, quæ propensiùs ponderanda est & sicut aurum repetitis ignibus exploranda, statim dux animarum esse desideret, cùm fortè ne tyrocinium quidem fecerit, cùm priùs lectorem, aut ostiarium, psalmistam, exorcistam, sive acolytum in divinorum rudimentis, ut sacros ordines omittamus, agere debuisset; cùm iniquum sit absurdumque ut imperiti magistris, novi antiquis, rudes emeritis præferantur. O execrabilis ambitio, quæ semper quò plus ambit, eò magis fit insatiabilis; quò sibi ampliùs indulget, eò magis inhiat. O improbitas importuna petentium à Pontificibus Romanis coacervata sacerdotia, ut non tam obtinuisse quàm extorsisse plerique noscantur. His omnibus vicarius universalis mederi cupiens, quæritabat undecunque literatos quibus Ecclesiarum gubernacula committeret, Doctorem inquam de Agreda, Doctorem de Alvarado, Doctorem Coldesança, Doctoremque Ortiz tunc Parisiis commorantem, ut ex multis hos saltem pauculos seligamus, ac plures alios in Hispania, Francia, Italia, & utraque Germania; ut de me interim taceam, non inter hos antè signatos Doctores nominando, eisdem tamen ab

eodem Pontifice connumerato. Ideoque cùm provisiones & alia hujusmodi præmissa oculeus testis inspexerim, omnibus hæc pernoscenda curavi. Ac propterea maximè curialibus Pontifex erat infestus, quasi novarum opinionum superstitiosus inventor. Qui utinam considerassent quòd si qua beneficia vivens adhuc non concessit pastor eximius, non sibi, sed viris doctis & sublimibus perquirendis reservavit, ut experimento exemplisque omnibus probis fuit exploratum. Considerassent præterea detractores, ne opinarentur eum esse tenacem, inopiam apostolicæ cameræ ex eaque omnia vasa aurea & argentea & pretiosissima quæque supellectia asportata aut pignorata esse, adeo ut neque obolus quidem, quo indigentia sublevaretur, in ea reperiebatur, nedum ad liberalitates exercendas sufficeret, & nemo in tanta paupertie posset liberalis existere nisi demens, aut ni contra fas extorsistet gabellas seu impositiones à subditis. Quod minimè attentavit pientissimus Papa; immo potiùs eos spiritu lenitatis confovebat, illorumque indigentiis subveniebat. Animadvertissent etiam ob acerrimam pestem siluisse negotia è quibus obventiones apostolicæ cameræ evenire solent. Neque erat industrius ad investigandas pecunias, magis deditus lucubrationibus litterarum. Vellet nempe solvere creditas pro classe paranda & exercitu colligendo clientelaque alenda; quà quidem omnino brevi & immatura morte non esse solutas reor. Considerantes verò magnas impensas, apostolicæ sedis summam inopiam parsimoniæ & non avaritiæ attribuerent. Si enim hoc non fecisset sanctissimus Papa, dilapidator bonorum potiùs quàm magnificus largusque videretur. Quamvis sæpe vitia se ingerunt, sæpissimeque sub virtutum prætextu latitare conantur. His verioribus & justis causis obstruere ora latrantium contra Pontificem existimavi, licèt alius oratione magis

compoſita meliùs poſſet eum excuſare. Sed veritas abſque ampulloſis verbis longiſque verbórum ambagibus ſe ipſam demonſtrat. Hæc ſat mihi puto retuliſſe, ne in re tam clara prolixus aut verboſus videar.

XL. DESCRIPTIO STATVRÆ *& qualitatum Adriani Pontificis maximi.*

AD coronidem opuſculi congtuum duxi in meam aliorumque piam recordationem ſtaturam & qualitates Adriani ſexti Pontificis maximi dignas memoratu deſcribere. Nam quod imago depicta indoctis, hoc in ſcriptura præſtat literatis hominibus. Erat igitur membrorum pulchra temperatura, aſpectu pulchro, vultu oblongiori, candido, & rubeo, ſublimi naſo, ac aliquantulum aut ſenio aut natura incurvabat caput & collum, ſtatura proceriori, inceſſu moderato neque tardo neque cito, ſilentio providus, utilis & cautus in verbó, humilis, doctus, caſtus, honeſtus, converſatione alacer, ac benignus, videntibus & colloquentibus placidus ac clemens; ſermone verax, judicio rectus, qui conſpicientes honeſtate inſtruebat atque reficiebat moribus, integerrimus vita, literatura ſacra conſpicuus, adeo ut ejus tempeſtate par difficillimè reperiretur. Heu miſeram temporis calamitatem! Antequam faſtigium pontificatus adipiſceretur, erat exemplar virtutum: in pontificatu verò non defuerunt detractores, critici, & blaterones, qui illi detraherent, Poſt obitum verò à malevolis quaſi vas contumeliæ fuit reputatus. Deus tamen, qui cuncta per veras cauſas agnoſcit, aliterque homines judicat, qui bene noverat mentem & opera piiſſimi Papæ, quem neque magnitudo ſtatus movit ut vitam mutaret, immo eadem frugalitas, eadem continentia, par in ſacris eloquiis enucleandis ardor & ſtudium, ſibique per omnia ſimilis in

cultu

cultu & parsimonia, æquali in omnes mansuetudine usus, nulli servivit desidiæ, nulli denique fuit perturbationi apud eum locus. Neque minùs clementer ac leniter, ubi res postulabat, vel severè & rigidè & dixit & fecit omnia, ni forsan clementior fuerit natura quàm regnorum gubernatores decet. Audacter fortassis asserere possem, ut domesticus testis, quòd neque vidi neque persensi, quandiu in ejus obsequio & ministerio permansi, quicquam sinistrum aut minùs grave in dictis aut factis; immo quasi speculum cunctarum virtutum, antequam urbem ingrederetur, ut cuncti noverunt. Cujus orationi studium vehemens succedebat. Et studium interdum oratio interpellabat, ita ut ea solùm tempora quæ naturæ necessitas exigit victui & quieti concederet, cetera omnia officiis divinis ac humanis ita distribuens ut humani generis adversario nullum locum vacuum relinqueret. At quid moror in illius præconiis enarrandis, cùm esset vix ex omni parte irreprehensibilis? de quo consultius forsan esset nihil dixisse quàm hæc pauca referre, præsertim cùm lingua dictantis impar sit tam arduæ materiæ.

XLI. *DE BREVI MORA IN urbe post Pontificis obitum, redituque meo in Hispaniam*

OCcasione tamen hinc sumpta, in calce hujus opusculi, ut de me interim nonnihil loquar, annectere volui brevem moram quam post obitum Domini mei Papæ in urbe, non tamen sine causa, traxi; reditumque meum in Hispaniam nonnihil ad rem attinentem adjungam. Defuncto enim Dominio meo non pœnitendo Pontifice, lites exortæ, ut solet, super canonicatum meum reditum morabantur. Quapropter oportuit gradum figere eisque finem

optatum imponere. Et habita sententia, exequutorialibus, ut sic dicam, obtentis, possessioneque canonicatus à clarissimo ac perinde in orbe terrarum celeberrimo capitulo almæ Ecclesiæ Toletanæ concessa, continuò composui sarcinulas, ut ad propria remearem. Sed cùm non expediret hominem solum proficisci, potissimùm ex Italia, quæsivi comites; & inveni ex familia Papæ paucos quidem ex multis. Nam illorum magna pars illa infesta & prolixa peste jampridem obiverat, alia in exercitum Imperatoris distracta cum expeditione maximi Adriani ejus morte fuerit consumpta, reliqua verò periit in illa miserrima summersione Domini Ferdinandi de Silva; de qua suo loco dicetur. Et cùm sacra eloquia nos doceant ut quæcunque agere verbo aut opere velimus, omnia in nomine Domini Iesu Christi faciamus, mœrentes amisso duce, omnique comitatu in basilicam cognomento sanctæ Mariæ de populo nos contulimus, unde post rem divinam celebratam feliciter cœpimus nostrum iter die Martis Idibus Martii anni vigesimi quarti supra sesquimillesimum, hora decima quinta secundùm horologium Romanum, quod numerari incipit à solis occasu pridianæ diei. Et tendimus in oppidum de Baccano, cui adjacet nemus illud satis vulgatum ejusdem cognomenti, & lacus capax ad piscandum; & cùm pisces sint mali, nihilominus tamen aër deterior est, distatque ab urbe quatuordecim, ut mensuris Italicis utamur, milliariis. Ac illico inde profecti, in oppidum de Monteroso pervenimus sejunctum à præcedenti sex milliariis; quorum tria leucam Hispanam conficere dicuntur. Deinde oppidum de Ruisellon in noctis crepusculo petivimus; inter quæ duo oppida fuit amnis profundus. Nihil aliud inter utrumque memorabile cernitur præter lacus piscatorios similes præcedenti. Die Mercurii in aurora egressi concessimus Viterbium civitatem

quam, ut reor, mille * vicini colunt; ubi corpus divæ Rosæ in cœnobio quodam monialium colitur; quæ illac transeuntibus dant chordulas quasdam quibus sacrum illud corpus tetigerant, juvantes quidem, ut incolæ aiunt, parturientes patientesque lumborum dolorem & renum ac hujusmodi alios cruciatus. Quod minimè ambigendum puto ob prærogativam illius beatæ virginis. Nam ejus merita hæc & majora privilegia merentur. Est præterea cœnobium sanctæ Mariæ *de la Chercia*, nostro idiotismo *del enzina* nuncupatum. Continet etiam imaginem Deiparæ virginis, quam magna religione accolæ venerantur; distatque à Ruissello decem milliariis. Hinc perreximus in urbem nomine Montis-Flascon, aliàs Falisco; quæ licèt parva inhabitantium numero, fulget tamen cathedrali Ecclesia, qua corpora beatorum Margaritæ & Felicitatis & septem filiorum magna devotione coluntur. Cui è regione non eminus prominet palatium episcopale; honoraturque præterea corpus sancti Publiani in propria Ecclesia, unita tamen majori basilicæ. Circumstant urbem tria cœnobia, unum divi Augustini, aliud beati Francisci, tertium ejusdem ordinis nominatum servorum. Continet etiam quatuor Ecclesias parrochiales, & castrum occidentem versùs mediocriter munitum. Quæ omnia reddunt urbem illam magnificam, infula episcopali decoratam; quam quidem minimè proprius sponsus illustrat, propterea quòd quondam communitas eum occidisse perhibetur; ac civitati dignitas episcopalis jure subtrahitur casu quo ipsa interemerit Prælatum; ut *cap. si. 25. q. 2.* Neque stupescas tali pœna eos puniri, cùm in libro Decretorum scriptum sit: *Oves pastorem non reprehendant, plebs Episcopum non accuset, neque vulgus eum arguat.* Quinimmo sententia Chan filii Noë damnantur qui suorum præpositionem culpam prodûnt more Chan, qui verenda patris non

* id est, cives.

6. q. 1. c. 9. Oves.

operuit, sed irridenda monstravit; cùm si aliquid contigerit de Domini sacerdotibus audiri quod piis mentibus ingerat confusionem, non infrunitum Chan, sed pudoratos filios Noë imitantes, contegere teneantur. Legitur præterea Imperatorem Constantinum dixisse: *Verè si propriis oculis vidissem sacerdotem Dei peccantem, chlamydem meam exuerem, & cooperirem eum, ne ab aliquo videretur.* Ergo si accusare aut reprehendere suos præpositos nefas judicatur, quanto atrocius oves trucidasse pastorem nefandum & immane flagitium solaque morte pianeum est. Quod rarò aut nunquam in nostris Hispaniis accidisse creditur. Etsi proditum sit in comitatu de Vizcaya Cantabros olim proprium interemisse Pontificem, hujus tamen facti nihil certi conjectari potest; quamvis aliqui opinentur propterea Episcopum eorum provinciam neque visitare neque in comitatum ingredi; ac etiam jura duplicia ab eis in litibus ecclesiasticis persolvi. Quæ quidem argumenta nequaquam ob id hanc consuetudinem inolevisse probant. Etsi vulgus hoc teneat, aliterque alii sentiant, hoc tamen liquet quòd Episcopus non visitat illos, neque illi se visitari permittunt, eò forsan quòd primates provinciæ obsistant, ne ab eis decimæ & alia emolumenta Ecclesiarum vendicentur. Sed ex quacunque causa id evenerit, oporteret, ne grex dominicus dispergeretur, oves suum pastorem agnoscere. Etsi apud ipsos ad gloriam Dei fides illibata & inconcussa permaneat, quod ut testis & arbiter assevetare possum, non tamen ambigo quin multa incommoda ex absentia Prælati exoriantur, quibus esset medendum. Nam sanctius est in tempus occurrere quàm post vulnus impactum medelam quærere; ideoque esset opus rei tam periculosæ intendere animum: quia, ut evangelica sententia præmonet, Bonus pastor cognoscit oves suas, ab eisque mutuò cognoscitur. Vnum coram

Deo teſtor, quòd quandiu in epiſcopatu Calagurritano fui demoratus, cum multis nobilibus viris comitatus Cantabriæ ſæpe pertractavi de ingreſſu & viſitatione nomine Epiſcopi domini mei facienda, qui nunquam ei obſtiterunt; ac niſi electio piiſſimi Adriani citiùs quàm perficeretur negotium emergeret, omnia, ut reor, componerentur. Neque piget hæc inſeruiſſe, etſi videantur ad rem propoſitam non attinere, ut aliquis fortaſſe zelo religionis accenſus à ſummo Pontifice & Rege Carolo Imperatore noſtro impetrare conetur ut præſul Calagurritanus planè & ſine offendiculo comitatum Vizcaiæ ſicut reliquas partes epiſcopatus viſitet. Evangelica enim lectio præcipit: *Compelle eos intrare &c.* Ad rem itaque rediens, ne longiùs provehar, prædicta civitas Montis-Flaſcon diſtat à Viterbio octo milliariis. Illinc egreſſi hora tertia poſt meridiem, tetendimus Vulſenam ducentorum civium oppidulum, quod ferme circumdat lacus magnus triginta milliariorum; quod prætereuntes, appropinquavimus oppidulo nuncupato ſancti Laurentii ſatis munito diſtanti à Monte-Flaſcon novem milliariis & à Vulſena tribus, ubi pernoctavimus. Die Iovis diluculo à ſancto Laurentio diſcedentes ſex milliariis, in oppidum de Aquapendente devenimus; & abſque mora abeuntes, acceſſimus diverſoria de Palla per alia decem milliaria, ac poſt prandium in cauponam de Eſcala, ubi illa nocte quievimus; licèt per terram ignobilem inhabitatamque octo milliariorum intervallo conceſſimus. Sequenti verò die Veneris in ſanctum Quiricum nos contulimus leuca, ut breviùs dicam, inde diſtantem. Quod oppidulum etſi parvum ſit, aliquantum tamen præmunitum apparet; proceſſimuſque decem inde milliariis in municipium de Buenconvento, tandem ad oppidum de Lucina ſemotum quinque milliariis. Deinde inMonteron parvo tramite diſtantem ventum

etiam ponit quod digitos habeat. Pes enim quindecim digitorum ſpatium; ut in ead. gloſ. Coſmographis verò eſt ſedecim. Sed de his hactenus. Deinde verò per loca inhabitata & cauponas uſque ad montem Lupi; & ultra. procedentes divertimus in ſuburbium Piſarum urbis antiquitus celeberrimæ & primas provinciæ obtinentis, quæ dominabatur in magnam partem maris noſtri terrarumque, nunc autem facta eſt ſub ditione & tributo Florentino. Habet hæc antiqua civitas & celebrata per orbem juxta cathedralem Eccleſiam templum ſancti Ioannis Baptiſtæ ſatis inſigne cum turri artificio ſingulari conſtructa quaſi minanti ruinam quæ propriùs tranſeuntes conterreat. Et præterea juxra templum cæmiterium cujus area parietibus circumquaque depictis incluſa dicitur Campus ſanctus inſtar Romaui. Huic domus epiſcopalis quaſi cohæret. Ex altera parte ædes Canonicis ad degendum victitandumque deputatæ, quibus annectitur vicus porrectus longè latèque diſcurrens, qui appellatur *Strata*, ſatis magnificus, parum tamen habitatus, propterea quòd tempore æſtatis fertur eſſe novicus. Continet præterea celebrem univerſitatem, quam tunc decorabat magnus ille ac famigeratiſſimus Doctor PhilippusDecius utriuſque juris Doctor. Collabitur etiam per mediam urbem amnis lætificans eam, ſi lætitia mœſtis paulò antè dominis, modò aſtrictis alieno imperio, cùm nundum recentem deliniſſent dolorem, tribui poteſt. Habet item ultra prædicta loca unum orphanotrophium non prætereundum, quo educantur infantes expoſiti, opus ſanè memorabile, inſtar noſtræ illuſtris civitatis Toletanæ in orbe terrarum clariſſimæ. Reliqua verò, ſi qua digna annotatu ibidem adhuc extant, non potui conſpicere, quia clanculum urbem illam ingreſſus fui; cùm ideo obſervaretur ne ab urbe Roma profecti peſte illa acerrima & diutina

qua urbs ipsa infestabatur, quæque tot homines corripuerat, quamque illuc usque durare formidabant, Pisarum urbem inficerent. Ideoque velut in latebris cunctati fuimus in nostro hospitiolo apud Pisas tres quatuorve dies, expectantes quidem lintrem qua Genuam veheremur.

XLIII. *DE COMPVTATIONE studiorum, & navigatione in Genuam.*

Suprà c. 16. 17.

VErùm quia superiùs annotaveram portus à Genua in Liornam distantem à Pisis nonaginta sex stadiis, hic non referam. Stadium est, ut hoc quoque cum reliquis mensurarum intervallis omnibus innotescat, quod continet octavam mille passuum partem, hoc est, centum viginti quinque passus, pedes verò sexcentos viginti quinque, aut quingentos secundùm certiorem cosmographorum computationem. Hunc itaque Pisanum portum nostra aggressi sumus navicula. Ideo autem hos portus censui prætereundos, ne geminato sermone videar molestus, cùm in navigatione Adriani Pontificis eosdem pro modulo descripserim. Priùs autem quàm accederemus Genuam, comperimus militem quendam Hispanum, qui primus nobis cladem & calamitatem Domini Ferdinandi à Silva ambiguo verbo reseravit. Nos verò tristari paulatim processimus, cùm paulò antè instantissimè faceremus iter ut cum illo in Hispanias regrederemur. At Deus ex alto aliter prospexit, ne tota lamentabilis Pontificis familia aquis obruta, peste aut bellico gladio consumeretur, essentque saltem qui nuntium mœstium, etsi dolentes, ad nostrates Hispanos deferrent. Demum adivimus Genuam, ibique invenimus Dominum Doctorem de Agreda, qui nos præcesserat ut cum prædicto Domino Ferdinando in patriam navigaret. Erámus quidem

triftes; quia jam apertiùs circumferebatur infortunium illorum nobilium. Agentes tamen quas potuimus gratias redemptori noftro, qui nos à tanta infelicitate liberavit, cùm omnes fimul periiffent in navi contrariis fluctibus agitarata. Neque adhuc conftat certus locus infortunii calamitofique cafus, cùm nemo illorum periculum evaferit qui id nuntiaret. O infelix nobilium animus indefeffus! quanta aviditate, quanta folertia fequuti funt dominum & aurigam Pontificem Adrianum, quanta mœftitia illo amiffo funt reverfi, ac demum perierunt in mari cum Domino Ferdinando à Sylva è noftris plures illuftres viri; quorum paucos obiter referam. Dominum Petrum inquam filium Marchionis de Monte-majori, ac Dominum Alphonfum filium Comitiffæ de Salinas noftri patroni Adriani Camerarium, multofque Magiftros militiæ ordinis fancti Ioannis, quos virtus à calamitate exemerat Rhodia ut caufa latens fluctibus fubmergeret ac fuffocaret, cum pluribus aliis quotquot navis illa magna, carraca vulgò nominata, onufta capere poterat. Flevit infelicitatem Hifpania, & præcipuè noftra urbs Toletana, fuos filios extrema fuiffe paffos. Flevit etiam Genua cives fuos cum navarcho fuo obrutos. Flevit præterea Nolenfis civitas nauclerum ac miniftros navis ac cives merfos amififfe. Hinc penfanda funt facta divina. Heu nos miferos, qui anxii feftinabamus ut fimul cum eis noftra fieret navigatio! Quod Deus fua clementia dignatus eft avertere judicio fuo fecreto. Quod utinam fuerit ad falutem animarum noftrarum. Ceterùm vix paulùm proceffèramus poft miferabilem illam ruinam, ecce nuntium noftras perculit aures, quòd altera navis, que vulgò dicitur carraca, etiam fubmerfa fuerat juxta infulam Ebufum, quæ nunc Ibiça dicitur, ex qua Dominus Ioannes à Corduba Decanus Cordubenfis cum paucis, propterea quòd effet in portu aut propè,

fuerat liberatus, reliqui verò emigrarunt à luce. Nos verò circumdati angustiis, consideratis tot discriminibus, timentes ne criminibus nostris casus similis nobis accideret, quærebamus modum securiorem quò tutiùs proprias domus possemus invisere, cùm ad hoc necessitas ipsa nos cogeret. Per terram enim non erat tutus accessus propter bellicam cladem Gallorum assiduosque grassantium incursus, qui cùm diù moraremur Genuæ, ut fama erat, nobis astruxerant insidias. Et cùm aliud non superesset confugium, oportuit nos periculis vasti maris exponere ac quæritato navigium quò tutiùs navigaremus. Denique tertia se obtulit navis magna oneraria quæ merces in partes occiduas erat evectura; cujus navarchum instanter sollicitavimus ut quam primùm nauclerum ac nautas excitaret, necnon anchoram, armamenta, funes, amplastria, & carbasa, & munimenta quæque pararet, atque malum constringeret, ne hotum aut hujusmodi aliorum defectu carraca nostra periclitaretur, ac nos ut ceteros deglutiret maris sæva tempestas. Et licèt ipsum in horas hoc efflagitaremus, non tamen continuò impetravimus, propterea quòd opus fuit illi viginti dies demorari. Et cùm interim otio vacassem, ne omnino otiosus essem, volui varias opiniones de nomine Genuæ hic immiscere, unde nomen acceperit Genua, cùm sit caput Liguriæ. Libuit etiam mores indigenarum huic papyro mandare. Qua in re, quamvis crasso stylo, annotassem situm ac pulchritudinem ejus & pleraque in illa urbe annotanda, nisi sigillatim elegantiùs & copiosiùs Didacus Lopez Tunica Complutensis, ut suprà retuli, hæc omnia in suo explicuerit itinerario, ubi harum rerum cupidi cuncta poterunt perlustrare. Ad primum ergo dixerunt quidam Genuam à genu deductam: quia habet quasi quoddam genu curvum & semisphæricum à latere maris. Alii à Genuo, cui eam condidisse putatur,

Quidam hanc urbem Ianuam appellant, quam à Iano conditam dicunt; alii verò quia sit janua Italiæ, & potissimum Galliæ cisalpinæ sive togatæ, quæ vulgò dicitur Lombardia. Appellatur etiam Genua Ligusticum emporium. Ex hac incipit mons Apenninus qui dorsum Italiæ dicitur. In eadem hac urbe nobiles & mercatores vestibus utuntur talaribus ac manicatis; neque intra urbem equitant, neque ferunt arma nisi bella continua aliud pro tempore introduxerint. Feminæ verò absque palliis & sine turba pedilequarum & sine caliendris seu vittis incedunt; reticulo tamen colligunt capillos, facilèque sine injùria vadunt ad forum, etiam honestiores, quia conditione locique natura humiles, & sibi comparant necessaria. Et cùm virgines aut nuptæ non induant capita vittis, magna in nutriendis curandisque capillis est illis quasi ingenita solicitudo: quæ quidem sunt procerioris staturæ quàm nostræ, ut experimento comprobatur. Sunt præterea, ut asseritur, Genuenses ditiores mercatoribus cunctis, quia nobiles etiam negotiantur, etsi jure sunt prohibiti, ut in. *l*, 3. *Cod. De commer. & mer.* cujus verba sunt: *Nobiliores natalibus & honorum luce conspicuos & patrimonio ditiores perniciosum urbibus exercere mercimonium prohibemus; ut inter plebeios & negociatores facilius sit emendi vendendique commercium.* Et quamvis ratio hujus legis sit justa, rationabilis, & honesta, jam domini Genuenses, cùm sint legibus exempti, quia si non jure, re tamen ipsa recusant superiorem, in hoc non servant jura, sunt acutissimi ingenii; ideoque commercantur in pluribus nostri hemispherii locis ac alterius nostra tempestate reperti. Fertur apud omnes in suis contractibus & pactionibus inviolatam servare fidem. Multa alia possem referre. Sed ne videar longiùs evagari, de his hactenus, ut eò revertar unde nostra divertit oratio.

propter navigium mercesque pretiosas, tum etiam quia ex vectoribus qui illa navis vehebantur, alii præbendati, alii verò divites erant. Ac dum magis protenderemus contra meridiem, magis ac magis invaluit ventus. Et usque ad vesperum dominicæ diei terras Latii ducatusque Sabaudiæ conspeximus; atque prima noctis vigilia juxta insulam vulgò appellatam de Eras perlabentes, fretum de Hierro aggredimur. Deinde illa eadem aura secunda die Lunæ tranavimus sinum alterum nuncupatum *de Leon.* Et à præcedente nocte diei dominicæ usque ad diem Mercurii nil aliud quàm cœlum & mare visum est. Qua die cùm mare & littora nebulis contegerentur, neque nautæ neque illorum præfectus cognoscere poterant longè essemus à terra necne, quòve cursus esset. Et cùm sol paulatim rumperet caligenem; in cacumineque refulsisset, repente conspeximus montes nostro mari adjacentes, & qui navi præerant, Lætamini, lætamini. inquiunt, amici, quia incolumes in Hispaniam tandem appulimus. Quo audito nuntio, quæ gaudia & lætitia post tot angustias piratarumque incussam nobis formidinem nos jam metus expertes ceperint, vix erit credibile, quotque laudes omnipotenti Deo necnon intemeratæ virgini egerimus ille pensabit qui simile periculum evasisset, tum pro tanto munere à Deo concesso, tum quia paratas insidias scopulorumque allisiones, nunc hiantium cæcas vorticum fauces absque ullius detrimento transegeramus, tum quia nos ad optatum perduxit portum. Quanto verò jubilo agitaremur nemo inquam significare poterit, neque calamus meus demonstrare: quia hi solùm optimè norunt qui eisdem periculis vexati, capem evaserunt. Adde etiam quòd portui de Rosas, à quo Hispaniarum ultimo cum sanctissimo Domino Nostro Papa copiosa & illustri comitato caterva discessum fuerit cùm in urbem navegaremus, die præ-

duabus leucis disjunctum, ubi fertur beatus Franciscus, cùm in Hispanias proficisceretur, ab indigenis vapulasse. Et continuò in pagum de Roca itinere nonaginta sex stadiarum nos contulimus; ubi, quia nox instabat, quiescere nos oportuit. Ceterùm quoniam stadiorum mentionem fecimus, per quæ nostrates itinera rarissimè metiuntur, octo stadia milliarium, tria milliaria unam leucam conficiunt; quamvis nonnulli quatuor milliaria uni leucæ attribuant. Die sabbati quatuor leucis Barchinonem præ cæteris Hispaniarum urbibus elegantem accessimus; quæ adjacet Balearico nostro mari necnon radicibus montis Iovis qui vulgò dicitur Monjui, ubique gentium vulgatissimi; ex cujus lapicidina, ut accolæ aiunt, tota civitas & muri, cùm sint lapidei, extructi fuerunt, neque ideo fuerit mons diminutus. Miranda profectò res, cùm omnes ædes ex lapidibus inde excisis constructæ sint; nisi cum Iurisconsulto Papiniano *in l. Divortio. §. Si vir soluto matrimonio. ff.* dicamus lapides renasci; cujus verba sunt. *Nisi talis sit ut lapis ibi renascatur; quales sunt in Gallia & in Asia.* Volui citare verba Iurisconsulti, quia videtur hoc difficile creditu. Sed in monte Iovis experientia docet vera dixisse Papinianum. Nimirum cùm mons ille sit in confinibus Galliæ, ubi (ut inquit consultus) lapides renascuntur. Multa alia in illa celebri civitate quæ non essent prætermittenda relinquo; tum quidem quia nostris nota patent; tum etiam ne cùm multa dixero, multò plura relinquam. Ideo decrevi potiùs illa sub silentio præterire quàm pauca dicere. A Barchinone in oppidum de Martutel quatuor leucis semotum, relictis obiter Monterei ac aliis oppidulis, venimus confestim in locum de Esparraguera quatuor milliariis distantem; unde in cœnobium illud Deiparæ virginis vulgò de Monte Serrato toto orbe celebratissimum duobus leucis inde semotum concessi-

mus. Et quia multi aut devotione aut curiositate videndi monasterium ejusque eremeticas cellas visitant, omnia prætereunda censui; quæ tamen pro dignitate materiæ justum sibi volumen exposcerent. Ea enim quæ omnibus nota sunt, non debent stricta serie narrari. Venimus itaque ad locum de Igualada quatuor leucis, deinde in oppidum de Momaneo duabus, ac illico in Cerveram tribus; indeque in Tarragam una leuca æquivalente duabus pervenimus. Vnde de longiori leuca ortum est adagium apud nostrates: *A Tarraga usque Cerveram.* Perreximus continuò in oppidulum de Castilnoxo, hoc est Castelli novi, sexaginta quatuor stadiis segregatum à præcedenti. Deinde verò Belloc, hoc est, Bellum locum, tribus leucis ventum est. Cursimque transeuntes, in antiquam urbem Ilerdam, satis celebrem, tum propter universitatem insignem & insulam cathedralem, tum etiam ob fluvium Sicorim, vulgo *Segre*, mediam urbem interluentem, qui, ut ab auctoribus scribitur, fluebat olim arenis aureis. Deinde in oppidum Alcarraz ultimum Cataloniæ devenimus. Antequam ad loca Aragonum accedam, ut intelligas, pie lector, qualis quantusque fuerit Cataloniæ principatus, nonnulla quæ prælibanda essent hic saltem annectam, quibus facilè cognoscetur ejus nobilitas & amplitudo. Continet enim comitatum de Ruysellon conterminum Franciæ; ob cujus obtentionem pax antiqua Hispanarum & Gallorum fuit rupta, initiataque bella, cùm priùs sub pignore à Rege Franciæ haberetur, & à Carolo cognomine capitoso fuerit restitutus. id quod curiosi ab historiographis radicitus elicere poterunt. Præterea archiepiscopatum Tarraconensem continet, ex cujus cognomento provincia Tarraconensis nomen assumpsit, quæ majorem Hispaniarum partem sibi vendicat. Expanditur enim à Pyræneo ad Anam fluvium. Cui archiepiscopatui subjacent sex

Ecclesiæ

Ecclesiæ episcopales, prima Elnensis in novissima parte principatus, secunda Gerundensis, tertia Barchinonensis, quarta Vrgelensis, quinta Ilerdensis, sexta Dertusensis. Habet etiam tria insignia cœnobia primum Populeti, vulgariter dictum *Poblet*, vetustate notabile, quo sepulchra Regum Aragoniæ magna veneratione observantur. Inter hoc & monasterium de Bonefacl fuit quondam illa subtilis contentio super locum de Rosellis, de qua in cap. *Abbate sane*: De re judic. lib. vi. in qua lite jura & allegationes utriusque partis copiosissimè fuere deducta. Et audacter fortasse possem asserere nullibi latiùs & subtiliùs esse allegatum sive consultum. Neque mirum, cùm negotium esset monachorum & magni momenti. Monasterium de Populeto in redditibus annuis est multum locuples, sed plurimùm in subditis. Asserebatur nempe neminem ex magnatibus, Duce de Cardona dempto, in toto principatu plures habere subditos. Habet præterea illius Abbas suffragium in curiis Aragoniæ. Hoc cœnobium caput est ordinis divi Bernardi in tota citeriori Hispania; sicut in nostra monasterium sancti Bernardi extra murus Toletanæ urbis. Sed longè dispar alterum ab altero, cùm illud opulentissimum, istud verò pauperrimum sit: quod non ideo minoris æstimandum est, cùm redemptori nostro paupertas maximè arriserit. Volui circa particularia hujus sanctæ domus calamum protendere, eamque propriis oculis intueri, quia ubique famigeratissima est, ac propterea præcipuè quia in præallegato capite illius fit mentio, cùm aliàs crederem longiùs à nostro commercio esse. nec mirum, cùm in solitudine fuerit sita, atque ad ipsam non per itinera immo potiùs per diverticula iter. Secundum cœnobium celebratissimum est matris virginis de Monserrat. Tertium fortalitium Iliberritanum, quod nunc dicimus Salsas; inexpugnabile quidem castrum

Gg

quo clauditur Catalonia; quæ, ut clariùs designari possit tantum occupat soli quantum Aragonium Valentinorumque regna. His itaque decursis, in quibus aliquantulum divagati fuimus, ad propositi itinerarii materiam pertractandam revertamur.

XLVI. *TRANSITVS ARAGONIÆ, atque denominatio Aragonis.*

AB oppido igitur Alcarraz venimus in Fragam, municipium primum Aragoniæ multùm amœnum, ad cujus radices fluit amnis nomine Cinga. Hinc in pagum de Candasnos nonaginta sex stadiis inde divisum, & ad oppidum de Pennalva leuca tantùm, ac alia in oppidum de Burjalaroz, & continuò in cauponas appellatas de sancta Lucia tribus leucis, & totidem in viculum de Ossera, atque aliis tribus in vicum paganum nomine Alphaxarim per terram aridam & inaquosam, qualis rara alibi habitata reperietur. Hinc aliis tribus leucis (ut sæpius numero utar ternario) in urbem inclitam imperialemque per loca amœna, hortos, & pomaria Cæsaraugustam devenimus, quæ caput est regni Aragonum, qui hoc nomine funguntur propter duos amnes Aragones nuncupatos, velut Iberi dicti sunt ab Ibero. Hæc celeberrima urbs est metropolis, cui subsunt quatuor episcopatus; Oscensis primus universitatem vetutissimam habens, nempe à tempore Sertorii, ut ex illius vita apud Plutarchum liquet; secundus Tirasonensis, tertius Pampilonensis in regno Navariæ, quartus Calagurritanensis & Calciatensis ad invicem uniti in regnis Castellæ, præter Segobrigensem simili modo Ecclesiæ civitatis de Albarazim unitum. Et pro ea parte qua subjacet ecclesiæ de Albarazim, subest etiam Cæsaraugustanæ metropoli; pro alia verò, qua Segobrigæ, archiepiscopatui Valentino. Hanc

Cæsaream urbem meritò à Cæsare nominatam abluit ille celebratissimus amnis Iberus, à quo sæpissime Hispani nomen accipiunt. Ac justa eam est oppidum appellatum Velilla; quod quidem, etsi nonnullis videatur fabula, habet cymbalum quod cùm aliquid memoria dignum etiam valde remotum contingit, nemine impellente (ut Aragonenses testantur) pulsatur. res stupenda; & qui dubitaverit, eos sciscitetur. Vnum tamen in hujus rei comprobatione asserere possum, quòd cùm jussu reverendissimi ac illustrissimi Domini Alphonsi Maurici Archiepiscopi Hispalensis eo tempore Inquisitoris generalis ad visitandas inquisitiones Navarræ, Aragoniæ, atque Cataloniæ missus essem, pertransiremque Cæsaraugustam, quidam ex officialibus sanctæ inquisitionis eò voluerunt me deducere; quorum unus promotor fiscalis, ortus in præfato oppido de Velilla, narravit mihi rem admiratione dignam. Volo, inquit, tibi propalare campanam de Velilla, nuper pulsatam; & hactenus ignoratur causa. Tunc ab illo percontatus sum quid illud esset, qui prædictum mysterium reseravit. Cui refragari nolui, cùm esset vir non lubricæ fidei. Perterritus tamen novitate rei tam insolutæ. Et profectò antequam accederem Barchinonem, divulgatum fuit excidium Romanum, quo tempore exercitus Imperatoris (occiso Duce de Borbon quodam ignivomo ictu generali Capitaneo) urbem invaserat, eamque multiplici clade vastavit; ac nisi divino obtuitu Dominus Alarcon strenuus vir & dux Hispanus cum suis stipendiariis Hispanis militibus Germanis obstitisset, actum esset de beatissimo Papa Clemente septimo, qui diù in castro sancti Angeli detentus fuerat, quousque Imperatotis nostri semper Augusti tanti facinoris ignari jussu incolumis tandem evasit à prædicta detentione. Nec est quòd mireris, Christiane lector, quod actum esse de Papa prædixerim, ni sic

evasisset; quoniam cùm plures exercitus Germanorum fuissent sectarores hæresum Lureri atque eorum tessera aut symbolum esser, *Nite Papa, Nite Papa*, quod significat *Minimè Papa*, nihil magis quàm eum obtruncare illa barbara & obtusa gens quærebat. Sed quia non diù in his morari decet, ne ab incepto longiùs diverramur, cetera, quæ pro suo modo non essent injocunda relatu, de regno Aragoniæ dignum duxi relinquere, velut ea quæ omnibus essent exposita & aperta, cùm alias sit regnum Castellæ contermінum illi ac finitimum. Ceterùm, ut eò revertamur unde digressi sumus, quia recta pergere non expedivit, oportuitque rectum tramitum deserere ac in curiam imperialem tunc Burgis agentem divertere, interfuit mea ab irinere quo petebamus Toletum declinare. Proprerea à Cæsaraugusta in oppidum de Alagon quinque leucis distantem, & ab eo in vicum de Lucenique duabus tantùm, ac totidem in pagum de Agallud, atque sexaginta quatuor stadiis in oppidulum de Corres regni Navarræ,& toridem in locellum de Ribahorada nos contulimus: Deinde per campos patentes per alias duas leucas in nobilem civitatem Tudelam devenimus; quam licèt obiter superiùs memoravimus, quia non nostrum est minutissima quæque præter animi intentionem attingere, illam (ut fastidium repetito sermone fugiam, eadem etiam facturus in aliis urbibus de quibus suprà verbum fecerim) sub silentio prætereo. A Tudela verò vicum Cintruenpigo tribus leucis separatum petivimus; ibique aliquantulum defessi quievimus, quum illuc usque excursores veriùs quàm viatores iter fecerimus, eò quòd negotia mei canonicatus in imperiali tractabanrur curia. Et quoniam sodalis meus Capellanus Domini doctoris de Agreda præcesserat ad expediendam domum quam in loco illo cum mulri redditibus ecclesiastiis, supellectili insuper, necnon instru-

mentis rusticis & possessionibus munitam prædictus Doctor obtinebat, eò quòd Ecclesia illius oppidi erat unita thesaurariæ, ut sic dicam Tirasonensi, quæ quidem ab illo tunc temporis possidebatur, hinc egressus in oppidum de *Aldea nueva*,

XLVII. *DE ADVENTATIONE in illustrem Castellam principem Hispaniarum*

AB oppido igitur de *Aldea nueva* per alias duas leucas in prædictam urbem antiquam Calagurram vigesima nona Aprilis die accesseram; cujus diœcesim, ut in exordio opusculi tetigi, jussione Episcopi domini mei Ioannis à Villalva sub officio provisoris regendam quondam suscepi. Ac die sequenti pridie Calendas Maii in amœnam illam Lucronii urbem deveni; quæ, præter collegialem Ecclesiam, duo continet extra muros monasteria, alterum ordinis Prædicatorum ad partem occiduam, alterum Seraphici Francisci ad orientalem plagam. Continet etiam castrum, muros, & antemuralia, atque fossam aqua repletam; quæ civitatem illustrem & inexpugnabilem reddunt. Postmodum verò sexto Idus Maii profectus in oppidum de Navarret, per duas leucas ac per tres urbem Najaram petivi, quæ licèt sit parva, tamen munita conspicitur; quam pertransiens leuca una in pagum de Açofra, & per alias tres in civitatem sancti Domini tanto, ut prædiximus, illustratam patrono perrexi. A qua egressus, in oppidum de Grañon triginta duobus stadiis semotum, & per dimidiam leucam in locellum de Redezilla, atque per aliam dimidiam in locum de *Villa de Pun*, quo, ut reor, finitur Calagurritanensis & Calcientensis episcopatus, & cursim tribus leucis in municipium de Vilorado Burgensis diœcesis deventum est. Deinde quinto Idus Maii in oppidum de Villafranca de Mon-

tesdoca perveni; cujus montes, ut arbitror, sunt ceteris Hispaniarum celsiores, quandoquidem illorum vertices seu cacumina dividunt Castellæ & Celtiberiæ aquas hinc inde erumpentes. Nam quæ orientem versùs, in Iberum, quæ verò in occidentem, in Durium amnes defluunt. Deinde oppidula & diversoria ignobilia transiens, octo leucis in ditissimam & ubique memorabilem ob magna commercia & opulentos mercatores Burgorum urbem me contuli. Et quàm potui brevi scrutatus sum statum negotiorum canonicatus mei; cui nisi adventu meo opem ferrem, jussu Dominorum imperialis consilii adversario meo prætendenti se expoliatum fuisse redderetur possessio, nimirum cùm nullus eò usque causam meam, quasi desertam, tueretur. Sed cognita veritate tam à procuratore magnifici capituli almæ Ecclesiæ Toletanæ quàm à Domino Blasio Cavallero, quem ut patrem & dominum semper colui, noluerunt Domini Consiliarii ampliùs negotio ad eos minimè pertinenti se immiscere. Et prædictus Dominus Blasius re & nomine splendidus eques post aliquot dies deliberata causa me in urbem hanc inclytam Toletum, quæ soli benignitate, fortunis, & tractu cæli cunctas præcellit, secum duxit, atque ejus domo honorificè hospitatus quousque lares componerem. Et quia à Burgis Toletum usque loca omnia sunt omnibus nota, ne prolixus molestusve judicer, consulto prætereunda duxi, finiens itinerarium hoc ad laudem Dei omnipotentis, qui dignetur ex hac militia, ad quam immeritum vocavit, in æternam & perennem gloriam perducere per redemptorem Dominum nostrum Iesum Christum, qui cum eo atque Spiritu sancto vivit & regnat per infinita secula seculorum. Amen.

Finis itinerarij Adriani sexti Pontificis maximi.
Laus Deo.

VITA
MAURITII BURDINI
ARCHIEPISCOPI BRACARENSIS.

Scriptore Stephano Balusio Tutelensi.

SCRIPTURUS vitam Mauritii Burdini Archiepiscopi Bracarensis, quem virtus & fortuna per totum vitæ cursum ita ad gloriam laudemque erexerant ut planè constaret magnum excellentemque virum esse, sed qui postea tristem adeo ac miserandum habuit exitum ut magnifico ac glorioso Callisti secundi triumpho, omnium quos Romanus orbis post fundatam religionem Christianam vidit amplissimo, depressus sit ad maximam calamitatem, historicorum præterea qui post eum vixere, ac præcipuè Roderici Archiepiscopi Toletani, à quo ceteri ferme acceperunt, contumeliosissimis scriptis exagitatus ac dilaceratus, necessariò incurram in multorum reprehensionem, qui rem ex eventu æstimantes, neque rationem in consilium adhibentes, indignissimè ferent hominem scelestum, impudentem, ambitiosum, flagitioque nobilem, uti vulgò describitur, à me nunc post tot secula vindicari tamquam virum egregium & probum. Contrà, qui veritatis amore potiùs ducuntur quàm præjudicio temporum, ac sepositis odiis, quorum causas procul habent, sincerè de dictis factisque veterum judicare amant, me non illibenter, ut spero, audient differentem de re multis difficultatibus atque obscuritati-

bus involuta, scientes veritatem exagitatam magis splendescere in luce fructumque divinum esse justitiam sæpius recenseri, ut monet Innocentius Papa primus in epistola ad Episcopos Macedoniæ.

I. Primùm igitur omnium facilè assentior illustrissimo ac doctissimo Archiepiscopo Bracarensi Roderico à Cunha, qui in historia ecclesiastica Archiepiscoporum Bracarensium ait existimare se Burdinum, ut mos Francorum est, fuisse binominem, adeoque non Burdinum simpliciter vocatum, sed Mauritium Burdinum. Atque ita ego illum à Vvillelmo Malmesburiensi, ab Antonio Augustino Archiepiscopo Tarraconensi, & à Cardinale Baronio nominatum lego. Rodericus tamen Archiepiscopus Toletanus scribit eum, cùm esset astutus & versipellis, Mauritium se pro Burdino nominasse inter Hispanos. Quod ita interpretor, ut quia solenne tum quoque Episcopis erat nullam familiæ mentionem facere in suis titulis ac solum nomen in baptismo datum retinere, non statim quidem ille abdicaverit nomen Burdini, sed illo primùm tempore quo factus est Episcopus Conimbricensis, ut ait Rodericus. Quod etiam placuisse video Ioanni Marianæ viro doctissimo. Neque enim audiendus est Arnoldus Vvion, qui illam nominis mutationem, ut ipse vocat, factam scribit quando Burdinus transiit ad cathedram Bracarensem. Multò minùs audiendi recentiores quidam scriptores Hispani, qui Burdini nomen impositum Mauritio volunt à Romanis in contumeliam ejus & irrisionem, ita persuasi, ut arbitror, quia quod Latini veteres jocum ludumque dixissent, sequior ætas burdam vocavit. Burdinus ergo nomen familiæ ac gentis fuit, Mauritius prænomen.

Roder. Tolet. lib. 6. Rer. Hisp. c. 28.

Mariana lib. 10 Rer. Hisp. c. 11. Vvion. lib. 2. c. 6.

II. Patria Lemovicem in Aquitania prima fuisse Burdinum tradit idem Rodericus, qui in eam sententiam traxit omnes scriptores qui post illum vixere.

Anselmus tamen Abbas Gemblacensis Hispanum fuisse Burdinum scribit. Verùm istud ita intelligendum est, non quidem Hispanum fuisse natione, sed habitatione, seu, ut ait Falco Beneventanus, Hispanum Archiepiscopum, vel Hispanum Episcopum, ut Otto Frisingensis. Vbinam verò ortus sit, adhuc in occulto est, Attamen suspicari licet eum Vsercæ modico provinciæ oppido aut in vicinia natum esse, atque adeo sancti Benedicti institutum illic arripuisse in monasterio quod ibi vetustissimum habetur. Duo quædam sunt quæ ita suadere videntur. Primum, quòd in ipsis suæ ordinationis in sede Romana initiis, quum nondum ea fama pervenire potuisset ad Lemovices, proprio motu confirmavit privilegia ejusdem monasterii. Alterum, quòd postea quàm à Callisto secundo captus est apud Sutrium, inde in Cavense monasterium ad agendam pœnitentiam projectus, monasticum habitum coactus est suscipere, id est, ad eum statum redire in quo fuerat antequam in Hispaniam proficisceretur. Nam cur ita visum foret Callisto nisi speciosam ac probabilem ita statuendi rationem habuisset? Quippe satis illi erat hominem vicisse ac triomphatum inclusisse in monasterio; neque ulla necessitate adigebatur eum monachum facere nisi priùs fuisset. Nec illud levis momenti in rem nostram argumentum est quòd quum Mauritius Episcopus Conimbricensis esset, post reditum ab Hierosolymis, quò religionis ergò profectus erat, ut postea dicemus, pretiosissimam quandam thecam misit ad Cluniacense monasterium, memor videlicet, ut res ipsa clamat, veteris conversationis suæ. Quippe monasterium sancti Martialis Lemovicensis pertinebat ad congregationem Cluniacensem. Vsercense porrò ab illo tum pependisse, adeoque Cluniacensis familiæ partem fuisse, hinc gravis sumi conjectura potest quòd plerique eorum qui per illas tempestates functi

Otto Frising. lib. 7. c. 16.

fuerunt Abbatis officio in monasterio Vsercensi, fuerant antea monachi sancti Martialis Lemovicensis. Adde quod Prudentius Sandovallius, vir, ut omnes norunt, doctus & eruditus, disertè scribit eum fuisse monachum ordinis sancti Benedicti, non dicturus si non alicubi invenisset. E monasterio igitur Vsercensi eductus à Bernardo Archiepiscopo Toletano, in Hispaniam cum eo profectus est. Quod qua ratione acciderit, paucis exponam.

Sandoval. in Hist. Ecclesiæ Tuden. fol. 112.

III. Anno Christi M X C V. Vrbanus Papa II. cùm accessisset in Gallias, habita generali synodo apud Arvernorum civitatem, classicum belli sacri cecinit; propositaque amplissima peccatorum indulgentia iis qui Hierosolyma pergerent pugnaturi adversùm Christiani nominis inimicos, immensum congregavit exercitum ex orbe nostro. Aderat huic synodo Bernardus Archiepiscopus Toletanus ac sedis apostolicæ per Hispaniam Legatus. Incessit itaque & istum ambitio pellendi barbaros ab iis terris in quibus fixa ad memoriam omnium sempiternam erant vestigia Christi servatoris. Verùm inquieta semper Toletanorum ingenia, qui gravem paulò antè Bernardo exhibuerant molestiam, tum etiam initia Toletanæ Ecclesiæ renascentis, nondum firmæ, effecerunt ut Bernardum Vrbanus redire juberet ad Ecclesiam suam, insuperhabito sacræ peregrinationis voto. Paruit ille mandatis Vrbani; & in Hispaniam tendens per Aquitaniam, quà recta via est, aliquot illinc viros graves & sanctos secum duxit solatio inter barbaras nationes futuros, & quò pluribus munimentis insisteret. Duxit ergo è provincia Lemovicensi Burdinum, literatum, curialem, & eloquentem virum, ut eum vocat auctor chronici Maurigniacensis, virum quem multùm quislibet revereri & penè adorare pro viva & magna industriæ specie debuisset, uti de eo scribit Vuillelmus Malmesburiensis in libro quinto

de gestis Regum Anglorum. Acta hæc anno MXCVI. post synodum nempe Claromontanam.

IV. Constitutus in Hispania Burdinus, primùm Toletanus Archidiaconus factus est à Bernardo, dein Episcopus Conimbricensis, non ambitu atque largitione, ut quidam recentiores absque ullo veteris scriptoris testimonio tradidere, seu contemplatione insignium ejus virtutum ac meritorum. Non vident enim qui ita sentiunt quantam quàmque atrocem injuriam faciant Bernardo Archiepiscopo Toletano, quantam Paschali secundo Papæ, quos volunt muneribus à Burdino corruptos, pro pecuniis in eum contulisse episcopatum Conimbricensem ac ipsum etiam Bracarensem archiepiscopatum. Præterea quis credat hominem tantopere laudatum ab antiquis, qui etiam anno Christi MCXXXI. dictus est vir vitæ venerabilis, de quo, dum Episcopus Conimbricensis esset, cum laude loquebatur sanctus Geraldus Archiepiscopus Bracaresis, cujus vitam ac mores, quos temperatissimos ac moderatissimos fuisse animadverto nullus mortalium accusavit ante supremum ac fatalem Papæ Paschalis annum, quis inquam credat hunc hominem adeo malum ac sceleratum fuisse ut illi nobis persuadere conantur? Factus est ergo Burdinus Episcopus Conimbricensis secundùm regulas, approbante Bernardo sedis apostolicæ Legato. Vita S. Geraldi Bracar. c. 16.

V. Qua tempestate incensus desiderio videndi Hierosolyma, illuc profectus est anno, ut videtur, millesimo centesimo octavo, habuitque comitem itineris Tellonem Archidiaconum Conimbricensem, ut legitur in veteri narratione Ecclesiæ Conimbricensis quam edidit Antonius Brandanus in tomo tertio Monarchiæ Lusitanæ. Constantinopolim quoque profectum, illicque per medium annum fuisse commoratum scriptum est in eadem narratione & in altera monasterii Cluniacensis quam vir clarissimus Franciscus

Duſcheſnius edidit in tomo ſecundo hiſtoriæ Cardinalium Francorum, in qua additur hunc noſtrum Mauritium, cùm Conſtantinopoli degeret, majoribus urbis & palatii atque ipſi quoque Imperatori Alexio notum & carum fuiſſe. Cùm triennium in ea peregrinatione exegiſſet, rediens in Luſitaniam, è Conſtantinopoli retulit thecam quandam in modum textus evangelii factam, quam volunt fuiſſe olim ſancti Baſilii Cæſareæ Cappadociæ Archiepiſcopi, in qua continebatur magna ligni dominici portio. Eam thecam Mauritius deſtinaverat collocare in quadam Eccleſia ſuæ diœceſeos. Verùm cùm poſt reditum ſuum Luſitaniam gravi diſſenſione laborare comperiſſet, tum quia Alfonſus Rex nuper obierat, tum quia Henricus Comes ad regnum aſpirabat, eam poſt longam deliberationem miſit in Galliam ad monaſterium Cluniacenſe, ubi ſuſcepta eſt à Pontio Abbate anno MCXII. v. Kalendas Auguſti.

VI. Interim verò dum Mauritius reverteretur, defuncto, inquit auctor narrationis Conimbricenſis, ſanctiſſimo Bracaræ Archiepiſcopo Gerardo, quem ex monaſterio Moyſſiacenſi in eadem Aquitania prima Bernardus in Hiſpaniam adduxerat, Mauritius ei, juxta quod vir ſanctus olim prædixerat, ſuffectus eſt communibus cleri ſuffragiis anno milleſimo centeſimo decimo, ut tradit Rodericus à Cunha in libro paulò antè laudato. Neceſſaria tamen viſa eſt interventio auctoritatis Romani Pontificis, eò quòd jam tum perſuaſum eſſet orbis noſtri hominibus ſola illius auctoritate fieri poſſe tranſlationes Epiſcoporum ab una ſede ad aliam. Ob eam itaque cauſam, tum etiam propter neceſſitatem obtinendi Pallij, ſine quo vix conſtat Metropolitanorum dignitas, accedens Mauritius ad ſedem apoſtolicam, primùm quidem à Papa Paſchali *in hoc aſſenſum præbente non parvi muneris gratia ab eo ſibi collati*, ut ſcribit Ro-

Vita S. Geraldi Bracar. c. 16.

mualdus Archiepiscopus Salernitanus, obtinuit ut postulata cleri Bracarensis valerent, postea verò Pallium accepit per manus Ioannis Caietani Diaconi Cardinalis & Cancellarii, Paschalique secundo tum sedenti & catholicis successoribus ejus fidelitatis & obedientiæ juramentum secundùm formulam à Gregorio VII. institutam præstitit; ut testatur ipse Ioannes Caietanus in epistolis quas post mortem Paschalis, quum in ejus sede locatus fuisset & Gelasius II. vocatus, scripsit ad Gallos & ad clerum populumque Romanum. Deinde verò reversus Bracaram, sine dubio munus suum sanctè ac diligenter executus est, consecrationes etiam suffraganeorum suorum peragens, & ab eis professiones subjectionis & obedientiæ accipiens. Earum unam refert Sandovallius in loco suprà laudato, quæ sic habet.

PROFESSIO ADEFONSI Tudensis Episcopi Bracarensi Ecclesiæ sub Mauritio Archiepiscopo.

EGo Adefonsus sanctæ Ecclesiæ Tudensis nunc ordinandus Episcopus subjectionem & reverentiam & obedientiam à sanctis patribus constitutam secundùm præcepta canonum Ecclesiæ Bracarensi rectoribusque ejus perpetuò me exhibiturum promitto & supra sanctum altare propria manu firmo.

VII. Tenacior autem fuisse videtur Mauritius in retinenda dignitate sua vindicandoque antiquo sedis suæ gradu & honore quàm ut patrono ac magistro suo placere posset. Nam Bernardus (ut humanum est ambitione labi) in id tota mente omnique impetu incumbebat ut quia ipsi Toletanæque Ecclesiæ collatus recenter fuerat primatus per universam Hispaniam, vim nomenque imperii retineret, ac seriò cogitaret de subjiciendis Toleto universis Hispaniarum Eccle-

siis, adeoque Bracarensi, quæ una erat ex Hispanicis. Et incidisse videbatur in tempus opportunum. Discipulus enim in ea sede institutus ob virtutes quidem proprias & ingentia merita, sed tamen favore Bernardi adjutus, non videbatur intercessurus. Subsidio esse poterat legatio sedis apostolicæ per universam Hispaniam qua Bernardus erat ornatus. Præsto quoque erat auctoritas & potentia Alphonsi Regis Aragonum, Castellæ, & Legionis; cujus ea erat ambitio ut quia tria intra Hispaniam regna possidebat, Imperatorem se exemplo soceri nuncuparet. Magnificum porrò videri poterat, eique qui se Imperatorem diceret valde honorificum, si Princeps externus Archiepiscopi Toletani jurisdictioni subjiceretur in caussis ecclesiasticis, finitimusque populus sacra peteret à Castellanis. Igitur Bernardus turbare primùm jura Bracarensis Archiepiscopi, dein palam infringere, provinciamque raptare sub umbra legationis, ut olim Illyricum Anastasius Episcopus Thessalonicensis. Intercessit Burdinus, ne dignitati auctoritatique suæ injuriam inferri sineret, neu successoribus exitiosa inciperentur. Appellavit Paschalem Romanum Pontificem. Is verò sæpe monuit Bernardum ut abstineret ab inferendis injuriis Mauritio Archiepiscopo Bracarensi. Sed ille tamen à continuis bellis nunquam conquievit, ac semper affectavit turbare jus metropoliticum Ecclesiæ Bracarensis. Vnicum tantis malis remedium erat appellatio ad Pontificem Romanum, ut adversùs Legatum sedis apostolicæ. Magna quippe tum erat Legatorum istiusmodi reverentia magnaque auctoritas apud omnes ubique gentes, tum metus ex potestate eorum, ut alibi dictum est à nobis. Quod itaque unum erat afflictis rebus remedium, pergit in Italiam Burdinus anno millesimo centesimo decimo quinto. Hanc enim ejus in Italiam profectionem eo anno contigisse hinc colligitur quòd Petrus

Bibliothecarius loquens de coronatione Imperatoris, quæ medio anno MCXVII. Romæ peracta est à Burdino, scribit eum biennio non introiisse provinciam Bracarensem. Quod evincit, ut dixi, eum de provincia decessisse anno millesimo centesimo decimo quinto.

VIII. Agebat per ea tempora Paschalis Papa in partibus Apuliæ; unde Romam reversus est VII. Kalendas Octobris, ut ait idem Petrus. Secedens dein Anagniam, auditis illic quæ adversùs Bernardum proponebantur, non perstrinxit quidem illum asperioribus verbis, tamen etsi exemplũ haberet sancti Leonis, qui Anastasium Thessalonicensem inconcessa præsumentem graviter increpaverat; sed ratus infra digni[illegible]m Romani Pontificis esse si Legatus apertè dam[illegible]tur, aliam viam invenit sistendæ hominis audaciæ nimis pervicaci, terminos nimirum ponendo legationi ejus, Mauritiumque Bracarensem Archiepiscopum universamque provinciam ab illius jurisdictione liberando; simulque Conimbricensem diœcesim, quam Bernardus subtrahere conabatur metropoli Bracarensi, ad eam pertinere debere pronuntiavit. Horum Papæ Paschalis decretorum mentionem facit Innocentius III. lib. II. epist. CXXVI. occasione controversiæ quæ pontificatu ejus fuit de diœcesi Conimbricensi inter Bracarensem Compostellanumque Archiepiscopos. Nam Conimbricam uterque contendebat ad metropolim suam pertinere. Bracarensis ergo, ut jus suum tueretur, allegavit decreta Papæ Paschalis, quæ Conimbricensem diœcesim adjudicant Archiepiscopo Bracarensi. Hæc sunt verba Innocentij. *In tantum enim Paschali Papa, qui privilegia super redintegratione prædictorum episcopatuum Ecclesiæ Bracarensi concessit, constitisse videtur hos episcopatus ad eandem Bracarensem Ecclesiam pertinere quòd ipse in literis quas*

direxit Gonsalvo Colimbriensi Episcopo manifestè testatur quòd constat Colimbriensem Ecclesiam in Bracarensis provincia catalogo contineri. Unde quia Toletanus Archiepiscopus ad mandatum ipsius Colimbriensem Episcopum non restituerat Ecclesiæ Bracarensi, privavit ipsum legationis officio, ut Bracarensis Archiepiscopus liberiùs in provincia sua justitiam exerceret. Extant porrò epistolæ illæ quas heic commemorat Innocentius, prior quidem edita ab Antonio Brandano in tomo tertio Monarchiæ Lusitanæ, posterior à Roderico à Cunha in tractatu de primatu Bracarensis Ecclesiæ in universa Hispania, Sic autem habent.

Paschalis Episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Gonsalvo Colimbriensi Episcopo salutem & apostolicam benedictionem. Quanti criminis habeatur Ecclesiasticæ auctoritatis contemptus ex propheticis verbis agnoscitur, ubi scriptum est: Quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere. *Fraternitatem tuam missis & remissis literis admonuimus ut confratri nostro Mauritio Bracarensi Archiepiscopo tamquam Metropolitano tuo reverentiam obsequiumque impenderes. Tu verò & literas contempsisti, & privilegia quæ Bracarensi Ecclesiæ apostolicæ sedis auctoritate indulsimus sub contemptu ejusmodi conculcasti. Adhuc tamen penes te patientiam exhibentes præcipimus ut eidem Archiepiscopo tamquam Metropolitano tuo deinceps debeas obedire. Porrò nisi infra dies quadraginta postquam has literas acceperis debitam ei obedientiam præstaveris, ex tunc ab episcopali officio te suspendimus. Datum Anagniæ* III. *Nonas Novembris.*

Paschalis Episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Bernardo Toletano Archiepiscopo apostolicæ sedis Legato salutem & apostolicam benedictionem. Pro injuriis confratris nostri Mauritii Bracarensis Archiepiscopi fraternitatem tuam sæpe monuimus; sed adhuc se vehementer à te gravari conqueritur. Colimbriensis enim Episcopi

Episcopi obedientiam ei contra Romanæ auctoritatis privilegia subtrahisti. Item in Lucensi Ecclesia, ad ejus metropolim pertinente, Episcopo præter judicium ejecto superordinari alium proposuisti. Idipsum in monasterio beati Petri de Monte factum conqueritur. Bracarensis Ecclesiæ bona & ab aliis distrahi consensisti, & ipse cum familiaribus tuis mora diutina consumpsisti. Per totam etiam provinciam, invitò & ignorante eo, potestatem tuæ voluntatis exerces. Asturicensis Ecclesiæ parrochiam, ut Salmantinam augeres, invito eo imminuisti. Nos autem in his vehementer regni turbationem & ætatis tuæ gravedinem infirmitatisque pensamus. Idcirco te ab injuncta super Archiepiscopum & provinciam Bracarensem cura legationis absolvimus; ut liberiùs ipse valeat in provincia sua justitiam exercere. Datum Anagniæ III. Nonas Novembris.

IX. Vsus est sanè Bernardus, ut est varia vitæ humanæ commutabilisque ratio, fortuna partim prospera, partim adversa; planèque expertus est id quod M. Tullius alicubi observavit, magnam esse vim in fortuna in utramque partem, vel ad secundas res, vel adversas. Inter adversa quidem numeraverim infelicem hunc sacrosanctæ pontificiæ legationis exitum, eò graviorem quòd ista pati coactus est in extrema senectute & post tam diuturnam auctoritatem. Annus porrò millesimus centesimus sextus initium ei fuit longi exilii, & Hispaniæ seminarium itidem magnorum motuum ac bellorum. Alfonsus enim Castellæ Rex maritum Vrracæ filiæ quæsiturus, adeòque Regem post se Hispaniæ daturus, Bernardum ac reliquos Episcopos & Abbates regni sui Toletum ad se vocans, cum eis consultavit de matrimonio Vrracæ cum Alfonso Rege Aragonum, universorumque consensu nuptiæ illæ celebratæ sunt, invita licèt ac repugnante nobilitate, quæ Vrracam alicui è regni proceribus nubere malebat. Tum statim nova nupta

Roder. Tolet. lib. 6. rer. Hisp. c. 34.

in Aragoniam abducta est. Mortuo deinde patre Alfonso anno centesimo nono supra millesimum, Reginam initi conjugii haud obscurè pœnitere cœpit; an quia rerum omnium satietas est, omnibusque in rebus voluptatibus maximis fastidium finitimum; seu quia in fœmina ad omne dedecus projecta conjugii dignitas impedimento erat ne suos sensus voluptarios omnes incitaret libidinesque expleret. Igitur in Castellam marito jubente profecta, primùm usurpare jura regia, deque Castellanorum vita ac fortunis decernere inconsulto marito, multaque probrosa agere quæ silentio transmitti non possent. Ea de causa Alfonsus illam ad arcem Castellare in custodiam tradidit, ex qua tamen ipsa re cum suis communicata in Castellam evadit. Verùm à regni proceribus ad virum remissa, carceri denuò mancipatur. Eo tumultu excitati Castellani proceres, utendum tempore rati, inventamque occasionem dissolvendi conjugii quod inauspicato coierat invita nobilitate, societas inter se ineunt adversùs Aragonios conatus. Ex ea re in animis hominum religiones excitatæ ei obtemperare fas esse negantium qui legitimus Rex non esset. Odio quæsitus color, incestæ nuptiæ. Alfonsus enim Vrracæ conjunctus erat proxima consanguinitatis linea, quam enarrat Rodericus Toletanus in initio libri septimi. Porrò auctoritas Romani Pontificis implorata non fuerat quò justæ legitimæque essent nuptiæ. Nondum enim moribus receptum erat ut pontificum Romanorum venia lege cognationis soluta, conjugia inter cognatos coirent, ut heic observavit Mariana. Paschalem nihilominus Papam in partes trahi debere visum. Itaque ad eum missa legatio, causa omnis exposita, nuptias fuisse celebratas contra sanctorum canonum reverentiam, sola regnantium auctoritate; decretum ederet quo incestum matrimonium dissolveretur. Et patet ita factum in gratiam Vrracæ, quæ

Roder. Tolet lib. 7. rer. Hisp. c. 1 Mariana lib. 10. c. 8.

certa odii adversùs Alfonsum signa dederat, & tum impendio eum odisse credebatur. Visum ergo ut adversùs eam scriberetur, quo consilia occultiora forent, Reginaque, si fortè custodia evaderet, probabiles justasque causas habere videretur repudiandi Alfonsum enubendique in familiam alicujus è proceribus Castellanis. Scribens igitur Paschalis ad Didacum Episcopum Compostellanum, quem ego virum summæ tum dignitatis auctoritatisque fuisse reperio, jussit ut Vrracam excommunicationis pondere perculsam, regnoque privandam denuntiaret si in incesto perseveraret. Ego existimo facilè lubenterque pontificiis illam literis obsequuturam fuisse si sui juris ac libera fuisset. Verùm semper in custodia attinebatur jussu mariti. Ille verò insupethabuit decretum Pontificis, seu quia legitimum conjugium esse putabat quod auctoritate Præsulum Hispanorum ipsiusque Toletani Primatis coierat, sive etiam quòd iram & odium concepisset adversùs hominem qui per illam matrimonii dissolutionem sibi adimere meditaretur regna Legionis & Castellæ, ut Castellanis proceribus gratificaretur. Quin & addita contumelia. Nam quia Episcopi Hispani, quò reverentiam & obsequium erga sedem apostolicam suum publicè testarentur, seu quia illos quoque forsitan tædebat Aragoniæ dominationis, Alfonsi imperium detrectabant ac forte an illum diris devovebant in consequentiam literarum pontificiarum, ipse, ut solent irati Principes, & qui dignitatem auctoritatemque suam modis omnibus sartam tectamque tueri volunt, Episcopos affligens, etiam Bernardum Archiepiscopum Toletanum ejecit in exilium, quod is biennio toleravit, nihil prohibente legationis pontificiæ sacrosancta majestate, ut ait Mariana. Addit Baronius Burdinum Bracarensem Episcopum hac occasione captata Romam venisse, Paschalem Pontificem adiisse, atque oblata

custodia regia erat,& quod Paschalem ait diem suum obiisse apud Caietam. Nam hæc omnia sunt falsissima. Æquè falsum est quod ait Romualdus, Burdinum, defuncto Toletano Archiepiscopo, largita Paschali Papæ thesauri copia petiisse ab eo Toletanum archiepiscopatum, sed obtinere non potuisse, licèt Paschalis pecuniam accepisset. Quippe Bernardus superstes fuit Papæ Paschali. Crimen enimvero magnum Burdini fuit, & quo Roderici odium promeritus est, excussisse auctoritatem primatus Toletani, quam in provincia Bracarensi obtinere debere actiter, irrito quamvis conatu, contendit postea Rodericus in Concilio quod Romæ in Ecclesia Lateranensi celebravit Innocentius Papæ tertius. Ex eo fonte & ex incertis ac maledicis vulgi rumoribus ortam puto narrationem illam. Nam si rejectus cum execratione Burdinus, ut Baronij verba repetamus, addita etiam ea contumelia quam enarrant Romualdus & Rodericus, nimirum acceptam quidem à Paschale pecuniam quæ à Burdino offerebatur, sed frustratum nihilominus petitione sua; si inquam hæc vera sunt, quæ vel immanissima sunt, cur Burdino postea gratificatus est Paschalis, cur eum tuitus est adversùs vim Bernardi? Cur non eum opprimi à Bernardo sivit, virum ambitiosum, versipellem, flexibilem, ingratum, & qui res Dei pretio constare putaret? Cur ejus opera uti postea voluit ut concordiam revocari procuraret inter sacerdotium & regnum? Constat enim ex literis Gelasij secundi ad clerum populumque Romanum scriptis Mauritium Bracarensem Archiepiscopum à Paschale Papa missum fuisse Legatum ad Henricum pro pace tractanda. Absit autem ut existimemus sanctum Pontificem, cujusmodi fuit Paschalis, uti in negotio gravissimo voluisse opera viri quem sciret esse perditæ ac profligatæ conscientiæ, quemque ipse ob eam causam ignominia insigni notasset.

XI. Perseverabat enim adhuc schisma inter Paschalem & Henricum post abrogatum in Romana synodo privilegium investiturarum. Nondum discordiarum finis; & tentata sæpe pax, nunquam coalescere poterat. Nam facta cum Henrico pax, non pax fuit, sed pactio servitutis. Tamen quia is pacem se quàm bellum malle prædicabat, Pontifex pacis amantissimus officij sui esse putavit ut gravem aliquem virum ad eum mitteret, qui pacem inter ipsos procuraret. Delectus est ad id munus exequendum Mauritius Bracarensis, vir magna prudentia, usu, & exercitatione præditus, ad eumque destinatus cum dignitate Legati sedis apostolicæ. Contigit istud anno Christi MCXVII. ut ego quidem arbitror. Nam & eo anno Mauritius erat in comitatu Augusti, & non ita multò pòst à Paschali excommunicatus est in Concilio Beneventano, ceu mox sumus dicturi.

XII. Certum prorsùs habeo non defuisse suo Legatum, pacisque bonis Henrico propositis flexisse ferocem animum ad reintegrandam cum Pontifice concordiam. Consiliis enim Burdini tribuendum puto quòd eodem anno MCXVII. Henricus Romam venit ut diadema imperatorium reciperet de manu Paschalis. qui futurus erat omnium controversiarum laudabilis exitus. Verùm quia Henricus, ut solent Principes satellitio muniri, Romam venerat armatus, Pontifex, qui bene meminisset carceris ac vinculorum suorum, fugæ tutam viam quærens, liberam Augusto urbem reliquit. Ægrè profectò absentiam ejus tulit Augustus; ut ipsemet testis est in oratione quam habuit ad populum Romanum, quæ extat apud Petrum Bibliothecarium. *Ecce*, inquit, *à Patre Romanæ Ecclesiæ Domino Paschali è Galliis coronandus adveni in urbem. Eum abesse infortuniis meis deputo.* Ne tamen non acciperet coronam imperialem, cujus accipiendæ causa Romam venerat, usus est opera Mau-

ritij, utpote Legati apostolici, ad peragendam consecrationem suam. Ita enim docet idem Petrus Bibliothecarius. *Rex accito Mauritio Bracarensi Archiepiscopo, qui ob superbiam levitatemque curialis effectus per biennium extra parrochiam propriam opulentissimè cultu regio hac & illac molliter dissolutèque vagaverat, ante corpus beati Gregorij coronari se fecit.* Et manifestum est, ni fallor, non alia de causa delectum ad id facinus Mauritium quàm quia Romani Pontificis vices obtinebat apud Augustum, pacis ac concordiæ interpres. Alioqui enim cur non potiùs Germani cujuspiam ministerio uteretur Henricus? Et fortassis rebatur non ægrè laturum Paschalem si, absente se, Imperator à vicario suo coronaretur in urbe, atque hac ratione redintegrari posse concordiam; contrà quàm evenit.

XIII. Nam Paschalis, qui tum agebat in partibus Apuliæ, audito Henricum Romæ coronatum fuisse à Burdino sedis apostolicæ Legato, statim sibi persuasit illum in partes Henrici transgressum esse, incanduitque ut adversùs proditorem ac perfugam. Ea de causa (qui mos erat illorum temporum, in gravioribus causis nihil agere ac statuere inconsultis collegis) synodum congregavit apud Beneventum, in qua Burdinum publicè ob eam causam excommunicavit, ut docet Gelasij secundi epistola ad Gallos. At ex epistolis ejusdem Gelasij ad Bernardum Toletanum & ceteros Hispaniarum Episcopos discimus, non solùm excommunicatum in ea synodo fuisse Burdinum, sed præterea depositum ab honore episcopatus. (quod etiam tradunt Sugerius in vita Ludovici Grossi, Romualdus Salernitanus, itemque Petrus Diaconus Casinensis) injunctumque Bernardo fuisse uti ad electionem Episcopi in Bracarensi Ecclesia faciendam operam & opem præberet cum effectu. Causa autem excommunicationis fuit, quòd contra jussionem Pas-

chalis, ut Romualdus ait, in Ecclesia beati Petri Missam celebrasset, sive quòd adhæreret Regi excommunicato, id est, Henrico Imperatori, quem in Ecclesia sancti Petri ante corpus beati Gregorij coronavit, quem verò Paschalis propterea vocat Regem excommunicatum quia jamdiu à Paschali Papa & ab universa Ecclesia fuerat excommunicatus. Episcopus enim qui deprehensus fuerit communicare cum excommunicatis, & ipse communione privandus est, juxta canonem secundum Antiochenum. Iuraverat præterea Burdinus in acceptione Pallij non communicaturum se scienter his quos Romani Pontifices nominatim excommunicassent. Hinc sequebatur etiam perjurij crimen. Episcopus porrò in perjurio deprehensus deponi jubetur in canone xxv. apostolico. Itaque ex excommunicatione secuta est sententia depositionis adversùs Burdinum, quamvis absentem, juxta legem Gregorij septimi. Nam novi istius juris repertor Gregorius pronuntiavit effatum istud: *Quòd absentes Papa possit deponere.* Quamquam, si rem seposito omni affectu humano consideramus, poterat Burdinus optimo jure conqueri de iniquitate judicij. Neque enim sponte sua communicaverat cum Henrico, sed jussu Papæ Paschalis, cujus Legatus erat apud Henricum.

XIV. Accidit interim post mortem Paschalis, dum Princeps Romam pergeret ut electionem futuri antistitis præsente se fieri procuraret, festinatam eam fuisse ac peractam ante adventum ejus. Quod an tentatum fuerit studio conservandæ libertatis ecclesiasticæ, an verò propter odium Henrici, seu quia in animis amicorum Paschalis inhærebat adhuc memoria injuriarum ei ab Augusto illatarum, non est istius temporis investigare. At parte ex alia Henricus, dum se contemptum videt, majestatemque imperatoriam & jus regnantis pulsari ac temerari ægrè patitur, or-

dinationi Ioannis Caietani, qui tum electus fuerat, & Gelasius secundus postea dictus est, assentiri noluit.

X V. Hoc nimirum fuit initium schismatis quod per illa tempora distraxit Ecclesiam, regnumque & sacerdotium, ut sanctus Bernardus ait, divisit plaga pene incurabili & castigatione crudeli. Et poterat istius mali causa tolli si vel expectatus fuisset Henricus, vel Romam rediisset Gelasius ab Augusto vocatus. Miserat enim Henricus ad eum legatos oratum ut in urbem rediret, illic peragendam consecrationem Romani Pontificis in sede Petri, huic porrò & interesse se valde cupere, & assensu suo corroboraturum, posse ea ratione redintegrari concordiam si inter se colloquerentur. Verùm Gelasius, qui mallet nimis timidus quàm parum prudens videri, dum repetit memoriam Paschalis in carcerem conjecti, fidem adhibere noluit promissis Henrici; sed Caietæ remanens, facta legatis potestate discedendi, hæc Imperatori dicenda mandavit, accepturum se statim consecrationem, ac postea cum Augusto collocuturum ubicumque lubitum illi foret. *Ego verò*, inquit, *Deo annuente consecrationis accipiam firmitatem. Dehinc me, ubicunque voluerit, paratum ad propositum negotiationis inveniet.* Profectò, si verum fateri volumus, dura illa & inimica responsio, tum ordinatio Gelasij statim peracta velut in contemptum Augusti, animum satis jam exulceratum facilè excitare potuerunt ad audendum magnum aliquod facinus; præsertim si diligenter attendimus existimasse illum elegi non potuisse Pontificem Romanum inconsulto se, multo minùs contempto. Prætendebat enim haud dubiè Henricus eam electionem esse nullam quæ insciente se celebrata fuerat. Quò enim evasurum antiquum Augustorum jus, nuperrimè a Nicolao II. confirmatum in Concilio Romano? Non ferendam eam audaciam, ac validè reprimendam. Timendum enim

S. Bernard. epist. 219.

Falcon. Benev. chron.

ne si ista silentio transmitterentur, jus imperatorium paulatim aboleretur, nihilque posthac auctoritatis reliquum Augustis foret in electione Pontificum Romanorum.

XVI. Sed ut istæ Henrici querelæ speciem ostendantur habere justitiæ, necessarium est nonnulla dicere de jure quod Romani Imperatores habebant antiquitus in electione Pontificum Romanorum; ut qui Burdinum ab eo in sedem apostolicam evectum lecturi sunt, non statim eum de vi damnent, sed jure regio, ut tum quidem putabant, factum interpretentur. Nam ex libro diurno Pontificum Romanorum, quem nuper eruditissimi viri Ioannis Garnerij diligentia produxit dias in luminis oras, discimus hunc olim in Romana Ecclesia morem fuisse ut quum summus ejus antistes obiisset, statim ij qui servabant locum sanctæ sedis apostolicæ ad Exarchum Ravennæ commorantem scriberent de ea re, & quum postea electio facta esset, ab Imperatore peterent confirmationem electionis, absque qua ordinationem peragi non potuisse patet ex vita Gregorii Magni & ex gestis Vitaliani & Agathonis Pontificum Romanorum. Scribebant etiam ad Exarchum, ut prope positum, vicemque Imperatoris in Italia tenentem, ut ejus consensum elicerent, ut patet ex eodem libro diurno. Extincta deinde Exarchi dignitate anno DCCLV. Ravennaque tradita Romanæ Ecclesiæ à Pippino Rege Francorum, cùm in occidente viluisset auctoritas Imperatorum, surgensque Carlovingicæ familiæ gloria tutelam Italiæ suscepisset & apostolicæ sedis; quum Longobardos Italia expulisset Karolus Magnus, libertatem Romanis reddidisset, sedem apostolicam variis donis ac muneribus ornasset ac locupletasset, invenit Hadrianus Papa istius nominis primus rationem exsolvendi aliquantum beneficia ejus, translato videlicet in eum in plena synodo jure eligendi Pon-

tificem Romanum & ordinandi apostolicam sedem. Erat Karolus natura generosus, beneficentissimus, & ad bene merendum quàm respondendum propensior. Itaque gratus iste Hadriani animus ei stimulus haud dubiè fuit ad ornandam adhuc muneribus urbem Romam; planèque affirmare licet ita Karolum sibi deinceps maximis suis & immortalibus beneficiis devinxisse Pontifices ac populum Romanum ut utrorumque valde interfuerit ut si minùs tantam ei gratiam referre possent quanta debebatur, haberent tamen quantam maximam animi eorum capere poterant. Mortuo igitur Hadriano succedens Leo III. anno DCCXCVI. *mox per legatos suos* (verba sunt Eginhardi in annalibus) *claves confessionis sancti Petri ac vexillum Romanæ urbis cum aliis muneribus Regi misit; rogavitque ut aliquem de suis optimatibus Romam mitteret qui populum Romanum ad suam fidem atque subjectionem per sacramenta firmaret. Missus est ad hoc Engilbertus Abbas monasterij sancti Richarij.* Tum ergo confirmatum est Karolo summum jus summumque imperium in Romanam urbem; ut etiam colligi potest ex chronico Moyssiacensi, in quo scriptum est eum tenuisse Romam matrem imperij antè quàm fieret Imperator. Aucta deinde Karoli dignitas ex nomine Imperatoris & Augusti, quod anno octingentesimo in eum collatum est in Concilio Romano. Hinc ergo, si non comprobata, saltem accepta potestas cognoscendi de electione Romani Pontificis, an legitimè facta foret, tum propter jus imperatorium de quo suprà diximus, tum quia multùm interest Regum ac Principum ut civitatibus imperio eorum subjectis tales instituantur Episcopi quorum fidei & virtutibus ipsi Reges ac Principes confidant, & qui populos verbo & exemplo doceant jura majestatis non esse violanda. Itaque sequentes post Karolum Imperatores non antè Pontificum Romanorum ordinationes

peragi sinebant quàm ex inquisitione prudentium Missorum constitisset electionem rite ac legitimè factam fuisse, electumque Pontificem Principi futurum fidelem; uti pluribus olim dictum à nobis est ad Agobardum. Sed vetera hæc. Transeamus ad posteriora tempora, ut ævo Burdini proximiora.

Fragment. hist. Aquit. editum à Pithœo.

XVII. Nam Gerbertum Ravennatium Archiepiscopum, Silvestrum secundum deinde dictum, quis ad fastigium Romanæ sedis evexit, quis elegit, quis alius creavit quàm Otto Imperator istius nominis tertius? Gregorium sextum rite canonicèque electum & consentiunt veteres & contendit illustrissimus Cardinalis Baronius. Sed hunc tamen in Sutrina synodo deposuit Henricus Germaniæ Rex anno MXLVI. & Suidgerum Bambergensem Episcopum *summum Romanæ Ecclesiæ elegit Pontificem*, ut ait Hermannus contractus. Quid non & Damasus secundus, Poppo antea vocatus Episcopus Brixinensis; ab eodem Imperatore missus est Romam *Pontifex consecrandus*? Et successor Damasi Leo IX. Leucorum tum Episcopus, vir catholicæ Ecclesiæ consensu consecratus in sanctorumque numerum relatus, nonne ad Romanam cathedram pervenit præcepto Imperatoris, ab eo electus? Atque hoc jus imperatorium adeo constans erat per illa tempora ut quoties Romani cujuspiam Pontificis obitus eveniebat, mitterent Romani legatos ad Imperatorem, oratum ut successorem daret. Denique & ipse Gregorius septimus, nondum sanè Pontifex, sed Subdiaconus Hildebrandus, à Romanis missus est ad Imperatorem anno MLIV. ut successorem Leoni peteret. Missus est autem ab Augusto Gebehardus Eystettensis Episcopus, Victor secundus postea nominatus. Unde porrò ortum est schisma inter Alexandrum secundum & Cadaloum quàm ex injuria quam sibi à Romanis illatam contendebat Imperator Henricus IV. *quòd ipso nesciente Pontifex*

Baron. ann. 1044. §. 6.

Baron. ann. 1048. §. 1. Hermann. Contr. ad an. 1047. Herm. contr. ad an. 1049. Vita S. Henrici edita à Gretsen. c. 17. Anonymus Hasenrietanus.

Baron. ann. 1054. §. 51. ex Leone est. lib. 2. c. 90.

Baron. ann. 1061. §. 9.

Romanus electus esset? Nam Henricus olim acceperat principatum super ordinatione Romani Pontificis. Quod privilegium Henrico, istius filio, confirmatum est a Nicolao II. in plena synodo Romana, ut fidem facit etiam Advocatus regius apud Baronium. Non alia profectò causa Gelasium II. & Henricum V. dissociavit quàm contemptus Augusti in electione Gelasij, ut diximus. Baron. ann. 109. §. 24.

XVIII. His ergo quas suprà diximus cogitationibus, ut ego quidem arbitror, incitatus Henricus; tum exasperatus animo ob liberam Gelasij contumaciam, *quò imperij jura tueretur*, ut ait Alphonsus Ciaconius, Mauritium Bracarensem Archiepiscopum eligens ut esset Pontifex Romanus, eum in sede apostolica collocavit adhibitis veteri consuetudine, ut Ioannes Aventinus ait, suffragiis nobilium Romanorum eorùmque è clero qui discedente Gelasio remanserant in urbe, proque Mauritio Gregorium nominavit, istius videlicet nuncupationis octavum.

XIX. Anselmus Abbas Gemblacensis, tum vivens, hoc schismatis exordium, hunc progressum fuisse docet in suo chronico: *Paschalis Papa moritur. Succedit Iohannes Gaietanus, qui & Gelasium se nominat. Cùm verò Henricus Imperator, tunc temporis agens in Italia, Romam tenderet ad eligendum Papam, Iohannes præsentiam ejus veritus, jam electus & ordinatus, secessit Capuam. At Imperator, quia electioni non interfuerat, nec ordinationi consensit; sed aliquibus Romanorum adnitentibus Hispanum quendam Burdinum nomine satis Clericum ei superordinari fecit* Eandem discordiæ causam præfert vetus epitaphium Gelasij.

Præsule Paschali meritis ad sidera rapto,
Promeruit tandem sacram conscendere sedem,
Dignus post primum Gelasius esse secundus.
Sed quia Rege fuit non præcipiente levatus;
Horrendum fremuit Princeps.

Item Eadmerus monachus Cantuarienſis in libro quinto hiſtoriæ novorum : *Rex verò Teutonicus , qui & Romanus Imperator , audito Papam huic vita deceſſiſſe , Romam advolat ; & Bracarenſem Epiſcopum , jam anno præterito ab eodem Papa Beneventi excommunicatum , cedente ab urbe Gelaſio , ſuum Papam inſtituit, & ex Burdino Gregorium nominat.* Romualdus Archiepiſcopus Salernitanus in ſuo chronico: *Paſchalis Papa Romæ defunctus eſt. Et Iohannes natione Gaietanus , qui Romanæ Eccleſiæ Diaconus & Cancellarius fuerat , ſtatim à clero & populo Romano in pontificatus honorem electus & Gelaſius eſt Papa nuncupatus. Qui priùs quàm ordinaretur, propter Henrici Alamannorum Regis adventum , qui tunc Romam feſtinus advenerat , ipſe Gelaſius in civitatem Gaietam ſeceſſit , ibique à Cardinalibus qui eum ſecuti ſunt ordinatus eſt & conſecratus. Spreverat enim prædicti Imperatoris aſſenſum ejuſque communionem. Imperator autem hoc videns , convocato populo Romano cùm quibuſdam Clericis , juſſit eligi in ordine ſummi Pontificis quendam Burdinum nomine , cui nomen impoſitum eſt Gregorius Papa.* Ordericus Vitalis lib. XII hiſtoriæ eccleſiaſticæ : *Defuncto Paſchali Papa , Ioannes Baietanus Romanorum Pontificum antiquus Cancellarius & magiſter in Gelaſium Papam electus eſt , & contradicente Imperatore à Romano clero canonicè conſecratus eſt. Tunc etiam Burdinus Bragarum Archiepiſcopus , qui ſuis à fautoribus Gregorius VIII. vocitatus eſt , Imperatore connivente in Eccleſiam Dei intruſus eſt.*

XX. Contigiſſe iſta ſeptimo Idus Martias anni MCXVIII. docet nos epiſtola Gelaſij ad Gallos , in qua ſcriptum eſt Burdinum in ſedem apoſtolicam evectum ab Henrico fuiſſe quadrageſimo quarto die poſt electionem Gelaſij. Cùm enim is electus fuerit VIII. Kalendas Februarij ut conſtat ex Pandulpho Piſano & aliis ſcriptoribus , conſequens eſt Burdini

electionem septimo Idus Martias fuisse celebratam.

XXI. Hanc Gregorij electionem & ordinationem ut primùm audivit Gelasius è Caieta, quò post fugam suam se receperat, has ad Gallos literas dedit quas heic describimus ex editione quæ extat apud Eadmerum & apud Simonem Dunelmensem, utpote quæ emendatior esse videtur.

Gelasius Episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Clericis, Principibus, & ceteris per Galliam fidelibus salutem & apostolicam benedictionem. Quia vos Romanæ Ecclesiæ membra estis, quæ in ea nuper acta sunt dilectioni vestræ significare curavimus. Siquidem post electionem nostram Dominus Imperator furtivè & inopinata velocitate Romam veniens, nos egredi compulit. Pacem postea minis & terroribus postulavit, dicens se facturum quæ posset nisi nos ei juramento pacis certitudinem faceremus. Ad quæ nos ista respondimus. De controversia quæ inter Ecclesiam & regnum est, vel conventioni vel justitiæ libenter acquiescimus & loco & tempore competenti, videlicet vel Mediolani, vel Cremonæ, in proxima beati Lucæ festivitate, fratrum nostrorum judicio vel consilio, qui à Deo sunt judices in Ecclesia constituti, & sine quibus causa hæc tractari non potest. Et quoniam Dominus Imperator à nobis securitatem quærit, nos verbo & scripto ista promittimus, nisi interim ipse impediat. Alias enim securitates promittere nec honestas Ecclesiæ nec consuetudo est. Ille statim, die videlicet post electionem nostram quadragesimo quarto, Bracarensem Episcopum, anno præterito à Domino prædecessore nostro Paschale Papa in Concilio Beneventi excommunicatum, in matris Ecclesiæ invasionem ingessit; qui etiam dum per manus nostras olim Pallium accepisset, eidem Domino nostro & catholicis successoribus ejus, quorum primus ego sum, fidelitatem juravit. In hoc tanto facinore nullum de

Romano clero, Deo gratias, Imperator socium habuit; sed Guibertini soli, Romanus de sancto Marcello, Cencius qui dicebatur sancti Grisogoni, & Teuzo, qui multo per Daciam tempore debacchatus est, tam infamem gloriam celebrarunt. Vestra igitur experientiæ literarum præsentium præcepto mandamus ut super his communi per Dei gratiam deliberatione tractantes, ad matris Ecclesiæ ultionem communibus præstante Deo auxiliis, sicut oportere cognoscitis, accingamini. Data Caietæ XVII. *Kal. Februarij.*

XXII. Siste heic paululùm, quæso te lector, ut nonnulla mecum observes in hac Gelasiana epistola quæ non videntur esse leviter prætereunda. Primùm ex ea docemur, præter ea quæ de legatione Henrici ad Gelasium referuntur à Falcone Beneventano, petiisse Augustum pacem à Pontifice, & quidem his artibus usum quibus plerunque uti solent qui eam maximè cupiunt, minis videlicet ac terroribus, ut faciliùs animum Gelasij flecteret ad concordiam ineundam. Minæ autem hæ fuere, facturum se quæ posset. Probabile est suspensum istud & ambiguum scribendi genus non fuisse obscurum Gelasio. Ea enim mens erat Augusto; habere se maximam auctoritatem in electione Romani Pontificis, quæ firma ac valida esse non posset nisi accederet assensus principalis, non comprobaturum se illam, immo cuncta acturum quibus futuram ordinationem infringi ac labefactari posse arbitraretur, ni Gelasius secum rediret in gratiam; id se valde cupere & optare; sin aliter eveniret, declaraturum se nullam fuisse electionem Gelasij, aliamque celebraturum, adeoque æmulum levaturum adversùs Gelasium; quòd si Gelasius pacem mallet, certitudinem pacis faceret. Tangit istud caput controversiam investiturarum, quæ per tot annos turbavit Ecclesiam. Molestè ferebat Henricus abrogatum in Romana synodo privilegium domui Augustæ

Augustæ concessum à Paschali, & renovari cupiebat. Petebat ergò ut donec magnus dies imponi posset huic controversiæ, Gelasius sponsionem faceret ac promitteret non turbaturum se, neque causam offensionis Henrico præbiturum ob investituras. Et æquissima videbatur Henrici postulatio, neque præjudicabat quicquam adversùs ecclesiasticas regulas. Verùm Gelasius semper timidus, adeoque procrastinandum ratus, negotium istud remisit ad proximam synodum Mediolani vel Cremonæ celebrandam in festivitate beati Lucæ, id est, post septem mensium spatium. Potuit existimare Henricus ludificationem id esse, & valde probabile est ita existimasse. Tum statim secuta electio Burdini, quadragesimo quarto die post Gelasianam.

XXIII. Ait deinde Gelasius nullum de Romano clero consensisse huic secundæ electioni. Heic duo quædam observanda sunt. Primum, aliter se habere hunc locum apud Eadmerum & apud Simonem Dunelmensem, aliter apud Vuillelmum Malmesburiensem & Rogerium de Hoveden. Nam apud istos ita omnino legitur hic locus: *In hoc autem facinore nullum de Romanis Dominus Imperator, Deo gratias, socium habuit.* Falsa est ac mendosa hæc editio. Mentiretur enim Gelasius si ea non esset falsa. Constat enim nobiles quosdam Romanos, & in his Frangepanem, transgressos fuisse in partes Augusti & à Gelasio secessisse. Neque mihi placet Baronij interpretatio, qui ut locum istum à mendacio liberet, ait Gelasium heic per Romanos intelligere catholicos, eos nimirum qui partis erant Gelasij, ac si factionis adversæ homines ne civium quidem Romanorum vocabulo dignos esse putaret. Vana admodum interpretatio. quod salva tanti viri pace dictum sit. Vtrique enim, & Gelasiani, & Gregoriani, ejusdem urbis cives erant, licèt partibus ac studiis diversi; ut etiam

ipsi Gelasiani profitentur apud Pandulfum Pisanum in vita Gelasij, ubi Frangepanes, id est, eos qui Gregorii partes sequebantur, sic alloquuntur: *Numquid & nos perdere cupitis? Et quidem Romani sumus, similes vobis, &, si dici liceat, consanguinei vestri.* Meliùs igitur editio quam nos sequimur, ubi legitur *nullum de Romano clero.* Omnes enim Episcopi & Cardinales Gelasium elegerant, ac sequuti fuerant fugientem, ut patet ex Pandulpho Pisano.

Alterum igitur quod heic observandum est, ita se habet. Affirmat Gelasius Augustum neminem de Romano clero habuisse qui Burdini electioni assentiretur. Prima fronte istud videtur falsum. Nam dubitari non potest quin tres illi quos statim nominat fuerint è clero Romano. Verùm illos ea de causa non connumerat Gelasius in clero Romano quia cùm essent Guibertani, id est, schismatici, præcisi jam olim erant per excommunicationem à corpore universalis Ecclesiæ, adeoque extra clerum projecti.

In fine hæc Gelasij epistolæ data dicitur Caietæ XVII. Kalendas Februarij. Quo tempore Paschalis nondum mortuus erat, neque Gelasius electus; neque tum iste Caietæ morabatur, sed in monasterio Casinensi. Itaque necesse est mendum heic esse. Quod tamen mendum vetus est, cùm reperiatur in omnibus exemplaribus. Sensit vitium Baronius, proque Februario Aprilem rectè reposuit.

XXIV. Scripsit etiam Gelasius ad Bernardum Archiepiscopum Toletanum, olim quidem abalienatum à Burdino, sed nunc ei infensum hauddubiè ac inimicum quòd vim primatus & apostolicæ legationis petitione ejus infractam in Bracarensi provincia constaret. Itaque facile Gelasio fuit accersitum contumelia animum trahere in partes suas. Hæc ergo ad eum scripsit.

Gelasius Episcopus servus servorum Dei venerabili

fratri Bernardo Archiepiscopo Toletano & Hispaniarum Primati salutem & apostolicam benedictionem. Non latere credimus fraternitatem tuam qualiter frater quondam Mauritius Bracarensis Episcopus se jamdiu habuerit, qualiter Ecclesiam suam dimiserit, & quomodo Regi excommunicato adhæserit, & contra statuta canonica in cubile sanctæ Ecclesiæ se ingesserit. Nec eum miramur debitam tibi obedientiam & antiquum primatus honorem Ecclesiæ tuæ penitùs denegasse, qui Romanam Ecclesiam, quæ omnium Ecclesiarum mater est & magistra, non solùm denegare, sed destruere, quodammodo conatur &c. Monemus itaque atque præcipimus ut juxta mandatum prædecessoris nostri ad electionem in Bracarensi Ecclesia faciendam sollicitudine caritatis debitæ operam & opem præbeas cum effectu. Ipsum verò Mauritium excommunicatum, perjurum, & matris Ecclesiæ constupratorem publicum ceteris Hispaniarum Prælatis &c. Data Caietæ VIII. Kalendas Aprilis.

XXV. Eadem die literas sequentes dedit ad universos Hispaniarum Episcopos, quas ex Gelasij regesto se descripsisse ait Rodericus Toletanus.

Gelasius Episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Bernardo Toletano Primati & ceteris Hispaniarum Episcopis. Non latere credimus fraternitatem vestram qualiter frater noster Mauritius Bracarensis Episcopus se jamdiu habuerit, & quomodo Ecclesiam suam dimiserit, & quomodo Regi excommunicato adhæserit. Illud etiam, ut opinamur, nostis, quòd à prædecessore nostro sanctæ memoriæ Paschali Papa in Concilio excommunicatus sit, & quòd Bracarensi Ecclesiæ sit mandatum ut pastorem sibi alium provideret. Nunc tandem per Regis tyrannidem, post longum electionis meæ spatium, in cubile sanctæ matris Ecclesiæ se ingessit. Ideoque fraternitati vestræ mandamus ut ad electionem in Bracarensi Ecclesia faciendam sollicitudine

caritatis debita operam prabeatis. Ipsum vero Mauritium excommunicatum, perjurum, & matris Ecclesia constupratorem ceteris Ecclesia filiis publicetis. Datis Caieta VIII. *Kal. Aprilis.*

XXVI. Siste heic, quæso, rursum, lector, & mecum aliquantisque expende epistolas illas ad Hispanos Episcopos scriptas. Omnino quinque res velut flagitia Burdino objicit Gelasius, societatem cum Imperatore, dimissionem Ecclesiæ Bracarensis, rebellionem adversùs Primatem, perjurium, & quæ ex perjurio sequebatur, sedis apostolicæ invasionem. De societate cum Augusto satis jam suprà dictum est, neque ea repeti nunc est opus. Dimissam ab eo fuisse Ecclesiam objectat, nimirum per biennium. Verum id quidem. Sed non ideo culpandus Burdinus. Quippe certis indiciis deprehenditur non alia illum de causa Ecclesiam suam deseruisse quàm ut jura sedis suæ tueretur adversùs Bernardum pervicaciter, ut apparet, incubantem Ecclesiæ Bracarensi eamque Toletanæ subjicere conanti. Quòd si non statim post confectum negotium rediit Bracaram, accusetur Pontifex Paschalis, qui operam ejus sibi Ecclesiæque utilem ac necessariam putavit, adeoque eum apud se detinuit ut eo uteretur in tractatione gravium negotiorum. Itaque dum illi Gelasius absentiam hanc exprobrat, dat locum defensioni. Nam si crimen istud fuit, cur non eum statim Paschalis ad Ecclesiam suam redire jussit? Cur ejus opera uti voluit ad pacem inter sacerdotium & regnum conciliandam? Agit ergo Gelasius ut adversùs hostem; Paschalisque insuper decreta violat, ut Burdinum fortiùs ac vehementiùs opprimat. Paschalis etenim existimaverat Burdinum habere justam causam, atque adeo nihil deinceps Bernardo licere voluerat in provincia Bracarensi. Gelasius autem insurgit adversùs æmulum, primatumque Toletanæ Ecclesiæ adjudicat super Bracarensem, parte utraque

inaudita, nullo judiciorum ordine servato, & adversùs instituta majorum, id est, impetu, non ratione. Qui modus agendi adeo destitutus erat omni ratione ut Callistus II. insuperhabito Gelasij decreto privilegia Bracarensis Ecclesiæ postea confirmaverit literis datis ad Pelagium Archiepiscopum Bracarensem, quas Mariana recitat. Mariana lib. 10. Rex Hisp. c. 13.

XXVII. Burdinum præterea perjurum vocat Gelasius, ob eam nimirum rationem quòd cùm fidelitatis & obedientiæ juramentum Romano Pontifici Paschali successoribusque ejus, quorum primus erat Gelasius, olim fecisset in acceptione Pallij, nunc papatum Gelasio tollere conabatur contra manifesta jurisjurandi verba. Nam hæc sunt omnino verba juramenti: *Non ero neque in consilio neque in facto ut vitam aut membra aut papatum perdant, aut capti sint mala captione.* Et infrà: *Papatum Romanum & regalia sancti Petri adjutor ero ad retinendum & defendendum, salvo meo ordine.* Istam criminationem fortiter repulisse Burdinum & in adversarium rejecisse dubitari non potest: Ipse enim se legitimum Paschalis successorem ferebat, Gelasium verò putabat summum pontificatum non ritè adeptum fuisse, quia ejus ordinatio destituebatur consensu Imperatoris. Si extarent acta & epistolæ Burdini, quas probabile est Callisti II. jussu combustas fuisse, cùm nulla deinceps earum memoria reperiatur, videremus illic eum diluisse ea maledicta, rectène, an perperam, non est hujus loci judicare. Itaque ad institutum nostrum revertamur.

XXVIII. Vrebat profectò malèque habebat Gelasium tam potens ac tantæ dignitatis adversarius, præsertim quum videret eum sedere in cathedra Petri interim dum ipse alienas terras habitare cogebatur. Itaque cùm per id temporis intellexisset plerosque Romanorum non consensisse electioni Gregorij & consecrationi ejus nullatenus consilij & auxilij manus

dedisse, quemadmodum illos ad Gelasium scripsisse memorat Falco Beneventanus, optimum factu putavit si literas grati animi significationem continentes ad eos scriberet, hortareturque porrò ut perseverarent in ea constantia. Hanc ergo epistolam ad eos misit.

*Gelasius Episcopus servus servorum Dei dilectis in Christo filiis clero & populo Romano salutem & apostolicam benedictionem. Dilectionis vestræ Domino gratias agimus quòd unanimiter persistentes, communicare tenebrarum operibus noluistis. Audivimus * etiam quondam ille amicus noster Dominus Imperator familiarem nostrum Mauritium Bracarensem Archiepiscopum, antea sibi super tractanda pace Legatum, in nostram Ecclesiam ingessérit. De quo sciatis quod dicitur olim secundùm consuetudinem confirmatione consecratione Pallium accepisset à nobis, & nos ab ipso secundùm statuta canonicum juramentum fidelitatis & obedientiæ recepimus &c. Rogamus ergo dilectionem vestram atque præcipiendo mandamus ut ab eo vos tamquam excommunicato, perjuro, invasore, & sanctæ matris Ecclesiæ ac fidei catholicæ constupratore abstineatis &c. Datum Caietæ &c.*

* E enim quoniam.

XXIX. Habuit autem Henricus Imperator sectatores ac fautores in ea Gregorij electione & ordinatione nobiles Romanos, itemque quosdam è clero, sed quos, cùm Gubertini forent, diù ante excommunicatos fuisse contendebat Gelasius, adeoque nullius in Ecclesia Dei auctoritatis. Sic ergo ordinatus Gregorius Romæ cathedram tenuit interim dum Gelasius vagus & exul per Italiam errabat; adeo ut cùm idem Gelasius ab amicis suis persuasus urbem aliquantò pòst repeteret, necesse habuerit, ut Pandulphus ait, in Ecclesia sanctæ Mariæ quæ de secundo cereo dicitur latebris se occultare, ac postea rursum fugam inire.

XXX. Conflato igitur schismate ac consummato, *gravis,* (ut Ordericus Vitalis ait) *inde discensio inolevit, sæva persecutio inhorruit, & catholicam plebem vehementer perturbavit.* Divisa ex eo regna Europæ, dum nonnullæ regiones Gregorium sequebantur, aliæ Gelasium. Ac sanè oportet aliquod robur, rursum aliquod vitium habuisse utramque electionem, quandoquidem Eadmerus Cantuariensis, istorum omnino temporum scriptor, ait usque adeo diversas ac divisas fuisse Christianorum sententias in hoc schismate ut nonnulli Callistum, qui Gelasio successerat, Ecclesiæ Dei jure prælatum assererent, alij Gregorium, plerique neutrum. Inde enim oriuntur schismata & discidia cùm jura contendentium sunt ambigua. Certè tametsi fortassis Rex Anglorum Gelasio adhæreret, non tamen omnes Angli eum susceperunt. Nam Matthæus Parisius, tum in historia majori, tum etiam in chronico, Gelasium disertis verbis vocat Antipapam. *Anno*, inquit, MCXVIII. *defuncto Papa Paschali, Gelasius Antipapa anno uno succedit. Cui successit orthodoxè Calixtus.*

XXXI. In Germania Herimannus Episcopus Augustensis, ut legimus in epistola Eginonis Abbatis sancti Vdalrici, rejecto Gelasio, Burdinum suscepit, nomenque ejus in cerei Paschalis benedictione recitari præcepit, ac plebem sibi subjectam Burdini literarum salutatione convenit, monachos etiam sancti Vdalrici compulit ad suscipiendum nomen Gregorij. Sanè Rodericus Toletanus apud Innocentium III. in synodo Lateranensi disserens adversùs memoriam Burdini, quam denigrare modis omnibus conabatur, ait eum sumpto Gregorij octavi nomine commentitiis & falsis bullis per universum orbem apostolicas immo apostaticas literas direxisse. Earum epistolarum unam, cujus suprà meminimus, nos reperimus in archivo monasterij Vsercensis insertam bullæ Pauli II. qua

Extat apud Baron. ad an. 1120.

Concilia Hisp. Loaysæ pag. 190.

confirmat antiqua ejusdem monasterij privilegia à Romanis Pontificibus prædecessoribus suis, inter quos nominat hunc Gregorium octavum concessa. Ea sic habet.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei dilecto in Christo filio Aldeberto Abbati sancti Petri Vsercensis monasterij omnibusque fratribus ibidem Deo famulantibus & successoribus ejus in eodem monasterio substituendis in perpetuum salutem & apostolicam benedictionem. Cùm per Dei omnipotentis misericordiam in summi pontificatus arce constituti, universarum Ecclesiarum curam suscepisse videamur, illarum tamen maximè necessitatibus condescendere debemus quas religiosè conversari ac in Dei servitio semper permanere cognoscimus. Ideoque, fili carissime, auctoritate sedis apostolicæ, cui Deo dispensante præsidemus, confirmamus tibi & Ecclesiæ tuæ libertatem quam à principio habuisse dinoscitur, videlicet ut nullus Episcopus, nullus Archiepiscopus monasterium istud sine nostra jussione audeat excommunicare, & post obitum tuum vel cujuscunque Abbatis habeant monachi ipsius monasterij licentiam & facultatem secundùm regulam sancti Benedicti sibi eligendi Abbatem aut de illo monasterio, si ibi repertus fuerit, aut de alio quo voluerint. Insuper concedimus tibi monasterium Agidunense cum omnibus Ecclesiis sive terris ad idem pertinentibus, monasterium quoque Maimacense cum omnibus possessionibus suis, necnon Tusturiaci & sancti Raphaelis & Exidolij cum omnibus possessionibus ad hæc in integrum pertinentibus, alias quoque Ecclesias quas nunc habere videmini aut inantea Deo auxiliante justè acquirere poteritis. Recepimus quoque te & monasterium sub tutela & defensione beati Petri, cujus Ecclesiæ omni anno debes persolvere bizantium auri. Ita ut nullus Archiepiscopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, nec aliqua parva magnaque persona de rebus ad Ecclesiam

Vide Gaufred. Vos. chron. cap. 15.

pertinentibus aliquid deprædare, subtrahere, aut quolibet ingenio defraudare audeat. Si quis verò, quod non credimus, contra hanc nostræ ordinationis paginam ausu temerario obviare tentaverit, sciat se anathematis vinculo colligandum. Datum Laterani per manum Petri sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cancellarij secundo Idus Aprilis, Indictione undecima, anno dominicæ incarnationis millesimo centesimo octavo decimo, pontificatus autem Domini Gregorij Papæ VIII. anno primo.

XXXII. Haud ita multò pòst, nempe postridie Kalendas Iunias, ipso Pentecostes die, Gregorius Henricum Imperatorem ut papa coronavit, quem priùs coronaverat ut Legatus Paschalis Pontificis. Ita enim factum fuisse docet Leo Ostiensis in Chronico Casinensi lib. IV. cap. LXIV. *Imperator interea cum oppidanis* (Turriculæ) *fœdus iniens, Romam rediit, ibique diebus Pentecostes ab eodem hæresiarcha coronatus Liguriam rediit.*

XXXIII. Sedente itaque Gregorio in sede Petri, in Gallias accedens Gelasius, moritur apud Cluniacum anno MCXIX. mense Ianuario. Successit ei statim Guido Viennensis Archiepiscopus, magnæ nobilitatis vir, magnæque tum in Ecclesia auctoritatis, dictus Callistus istius nominis secundus. Refricatum ex eo vulnus, novisque viribus instaurata Ecclesiæ scissio, dum alij Gregorium sequuntur longo jam tempore tenentem Romanam sedem, alij Callistum optimo jure electum contendunt. *Dum hæc ecclesiastica ita in Burgundia disponuntur*, inquit Eadmerus, *apostolatus Romanæ Ecclesiæ præfato Gregorio sede beati Petri præsidente administratur. Super his ergo multis rumoribus Anglia concussa est, aliis hunc, aliis illum, aliis neutrum Ecclesiæ Dei jure prælatum asserentibus. Galli tamen & Rex Anglorum cum Pontifice Cantuariorum in Calixtum se transtulerunt, & eum, spreto Gregorio, pro Apostolico suscepe-*

runt. Chronicon Maurigniacense: *Vvidonem Viennensem Archiepiscopum strenuum & incomparabiliter genere virum eligunt & pontificalibus induunt insignibus; quibusdam tamen ob rei novitatem, aliis, ut ferebatur, ob invidiam murmurantibus & aliter sentientibus.* Non caruit ergo contradictione electio Callisti.

XXXIV. Sequenti dein mense Octobri Callistus synodum habuit generalem in civitate Remensi, in qua *Karolum Henricum Imperatorem Theomachum*, ut Ordericus Vitalis ait, *& Burdinum Pseudopapam & fautores eorum mœrens excommunicavit.* Boni enim Episcopi est optare primùm ut mali corrigantur ac sanentur, postremò cum dolore abscindere quod sanari non potest. Tentaverat autem Callistus Henricum, ut consanguineum & affinem, reducere ab bonam mentem, irrito conatu. Sed non eadem erga Burdinum caritas. Invocatus & inauditus damnatur.

XXXV. Incommodum sanè ingens ac detrimentum Gregorio attulit illa Callisti electio. Vir è regali stirpe oriundus, Regum & Augustorum consanguineus, Ducum frater, præterea magnæ tum auctoritatis, & audax, magna in causam præsidia induxit adversùs Gregorium. Ob eas nimirum causas electum eum tradit Vvillelmus Malmesburiensis in libro quinto de rebus gestis Regum Anglorum. *Cardinales qui cum Gelasio venerant*, inquit, *simulque omnis Ecclesia cisalpina Guidonem Archiepiscopum Viennensem in Papam grandi paratu levantes, Calixtum vocarunt, religionis & efficaciæ ipsius intuitu sperantes se per illius potentiam, quòd esset in auxiliando facultatis maximæ, Imperatoris viribus obniti posse. Nec ille credulos spei effectu exinaniens, mox Concilio Remis celebrato investitos vel investiendos à laicis ab Ecclesiis removit, pariter & Imperatorem, nisi resipisceret, involvens. Ita tempore in inferioribus plagis moratus*

VT PARTES SVAS AVGERET, *Romam compositis in Gallia rebus venit, libenterque à civibus (nam jam Imperator discesserat) receptus est. Tum Burdinus in medio relictus Sutrium effugit, multis peregrinorum calamitatibus papatum suum fovere meditatus.*

XXXVI. Pervenimus ergo tandem ad ultimam periodum calamitatum hominis infelicissimi, qui post multas res præclarè gestas, post plurima doctrinæ ac pietatis exempla edita, post gestos honores amplissimos, demum fatali quadam sorte gratiam Henrici Imperatoris adeptus, ab eo in altum sublatus est ut rueret lapsu graviore. Triennium integrum tenuit apostolicam sedem in summa pace ac tranquillitate, donec Callistus collecto in Gallia exercitu in Italiam pergens, Imperatorem Roma decedere compulit, quam ipse victor ingressus est. Henrici discessus peperit casum Burdini, qui Sutrium se contulit. Sed quid illic faceret miser absque exercitu, absque Imperatore, a quo derelictus ac desertus erat? Igitur Callistus illuc properat, Burdinum superat, capit, indignissimè tractat, in custodiam tradit, triumphat, carceri perpetuo mancipat.

XXXVII. Itaque ut a Sutrino Gregorij secessu initium faciamus, ei vitio versum est quòd peregrinos ad Apostolorum limina transeuntes sibi genu flectere cogeret; eamque potiorem causam suscepti adversùs eum belli fuisse testatur Callistus in epistola mox recitanda, quòd ipse peregrinorum & pauperum clamores ferre penitùs non posset. Ergo Callistus, cui, ut Baronius ait, superandi Burdini munitione se continentis ingens adhuc supererat labor, quòd exercitu opus esset ad Sutrium expugnandum, eo relicto, & ad aliud tempus opportunius reservata expugnatione, Beneventum profectus est, ubi Normannos ad expugnationem Sutrinæ munitionis adhortaretur. Baron. ann. 1121. §. 1.

Conflatis igitur pactionibus cum Normannis, *factus abundè jam ab omni parte securus*, ut scribit Pandulphus, *paravit magnum exercitum, & cum eo Ioannem Cremensem Cardinalem sancti Chrysogoni Sutrium contra Burdinum præmisit. Ipse eum è vestigio sequitur. Demum Sutrij convenerunt. Pugnatur attentius. Vincitur capiturque Burdinus.* Captus est autem per timiditatem & ignaviam Sutrinorum: qui obsidionem ferre non valentes, cùm eorum mœnia quaterentur, eum dedidere militibus. Hi verò hominem ejusmodi exposuere ludibrio. Primùm omnium eum incessere blasphemiis, altis vocibus conclamantes: Maledicte, maledicte, per te tam grave scandalum venit. Addebant alij: Tu es qui Christi tunicam attentasti dividere, & dilacerare catholicam unitatem præsumpsisti. Periisset autem miser inter manus furentium militum, qui multas ei contumelias, ut ait Vrspergensis, irrogarunt, nisi Callistus illum à manibus eorum eripuisset, eum servaturus ad pompam triumphi. Fuit enim tum tanta Callisti lætitia ut epistolam confestim de ea re generalem scripserit in universum orbem Romana sacra colentem, quam heic describere visum est operæ pretium.

Codex Vatic. MS. apud Baron. an. 1121. §. 1.

Callistus Episcopus servus servorum Dei dilectis fratribus & filiis Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Prioribus, & ceteris tam Clericis quàm laicis beati Petri fidelibus per Gallias constitutis salutem & apostolicam benedictionem. Quia dereliquit populus legem Domini, & in judiciis ejus non ambulat, visitavit Dominus in virga iniquitates eorum & in verberibus peccata eorum. Paterna tamen conservans viscera pietatis, de sua confidentes misericordia non relinquit. Diù siquidem, peccatis exigentibus, per illud Theutonicorum Regis idolum, Burdinum videlicet, fideles Ecclesiæ conturbati sunt; & alij quidem capti sunt, alij usque ad mortem carceris maceratione afflicti sunt.

Nuper autem festis Paschalibus celebratis, cùm peregrinorum & pauperum clamores ferre penitùs non possemus, cum Ecclesiæ fidelibus ab urbe digressi sumus, & tamdiu Sutrium obsedimus donec divina potentia & supradictum Ecclesiæ inimicum Burdinum, qui diabolo nidum ibidem fecerat, & locum ipsum omnino in nostram tradidit potestatem. Rogamus itaque caritatem vestram ut pro tantis beneficiis unà nobiscum Regi Regum gratias referatis, & in catholica Ecclesia obedientia & servitio constantissimè maneatis, retributionem debitam in præsenti & in futuro ab omnipotenti Domino per gratiam ejus recepturi. Rogamus etiam ut has literas alter alteri præsentari omni remota negligentia faciatis. Datum Sutrij quinto Kalendas Maij.

Perstringit autem illic Callistum Vvillelmus Malmesburiensis his verbis: *Vrbana omnino & excogitata facetia, ut eum quem oderat, Regis Theutonici vocaret idolum, quòd ille Mauritij peritiam tum in literis tum in civilibus negotiis magni pensaret.* Idolum tamen simpliciter, ut ego quidem arbitror, dixit Callistus pro eo quod antiqui dicebant imaginarium ac suppositium, ut ipso verbo ostenderet Burdinum non fuisse verum Papam, sed imaginem & idolum Papæ; sicut sanctus Bernardus ad Eugenium Papam scribens adversùs Vvillelmum electum Eboracensem S. Bernard. Archiepiscopum, cujus electionem vitio factam fuisse ep. 239. contendebat, *idolum Eboracense* vocat. Eodem sensu Alexander III. ad Gerardum Episcopum & ad clerum populumque Bononiensem scribens de sua electione, ait Ioannem & Guidonem Cardinales Octavianum, *quem sibi in statuam erexerunt*, obstinata, perfidia venerari, *& eum, relicta unitate Ecclesiæ usque adhuc tamquam idolum aut simulachrum adorare.* Ceterùm heic observandum est Burdinum nullius alius flagitij aut accusatum à Callisto aut compertum quàm quòd apostolicam sedem quum occupasset,

eam summa ope retinere conatus est, adeoque peregrinos per Sutrium transeuntes genua coram se flectere cogeret. Quod ideo adnotare placuit ut hinc quivis colligere possit quanta fides habenda sit Abbati Vispergensi, qui ex incertis vulgi rumoribus ait eundem Burdinum in talibus deprehensum flagitiis *quæ nostris*, inquit, *indignum duximus tradere scriptis*. Nam si istius modi scriptorum testimoniis integra fides habenda esset, multùm periclitaretur bona quorundam Pontificum fama, præcipuè verò Ioannis XXIII. quem Onuphrius Panvinius scribit nullam fidem novisse neque religionem, ac rebus prophanis magis quàm divino cultui accommodatum fuisse. Longum esset ire per singulos. Itaque revertamur ad institutum nostrum.

XXXVIII. Post captum Sutrium dejectumque Burdinum nihil supererat quàm ut Romam duceretur triumphandus. Ergo turpissimè ultrà quàm credi potest afflictus, ut ait Falco Beneventanus, ligatus, & indutus pilosa pelle vervecis pro chlamyde rubea, ut est in veteri codice Vaticano apud Baronium, immo sanguinolentis pellibus caprinis amictus, ut legitur apud Sugerium, vel cute indutus ursina, ut apud Vvillelmum Tyrium, positus ex adverso super camelum versa facie ad tergum, ita ut caudam cameli pro fræno haberet, Callistum Papam ad urbem antecessit ex more veterum triumphorum, per medium civitatis via regia, ut magis publicaretur, deductus IX. Kalendas Maias. *Pontifex igitur Callistus*, inquit Falco Beneventanus, *Deo & Petro Apostolo gratias agens, magno gaudio repletus, urbem triumphans ingressus est*. Ne quis verò miretur hunc ingressum Pontificis in urbem Romam conjungi cum triumpho, legenda est epistola Eginonis Abbatis sancti Vdalrici Augustensis: in qua scriptum est Callistum Romam redeuntem secum duxisse hunc Eginonem, relaturum

Vvil. Tyr. lib. 12 c. 8
Chron. Ioan. Bromton.
Suger. in vita Ludov. Grossi.
Apud Baron. ad an. 1120.

terræ ſuæ *triumphum*, ut Calliſtus aiebat, *Eccleſia*. Certè ita hæc conveniunt cum hiſtoria ut de hac ipſa re agens Baronius, eamque ex Sugerio deſcribens, idcirco dicat ita ſe facere *ne quid deſit ad triumphum beſtia per Imperatorem exaltata*. Et Conſtantinus Caietanus Abbas ſancti Baronti ait Burdinum à Calliſto captum per Romanas plateas triumphi ſpecie camelo traductum eſſe. Neque carebat exemplo ridiculus ille Burdini evectus quem ſuprà deſcripſimus. Narrat enim Anaſtaſius in hiſtoria eccleſiaſtica, ex Theophane, ut apparet, Conſtantinum falſum Patriarcham Conſtantinopolitanum à Conſtantino Copronymo Imperatore dejectum, & dehoneſtatum publicè, fuiſſe impoſitum obliquè ſuper aſinum ſagma tenentem, & ipſius tenere caudam juſſum eſſe. Mitiùs etiam & honeſtiùs cum Burdino actum quàm poſtea actum ſit Conſtantinopoli anno MCLXXXV. erga Andronicum Comnenum Imperatorem; qui poſt multas contumelias, poſt plurima probra, demum ſcabioſo camelo impoſitus, per forum triumphi ſpecie traductus eſt, ut in ejus vita narrat Nicetas Choniata. Porrò ne quid ad triumphi decus & ornamentum deſiderari poſſet & ad memoriam tanti facinoris ſempiternam, Calliſtus ad exemplum veterum Romanorum, qui devictorum Regum ac populorum nomina tituloſque marmoribus inſcribi curabant, eam hiſtoriam in antiqua camera palatij Lateranenſis depingi curavit cum hac inſcriptione, quam ſua quoque ætate ſuperfuiſſe docet Onuphrius Panvinius.

Caiet in Notis ad vitam Gelaſ. 2. pag. 68.

Ecce Callixtus honor patriæ, decus imperiale,
Burdinum nequam damnat, pacemque reformat.

Fidem autem huic narrationi adſtruit etiam Sugerius his verbis: *Et ad tantæ ultionis memoriæ conſervationem in camera palatij ſub pedibus Domini Papæ conculcatum depinxerunt.* Pleniùs verò Rodericus Archiepiſcopus Toletanus in Concilio Lateranenſi.

Hoc non solùm authentica historia testatur, inquit, *verùm etiam laicorum pictura hoc asserit & protestatur. Si quis astantium hac de re dubitat, tollat oculos ad præsentes loci hujus parietes; & videbit hujusmodi historiam picturatam. Erigentes autem oculos omnia ut dixerat viderunt.* Videndus etiam Otto Frisingensis lib. VII. cap. XVI. suorum chronicorum, ubi referuntur versus à nobis suprà descripti.

XXXIX. Ad eandem historiam, licèt tacito nomine respicit Arnulphus Episcopus Lexoviensis in epistola XIX. ad Alexandrum III. Papam scribens: *Porrò schismata hæc in Ecclesia Romana frequentiùs accidisse etiam Lateranensis palatij picturæ demonstrant, ubi catholicorum patrum pedibus pro scabello schismatici præsumptores adscripti sunt.* Item Ioannes Saresberiensis epist. LIX. *Sit ad gloriam patrum teste Lateranensi palatio, ubi hoc in visibilibus picturis & laici legunt, ad gloriam patrum, schismatici, quos secularis potestas intrusit, dantur Pontificibus pro scabello, & eorum memoriam recolunt pro triumpho.* Sed in primis historiam hanc idem Ioannes enarrasse videtur in Policratico, sic illam describens ut incertum relinquat cui veram victoriam tribuat, victori, an victo, & ejus qui vicit causam meliorem fuisse colligat ex eventu. Afferam autem ipsa ejus verba. *Gaudeat planè mundus cùm alter solus vicerit; sed propensiori lætetur gaudio si vicerit uterque vel neuter. Conveniant ergo, si placet, in insula Lycaonia aut alio, (si quis tamen locus bellis sive duellis est aptior) & sine orbis & urbis periculo vincat alteruter duellorum quem Deus scilicet approbaverit aut victorem esse permiserit. Victus quoque, si id victori placeat, demergatur in Tyberim; aut si cum eo mitiùs agendum videtur, retrudatur in Caveam. Cui cùm Abbas loci claustrum immo carcerem aperuerit, protestetur se non illud ei qui damnatur præparasse, sed victo. Qui vero vicerit,*

Ioan. Saresb. lib. 8. Policr. c. 23.

vicerit, id est, qui violentior fuerit, in Liparem aliamve Insulam exul perpetuus deportetur ad marmora secanda. Confirmat suam illam quam diximus sententiam idem Ioannes in epistola XLIV. quæ est scripta nomine sancti Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis ad Regem Anglorum, in qua loquens de schismate Alexandri & Victoris ait: *Erit autem nobis periculosum si apud eum qui victurus est, quem nondum novimus, alii qui minus honoris ab Ecclesia Romana acceperunt devotionem nostram prævenerint.*

XL. Ergo dejectus eo modo ac triumphatus Burdinus, ne post hac impedimento esse posset, missus est cum multa ignominia, ut Vvillelmus Tirius ait, ad Cavense monasterium, quod juxta Salernum situm esse dinoscitur, sive retrusus in Caveam, ut verbis utamur Ioannis Saresberiensis; ibique habitu monachali indutus, ut idem Tyrius, Radulfus de Diceto, & auctor chronici Maurigniacensis referunt, vitam compulsus est lege loci ducere cœnobiticam, id est, redire ad illud vitæ institutum quod olim susceperat in monasterio Vsercensi, ut supra monuimus. Nicolaus enim secundus constituerat ut si quis *per seditionem vel præsumptionem aut quolibet ingenio electus aut etiam ordinatus seu inthronizatus fuerit, ab omni ecclesiastico gradu, in quocunque fuerat prius, sine retractatione deponatur*, id est, ad illud vitæ institutum reducatur in quo existebat antequam gradus ecclesiasticos assequeretur. Anno sequenti, qui fuit vigesimus secundus à nativitate Christi supra centesimum & millesimum, idem Callistus Burdinum de Cava extractum in Ianula, quæ arx est in rupe imminente civitatis sancti Germani, custodiendum tradidit, auctore anonymo Casinensi quem edidit Antonius Caracciolus. Denique hinc eductus ad Honorio II. anno MCXXIV. in arcem Fumonis non longè ab Alatro civitate in Hernicis translatus est, in eam nimirum ar-

cem in quam postea Bonifacius VIII. conjecit sanctum Petrum Murrhonem, dictum antea Cælestinum quintum. Illic ad supremum usque senium vixit Burdinus, ibique mortuus est, non verò in monasterio Cavensi, unde recesserat. Sunt qui scribant eum pervenisse usque ad tempora Eugenij tertij. Verùm cùm illi nullo veterum testimonio, quod quidem appareat, nitantur, in arbitrio lectoris erit quid existimare ac credere debeat.

XLI. Hic finis fuit infelicis Burdini, hic terminus. Scio illum, si tum regulæ ecclesiasticæ sacrique canones valuissent, vitio electum, adeoque ejus ordinationem fuisse irritam. Sed cùm illorum nulla tum in hoc ratio haberetur, electionesque Romanorum Pontificum fierent secundùm privilegium Augustis concessum ab ipsis Pontificibus, quod, ut vidimus, multis exemplis per aliquot secula confirmatum, novissimè à Nicolao II. fortiùs fuerat stabilitum in Concilio universali, difficile tum erat existimare quis ex duobus qui post Paschalem ordinati sunt esset verus ac legitimus illius successor, ut ostensum est ex historicis illorum temporum. Ecclesia tamen, quæ post Burdini dejectionem excussit hoc jus imperatorium & pristinam libertatem recuperavit, Burdinum rejecit, Callistum verò suscepit. Nos illam auctoritatem suquentes, nobis id tantùm concedi postulamus, ut liceat deplorare miseram sortem magni excellentisque viri, *quem multùm quislibet revereri*, ut Vvillelmus Malmesburiensis ait, *& penè adorare pro viva & magna industriæ specie debuisset, nisi tam famoso facinore enitescere maluisset.*

Defensor Ecclesiæ apud Baron ann. 1059. §. 24. & 1061. §. 5.

Malmesbur. lib. 5. Reg. Anglor.

FINIS.

INDEX
LIBRI TERTII.

A

INDEX.

F

INDEX.

Hugo

Petrus

INDEX.

R

X

Extrait du Privilege du Roy.

LE Roy par ses Lettres patentes données à saint Germain en Laye le 29. Avril 1679. signées LOVIS, & plus bas, *Par le Roy*, COLBERT, & scellées du grand sceau de cire jaune, a permis à Estienne Baluze Prieur de Beauvais de faire imprimer un Ouvrage intitulé *Miscellanea Stephani Baluzii* en un ou plusieurs volumes, & autant de fois que bon luy semblera pendant le temps & espace de trente années, à compter du jour que chacun desdits volumes sera achevé d'imprimer pour la premiere fois; avec défenses à toutes sortes de personnes, autres que celuy ou ceux qui auront été choisis par ledit Baluze, de les imprimer ou faire imprimer, vendre ni debiter pendant ledit temps, à peine de dix mille livres d'amende, de confiscation des exemplaires contrefaits, & de tous dépens, dommages & interêts; comme il est plus à plein porté par lesdites Lettres.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le 19. May 1679. Signé, COUTEROT *Syndic.*

Et ledit Sieur Baluze a cedé ledit Privilege pour ce troisiéme volume à François Muguet, Imprimeur & Libraire ordinaire du Roy, pour en jouir selon sa forme & teneur.

